

Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä:

Taloudellisen arvon tunnistaminen
ja arviointimenetelmät

OONA MYLLYNTAUS JA SARI KARTTUNEN

CUPOREN VERKKOJULKAISUJA 65

cupore

Cuporen verkkojulkaisu 65

Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2020

Kansikuva: Taiteilija Villu Jaaniso on veistos *Norsu* (2018) vastaanottaa tulijat Jyväskylän Kankaan alueen sisääntulolla. Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Ulkoasu ja taitto: Oy Graaf Ab

ISBN 978-952-7200-42-1 (pdf)

ISSN 1796-9263 (pdf)

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sisällys

Tiivistelmä	6
Alkusanat	7
1. Kuinka tunnistaa ja arvioida julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia aluerakentamisen yhteydessä?	9
Selvityksen luonne ja tavoitteet	9
Selvityksen hanketausta	10
Onko taiteen käytöstä rakentamisessa taloudellista hyötyä?	12
Raportin eteneminen	16
2. Mitä on julkinen taide ja millaisia käyttöjä sille annetaan	17
Käsitteen monet merkitykset	17
Julkisen taiteen käytöt ja tehtävät	19
3. Taiteen hankinta rakentamisen yhteydessä	23
Prosenttiperiaate ja sen laajentumat	23
Taide aluerakentamiskohteissa	28
4. Aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja arviointikehikoita	33
Tutkimuksia asuinalueiden taiteesta ja sen vaikutuksista	33
Monimenetelmäinen tutkimus julkisen taiteen hyödyistä (Selwood)	35
Työkalut julkisen taiteen arviointiin (Ixia)	38
5. Tarkennettu selvitystehtävä sekä käytetyt aineistot ja menetelmät	44
Tutkimuskysymykset	44
Menetelmät ja aineistot	45
Neljä tapausaluetta	49
Tapausalueiden valinta ja luonne	49
Tapausalueiden esittely	50
<i>Joensuun Penttilänranta</i>	50
<i>Porvoon Länsiranta</i>	54
<i>Jyväskylän Kangas</i>	58
<i>Kankaanpään Taidekehä</i>	63
6. Asiantuntijoiden näkemykset julkisen taiteen merkityksestä ja taloudellisista ulottuvuuksista aluerakentamisessa	68
Haastattelujen tavoite, teemat ja toteutus	68
Rakennuttajat	70
Taiteen vaikutus rakennusyhtiön liiketoiminnan kannattavuuteen ja asuntojen hintaan	71
Taide alueen brändin ja identiteetin luomisessa	75
Taidekonsultit ja kaupunki(taide)aktivisti	77
Omaleimaisuus, elävyys, viihtyisyys ja turvallisuus	77
Alueen brändi ja identiteetti	81
Sosiaalisen ja taloudellisen yhteenkietoutuminen	83
Kuntaliiton asiantuntijat	84

Kysely arkkitehtitoimistoille	87
Näkemykset taidehankkeiden taloudellisesta hyödystä arkkitehtitoimistoille	89
Näkemykset taiteen vaikutuksista ja sijoituspaikoista	90
7. Julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja niiden mittareita	94
Taiteilijoiden ja taideasiantuntijoiden työllistäminen	94
Aluetaloudelliset vaikutukset	96
Kaupunkikehittäminen ja imagovaikutukset	99
8. Maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyys julkisen taiteen arvon määrittämisessä	101
Vaikutustutkimuksista arvottamismenetelmiin	101
Ehdollisen arvottamisen menetelmä	106
Hedonisten hintojen menetelmä	108
Valintakoemenetelmä	112
Tutkimuskysymyksen ja menetelmän suhde	114
Aineistovaatimukset ja -lähteet: esimerkkinä hedonisten hintojen menetelmä tapausalueilla	117
9. Yhteenvetoa ja pohdintaa selvityksen löydöksistä	119
Jatkotutkimus- ja kehittämiskohteita	121
Menetelmien pilotointi, hankkeiden seuranta ja vaikutusprosessien mallinnus	122
Arvioinnin tietopohjan kehittäminen	128
10. Lopuksi	129
Lähteet	130
Painetut lähteet ja esitelmät	130
Sähköiset lähteet	135
Joensuun Penttilänranta	140
Jyväskylän Kangas	140
Porvoon Länsiranta	140
Kankaanpään Taidekehä	141
Asiantuntijahaastattelut	141
Henkilökohtaiset tiedonannot	142
Kysely arkkitehtitoimistoille	142

Taulukko- ja kuvioluettelo

Taulukko 1. Malleja hankkia ja rahoittaa taidetta aluerakentamisen yhteydessä.	31
Taulukko 2. Ixian kokonaismatriisin arviointilottuvuudet ja esimerkit alakohdista.	40
Taulukko 3. Kooste selvityksen aineistoista ja -menetelmistä käyttötarkoituksen mukaan.	48
Taulukko 4. Penttilänrannan alueelle toteutetut pysyvät taideteokset (tilanne vuoden 2019 lopussa).	53
Taulukko 5. Länsirannan alueelle taideohjelman osana toteutetut pysyvät taideteokset (2014–2020).	58
Taulukko 6. Kankaan Piippurannan asemakaavan alueella toteutunut taide (2014–2020).	62
Taulukko 7. Maksuhalukkuuden menetelmien käyttömahdollisuudet julkisen taiteen tapauksessa.	116
Taulukko 8. Panos-tuotos-vaikutus -mallinnettu julkisen taiteen tuotantorakenne aluerakentamisessa Suomessa.	127
Kuvio 1. Kansalaisten suhtautuminen julkista taidetta ja rakennusten yhteyteen sijoitettua taidetta kohtaan.	14
Kuvio 2. Asuinalueiden kaavoituskumppanuudet 2000- ja 2010-luvuilla Suomessa.	29
Kuvio 3. Prosenttiperiaatetta soveltaneet sairaalahankkeet 2010-luvulla.	30
Kuvio 4. Taiken prosenttitaide edistämisen erityisavustukset vuosina 2014–2020.	30
Kuvio 5. Toimija- ja intressiryhmien odotuksia julkisen taiteen hyödyistä ja taiteelle asettamia erilaisia tavoitteita.	45
Kuvio 6. Arkkitehtitoimistojen edustajien vastaukset taiteen käyttöä ja vaikutuksia koskeviin väittämiin.	91
Kuvio 7. Arkkitehtitoimistojen edustajien näkemykset taiteen erityisistä sijoituspaikoista.	91
Kuvio 8. Panos-tuotos-vaikutusanalyysimalli.	126

Tiivistelmä

● Julkisesta taiteesta on tullut 2000-luvulla kaupunkien ja asuinympäristöjen kehittämisen väline. Viimeisten 20 vuoden aikana taidetta on nivottu etenkin uusien kaava-alueiden, kaupunginosien ja asuinkorttelien rakentamiseen. Taiteen ja taiteellisen suunnittelun ymmärretään parantavan rakennetun ympäristön laatua sekä lisäävän kiinnostusta ja kysyntää uusia tai kehitettäviä alueita kohtaan. Kaava-alueiden taidetta koskevien määräysten ja taiteen rahoitusta velvoittavien maankäyttö sopimusten kautta taiteen maksajiksi ovat enenevässä määrin tulleet julkisen sektorin ohella yksityiset tahot. Tämä on kasvattanut tarvetta tietoon taiteeseen ja kulttuuriin investoinnin kannattavuudesta. Julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia on tutkittu tähän saakka vain vähän niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tässä selvityksessä tunnistetaan aluerakentamisen yhteydessä hankittavan taiteen taloudellisia vaikutuksia ja osoitetaan keinoja niiden arvioimiseksi. Selvitys on luonteeltaan kartoittava ja metodologinen.

Selvityksessä taloudellisten vaikutusten tunnistamisessa nojattiin aiempaan teoria- ja tutkimuskirjallisuuteen ja empiiriseen aineistoon, joka koostuu Suomessa toimivien rakennuttajien ja taideasiantuntijoiden haastatteluista ja arkkitehtitoimistoille suunnatusta valtakunnallisesta verkkokyselystä. Vaikutusten ja arviointimenetelmien pohdinnassa hyödynnettiin lisäksi eri puolilla maata sijaitsevia taidekaupunginosia eli alueita, joihin taide on tullut kaavoituksen kautta. Tapausalueilta tietoa koottiin asiakirjojen ja henkilökohtaisten tiedonantojen kautta. Selvityksessä tarkastellut uudisrakennusalueet ovat Joensuun *Penttilänranta* (2011–2036), Porvoon *Länsiranta* (2014–2035) ja Jyväskylän *Kangas* (2014–2040). Lisäksi käsitellään Kankaanpään *Taidekehää* (1990–), jossa kyse on olemassa olevan kaupunkikeskustan kehittämisestä.

Selvityksessä osoitetaan, että julkisen taiteen taloudellisen arvon selvittämiseen soveltuvat maksuhalukkuuden menetelmät, etenkin hedonisten hintojen menetelmä, ehdollisen arvottamisen menetelmä ja valintakoemenetelmä. Maksuhalukkuuden menetelmiä käytetään esimerkiksi ympäristötaloustieteessä arvioitaessa viheralueiden läheisyyden vaikutusta asuntojen hintaan. Kulttuurin taloustieteen puolella niitä on käytetty myös Suomessa esimerkiksi museoiden ja kulttuuriperinnön yhteydessä. Kansainvälisesti on tehty muutamia ehdotuksia maksuhalukkuuden menetelmien käyttämiseksi julkisen taiteen tapauksessa, mutta käytännön sovelluksia ei vielä liiemmin ole. Selvityksessä ei vielä tehty itse estimointia vaan kartoitettiin aineistolähteitä sen toteuttamiseksi. Maksuhalukkuuden menetelmien pilotointia ehdotetaan osana aihepiiriä koskevaa jatkotutkimusta. Selvitys tehtiin osana EU:n rahoittamaa *Luovaa osaamista* -toimenpideohjelmaa ja Ornamon hallinnoimaa *Taide käyttöön* -hanketta (2018–2020). Yhteishankkeen tavoitteena on sujuvoittaa taiteen integroimista rakennushankkeisiin sekä lisätä kuntien ja rakennusyritysten taiteen ja luovan suunnittelun hankintojen laatua ja määrää.

Alkusanat

● Selvitystyö toteutettiin osana Ornamon koordinoimaa, ESR-rahoitteista *Taide käyttöön* -hanketta elokuun 2018 ja kesäkuun 2020 välisenä aikana. Selvityksen ja sitä koskevan raportin laativat tutkijat Oona Myllyntaus ja Sari Karttunen. Myllyntaus teki pääosan haastatteluista, toteutti Arkkitehtitoimistojen liiton jäsenille tehdyn kyselyn sekä keräsi tiedot ja laati esittelyt kolmesta selvityksen uudisrakentamistapausalueesta. Karttunen vastasi Kankaanpää-tapauksesta. Molemmat osallistuivat julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistamiseen ja taloudellisten vaikutusten menetelmien kartoitukseen, aineiston analyysiin ja raportin kirjoittamiseen. Hanken Svenska handelshögskolanin rahoituksen opiskelija Filip Jägerroos toimi hankkeessa projektityöntekijänä kesällä 2019, jolloin hän selvitti maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyyttä julkisen taiteen arvon määrittämisessä sekä estimoinnissa tarvittavan aineiston saatavuutta selvityksen tapausalueilta. Jägerroosin näistä teemoista laatimaa työpaperia on hyödynnetty raportissa.

Selvitystyötä on ohjannut ja kannustanut hankkeen monialainen ohjausryhmä: Miimu Airaksinen (Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL), Salla Heinänen (Ornamo ry), Paula Huotelin (Suomen Arkkitehtiliitto SAFA), Anne Jarva (Suomen Kuntaliitto), Kirsi Kaunisharju (opetus- ja kulttuuriministeriö), Maritta Koivisto (Rakennusteollisuus RT), Marjo Mäenpää (Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore), Petri Neuvonen (Rakennustietosäätiö RTS sr), Marjo Oliva (AGMA ry), Sanna Takala (Taideyliopisto), Riitta Tammi (Väylävirasto), Petra Tarjanne (työ- ja elinkeinoministeriö), Henri Terho (Taiteen edistämiskeskus Taike) sekä Annukka Vähäsöyrinki (Suomen Taiteilijaseura ry).

Hyviä neuvoja ja kommentteja selvitystyön eri vaiheissa saatiin *Taide käyttöön* -hanketyöryhmän asiantuntevilta jäseniltä: Anna Rikkinen ja Miisa Pulkkinen (Ornamo ry), Petri Neuvonen (Rakennustietosäätiö RTS sr), Laura Lehtinen, Heini Orell ja Tuula Lehtinen (Frei Zimmer Oy), Sonja Leppänen ja Erja Väyrynen (Riihimäen kaupunki), Hanna Rajalahti (Haaga-Helia ammattikorkeakoulu Oy) sekä Piia Kleemola-Välimäki (Taideyliopisto – Seinäjoen yksikkö). Yhteistyötä on tehty lukuisten toimijoiden kanssa. Kiitokset Rakennusteollisuus RT:n, Arkkitehtitoimistojen liiton ja Suomen Kuntaliiton edustajille sekä selvityksen aikana tehtyihin kyselyihin ja haastatteluihin osallistuneille ja aineistoa toimittaneille henkilöille!

Julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tutkimuksessa käytettävistä menetelmistä saatiin evästystä Timo Tohmolta (Jyväskylän yliopisto) ja Charles M. Grayltä (University of St. Thomas, St. Paul, Minnesota), jotka ovat kulttuurin taloustieteen asiantuntijoita. Käsikirjoitusta kommentoivat sen eri vaiheissa Tohmon ohella kult-

tuuritoimintojen strategiseen alue- ja kaupunkikehittämiseen erikoistunut tutkija Olli Ruokolainen Cuporesta ja asiantuntija Elina Perttula Ornamosta.

Selvitys ei olisi ollut mahdollinen ilman EU:n *Luovaa osaamista* -toimenpideohjelmaa ja siihen liittyvää Hämeen ELY-keskuksen *Taide käyttöön* -hankkeelle myöntämää rahoitusta. Kiitos kaitsennasta myös ELY-keskuksen rahoitusasiantuntija Minna Taipaleelle!

On ollut jännittävää pohtia julkisen taiteen taloudellista merkitystä aluerakentamisessa ja -kehittämisessä ja selvittää erityisesti maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyyttä julkisen taiteen arvon määrittämisessä. Toivomme, että selvityksen esimerkit taidekaupunginosista ja taloudellisen arvottamisen menetelmistä innostavat näkemään taiteen talousvaikutuksia luovan suunnittelun ja rakentamisen aloilla uudella tavalla. Selvitys on vasta ensimmäinen hahmotelma siitä, mitä kaikkea tähän aihepiiriin voi sisältyä, mutta siitä on noussut lukuisia ideoita jatkotutkimukseen. Haluamme innostaa kuntia ja muita julkisen taiteen tilaajia soveltamaan tässä esitettyjä arviointikehikkoja ja arvottamisen menetelmiä käytäntöön. Ensimmäinen askel on sisällyttää kunnan julkisen taiteen periaatteisiin ja alueellisiin taideohjelmiin ajatus vaikutusten arvioinnista ja ennakoinnista. Tavoitteeksi kannattaa ottaa julkisen taiteen *taloudellisen kokonaisarvon* selvittäminen yhteistyössä rakennushankkeen kumppaneiden kanssa ja osallistaa aluesuunnittelun taloudellisten ja sosiaalisten aspektien arviointityöhön myös alueiden asukkaat ja muut kuntalaiset.

Toivotamme selvityksen myötä iloa, luovuutta ja jaettua arvoa taiteen käyttöön!

Helsingissä 14. syyskuuta 2020

Oona Myllyntaus, projektipäällikkö
Cupore/Helsingin yliopisto

Sari Karttunen, projektijohtaja
Cupore/Taideyliopisto

1. Kuinka tunnistaa ja arvioida julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia aluerakentamisen yhteydessä?

Selvityksen luonne ja tavoitteet

● Selvitys käsittelee julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja niiden arviointimenetelmiä, ja se tehtiin Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa osana *Taide käyttöön - Ratkaisumalleja taiteen yhdistämiseksi rakentamiseen* -hanketta (2018–2020).¹ Koska aihepiiriä on tutkittu aiemmin vain vähän ja koska julkisen taiteen muodot ja käytöt ovat moninaiset, tarkastelu päätettiin jo hankkeen alkuvaiheessa rajata aluerakentamisen kontekstiin. Taiteen integrointi aluerakennuskohteisiin yleistyi Suomessa merkittävästi 2010-luvulla, kuten raportista myöhemmin ilmenee. Eri puolille maata on rakennettu tai ollaan parhaillaan rakentamassa kaupunginosia, joissa taide on olennainen osa alueen kaavoitusta ja imagoa. Tunnettuihin esimerkkeihin kuuluvat Helsingin *Arabianranta*, Kuopion *Saaristokaupunki*, Vantaan *Leinelä*, Tampereen *Vuores*, Joensuun *Penttilänranta*, Porvoon *Länsiranta* ja Jyväskylän *Kangas*. Näissä yhteyksissä käytetään toisinaan nimikkeitä taidekaupunginosa ja taidarakentaminen.

Selvitys on luonteeltaan menetelmän kehittämishanke. Koska aihepiiri on tutkimuksellisesti pitkälti kartoittamaton, tehtävä oli eksploraatiivinen ja edellytti arvioinnin mallintamisen ja esimerkkien hakua useilta eri tieteenaloilta ja rinnasteisista tilanteista. Taloudellisten vaikutusten tunnistamiseksi ja arvioimiseksi raportissa esitetään sekä laadullisia että määrällisiä menetelmiä, jotka ulottuvat havainnoinnista

¹ *Taide käyttöön* on usean toimijan yhteishanke, jossa kehitetään kuntien ja yritysten tarpeisiin palveluja helpottamaan luovan suunnittelun hankintaa ja edistämään alan elinkeinoitoimintaa. Hanketta koordinoi muotoilualan asiantuntijajärjestö Ornamo, ja sitä rahoittaa Euroopan sosiaalirahasto osana *Luovaa osaamista* toimenpideohjelmaa. Osahankkeet toteuttajineen: 1) taiteen välittäjäportaan palveluliiketoiminta- ja markkinointiosaamisen kehittäminen luovan alan yrittäjille ja yrityksille erityisesti taidekonsultoinnin alalla (Haaga-Helia ammattikorkeakoulu), 2) taiteen asiantuntijapalveluiden hankinta- ja kilpailutusohjeen laatiminen kunnille, valtiolle ja yksityiselle sektorille (Frei Zimmer Oy), 3) seminaarien järjestäminen kunnille ja taidetyöryhmille taiteen hankintaosaamisen kehittämiseksi kunnissa (Riihimäen kaupunki ja Taideyliopiston Seinäjoen yksikkö), 4) Taidepankin palvelukehitys ja Taide rakennushankkeessa -rakennustietokortin (2014) päivitystyö (Rakennustietosäätiö) sekä 5) selvitys *Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät* (Cupore).

ja haastatteluista ekonometrisiin malleihin. Viimeksi mainittuihin haettiin esikuvia ympäristötaloustieteessä ja kulttuurin taloustieteessä käytetyistä lähestymistavoista ja menetelmistä. Selvityksen lähtökohtiin kuului ajatus, että julkisen taiteen hankkeiden ja niiden tuloksena syntyneiden teosten vaikutukset ovat tyypillisesti monitahoisia ja niiden arvioimiseksi tarvitaan useita keinoja ja lähestymistapoja. Selvitys osoittaa muutamia toisilleen vaihtoehtoisia ja toisiaan täydentäviä keinoja arvioida aluerakentamisen taideinvestointien taloudellisia vaikutuksia.

Selvityksen tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä siitä

- mitä kaikkea julkinen taide voi merkitä erityisesti aluesuunnittelun ja -rakentamisen yhteydessä,
- minkä tyyppisiä taloudellisia vaikutuksia tai arvoa julkisella taiteella voi olla ja miten nämä vaikutukset tässä toimintaympäristössä syntyvät sekä
- millaisin menetelmin aluekehityshankkeiden yhteydessä hankitun julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja arvoa voidaan arvioida ja mitata.

Selvityksen hanketausta

Taide käyttöön -hanke voidaan nähdä osana julkisen vallan tuella ja pitkälti samojen taiteen ja rakentamisen kentän toimijoiden yhteistyönä jo kymmenen vuoden ajan toteutettua hankkeiden jatkumoa, joka on vaikuttanut olennaisesti siihen, että taide-rakentaminen on yleistynyt Suomessa ja että tässä selvityksessä on päädytty talouden näkökulmaan. Hankeketju sai alkusysäyksensä, kun pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan vuonna 2011 kirjattiin prosenttiperiaatteen käyttöä koskeva tavoite: ”Edistetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen -periaatetta”². Tästä lähti liikkeelle prosenttiperiaatteen uusi nousu Suomessa³ ja samalla sen muotoutuminen yleiskäsitteeksi, joka kattaa perinteisen määräprosenttikäytännön ohella erilaisia uusia taiteen ja rakentamisen yhdistäviä malleja (ks. OKM 2017)⁴.

Kataisen hallitusohjelman tavoitteiden toteuttamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2012 Ympäristötaiteen säätiölle valtionavustusta, jotta se tekisi yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa prosenttiperiaatetta koskevan selvityksen ja esittäisi malleja periaatteen toteuttamiseksi.

2 Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 22.6.2011, 36. http://vnk.fi/documents/10616/622966/Ho111_Pääministeri+Jyrki+Kataisen+hallituksen+ohjelma.pdf/a49b3eb5-9e98-44c6-bd92-b054bea36f61?version=1.0.

3 Edellinen nousu koettiin 1980-luvulla, jolloin Suomen Taiteilijaseura ja muut taiteilijajärjestöt kampanjoivat prosenttiperiaatteen puolesta, Suomen Kaupunkiliitto kannusti yleiskirjeessään jäsenistöään omaksumaan sitovan prosenttiperiaatteen (1981) ja järjestettiin lukuisia seminaareja julkisen taiteen ja arkkitehtuurin suhteista (ks. esim. Kaipiainen 2013, 16).

4 Liikehdintä rakennetun ympäristön taiteen edistämiseksi alkoi voimistua jo muutamaa vuotta aiemmin. Esimerkiksi 2010-luvun vaihteessa toteutettiin Euroopan sosiaalirahaston tukeman, Satakunnan ammattikorkeakoulun koordinoiman ART360-hankkeen (2008–2011) osana *Taidehankintamalli*-sivusto (<https://www.painters.fi/taiteenhankintamalli/>). Varsinais-Suomen taidetoimikunnan *Taideaalto*-projektin osana puolestaan Miilla Järvipetäjä ja Aura Nikkilä toimittivat teoksen *Taide rakennushankkeessa – opas tilaajalle* (2012), jonka julkaisi Suomen Rakennusmedia Oy.

Ympäristötaiteen säätiö ja Arkkitehtuurin keskus kokosivat selvityksensä tulokset *Taidetta arkeen* -julkaisuun, jota täydensi laaja taustoittava liite (OKM 2013). Seuraavaksi ministeriö rahoitti Ympäristötaiteen säätiön, Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen, Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen (Taiken) kanssa toteuttamaa *Prosentti taiteelle* -hanketta (2014–2015). Hankkeen tavoitteena oli juurruttaa prosenttiperiaate osaksi suomalaista rakentamiskulttuuria sekä kunnallista ja maakunnallista päätöksentekoa ja lisätä tietoa ja helpottaa yhteistyötä. Hanke tuotti runsaasti tieto- ja esittelymateriaaleja sekä järjesti koulutuksia ja tapahtumia eri puolilla maata. Hankkeessa laadittiin myös Ympäristötaiteen säätiön ja Rakennustietosäätiö RTS:n johdolla RT-kortti *Taide rakennushankkeessa* (2014)⁵. Ympäristötaiteen säätiössä⁶ luotiin sisältöä *Taidepankkiin*, joka on sittemmin siirtynyt RTS:n hallintaan ja josta on kehittynyt *Taide rakentamisessa* -verkkosivusto⁷. Sivustolla annetaan tietoa ja ohjeita taidehankinnasta, ja se sisältää nykyisin liki 800 julkisen teoksen esittelyt sekä taiteilija- ja taidekonsulttipankin. *Prosentti taiteelle* -hankkeen loppujulkaisuna ilmestyi *Prosenttiperiaatteen käsikirja* (2015), josta Suomen Taiteilijaseura julkaisi vuonna 2019 päivityksen⁸.

Kataisen hallitusohjelman (2011) kirjaus johti myös siihen, että Taikella, valtion taidevirastolla, oli vuosina 2014–2018 prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma, jota toteutettiin sekä valtionavustusten että asiantuntijatyön avulla.⁹ Vuonna 2019 Taike perusti *Julkisen taiteen asiantuntijapalvelut* -toiminnon¹⁰. Asiantuntijapalveluja koordinoi erityisasiantuntija, ja siinä työskentelee kaksi taideasiantuntijaa neuvomassa ja tukemassa sekä julkisen että yksityisen sektorin toimijoita rakennetun ympäristön taidehankkeiden käynnistämässä sekä taidehankintaprosessien ja toimintakonseptien kehittämisessä. Taike myöntää edelleen *Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen* -avustuksia yhteisöille, jotka hankkivat rakennuskohteisiinsa taideteoksia. Avustukset ovat luonteeltaan yhteis- ja vastarahoitusta niin, että Taiken osuus voi kattaa enimmillään puolet taideteoksiin liittyvistä välittömistä kustannuksista. Vuonna 2020 näitä avustuksia myönnettiin 14 hankkeelle yhteensä 500 000 euroa. Taiken tiedotteen

5 *Taide rakennushankkeessa* (nro 01-11147) -kortti ohjeistaa, kuinka taiteen hankinta kytketään rakentamisprosessin eri vaiheisiin, sekä kuvaa eri osapuolten tehtäviä ja vastuita *tässä yhteydessä*. Osana *Taide käyttöön* -hanketta RTS julkaisee vuoden 2020 aikana kortista päivityksen. RT-kortisto on rakennusalan tietopalvelu ja laatujärjestelmä, joka tarjoaa ammattilaisten tarpeisiin koottua tietoa ja valmiita ratkaisuja. <https://www.rakennustieto.fi/rt>.

6 1990-luvun alussa perustettu Ympäristötaiteen säätiö lakkautettiin 2010-luvun lopulla.

7 <https://taiderakentamisessa.fi/>.

8 https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Prosenttiperiaatteen_kasikirja_Taiteen_tilajalle_2019.pdf.

9 Erityisasiantuntijan ohella prosenttitaidetta oli vuosittain toteuttamassa 5–11 läänintaiteilijaa. He olivat mukana 30 hankkeessa, joissa tuotettiin yhteensä noin 180 taideteosta. *Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen* -avustuksia myönnettiin ohjelman aikana yhteensä runsaat 1,6 miljoonaa euroa (64 kohdetta). (Terho 2018.) Avustusta myönnettiin rakennuttajille, lähinnä kaupungeille, kunnille ja kuntayhtymille mutta myös muutamille osakeyhtiöille eri puolilla maata. Suurin osa hankkeista oli sairaaloita, kouluja ja päiväkoteja, joiden lisäksi joukossa oli esimerkiksi puistoja ja väylähankkeita. Tiedot on poimittu Taiken avustuspäätöksiä koskevista verkkotiedotteista (www.taike.fi). Ks. myös kehittämishankkeen väliraportti vuosista 2014–2016: <https://www.taike.fi/documents/11580/0/Prosenttiperiaatteen+kehitt%C3%A4misohjelma+v%C3%A4liraportti+2014-2016/4669999c-e316-4433-a7f7-cdb8e9a9cef6>.

10 <https://www.taike.fi/fi/taiderakentaa>.

mukaan viraston rahoittamana on käynnistetty vuodesta 2014 lähtien lähes 100 uutta hanketta eri puolilla maata.¹¹

Valtion taidehallinnossa prosenttiperiaatteen edistäminen kulminoitui 2010-luvulla julkaisuun nimeltä *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi* (OKM 2017). Sen tuotti ministeriön vuonna 2015 asettama ohjausryhmä, jonka toimeksiantona oli 1) tukea ja ohjata prosenttiperiaatteen edistämistä, 2) miettiä kannustimia ja ohjauskeinoja prosenttiperiaatteen käytölle julkisessa rakentamisessa, 3) kartoittaa tutkimustietoa prosenttiperiaatteen vaikutuksista sekä 4) kerätä kokemuksia ja hyviä käytäntöjä ulkomaisista taiteen ja rakentamisen yhdistämiseen liittyvistä hankkeista. Ohjausryhmä totesi, että toimintaympäristö oli muuttunut nopeasti muutaman vuoden kuluessa, jopa sen toimikauden aikana niin, että prosenttiperiaate oli muotoutunut yhä vahvemmin yleiskäsitteeksi, joka kattaa perinteisen prosentti rakennushankkeen kustannuksista-mallin ohella erilaisia uusia taiteen ja rakentamisen yhdistäviä malleja. Keskeisiksi 2010-luvulla olivat nousseet konseptit, joissa taide kytketään kokonaisvaltaisesti maankäytön, kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen prosesseihin.

Prosenttiperiaatteen ohjausryhmä antoi toistakymmentä suositusta tai ehdotusta viidestä teemasta, joista yksi oli käsillä olevaan selvitykseen liittyvä tutkimus ja viestintä. Ohjausryhmä totesi ensinnäkin, että taiteesta rakennushankkeissa tarvitaan koottua tietoa, ja toiseksi kaivattiin kriittistä, riippumatonta tutkimusta sekä vaikuttavuusarvioita. Tärkeinä pidettiin kansalaisille vuosina 2014 ja 2016 tehtyjä kyselyitä suhtautumisesta taiteeseen arkiympäristössä, ja merkittäväksi avaukseksi nostettiin vuoden 2017 ROTI-raportti (Rakennetun omaisuuden tila), jossa taide oli ensi kertaa mukana arvioinnissa osana arkkitehtuurin ja suunnittelun kokonaisuutta.¹² ROTI-arvioinnin tuottaa joka toinen vuosi Suomen Rakennusinsinööriliitto yhteistyössä laajan asiantuntijaverkoston kanssa. Prosenttiperiaatteen ohjausryhmä esitti, että taiteen käytöstä rakentamisen yhteydessä tulisi toteuttaa säännöllinen arviointi esimerkiksi osana juuri ROTI-raporttia, jotta toiminnan laajuutta ja sen vaikuttavuutta voitaisiin seurata. Arvioinnissa kehoitettiin kiinnittämään huomiota paitsi välittömiin ja näkyviin hyötyihin myös sellaisiin hyvän ympäristön vaikutuksiin, jotka ilmenevät vasta pitkän aikajänteen seurannassa. (OKM 2017, 26.)

¹¹ Taike jakoi rakennetun ympäristön taiteelle puoli miljoonaa, 4.6.2020, <https://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1315146>, luettu 11.6.2020.

¹² https://www.ril.fi/media/2017/2017-vaikuttaminen/roti-2017/taustat/roti-2017_painettu-raportti.pdf.

Onko taiteen käytöstä rakentamisessa taloudellista hyötyä?

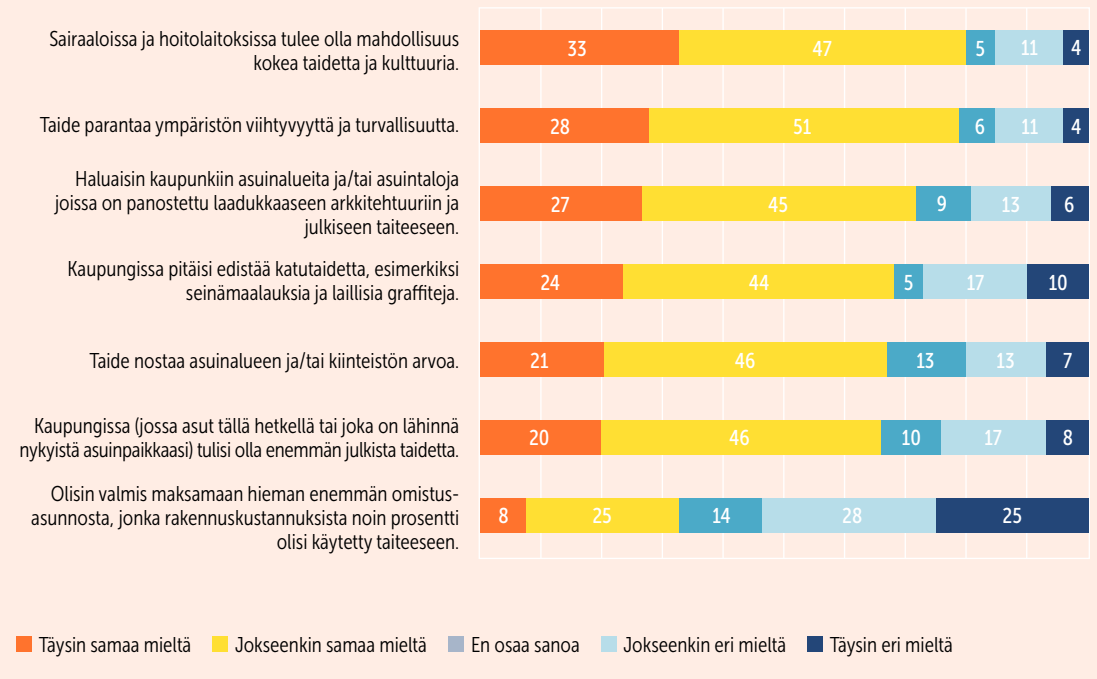
Prosenttitaiteen hankkeiden painopiste on siirtynyt vuosien mittaan taidealalta kohti rakennusalaan, jolle tarjotaan opastusta taiteen hankinnassa sekä todisteita sen kaikinpuolisesta hyödyllisyydestä. Taideinvestointien taloudellisesta kannattavuudesta on kuitenkin vallinnut epätietoisuutta eikä tutkittua tietoa ole ollut tarjolla. Uimosen (2015) *Prosentti taiteelle* -hankkeessa rakennusosalalle tekemä kysely osoitti, että taiteen käytön taloudellisia vaikutuksia ei vielä tunneta tai osata arvioida.¹³ Vaikka taideprojekteja piti myönteisinä kokemuksina valtaosa niin yrityksiä kuin kuntia edustaneista vastaajista, vain joka neljäs arvioi, että taiteesta oli ollut rakennushankkeelle taloudellista hyötyä, ja yli puolet katsoi, että ei osaa vastata kysymykseen. Kaksi viidestä ei myöskään osannut arvioida, oliko taide vaikuttanut alueen arvoon, tunnettuuteen, brändiin tai ostohalukkuuteen tai oliko se vähentänyt ilkkivaltaa alueella. (Mp.)

Prosentti taiteelle -hankkeen vuosina 2014 ja 2016 teettämään kyselyyn *Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja* sisältyi muutamia talouteen liittyviä kysymyksiä.¹⁴ Myös kansalaiskyselyssä suhtautuminen julkiseen taiteeseen osoittautui periaatteessa varsin suopeaksi. Valtaosa vuoden 2016 vastaajista kertoi haluavansa taidetta sairaaloihin ja hoitolaitoksiin ja katsoi, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta (kuvio 1). Niin ikään enemmistö vastaajista ilmaisi haluavansa kaupunkieihin asuinalueita ja taloja, joissa on panostettu arkkitehtuuriin ja julkiseen taiteeseen. Vaikka kaksi kolmesta vastaajasta oli samaa mieltä väittämän ”Taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistön arvoa” kanssa, vain joka kolmas oli itse valmis maksamaan enemmän omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista olisi käytetty osa taiteeseen.

13 Kyselyn teetti Ornamo TNS Gallupilla yhteistyössä Rakennusteollisuus ry:n kanssa. Kysely suunnattiin rakennuttajille, suunnittelijoille ja taiteen tilaajille. Linkkiä siihen levittivät Rakennusteollisuus ry, Suomen Arkkitehtiiliitto, SIO ja Arkkitehtuurin tiedotuskeskus. Kunnissa vastaajatahot tavoitettiin kirjaamojen kautta. Kuntien sivistys- ja kulttuurisectori oli kyselyssä tilaajaroolissa (koulu-, kirjasto- yms. rakennushankkeet sekä taidehankkeet). Lisäksi kysely lähetettiin taidehankkeissa toimineille läänintaiteilijoille, taidemuseoille sekä suurimmille rakennuttajille. Kyselyyn vastanneista 109 henkilöstä 60 prosenttia oli taiteen tilaajia, joista suurin osa toimi julkishallinnon sivistys- tai kulttuuritehtävissä, 25 prosenttia oli suunnittelijoita ja 15 prosenttia rakennuttajia. (Uimonen 2015.)

14 Kyselyn teetti Suomen Taiteilijaseura vuonna 2014 osana ministeriön rahoittamaa *Prosentti taiteelle* -hanketta ja vuonna 2016 Taiken avustuksella. Aineisto edustaa Suomen 15–79-vuotiasta väestöä. Vuonna 2016 kerättiin lisäksi aikaisempaa tarkempaa kaupunkikohtaista tietoa (Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Jyväskylä, Lahti, Kuopio ja Kouvolaa). Tuolloin kyselyyn vastasi kaikkiaan 1 495 henkilöä. Tutkimus tehtiin vuonna 2014 puhelinhaastatteluna ja vuonna 2016 hyödyntäen TNS Gallupin paneelia.

Kuinka samaa tai eri mieltä olet seuraavien väittämien kanssa?

Kuvio 1. Kansalaisten suhtautuminen julkista taidetta ja rakennusten yhteyteen sijoitettua taidetta kohtaan.
Lähde: TNS Gallup 2016, 9.

Rakentamisen yhteydessä hankitun taiteen taloudellisista vaikutuksista puhuttaessa nousee usein esiin uskomus, että tutkimuksen ei olisi edes periaatteessa mahdollista niitä tavoittaa, koska taide on uusilla asuinalueilla tai kaupunkikehittämisessä tyypillisesti osana muita yhteen kietoutuvia vaikuttavia tekijöitä. Taidetta käytetään yhtenä keinona luoda viihtyisiä, vetovoimaisia ja toiminnallisia alueita, ja sitä hyödynnetään usein alueilla, jotka muutenkin edustavat korkealaatuista rakentamista ja sijaitsevat halutulla paikalla. Viimeaikaisten rakennus- ja aluekehittämissankkeiden yhteydessä taidekoordinaattorit ja prosenttitaiteen läänintaiteilijat ovat tutkitun tiedon puuttuessa todistaneet taiteen taloudellisista vaikutuksista nojaten omaan kokemukseensa ja esimerkkitapauksiin:

Tuula Isohanni, Arabianrannan taidekoordinaattori: ”Kun aloitin mun piti kääntää rakennuttajien päätä. He pelkäsivät, että he rakentavat asuntoja ja ihmiset sanovat, että en mä osta tota, kun toi taide ei miellytä mua. Samalla tavalla kuin joku maisema ei miellytä. Sitten kun he huomasivat, että asukkaat todella ottivat taideteokset omakseen. He sanoivat, että satsaamme enemmän kuin sen yhden prosentin. He tajusivat, että tällä saadaan myytyä hyvään hintaan asuntoja.” (Joenniemi 2015.)

Vesa Varrela, Taiken läänintaiteilija, Pirkanmaa: ”Taiteen pitäisi olla läsnä kaikkialla. Siinä on mukana muotoilu, kadunkalusteet ja valaistus, joka luo ennen kaikkea turvallisuutta. Mutta olennaisinta on identiteetti – on jokin paikka, joka kuuluu meille. Identiteetin myötä sosiaalinen arvostus ja viihtyvyys kasvavat ja myös asunnon arvo nousee, Varrela sanoo.” (Ketonen 2014.)

Hannu Aaltonen, Taiken läänintaiteilija, Pohjois-Karjala: ”Rakentajat ovat todenneet, että kiinnostava taide edistää asuntokauppaa. Yksi rakentaja järjesti jopa oman taidekilpailun, jonka voittajan työn yritys sitten osti, Aaltonen iloitsee.” (Lius 2015.)

Toiminnan volyymin kasvu on lisännyt painetta saada riippumatonta tutkimustietoa taideinvestointien taloudellisista vaikutuksista. Tavoite ottaa taide mukaan suunniteltaessa ja rakennettaessa uusia kaava-alueita alkoi yleistyä Suomessa 2000-luvulla (Junttila 2014, 74). Esimerkkinä toimi Helsingin *Arabianranta* (2000–2015), jossa taiteen käytön periaatteet sisällytettiin kaavamääräyksiin ja jossa suunnittelijoiden ja rakennuttajien apuna toimi taidekoordinaattori (ks. esim. Isohanni 2010). Taidekaupunginosien rakentaminen nousi 2010-luvulla suorastaan trendiksi. Samaan aikaan prosenttiperiaate on muokkautunut sellaisiksi kaupunki- ja rakennussuunnittelua ja taidehankintaa integroiviksi konsepteiksi, joissa taiteen kustannukset ovat siirtyneet enenevässä määrin yksityiselle taholle tai niistä vastaavat julkinen ja yksityinen sektori yhdessä. Alierakentamisessa kiinteistöjen yhteyteen hankitun taiteen maksavat ensin rakennusyhtiöt ja lopulta asunnonostajat, joille usein siirtyy myös teosten omistajuus ja vastuu niiden huollosta ja ylläpidosta. Kunta vastaa tyypillisesti oman rakentamisensa yhteydessä ja yleisille alueille hankitusta taiteesta. Rakennuttajalle¹⁵ syntyy intressi arvioida taideinvestoinnin kannattavuutta, ja asunnon tai kiinteistön ostajia voi kiinnostaa, näkyykö taide ostohinnassa tai vaikuttaako se vuokratason tai jälleenmyyntiarvoon. Kunnille rakennusten tilaajina ja kaavoittajina on tärkeää yhteiskunnallinen hyöty: saadaanko taiteeseen panostamalla viihtyisämpiä, toimivampia ja vetovoimaisempia kaupunkeja ja asuinalueita.

Vaikka raportissa keskitytään julkisen taiteen taloudellisiin vaikutuksiin, kyseessä ei ole kannanotto, että rakentamisen yhteydessä tehtyjen taidehankintojen keskeinen kriteeri olisi investoinnin taloudellinen kannattavuus. Kuten seuraavassa luvussa ilmenee, julkisella taiteella on monia tehtäviä, kuten esteettinen, sosiaalinen ja poliittinen. Ylipäätään julkiselle taiteelle on leimallista, että sillä ymmärretään olevan taiteen ulkoisia tehtäviä toisin kuin nk. vapaalla taiteella (ks. esim. Eurocities 2018). Taiteen lisääntyvä käyttö kaupunkikehittämisessä ja aluerakentamisessa perustelee kuitenkin tarvetta pohtia taiteen käytön taloudellisia vaikutuksia muiden näkökulmien

¹⁵ Rakennuttaja on organisaatio tai henkilö, jonka tehtäväksi rakennushanke on annettu, ks. <https://www.duco.fi/fi/Toimiala.html>.

rinnalla ja niihin kytkeytyneenä: ympäristön esteettiset ja sosiaaliset piirteet voivat näkyä esimerkiksi asuntojen tai vuokrien hinnoissa. Raportissa tuodaan markkinoilla näkyvien taloudellisten vaikutusten rinnalle laajempi taloudellisen arvon käsite, jonka tavoitteena on mitata rahassa myös julkisen taiteen markkinattomia hyötyjä, kuten sen virkistysarvoa. Esiin nostetaan menetelmiä, joiden avulla sosiaalisille ja ympäristövaikutuksille voidaan määrittää rahallinen arvo. Esiteltävät ekonometriset menetelmät eivät ole sinänsä harvinaisia, mutta niitä ei ole vielä liiemmin sovellettu julkiseen taiteeseen.

Raportin eteneminen

Raportin seuraavassa luvussa esitellään julkisen taiteen käsitettä ja sen empiiristä monimuotoisuutta ja siihen kohdistuvia odotuksia ja käyttöjä. Kolmannessa luvussa tarkastellaan malleja, joilla taidetta nykyisin hankitaan ja rahoitetaan rakentamisen yhteydessä. Painopiste on taiteen hankinnassa uudisrakennuskohteisiin. Neljännessä luvussa siirrytään kohti julkisen taiteen taloudellista merkitystä esittelemällä kah- ta aiempaa laajaa julkisen taiteen arviointikehikkoa, jotka ovat molemmat peräisin Isosta-Britanniasta. Viidennessä luvussa tarkennetaan selvitystehtävä ja kerrotaan käytetyistä aineistoista ja menetelmistä. Samassa yhteydessä esitellään selvityksen neljä tapausaluetta, jotka ovat tarjonneet tutkijoille empiiristä pohjaa julkisen taiteen taloudellisten ulottuvuuksien tunnistamiseen ja joiden avulla lukijalle kuvataan tämän päivän taidarakentamista. Kuudennessa luvussa käydään läpi julkisen taiteen asiantun- tija- ja sidosryhmien haastatteluissa esittämiä näkemyksiä julkisen taiteen käytöistä ja vaikutuksista. Seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa eritellään julkisen taiteen erilaisia taloudellisia vaikutuksia teoreettisen ja metodologisen tutkimuskirjallisuuden ja käytössä olleen empiirisen aineiston pohjalta. Tarkastelua laajennetaan samalla markkinoilla ilmenevistä taloudellisista vaikutuksista taloudelliseen arvoon, joka ottaa huomioon myös markkinattomat hyödyt ja passiiviset käyttöarvot. Tarkemmin käsitellään maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyyttä ja edellytyksiä julkisen taiteen tapauksessa. Kahdessa viimeisessä luvussa kootaan selvityksen tuloksia ja pohditaan niiden merkitystä sekä esitetään suosituksia jatkotutkimuksesta ja tieto- pohjan parantamisesta niin, että julkisen taiteen vaikutusten seurantamahdollisuudet helpottuisivat ja luovan suunnittelun ja taiteen taloudellinen arvo aletaan tunnistaa paremmin erityisesti aluerakentamisen yhteydessä.

2. Mitä on julkinen taide ja millaisia käyttöjä sille annetaan

Käsitteen monet merkitykset

● Selvityksen lähtökohtiin kuuluu oletamus, että julkinen taide on määriteltävä mahdollisimman yksiselitteisesti sekä tapaus- ja kontekstikohtaisesti, jotta sen erilaisista vaikutuksista voidaan mielekkäästi puhua, saati tutkia ja mitata niitä. Perusteluna on, että julkisen taiteen käsite on niin laaja ja sen yksittäiset ilmentymät niin moninaisia, että sen vaikutuksista voi olla harhaanjohtavaa puhua yleistävästi. Julkisen taiteen merkitys on myös muuttunut ajan myötä ja vaihtelee eri kieli- ja kulttuurialueilla. Jo pelkästään käsite ”julkinen” saa useita erilaisia merkityksenantoja. Nämä seikat kävivät ilmeisiksi, kun selvitystä varten tehtiin kirjallisuushakuja kansainvälisistä tietokannoista. Esimerkiksi viimeaikaisessa suomalaisessa keskustelussa julkisella taiteella on tarkoitettu julkisin varoin hankittua tai kaikille avoimeen tilaan sijoitettua taidetta, jonka rahoittajana voi olla myös yksityinen taho (ks. esim. KampusART, käsitepankki¹⁶). Tämä määritelmä ei viittaa millään tavoin teosten sisältöön tai niiden muotokieleen, jotka ovat aiemmin olleet sijainnin ohella julkisen taiteen tunnusmerkkejä. Mäcklin (2019, 86) esimerkiksi toteaa, että perinteisesti julkisen veistoksen tehtävä on ollut muistuttaa yhteisön historiasta, saavutuksista ja ideologiasta; hän käyttää käsitettä ”kommemoratiivinen veistos”. Tätä kirjoittaessa vuonna 2020 tämän tyyppisiä muistomerkkejä hajotetaan eri puolilla maailmaa tai niitä vaaditaan siirrettäväksi erillisiin puistoihin varustettuna kuvauksella siitä, minkä yhteiskuntaryhmien historiaa ne ovat symboloineet ja mitkä ovat olleet niiden yhteiskunnalliset käytöt (ks. esim. Redmond 2020; Small 2020). Toisaalta julkisessa tilassa sijaitseva taide voidaan liittää julkisen sfäärin käsitteeseen ja demokraattisen poliittisen keskustelun edistämiseen. Tällöin mikään ryhmä ei saisi käyttää julkista taidetta oman sanomansa esiin tuomiseen eivätkä taiteilijat saisi esitellä julkisella alustalla ”yksityistä taidetta”. Tällaisia ajatuksia ilmenee esimerkiksi raportin neljännessä luvussa esiteltävässä Sara Selwoodin tutkimuksessa *Benefits of Public Art* (1995).¹⁷

¹⁶ <https://kampusart.turkuamk.fi/info/kasitepankki/>.

¹⁷ Julkisen taiteen tapauksessa on puhuttu eliitin tai asiantuntijoiden maun tai taiteilijan yksilöllisen näkemyksen ylivallassa, julkisen tilan käytöstä jonkin sanoman esille tuomiseen tai suorastaan haitallisesta fyysisestä interventiosta. Kuuluisa esimerkki tästä on Richard Serra New Yorkiin julkisin varoin hankittu teos *Tilted Arc* (1981–1989), joka tukki ihmisten tavanomaisen kulkuväylän, aiheutti muutoinkin paljon kiistaa ja tuhottiin lopulta. Sitä kutsuttiin ”pahantahtoiseksi teokseksi”. Serra on yksi Selwoodin tutkimuksen haastateltavista.

Julkinen taide on julkiseen tilaan tai paikkaan sijoitettua (tai siellä tapahtuvaa) taidetta, mikä asettaa sille erityisiä vaatimuksia. Julkisissa tiloissa sijaitsevaa taidetta vastaanottaa valtaosin yleisö, joka ei ole hakeutunut paikalle taiteen vuoksi. Julkinen taide asettuu kaikkien ihmisten arjen maisemaan, ja se voi myös aiheuttaa mielihäpästä tai kiistoja, jos kaikki eivät voi hyväksyä tapaa tai tarkoitusta, johon yhteistä tilaa käytetään. Julkista taidetta määrittelee siis keskeisesti paikka, johon se sijoitetaan. Julkinen taide on paikkasidonnaista siinäkin merkityksessä, että sitä tehdään yleensä tarkoituksellisesti tiettyyn ympäristöön ja usein sillä myös pyritään luomaan paikkaa tai muuttamaan sen luonnetta. Julkisen taiteen erityinen suhde sijaintipaikkaansa on kiehtonut monia tutkijoita ja teoreetikoita. Zebrackin (2013, 303–317) mukaan julkinen taide integroi paikan osaksi sisältöään. Lippard (1997, 263) puolestaan toteaa, että julkisella taiteella on niin elimellinen yhteys sijaintiinsa, että sitä ei voida tarkastella ensisijaisesti taideobjektina, katsojan tai asukkaan elämän ulkopuolella. Näissä keskusteluissa paikka ei siis merkitse vain fyysisistä sijaintia vaan myös sosiaalista kontekstia.

Julkisessa taiteessa on tapahtunut radikaaleja muutoksia viimeisten neljän viiden vuosikymmenen aikana, ja sekä ilmiö että käsite näyttävät vain alati laajentuvan ja moninaistuvan (ks. esim. Mäcklin 2019, 82; Selvin 2020). Julkinen taide on vii-tannut perinteisten monumenttien ohella ympäristötaiteeseen, katoavaan taiteeseen (kuten performansseihin), yhteisötaiteeseen, katutaiteeseen, kaupunkitaiteeseen, kaupunkiaktivismiin ja kaupunkiympäristön suunnitteluun (*urban design*). Julkisen taiteen ”uudesta lajityypistä” (*new genre public art*) on puhuttu 1990-luvulta alkaen (Lacy 1995).¹⁸ Se viittaa usein aktivistiseen taiteeseen, jota tehdään institutionaalisten rakenteiden ulkopuolella ja joka pyrkii välittömään yhteyteen yleisön kanssa. Teokset ovat projektimaisia ja syntyvät dialogissa ihmisten kanssa. Käsitettä on Suomessa käytetty yhteisötaiteen piirissä, mutta ei rakennetun ympäristön taidehankintojen yhteydessä siitä huolimatta, että viime aikoina yhteisölliset hankkeet ovat siinäkin alkaneet yleistyä (Kemppinen 2019). Suomessa paradigman mukaisia teoksia Helsingin katutilaan ja eri kaupunginosiin on toteuttanut esimerkiksi nykytaidefestivaali IHME¹⁹. Suomen Kuvanveistäjäliiton Helsingissä kesällä 2019 toteuttama *Sculpture Expanded* -hanke ilmentää myös tätä suuntausta (ks. Tikka & Veräjänkorva 2019). Julkinen taide voidaan määritellä myös taiteilijalähtöisesti, jolloin sen ymmärretään kattavan kaiken, mitä taiteilijat tekevät avoimessa julkisessa tilassa, toimivat he sitten yksin, keskenään tai ei-taiteilijoiden kanssa (ks. esim. Ixia 2014). Merkittävä osa esimerkiksi katutaiteesta ja graffiteista on kuitenkin puhtaasti ei-ammattilaisten toteuttamaa.

18 Termi levisi laajasti Suzanne Lacyn teoksesta *Mapping the Terrain: New Genre Public Art* (1995). Ks. esim. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/n/new-genre-public-art>.

19 Julkinen taide NYT, <http://blog.kiasma.fi/blog/julkinen-taide-nyt/>.

Julkista taidetta toteutetaan monilla eri tekniikoilla ja välineillä tai niiden yhdistel- millä. Se voi olla esimerkiksi kuvanveistoa, maalausta, grafiikkaa, tekstiili-, valokuva-, valo-, ääni- tai videotaidetta. Julkinen teos voi olla myös käsitteellinen tai aineeton, kuten sanataideteos tai performanssi. Julkinen taide voi olla paitsi kiinteitä, pysyviä teoksia myös väliaikaista, sosiaalista tai tapahtumaluonteista ja katoavaa taidetta. Nykykuvanveisto voi käyttää julkisessa tilassa materiaalinaan esimerkiksi sosiaalisia suhteita tai hajua, kuten edellä mainitussa *Sculpture Expanded* -hankkeessa. Julkinen teos voidaan sijoittaa tai se voi toteutua julkisissa tai puolijulkisissa ulko- tai sisätiloissa. Tila voi olla myös kaupallinen, kuten ostoskeskuksen käytävä. Julkinen teos voi olla rakennuksista ja infrastruktuurista erillinen tai niihin integroitu, jolloin se toteutuu esimerkiksi kadunkalusteiden, seinäpintamateriaalien tai meluaitojen muodossa. Aina taiteellisella suunnittelulla kaupunkiympäristössä ei edes ole suoraa materiaalista ilmentymää. Kaupunkialueilla taide voi näyttäytyä ihmisille toiminnal- lisesti, fyysisesti ja esteettisesti ympäristöön niin kiinteästi kuuluvana osana, että sitä ei edes havaita taiteeksi.

Julkinen taiteen käytöt ja tehtävät

Taidekeskustelussa julkisen taiteen vastakohtaksi asettuu usein ”vapaa taide”, koska sillä on tyypillisesti jokin funktionaalinen käyttö. Taiteilijalta yleensä edellytetään, että hän ottaa julkista taidetta tehdessään jollakin tavalla huomioon paitsi sijoituspai- kan myös yhteisön ja käyttötarkoituksen (vrt. Hein 1996). Sen vuoksi julkinen taide nähdään vastakohtana ”yksityiselle taiteelle” eli taiteilijan itseilmaisulle, jota ulkoiset rajoitukset eivät samaan tapaan pidättele. Julkista taidetta tehdään yleensä tilaukses- ta, joko suorana tilauksena tai kilpailun kautta. Kilpailuohjelmassa kuvataan taiteen sijoituspaikkaa ja tavoitetta. Alueiden ja rakennusten käyttötarkoitukset (esimerkiksi kirkko, koulu, uimahalli, sairaala, kaupungintalo tai asema-aukio) vaikuttavat siihen, mitä niiden yhteyteen hankittavalta taiteelta odotetaan. Sairaaloissa taiteen toivotaan vaikuttavan paitsi viihtyisyyteen myös hoitotuloksiin, asematunneleihin taas sijoite- taan taidetta, jonka odotetaan lisäävän viihtyisyyttä ja turvallisuutta sekä vähentävän ilkkivaltaa ja sitä myötä huoltokustannuksia (ks. Väylävirasto 2019).

Julkiseen tilaan sijoitetulle taiteelle on annettu monia tehtäviä eri aikakausina, ja julkisen taiteen suhde rakennettuun ympäristöön ja sen suunnitteluun on vaihdellut suuresti. Prosenttiperiaatteen ideointi ja laajamittaisen julkisen taiteen hankinnan aloittaminen 1930-luvun Yhdysvalloissa liittyi keskeisesti pyrkimykseen parantaa tai- teilijoiden työllisyyttä ja heikkoa taloudellista tilannetta. Julkisen taiteen hankkeita (muraaleja, veistoksia, valokuvadokumentointia) tehtiin osana Franklin D. Rooseveltin

New Deal -ohjelmaa.²⁰ Julkisen taiteen avulla on myös pyritty lievittämään nopean teollistumisen ja kaupungistumisen vaikutuksia elinympäristöön. Hyvinvointivaltion kulttuuripoliittikka on painottanut julkista taidetta keinona demokratisoida taidepalveluja tuomalla taidetta niidenkin ulottuville, jotka eivät käy taidelaitoksissa tai joiden lähetyvillä sellaisia ei ole. Viime vuosikymmeninä kulttuuripoliittisen tavoitteenasettelun välineellistyessä julkinen taide on entistä vahvemmin kytketty odotuksiin tehdä alueista ja paikkakunnista vetovoimaisempia, mitä käsillä oleva selvityskin osaltaan heijastaa. Myös taiteilijajärjestöt argumentoivat julkisen taiteen puolesta vetoamalla kuntien vetovoimaan (ks. Vähäsöyrinki 2020).

Kulttuuripoliittisessa keskustelussa taloudellisia vaikutuksia ei silti ole vieläkään tapana asettaa julkisen taiteen tavoitteiksi, vaan niitä esitetään pikemmin taidehankkeiden ja niille annetun julkisen tuen perusteluna. Taloudelliset hyödyt syntyvät ikään kuin sivutuotteina prosessista, jonka päätavoite on esteettinen tai sosiaalinen. Esimerkiksi Taiken Prosenttitaiteen kehittämisohjelman (2014–2018) tiedotteissa vedottiin toistuvasti talouden näkökulmaan ympäristön laadun ja taiteen demokratisoimisen ohella: ”Prosenttitaide työllistää taiteilijoita ja lisää ympäristön esteettisyyttä ja viihtyisyyttä. Laadukas taide nostaa asuinalueiden ja kiinteistöjen arvoa ja parantaa taiteen tasa-arvoista saatavuutta koko maassa.”

Laajan yleisön taidekasvatus ja taiteen demokratisointi ovat kuuluneet pitkään keskeisiin julkiselle taiteelle annettuihin tehtäviin. Tästä kertoo esimerkiksi taidemuseoiden ja kokoelmien käytäntö sijoittaa teoksia julkisiin rakennuksiin ja yleisille alueille. Matznerin (2001, 16) mukaan museoiden johtajat ja intendentit havaitsivat aikanaan modernin taiteen tapauksessa, että yleisön tietämystä ei voinut lisätä perinteisten näyttelyiden kautta, koska ne houkuttelivat vain jo valmiiksi taidetta tuntevia. Vahvaa pyrkimystä päästä suoraan dialogiin ympäröivän yhteiskunnan kanssa oli myös taiteen kentällä, esimerkiksi maataiteen ja minimalismin piirissä. Näin keinoksi lisätä yleisön osallisuutta tuli taiteen vieminen julkiseen kaupunkitilaan. (Mt.) Suomesta esimerkiksi tällaisesta toimintatavasta voidaan ottaa vaikkapa Vantaan kaupunki, jonka suomalaiseen ja pohjoismaiseen nykyaiteeseen painottuvasta taidekokoelmasta suuri osa on sijoitettuna kaupungin virastoihin ja laitoksiin. Kokoelmaa on kartutettu vuodesta 1961 lähtien, ja se käsittää tällä hetkellä yli 10 000 teosta.²¹ Helsingin kaupungin taidekokoelmaan²² nykyisin kuuluvista yli 9 000 teoksesta noin 3 500 on julkisissa sisä- ja ulkotiloissa. Teosten hankinnasta ja sijoittamisesta vastuussa olevan Helsingin taidemuseo HAMin tavoitteena on, että taide on läsnä tasapuolisesti eri kaupungin-

20 Ks. esim. The National Archives, A New Deal for the Arts, https://www.archives.gov/exhibits/new_deal_for_the_arts/index.html.

21 Taide on läsnä vantaalaisten arjessa, <https://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/355262-taide-on-lasna-vantaalaisten-arjessa>.

22 Kaupungin taidekokoelmaa alettiin kerätä vuonna 1885. Se liitettiin vuonna 1979 kulttuuriasiainkeskukseen, jolloin sen nimi muutettiin Kaupungin taidemuseoksi.

osissa. Helsingin alueella on lähes 500 ulkoveistosta, ympäristötaiteen teosta ja historiallista muistomerkkiä. Lisäksi Helsingissä on noin 200 prosenttitaideperiaatteella toteutettua teosta koulujen, päiväkotien, terveysasemien ja kirjastojen tiloissa.²³

Australian toiseksi suurin kaupunki Melbourne on muotoillut yhdeksi taidepolitiikkansa tavoitteista tarjota nykytaiteen käyttöön kaupunkitilaa. Pysyvien taideteosten ohella kaupunkitilaan on tuotettu installaatioita ja tilapäisiä teoksia. *Ihmisten kaupunki*-teoksen kirjoittaneen tanskalaisen arkkitehti Jan Gehlin (2018, 79) luonnehdinnan mukaan Melbournen tavoitteena on tehdä julkisesta tilasta monipuolinen modernin taiteen galleria. Melbournen kantakaupungissa taide yhdistyy hänen mukaansa kaupunkitilan politiikkaan, kun taiteella on näkyvä asema julkisessa tilassa. Suomesta vastaava esimerkki ulkoilmagallerian luomisesta kaupunkitilaan on Pohjois-Satakunnassa sijaitseva Kankaanpää, joka kuuluu käsillä olevan selvityksen kohdealueisiin. Kankaanpäässä julkiseen taiteeseen liittyy niin kaupunkikuvallisia ja taidekasvatuksellisia kuin toiminnallisia ja elinkeinopoliittisia pyrkimyksiä.

Eri puolilla maailmaa julkista taidetta on käytetty osana kaupunkien, keskustan-alueiden, lähiöiden ja maaseutupaikkakuntien kulttuuripainotteista kehittämistä (*urban cultural regeneration*), johon liittyy sekä sosiaalisia että taloudellisia tavoitteita. Kuulu esimerkki julkisen taiteen käytöstä kaupunkikehittämisessä on Antony Gormleyn massiivinen *Angel of the North* (Pohjoisen enkeli) (1998) Gatesheadissä Englannissa. Suomessa ympäristö- ja katutaide ja yhteisöllinen taide nousivat esiin esimerkiksi Turun kulttuuripääkaupunkivuoden 2011 yhteydessä (ks. Saukkolin 2011). Viime vuosina julkinen taide on ollut esillä useiden muidenkin kaupunkien keskustan kehittämishankkeissa ja -suunnitelmissa, esimerkiksi Keravalla, Mikkelissä ja Mäntässä.²⁴ Lähiökehittämisessä julkista taidetta on 2010-luvulla käytetty muun muassa Porissa ja Riihimäellä (Häyrynen ym. 2015; Abendstein & Lahtinen 2016). Viime vuosina erityisesti tapahtumallinen ja väliaikainen julkinen taide on kytkeytynyt niin kutsuttuun uuteen, yhteisölliseen kaupunkikulttuuriin esimerkiksi Helsingin Pasilassa ja Kalasatamassa (ks. esim. Blomberg 2019).

Kansainvälisesti osaa regeneraatiohankkeista on kritisoitu siitä, että ne ovat johdaneet alueiden gentrifikaatioon (keskiluokkaistumiseen tai herraskaistumiseen). Kohonneiden hintojen takia alkuperäiset asukkaat ovat saattaneet joutua muuttamaan pois. (Ks. esim. Bianchini & Parkinson 1994; Redaelli 2018; Crossick & Kaczynska 2016.) Yhdysvaltalaisessa keskustelussa käytetään myös käsitettä 'taidepesu' (*artwashing*), jolla tarkoitetaan, että taide ja muu "luova paikantekeminen" (*creative placemaking*) valmistelevat markkinoita rakennuttajien, sijoittajien ja kuntien hyväksi

23 Helsingin taidemuseo HAM, kokoelmat ja julkinen taide: <https://www.hamhelsinki.fi/kokoelmat/>; <https://www.hamhelsinki.fi/julkinen-taide/>.

24 Ks. esim. <https://taiderakentamisessa.fi/ajankohtaista/taide-osana-keskustan-kehittamista>.

ja ajavat alueilta ulos olemassa olevia asukkaita, usein värikköiden yhteisöjä. Taidepesua voidaan käyttää myös yritysten imagon kiillottamiseen. Kriitikot väittävät, että joissakin hankkeissa on syytä puhua taiteilijoiden hyväksikäytöstä.²⁵ (Paikantekemisestä ks. Markusen & Gadwa 2010.)

²⁵ <https://forecastpublicart.org/resources/placemaking-glossary/>.

3. Taiteen hankinta rakentamisen yhteydessä

Prosenttiperiaate ja sen laajentumat

● Yleisesti prosenttiperiaatteella tarkoitetaan periaatteellista päätöstä käyttää osa rakennushankkeen kustannuksista taiteeseen; periaatteesta on käytetty myös nimeä ”määräprosenttikäytäntö” (Valkonen 1986, 100). Suomessa idea on ollut esillä jo 1920-luvulta lähtien, jolloin kuvanveistäjä Wainö Aaltonen esitti rahaston perustamista suurten tilaustöiden mahdollistamiseksi (Kaipiainen 2013, 5). Syksyllä 1938 julkaistiin Uudessa Suomessa presidentti Kyösti Kallion ja useiden vaikutusvaltaisten toimijoiden vetoamus, että taiteilijoille tarjottaisiin työtä rakentamisen yhteydessä, jotta taide olisi koko kansan omaisuutta ja voisi toteuttaa sosiaalista tehtäväänsä. Keväällä 1939 eduskunta hyväksyi toivomusponnen, jonka mukaan rakennussuunnitelmia laadittaessa määrärahoista varattaisiin enintään yksi prosentti rakennuksen taiteelliseen koristamiseen. Asian eteneminen keskeytyi kuitenkin sodan takia, ja 1940-luvun lopulla eduskunnalle tehty uusi aloite hylättiin. (Mp.)²⁶ Valtio ei Suomessa ole lopulta koskaan ottanut käyttöön prosenttiperiaatetta, vaan vuonna 1956 perustettu Valtion taideteostoimikunta tekee hankinnat vuosittain budjettiin varatulla määrärahalla, jota ei suhteuteta rakentamisen kustannuksiin.

Prosenttiperiaate viittasi Suomessa 2000-luvulle saakka käytännössä kunnalliseen rakentamiseen. Varhaisimmat prosenttiperiaatepäätökset suomalaisissa kaupungeissa tehtiin 1960-luvun alkupuoliskolla (mm. Kuopio, Oulu ja Tampere). Kuvataiteen järjestöt kampanjoivat voimakkaasti periaatteen omaksumisen puolesta 1970–1980-lukujen vaihteessa, ja vuonna 1981 Suomen Kaupunkiliitto suositteli sitä jäsenilleen (Kaipiainen 2013, 16). 1980-luvulla pidettiin runsaasti erilaisia seminaareja ja julkaistiin kirjallisuutta teemasta taide rakennetussa ympäristössä, ja prosenttiperiaate levisi nopeasti kuntien keskuudessa (ks. esim. Karttunen 1990). Periaatetta ei kuitenkaan ole useimmissa kunnissa käytetty mekaanisesti kaikkeen rakentamiseen eikä taiteeseen ole välttämättä varattu täsmälleen yhtä prosenttia rakentamisen kustannuksista, vaan soveltaminen on vaihdellut rakennuksen käyttötarkoituksen ja rahoitustilanteen mukaan (ks. esim. Karttunen & Herranen 2013). Prosenttiperiaatetta voidaan

²⁶ Kaipiainen (2013) käy systemaattisesti läpi prosenttiperiaatteen vaiheita Suomessa 1920-luvulta 2010-luvulle.

noudattaa niin uudisrakentamisessa kuin korjaus- ja täydennysrakentamisessa sekä infrastruktuurihankkeissa (kuten väylät ja viheralueet).

Taide- ja kulttuuripoliittisissa dokumenteissa alkoi 2000-luvun alussa näkyä ajatus, että myös yksityiset rakennuttajat tulisi saada noudattamaan prosenttiperiaatetta. 1990-luvulla laman takia moni kunta oli lakannut käytännössä soveltamasta periaatetta, eikä julkisen talouden tilanne monellakaan paikkakunnalla näyttänyt lupaavalta taiteen hankinnan näkökulmasta. Samaan aikaan kulttuuripolitiikan alueella levisi ajatuksia erilaisista kumppanuuksista julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden välillä. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta (2003) prosenttiperiaate mainitaan esimerkkinä hyvään ympäristöön kannustavista käytännöistä ja innostetaan kuntia ja rakennusalan yrityksiä periaatteen käyttöön. Niin ikään tuetaan valtion taidehankintoja julkisiin rakennuksiin ja tiloihin ympäristön esteettisyyden lisäämiseksi. Prosenttiperiaatetta ja valtion taidehankintoja käsitellään otsikon ”Taiteen soveltava käyttö” alla, minkä mukaisesti asiakirja korostaa taiteilijoiden ammattitaidon ottamista mukaan rakentamisen prosessiin jo suunnitteluvaiheessa. (Mts. 7–8.)

Seuraavaa askelta prosenttiperiaatteen laajentumisessa kuvastaa opetusministeriön toimeksiannosta visuaalisen alan kehittämistä pohtineen *Päin näköä* -työryhmän raportti (2009), jossa julkista taidetta tarkastellaan ennen muuta ympäristönsuunnittelun näkökulmasta (OPM 2009). Viitaten esimerkkeihin eri puolilta Suomea työryhmä esittää, että prosenttiperiaatteen käyttöä tulee laajentaa aluesuunnittelu-, maankäyttö- ja kaavoitushankkeisiin. Prosenttiperiaatteen avulla voidaan luoda visuaalisesti parempaa ja viihtyisämpää elinympäristöä, lisätä tilanteita taiteen kohtausmiselle ja samalla työllistää taiteilijoita. (Mts. 45.) Siirtymävaiheesta kertoo se, vaikka työryhmä haluaa kannustaa kuntia ja kuntayhtymiä käyttämään prosenttiperiaatetta kaavoituksessa ja mainitsee mahdollisuuden koota rakennusprojekteista pääomaa taidehankintarahastoon, raportissa ei vielä selväsanaisesti todeta, että näillä keinoin julkisen taiteen hankintaan saadaan rahoitusta yksityiseltä sektorilta (mp.).

Viime vuosina prosenttiperiaate on laajentunut yleiskäsitteeksi, jonka alle mahtuu useita erilaisia rahoitus- ja toimintamalleja²⁷. On kehitetty uusia konsepteja, joissa julkisen taiteen hankinta kytketään maankäytön, kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen prosesseihin. Keskeisiin muutoksiin kuuluu, että periaatteen sovellusalue ei ole vain julkisen sektorin rakentaminen, vaan sillä voidaan velvoittaa alueellisten taideohjelmien, kaavoitusmääräysten ja maankäyttöä koskevien sopimusten kaut-

27 Tämä rakentamisen yhteydessä sovellettavan prosenttiperiaatteen tulkintojen ja käytäntöjen laajentuminen on syytä erottaa siitä julkisen kulttuuripolitiikan piirissä viime vuosina puhutusta ”prosenttiperiaatteen laajentamisesta”, jolla on tarkoitettu rahoitusosuusidean soveltamista sosiaali- ja terveyssektorilla. Pyrkimys kirjattiin Juha Sipilän hallituksen ohjelman (2015) seuraavassa muodossa: ”Laajennetaan prosenttiperiaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi”. Hallitusohjelman tarkoittama taidetoiminta on yleensä tulkittu käyttövaroista hankittaviksi esittävän taiteen, soveltavan taiteen, yhteisötaiteen yms. palveluiksi, vaikka hallitusohjelman kirjaus ei ollut tässä suhteessa aivan yksiselitteinen, sillä tavoitteena sanottiin olevan ”edistää julkisissa tiloissa ja laitoksissa esillä olevaa taidetta”. (Prosenttiperiaatteen laajentamisesta ks. esim. Jakonen & Lahtinen 2019.)

ta myös yksityistä rakentamista. Periaate ei myöskään enää tarkoita pelkästään ”määräprosenttikäytäntöä” (Valkonen 1986, 100) vaan ylipäättään perusajatusta, että rakentamisen yhteydessä hyödynnetään taidetta ja taiteellista suunnittelua. Aluerakentamiskohteissa taiteen rahoitusosuutta suhteutetaan nykyisin rakentamisen kokonaisbudjetin sijaan kerrosneliöalaan. Taiteen rahoitus tulee näissä pääosin yksityiseltä sektorilta. Rakennuttajat hankkivat taidetta myös oma-aloitteisesti, mutta usein toiminnan taustalla vaikuttaa kunnan asettama velvoite. Silloin kun kunta omistaa tontit, se voi kytkeä taiteen prosenttiperiaatteen tonttikauppaan. Kun prosenttiperiaatteen mukaisia käytäntöjä sovelletaan laajoilla uudisrakennusalueilla, joiden valmistuminen kestää 10–20 vuotta, taiteeseen voi ohjautua yhteenlaskettuna jopa useita miljoonia euroja. Pitkäkestoisista hankintaprosesseista annetaan esimerkkejä selvityksen tapausalueiden esittelyissä.

Samaan aikaan, kun kunnat ovat 2000-luvulla siirtäneet prosenttiperiaatteen toteuttamista rakennuttajille, entistä useampi kunta on elvyttänyt sen aktiiviseen käyttöön myös omassa rakentamisessaan tai tehnyt siitä ensi kertaa päätöksen. Prosenttiperiaatetta ovat noudattaneet järjestelmällisesti muun muassa Helsingin ja Oulun kaupungit. Tällä hetkellä noin joka neljäs kunta noudattaa jossain muodossa prosenttiperiaatetta (ks. tietolaatikko 1). Viime vuosina periaatetta on käytetty myös useissa kuntayhtymien sairaalahankkeissa. Pulkkinen (2019, 53) esitti vuonna 2019 arvion, että edellisten viiden vuoden aikana moni aiemmin vaihtelevasti prosenttiperiaatetta noudattaneista kaupungeista oli laatinut järjestelmälliset periaatteet julkiselle taiteelle tai toteuttanut laajoja ja merkittäviä julkisen taiteen hankkeita. Ajanjakso osuu yksiin Taiken prosenttiperiaatteen edistämistoiminnan kanssa.

Tuoreimpana kehitysvaiheena kunnallisella tasolla ovat ”julkisen taiteen periaatteet”, joista joskus käytetään myös strategia-nimeä. Kaupunkitasoisten periaatteiden laadinta on kansainvälinen ilmiö (ks. Eurocities 2018). Julkisen taiteen periaatteet tarkoittavat asiakirjaa, joka määrittelee kuntatasolla julkiselle taiteelle asetetut tavoitteet, menettelytavat, organisatoriset järjestelyt ja muut keinot niihin pääsemiseksi. Se on kunnan laatima kattoasiakirja, joka voi sisältää useita toiminta- ja rahoitusmalleja kohdekohtaisesti sovellettaviksi. Asiakirjassa taidehankinta kytketään kunnan laajoihin strategisiin tavoitteisiin ja esitetään järjestely, joka varmistaa tavoitteiden toteutumista käytännön toiminnassa (esim. ohjausryhmä ja taidetyöryhmä). Samoin siinä linjataan poikkihallinnollisia prosesseja, joita tarvitaan taiteen suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Julkisen taiteen käytännön toteutusta voidaan ohjata vuosittaisella julkisen taiteen ohjelmalla sekä alue- tai projektikohtaisilla taideohjelmilla. Julkisen taiteen periaatteet hyväksyttiin Espoossa, Tampereella, Mikkelissä ja Jämsässä 2010-luvun lopulla. (Pulkkinen 2019, 30–32; Hirvi-Ijäs ym. 2020, 128.) Riihimäen

kaupungin julkisen taiteen periaatteet laadittiin osana *Taide käyttöön* -hanketta ja hyväksyttiin vuonna 2020²⁸.

Espeen vuonna 2015 hyväksytyssä kulttuuristrategiassa, *KulttuuriEspoo 2030:ssä*, esitetään visio, että kulttuuri ja taide ovat läsnä kaupungin hengessä, asukkaiden arjessa, fyysisessä kaupunkiympäristössä ja espoolaisessa identiteetissä (mts. 2). Kulttuuristrategiassa esitetyistä toimenpiteistä kaksi liittyy julkiseen taiteeseen: 1) poikkihallinnollisen työryhmän perustaminen pohtimaan asuin- ympäristöjen viihtyvyyttä ja taiteen näkymistä katukuvassa ja 2) prosenttiperiaatteen ottaminen käyttöön kaupungissa kaikessa rakentamisessa (mts. 16). Strategian linjaukset johtivat siihen, että kaupunginhallitus hyväksyi Espeen julkisen taiteen periaatteet keväällä 2019.²⁹ Periaateohjelmassa julkisen taiteen tavoitteet on esitetty avainsanojen muodossa: laatu, kustannustehokkuus, osallisuus ja kokonaiskuva. Kaupungissa on tarkoitus toteuttaa sekä pysyviä että väliaikaisia teoksia samoin kuin tapahtumia. Erilaisia rahoitusmalleja käytetään joustavasti tilanteen mukaan, ja yhtenä vaihtoehtona on taiteilijan osallistuminen suunnittelutiimeihin. Julkisen taiteen mahdollisuuksia Espoossa konkretisoidaan Matinkylän ja Keran esimerkkialueiden avulla. Espeen periaatteet laati arkkitehti-kuvanveistäjä Maija Kovarin perustama *Public Art Agency Finland* yhteistyössä kaupungin edustajista koostuvan poikkihallinnollisen työryhmän kanssa. Taiteelle annetaan asiakirjassa vahvasti toiminnallinen rooli kaupunkitilan jäsentämisen ja hahmottamisen apuna, ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi kaupunkikuvallisten ongelmakohtien ratkaisemiseen. (Espeen julkisen taiteen periaatteet 2019; Hirvi-ljäs ym. 2020, 129.)

Espeen julkisen taiteen periaatteet ilmentävät Suomessa viime vuosina tapahtunutta siirtymää kohti taiteen tavoitteellista käyttämistä osana kaupunkisuunnittelua ja -kehittämistä (ks. Pulkkinen 2019, 38). Julkisen taiteen strategisoituminen näkyi kenties vielä selkeämmin Helsingissä, jossa julkisen taiteen käytön linjauksia sisältyi kaupunkistrategiaan³⁰, ja esimerkiksi Riihimäellä, jossa vuonna 2020 hyväksytyjen julkisen taiteen periaatteiden tehtävänä on ohjata julkisen taiteen toteutusta kaupungin strategian mukaisesti (mts. 4). Periaatteiden toteutumista edistää ja valvoo Riihimäellä kaupungin johtoryhmä (mts. 7).

28 <https://www.riihimaki.fi/wp-content/uploads/sites/3/2020/03/Riihimaen-julkisen-taiteen-periaatteet-1.pdf>.

29 <http://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019463013-20-1.PDF>.

30 <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-talous/kaupunkistrategia/strategia-ehdotus/>

Prosenttiperiaatteen noudattamisesta on aivan äskettäin perustettu säännöllinen tiedonkeruu, kun terveyttä edistävä kulttuuri otettiin vuonna 2019 mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) TEAviisariin. Kunnille tehtävä kysely sisältää julkiseen taiteeseen liittyvät kysymykset, onko niissä tehty päätöstä rakentamiseen liittyvän taiteen prosenttiperiaatteen noudattamisesta ja/tai sovellettu sitä rakentamiseen liittyvissä investointihankkeissa tai asuinalueiden kaavoituksessa (esim. uudisrakennus-, peruskorjaus- ja väylähankkeet). Jos kunnassa on tehty päätös prosenttiperiaatteesta, kysytään lisäksi hanketta, missä sitä on viimeksi noudatettu. Vuonna 2019 tehdyn TEAviisari-kyselyn mukaan 27 prosenttia Suomen kunnista on tehnyt prosenttiperiaatepäätöksen. Päätöstä ei ole tehty 61 prosentissa kunnista ja tietoa päätöksestä ei ole 12 prosentissa kunnista. Kuntien vastausaste kyselyssä oli korkea, peräti 96 prosenttia (Manner-Suomen kunnista).³¹

Kuntien peruspalvelujen arvioinnissa on vuosina 2017 ja 2019 kysytty osana kulttuuripalveluiden saatavuutta, onko kunnassa julkista taidetta niin, että kunta itse järjestää palvelun, tukee palvelun järjestämistä tai järjestää palvelun muulla tavoin. Julkisen taiteen käsitettä avataan mainitsemalla esimerkkinä "taideteos julkisella paikalla". Vuonna 2019 kyselyyn vastanneista 221 kunnasta 128 ilmoitti hankkivansa itse julkista taidetta, 29 tuki taiteen hankintaa avustuksin ja 7 sekä hankki taidetta itse että myönsi avustuksia³². Vastanneista kunnista siis 68 prosenttia hankki itse tai tuki julkisen taiteen hankintaa. Suomessa oli kuntia vuonna 2019 kaikkiaan 311, joista kaupunkeja oli 107. Peruspalvelukyselystä ei saa muuta tietoa julkisesta taiteesta, esimerkiksi teosten kokonaismäärästä, luonteesta tai hankinta-ajankohdista. Osalla kunnista kunnan omistamat tai kaikki sen alueella olevat taideteokset ovat saatavilla paikkatietona. Teosten luetteloinnista vastaa esimerkiksi paikallinen taidemuseo, tai tietoja kootaan internetiin joukkoistamalla. Esimerkiksi Helsingin, Espoon, Oulun ja Joensuun julkiset teokset on koottu verkkosivulle³³.

Kuntien vuosittain julkisen taiteen hankintaan käyttämistä varoista ei ole saatavilla koko maata kattavaa tietoa. Kulttuuritoiminnan kustannuksista on kysytty kunnilta vuosittain osana kuntien ja kuntayhtymien talouden tilastointia, mutta visuaalista taidetta ei ole lomakkeella eritelty, saati julkista taidetta. Tilastointia ollaan parhaillaan uudistamassa, missä yhteydessä tiedonkeruun tehtäväluokituksiin tulee muutoksia. Kuntien tehtäväluokitukset muuttuvat samalla palveluluokituksiksi, joiden joukkoon on lisätty uusi kustannuspaikka visuaaliselle taiteelle, jolla tarkoitetaan kuvataiteita, elokuva- ja mediataiteita sekä valokuvataidetta. Visuaalisen taiteen palvelut (luokka 3702) on kuitenkin laaja kategoria, johon sisältyvät julkisen taiteen hankintojen ohella esimerkiksi näyttelytilat ja -toiminta, kunnan myöntämät avustukset visuaalisen alan toimijoille, taiteilijoiden työtilojen ja residenssien tukeminen ja järjestäminen. (Selkee 2020.)

Aiemmin julkisen taiteen hankinnasta ja prosenttiperiaatteen noudattamisesta on kerätty tietoa epäsäännöllisin välein ja vaihtelevien kehikoiden pohjalta. Kyselyitä on tehty vuosien mittaan mm. Suomen Kuntaliitossa, Taiteen keskustoimikunnassa ja Cuporessa (esim. Valkonen 1977; Porna 1984; Karttunen 1988; Murto 2000; Herranen & Karttunen 2013). Useat näistä selvityksestä eivät ole kohdistuneet koko kuntakenttään vaan pelkästään kaupunkeihin tai niistäkin vain suurimpiin. Cuporessa tehtiin osana *Taidetta arkeen* -hanketta vuoden 2012 lopulla kysely prosenttiperiaatteesta ja julkisen taiteen hankinnasta 20 suurimmalle kaupungille (Herranen & Karttunen 2013). Cuporen yhteistyössä Kuntaliiton ja 20–25 kaupungin kanssa vuodesta 2006 lähtien 2–3 vuoden välein toteuttaman kulttuuritoiminnan tiedonkeruun yhteydessä on muutaman kerran tiedusteltu prosenttiperiaatteen noudattamista (2013) tai merkittäviä investointimenoihin sisältyviä taidehankintoja (2016) (ks. Ruusuvirta & Saukkonen 2014; Renko & Ruusuvirta 2018).

Tietolaatikko 1. Prosenttiperiaatteen noudattamisen ja julkisen taiteen toteutuksen yleisyys Suomessa

31 <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruu/85>.

32 Lukumäärät saatu henkilökohtaisena tiedonantona Cuporen tutkijoilta Vappu Renko (2020 ja Minna Ruusuvirta (2020). Kulttuuripalvelujen valtakunnallinen arviointi löytyy PATIO-tietokannasta: <https://www.patiao.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen/kulttuuripalvelujen-tarjonta>.

33 Ks. esim. <https://www.hamhelsinki.fi/julkisen-taide/> ja <http://oulu.ouka.fi/taidemuseo/veistos/>.

Taide aluerakentamiskohteissa

”Perinteisesti suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa on keskitytty julkisten ympäristöjen kollektiiviseen taiteeseen. Nyt heräillään huomaamaan arkisemman taiteen voimaa, ja taidetta tuodaan vähitellen myös asuinalueiden rakentamisen keskiöön.” (YIT oyj, Uutinen 09/2014)³⁴

Selvityksessä keskitytään ensisijaisesti laajojen asuinalueiden ja kaupunginosien rakentamisen yhteydessä hankittuun taiteeseen ja sen taloudellisiin vaikutuksiin.³⁵ 2000-luvulla ja etenkin 2010-luvulla Suomessa on voimistunut lähestymistapa, jossa taide nähdään olennaisena osana kaupunkialueiden suunnittelua ja rakentamista ja koko kaupunkikehittämistä. Esimerkiksi Vantaan kaupungissa julkinen taide otetaan huomioon kaupunkisuunnittelun kaikissa vaiheissa.³⁶ Taiteen koordinointi on osa aluekehityshanketta ja käynnistyy samanaikaisesti. Toimijoina ovat kunta ja yksityiset rakennusyhtiöt yhteistyössä, ja ne molemmat myös osallistuvat taiteen kustannuksiin alueilla.

Taide on tuotu kiinteäksi osaksi uusien asuinalueiden suunnitteluprosesseja monilla uusilla kaava-alueilla eri puolilla Suomea. Viime vuosikymmeninä useilla asuntomessualueilla on myös ollut taideohjelma tai niiden yhteydessä on järjestetty taidekilpailu, kuten Porissa 2019 (Hovi-Assad 2019). Pioneerina tunnetun Helsingin *Arabianrannan* ohella muita tunnettuja taidekaupunginosia tai -alueita ovat muiden muassa Helsingin *Kalasadama*, Joensuun *Penttilänranta*, Jyväskylän *Kangas*, Kuopion *Saaristokaupunki*, Porvoon *Länsiranta*, Sipoon *Nikkilä*, Tampereen *Vuores* sekä Vantaan *Leinelä* ja *Kivistö*.

Taiteen julkisen taiteen asiantuntijapalvelujen erityisasiantuntija Henri Terho on seurannut prosenttiperiaatteen ja sen mukaisten käytäntöjen viimeaikaista muuntumista ja leviämistä kolmen mittarin avulla³⁷. Oheisista karttaesityksistä ensimmäinen kuvaa 2000-luvulla ja etenkin 2010-luvulla nopeasti yleistynyttä käytäntöä nivoa taide kokonaisten kaupunginosien ja isojen alueiden rakentamiseen (kuvio 2). Terho (2019) käyttää näistä nimikettä ”asuinalueiden kaavoituskumppanuudet”, mikä tuo esiin julkisen ja yksityisen sektorin olennaisen yhteistyön alueiden kehittämisessä taiteen avulla. Kartalle on merkitty 27 hanketta, jotka sijoittuvat 15:n eri kunnan alueelle. Valmistuneita taidekaupunginosia ei ole Suomessa vielä kovin monta: Helsingin Ara-

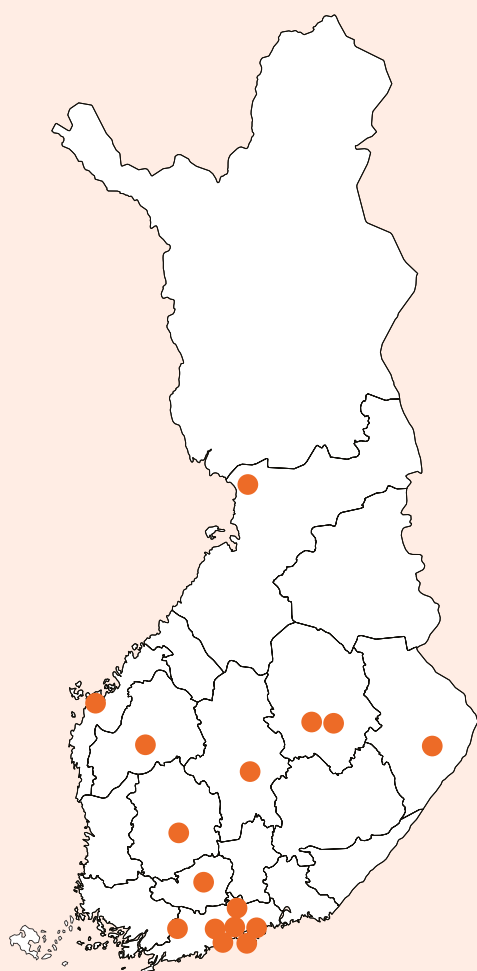
³⁴ <http://www.mynewsdesk.com/fi/news/taidekaava-yhdistaa-rakentamisen-ja-arjen-taiteen-92244>.

³⁵ Julkista taidetta toteutetaan kaupunginosissa nykyisin paljon myös asukasyhdistys- ja kansalaislähtöisesti. Ruohonjuuritasolta lähtevät hankkeet eivät ole tämän selvityksen keskiössä, mutta niitä sivutaan paikoin ja myös niillä voi olla taloudellista merkitystä.

³⁶ Vantaan kaupungin julkisen taiteen tilasta ja tavoitteista kerrotaan Vantaan taidemuseo Artsin verkkosivuilla: *Vantaa on julkisen taiteen tila*, <http://www.artsimuseo.com/julkinen-taide>.

³⁷ Terho (2019) esitteli karttoja muun muassa *Sculpture Expanded* -hankkeen päätösseminaarissa Helsingissä. Hän päivitti aineiston tätä selvitystä varten syyskuussa 2020.

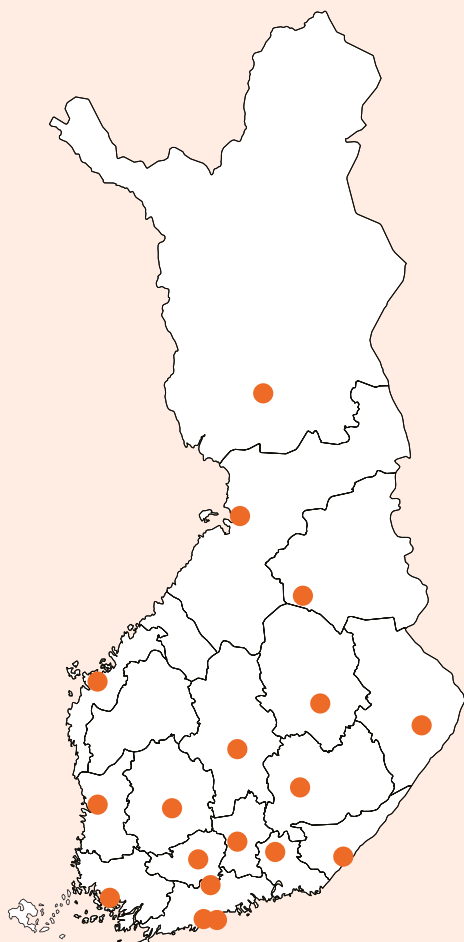
bianranta, Kuopion Saaristokaupunki, Vantaan Kivistö ja Leinelä. Isot aluerakentamishankkeet kestävät jopa vuosikymmeniä, ja taiteen hankinta on niissä yleensä sidottu tontinluovutuksiin. Kartalle on merkitty myös neljä aluehanketta, jotka ovat vielä siinä tilassa, että on tehty päätös taideohjelman laatimisesta ja käynnistetty ohjelmaprosessi. Toinen Terhon mittareista on prosenttiperiaatetta soveltavat sairaalahankkeet, joita on toteutettu 2010-luvulla 18 kappaletta 17:ssä eri kunnassa (kuvio 3). Kolmas mittari ovat Taiken vuodesta 2014 alkaen myöntämät prosenttitaiteen edistämiseen tarkoitettut erityisavustukset ja niiden maantieteellinen jakauma (kuvio 4). Vuoteen 2020 mennessä niitä on myönnetty yhteensä 83 kohteelle, jotka sijaitsevat 50:n eri kunnan alueella. Terhon kolme mittaria osoittavat vahvasti, että julkisen taiteen hankinta on voimistunut eri puolilla Suomea merkittävästi viime vuosien aikana.

Alue	Kunta
Kera	Espoo
Arabianranta	Helsinki
Kalasadama	Helsinki
Kruunuvuorenranta	Helsinki
Jätkäsaari	Helsinki
Keski-Pasila	Helsinki
Asemanranta	Hämeenlinna
Penttilänranta	Joensuu
Kangas	Jyväskylä
Kehä Vihreä*	Jyväskylä
Hippoksen liikuntapuisto*	Jyväskylä
Lamminrahka*	Kangasala
Saaristokaupunki	Kuopio
Savilahti (Valon kaava)	Kuopio
Ranta-Kartano	Lahti
Hiidensalmi	Lohja
Länsiranta	Porvoo
Nikkilä	Sipoo
Vuores	Tampere
Ratikan taideohjelma	Tampere
Rantatunneli	Tampere
Rykmentinpuisto	Tuusula
Ravilaakso	Vaasa
Leinelä	Vantaa
Kivistö	Vantaa
Tikkurila	Vantaa
Aviapolis*	Vantaa

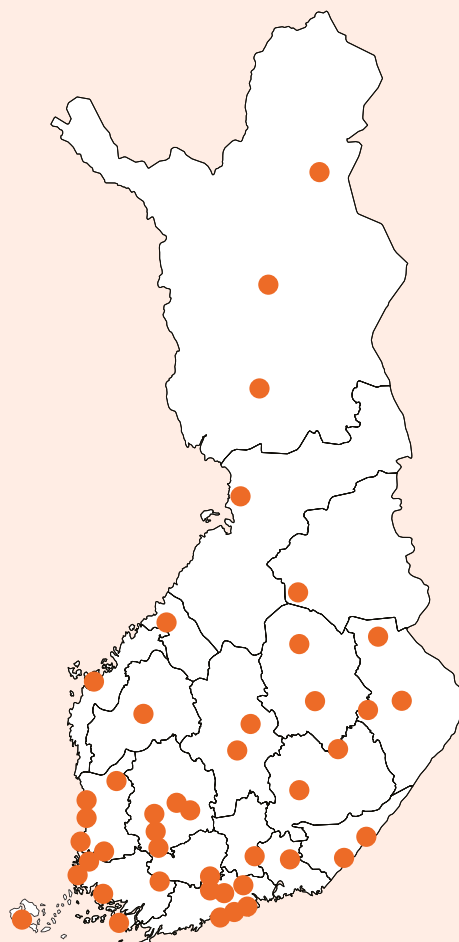
* Ohjelmat on hyväksytty mutta eivät ole vielä käynnistyneet.

Kuvio 2. Asuinalueiden kaavoituskumppanuudet 2000- ja 2010-luvuilla Suomessa (yhteensä 27 kpl)*.

Lähde: Terho 2020.

Kuvio 3. Prosenttiperiaatetta soveltaneet sairaalahankkeet 2010-luvulla (18 kpl).

Lähde: Terho 2020.

Kuvio 4. Taiken prosenttitaitteen edistämisen erityisavustukset vuosina 2014–2020 (yhteensä 83 kohdetta).

Prosenttiperiaatteen viimeaikaisessa laajentumisessa on keskeistä, kuten edellä todettiin, että aluerakentamisen yhteydessä kunta voi kaavoittajana edellyttää yksityisiä rakennuttajia hankkimaan taidetta. Jos maa on kunnan hallussa, taidevelvoite voidaan lisätä tontinluovutusehtoihin. Myös erilaisia sopimus- ja vastavuoroisuusjärjestelyjä on käytössä. Taiteen kaavoittaminen alueille tarkoittaa mittavia investointeja taiteeseen. Alueiden rakentaminen kestää useiden vuosien, tyypillisesti jopa vuosikymmenten ajan, ja niissä taiteeseen käytetty summa voi nousta kokonaisuudessaan 4–5 miljoonaan euroon. Merkittävä osuus summasta on peräisin yksityiseltä sektorilta.

Taulukkoon 1 on koottu keskeisiä tapoja, joilla taide on Suomessa 2000-luvulla kytkeyty pitkäkestoisiin uudisrakennushankkeisiin. Taidevelvoite tontinluovutusehdoissa

on varhaisempi ja väistymässä rahastomallin vallatessa alaa aluehankkeissa (ks. Pulkkinen 2019, 7). Kummankin mallin taustalla voi olla asemakaavan liitteeksi laadittu taideohjelma, joka määrittelee taiteen tavoitteet alueella. Jos taideohjelman kirjaukset liitetään tontinluovutusehtoihin, sidotaan maankäyttömaksuihin tai ohjelman noudattamisesta eri kohteissa sovitaan muulla tavoin kunnan ja alueen rakennuttajien kesken, siitä tulee velvoittava ja voidaan puhua taidemääräyksestä. (Junttila 2014, 74.)

Taulukko 1. Malleja hankkia ja rahoittaa taidetta aluerakentamisen yhteydessä.		
Malli	Toimintatapa	Esimerkkejä
Taideohjelma	yleissuunnitelma taiteen käytöstä alueella (kaupunginosassa tai muulla rajatulla alueella) asettaa tavoitteet taiteen toteutukselle ja hankinta- ja rahoitustavoille ohjeellinen tai velvoittava	Kuopion <i>Saaristokaupunki</i>, Tampereen <i>Vuores</i>, Vantaan <i>Leinelä</i> ja Sipoon <i>Nikkilä</i>. Käytössä ovat olleet myös nimikkeet taidekaava/taiteen kaava tai taiteen suunnitelma.
Taideveloitte tontinluovutusehdoissa/korttelikohtainen toteutus	kunta velvoittaa rakennuttajia käyttämään taiteeseen tietyn osuuden rakennuskustannuksista kaupunginosassa tai muulla rajatulla alueella toteutuu kunnan myydessä omistamansa tontin rakennuttajalle	Taustalla on usein aluetta varten laadittu taideohjelma. Helsingin <i>Arabianranta</i>, Joensuun <i>Penttilänranta</i>
Rahastomalli/alueellinen toteutus	kunta velvoittaa rakennuttajia keräämään taiteen hankintaan kaupunginosassa tai muulla rajatulla alueella varoja yhteiseen rahastoon, esimerkiksi tietyn euromäärän rakennusoikeuden kerrosneliometriä kohden kerättyjä varoja voidaan käyttää myös väliaikaiseen taiteeseen ja tapahtumiin	Taustalla on usein aluetta varten laadittu taideohjelma. Helsingin <i>Kalasadama</i>, Hämeenlinnan <i>Asemaranta</i>, Jyväskylän <i>Kangas</i>, Porvoon <i>Länsiranta</i>, Tuusulan <i>Rykmentinpuisto</i>

Lähteet: Pulkkinen 2019; Pulkkinen & Hannus 2015; Riihimäen kaupungin julkisen taiteen periaatteet 2020.

Alueiden taidarakentaminen alkoi vuonna 2000 Helsingin Arabianrannasta (valmistui 2015), jossa Helsingin kaupunki velvoitti alueen rakennuttajat käyttämään 1–2 prosenttia hankekustannuksista taiteeseen (ks. esim. Isohanni 2006; 2010). Nytemmin yleistyneessä rahastomallissa taideraha on sen sijaan suhteutettu rakennusoikeuden kerrosneliömetreihin³⁸. Myös Arabianrannassa käytäntö alkoi kehittyä ensimmäisten viiden vuoden jälkeen kerrosneliömaksuihin perustuvaksi rahastomalliksi, mistä seurasi myös, että taidetta sijoitettiin yksittäisten rakennusten sijaan enenevästi alueen yhteispihoille (Riihimäen kaupungin julkisen taiteen periaatteet 2020, 21). Aiemmassa mallissa kukin rakennuttaja toteutti erikseen taideveloitetta ja kukin yksittäinen hankinta jäi euromäärältään suhteellisen pieneksi. Rahastomallissa taiderahaa kootaan yhteiseen rahastoon ja hankintaa toteutetaan keskitetysti. Taide-

³⁸ Esimerkkejä käytetyistä kerrosneliömaksuista: Sipoon *Nikkilä* 3,00 €, Hämeenlinnan *Asemaranta* 8,00 € ja Helsingin *Kalasadama* 10,00 €. Tuusulan *Rykmentinpuistossa* tontin ostohintaan lisätään 3 %, joka ohjataan taiderahastoon, minkä lisäksi kaupunki maksaa rahastoon summan, joka vastaa 1,5 %:n osuutta tontin hinnasta. (Riihimäen kaupungin julkisen taiteen periaatteet 2020, 20.)

rahaa voidaan kerryttää ja käyttää pitkän ajan kuluessa, jolloin alueelle on mahdollista tehdä myös yksittäisiä isoja hankintoja. Rahastoa hallinnoi yleensä kaupunki tai sen alainen palveluyhtiö, jolla on myös päätäntävaltaa toteutettavista taideteoksista. Niin tontinluovutusehtomallin kuin rahastomallin yhteydessä toimintaa voi avustaa taide-työryhmä, paikallinen taidemuseo tai tehtävään palkattu julkisen taiteen asiantuntija. (Malleista ks. esim. Pulkkinen 2019, 20–27; Riihimäen kaupungin julkisen taiteen periaatteet 2020, 20–21.)

Taulukossa 1 esitettyjen mallien lisäksi voidaan mainita esimerkiksi Vantaan Kivistössä sovellettu käytäntö, jossa kaavoitusvaiheessa edellytettiin, että rakennuttaja ottaa taiteilijan mukaan suunnittelutiimiin. Tämä vaihtoehto edistää pyrkimystä integroida taide osaksi suunniteltavia rakenteita ja ympäristöä ja toteuttaa se yhtä aikaa niiden kanssa. Tällöin taide on mahdollista rahoittaa kustannustehokkaasti pitkälti siitä budjetista, joka rakentamiseen ja ympäristöön on joka tapauksessa varattu. (Kujala 2018, 7–9.)

4. Aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja arviointikehikoita

● Ennen tutkimustehtävän tarkentamista ja selvityksessä käytettyjen aineistojen ja menetelmien läpikäyntiä esitellään aiempia tutkimuksia taiteen käytöstä asuinalueilla sekä kahta Isossa-Britanniassa tehtyä laaja-alaista julkisen taiteen arviointitutkimusta tai -kehikkoa. Näillä on ollut keskeinen merkitys sille, kuinka julkisen taiteen taloudelliset vaikutukset ja niiden taustalla olevat vaikutusprosessit on tässä selvityksessä hahmotettu. Lisäksi ne ovat suunnanneet kohti tärkeitä menetelmälähteitä. Suomessa tehdyt taidekaupunginosiin liittyvät tutkimukset ovat antaneet selvitykselle olennaista kontekstuaalista tietoa.

Tutkimuksia asuinalueiden taiteesta ja sen vaikutuksista

Uusien asuinalueiden taiteesta on Suomessa tehty muutamia opinnäytteitä (Isohanni 2006; Uimonen 2015, Kovari 2015; Multanen 2015; Heinonen 2016; Kemppinen 2017). Näissä tohtorin ja maisterin tutkinnon opinnäytteissä käsitellään taidetta osana kaupunkien ja asuinympäristöjen suunnittelua useista eri näkökulmista, muun muassa taiteellisen toiminnan, taidehankinnan ja asukkaiden kannalta. Suomalaisen taidekoordinoinnin pioneeri, arkkitehti Tuula Isohanni, teki Arabianrannan tapauksesta väitöskirjan Taideteolliseen korkeakouluun (Isohanni 2006). 2010-luvulla valmistui etenkin maisterin opinnäytetöitä uusien asuinalueiden taiteesta muotoilun ja sosiologian tutkimusaloilta. Taloustieteiden alueelta aiheesta ei ole vielä Suomessa tiettävästi tehty opinnäytteitä.

Arkkitehti Laura Uimonen tarkasteli Aalto-yliopiston taiteen laitoksen väitöskirjassaan (2015) taidehankkeita ja taidetoiveita yleisesti kaupunkisuunnittelussa. Arkkitehti-taiteilija Maija Kovari pohtii nimenomaan julkisen tilan suunnittelutiimin ja taiteilijan välisen yhteistyön mahdollisuuksia diplomityössään *Infra-taide-infra -sana-kirja* (2015) Tampereen teknilliseen yliopistoon. Samana vuonna Aalto-yliopiston muotoilun osastolle valmistui Sara Multasen pro gradu -tutkielma (2015), joka käsittelee julkisen tilan taiteen merkitystä asuinalueiden atmosfäärin muodostumisessa. Vuonna 2016 Itä-Suomen yliopistosta valmistui Hanne Heinosen taiteensosiologian pro gradu -tutkielma *Prosentti taiteelle, työtä taiteilijoille*, jonka kohteena olivat Joensuu Penttilänrannan alueen prosenttiperiaatteiset taidehankinnat ja niihin liittyvä

poliittis-hallinnollinen ohjaus. Taiken taideasiantuntija Mari Kemppisen pro gradu-tutkielmassa vuodelta 2017 Aalto-yliopiston muotoilun osastolle tarkastellaan julkisen taiteen roolia niin ikään asuinalueiden rakentamisessa rakentajan, julkisen taiteen asiantuntijoiden sekä asukkaiden näkökulmista.

Kansainvälistä tutkimusta ja opinnäytteitä asuinalueiden taiteesta on runsaammin. Asukkaiden osallisuuden kaupunkisuunnitteluun ja taideohjelmien laatimiseen on nähty osaltaan luovan alueen omaa identiteettiä ja yhteisöllisyyden tunnetta asuinalueilla Wienissä, yhdessä Euroopan nopeimmin kasvavista pääkaupungeista (Förster & Menking 2016). Wienissä kaupungin alaisuudessa toimiva julkinen taiteen virasto KÖR onkin käynnistänyt ja tukenut monia paikkasidonnaisia taiteellisia interventioita, joilla on pyritty nimenomaan erottuvaan alueidentiteettiin ja asukkaiden sosiaaliseen integraatioon (mts. 139, 233). Julkinen taide on ollut jo sadan vuoden ajan keskeisessä roolissa Wienin mallin mukaan toteutuneessa asuntotuotannossa.³⁹

Ruotsin valtiollinen taidehankintaelin Public Art Agency Sweden tilasi laajenevasta julkisen taiteen kentästä tutkimuksen, joka valmistui vuonna 2018 (Caminha ym. 2018). Raportti kartoittaa kansainvälistä, etenkin pohjoismaista julkisen tutkimusta ja erottaa julkisen taiteen tutkimuksessa viisi eri teemaa. Ympäristösuunnittelua ja kaupunkien ja maaseudun kehittämistä koskevassa jaksossa sivutaan myös julkisen taiteen taloudellisen arvon syntymistä ja taloudellista ja sosiaalista elpymistä julkisten taidehankkeiden avulla, mistä annetaan brittiläisiä esimerkkejä. Seuraavaksi tässä raportissa esiteltävät kaksi julkisen taiteen arviointikehikkoa ovatkin peräisin Isosta-Britanniasta. Ensimmäinen niistä on Sara Selwoodin tutkimus *Benefits of Public Art* (1995), jossa tarkastellaan laaja-alaisesti, monimenetelmäisesti ja kriittisesti julkisen taiteen mahdollisia hyötyjä. Empiirisesti tutkimus kohdistuu tilanteeseen Isossa-Britanniassa 1980- ja 1990-luvuilla. Selwoodin tutkimusta voidaan pitää julkisen taiteen vaikutusten alalla pioneeritutkimuksena, ja se on toiminut monin tavoin taustoitavana lähteenä käsillä olevassa selvityksessä. Selwood yhdisti tutkimuksessaan kvantitatiivista ja kvalitatiivista lähestymistapaa painottaen kuitenkin selkeästi jälkimmäistä. Toisen esiteltävistä arviointikehikoista loi 2000-luvun alussa Arts Council Englandiltä rahoitusta saava ajatushautomo Ixia, ja siitä on tehty sittemmin useita versioita. Niin Ixian kuin Selwoodin kehikot kattavat julkisen taiteen kaikenlaiset vaikutukset ja merkitykset, eivät pelkästään taloudellista ulottuvuutta.

39 <http://www.vienna-model.at/en/>

Monimenetelmäinen tutkimus julkisen taiteen hyödyistä (Selwood)

Isossa-Britanniassa elettiin 1990-luvun alkupuoliskolla julkisen taiteen buumia, joka kytkeytyi kaupunkien kulttuurilähtöisiin elvyttämis- ja kehittämishankkeisiin. Julkisen taiteen hankinnat olivat pääosin julkisen vallan tekemiä tai sen osaksi rahoittamia. Suuri osa niistä oli luonteeltaan kiinteitä, pysyviä taideteoksia, joihin Selwood (1995) tutkimuksessaan keskittyi. Kulttuuri- ja elinkeinopoliittisessa keskustelussa julkisen taiteen esitettiin tuottavan monenlaisia hyötyjä, kuten edistävän paikkakuntaa erottautumaan muista, houkuttelevan kulttuurimatkailijoita, lisäävän julkisten tilojen käyttöä, inhimillistävän rakennettua ympäristöä, kasvattavan asukkaiden ylpeyttä kotipaikastaan sekä luovan työllisyyttä ja luottamusta erilaisten yhteisöjen keskuudessa. Julkisen taiteen katsottiin myös antavan taiteilijoille tilaisuuksia saada töitään esille ja kansalaisille mahdollisuuksia kohdata ja nauttia taiteesta. Selwood lähti tarkastelemaan näiden väitteiden paikkansa pitävyyttä aikaisempien tutkimusten ja teorioiden sekä useiden erilaisten empiiristen aineistojen ja menetelmien avulla. Hän kysyi, mitä ovat julkisen taiteen sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset hyödyt sekä kenelle ja kuinka nämä hyödyt koituvat. Tutkimuksen taustaksi koottu tilastotieto vahvisti olettamuksen, että julkisen taiteen määrä oli kasvanut Britanniassa 1980-luvulta lähtien ja että kyse oli valtaosin julkisen sektorin hankinnoista. Selwood liitti julkisen taiteen kasvun osaksi laajempaa muutosta yhteiskunnan suhtautumisessa taiteisiin: ne oli alettu nähdä taloudellisena sektorina, joka työllistää, tarjoaa koulutusmahdollisuuksia ja voi monin tavoin osallistua talouden elvyttämiseen. (Selwood 1995, xv.)

Selwoodin (1995, xvii) tutkimuksessa oli kriittinen näkökulma, joka kumpusi siitä, että hän kytki julkisen taiteen *public*-käsitteen kautta demokraattisiin, yhteisöllisiin, sivistyksellisiin ja eettisiin ihanteisiin. Näin hän päätyi pohtimaan esimerkiksi julkisen taiteen suhdetta yhteisen hyvän ja julkisen hyödykkeen käsitteisiin sekä sitä, missä mielessä kansalaiset (*the public*) voivat ”omistaa” julkisen taiteen. Selwood kysyi myös, sopiiko modernistinen itseensä sulkeutunut taidekäsitelmä ja yksilöllistä ilmaisua korostava taiteilijänäkemyksellinen julkiseen taiteeseen (mts. 251). Tutkimukseen sisältyneissä tapaustarkasteluissa hän analysoi sitä, kuinka hankinta- ja julkistusprosessin aikana teosten ja yleisön suhde artikuloitiin, ja totesi, että yleensä vain taiteen ammattipiirien intressit otettiin huomioon. Kun yleisö suhtautui teoksiin nuivasti, ammattilaiset selittivät, että ihmiset kasvavat ajan mittaan arvostamaan teoksia tuttuuden perusteella. Empiirinen aineisto ei myöskään tarjonnut vahvistusta väitteelle, että julkinen taide luo uusia yleisöjä. Raporttinsa lopussa Selwood kysyikin, kenelle julkinen taide on tarkoitettu ja mitkä ryhmät se sulkee ulkopuolelleen. (Mts. xix; 242–243.)

Selwood (1995, 243) näki holhoamista siinä, että julkista taidetta hankittiin elämänlaadun parantamiseksi, voimauttamiseksi tai kasvattamiseksi mutta ihmisiä

itseään ei osallistettu hankintaan. Menneisyydessä julkisen taiteen hankintaa ohjasivat yhteisöön, kansalaisuuteen tai valtioon liittyvät hyveet, mutta sittemmin keskeisiksi Selwoodin mukaan näyttivät muuttuneen yksittäisen taiteilijan intressit. Yhtenä tutkimuksen haastateltavista oli *Tilted Arc* -teoksesta (1981) kuuluisaksi tullut yhdysvaltalainen kuvanveistäjä Richard Serra. Teos tukki ihmisten kulkureitin New Yorkissa erään liittovaltion rakennuksen edessä olevalla aukiolla ja aiheutti niin suurta kiistaa, että oikeustaistelun jälkeen vuonna 1989 se lopulta poistettiin. Teos oli Yhdysvaltojen yleisten palvelujen viraston *Taidetta arkkitehtuuriin* -ohjelman hankinta. Selwood kysyi, kenen intressit pitäisi asettaa etusijalle julkista taidetta tilattaessa ja millaisilla menetelmillä ihmisten mielipiteitä voitaisiin ottaa huomioon (s. 243).

Metodista mallia tutkimukseensa Selwood (1995, 13–14) haki menetelmistä, joita käytetään tutkittaessa ihmisten maisemiin, luontoon ja paikkoihin liittämiä arvoituksia, sekä museoiden kävijätutkimuksista. Tutkimuksessa yhdistyvät subjektiiviset ja objektiiviset näkökulmat samoin kuin kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset menetelmät, mutta pääpaino on koetuissa vaikutuksissa. Tutkimuksen aineisto oli erittäin laaja ja monipuolinen. Eri toimijoiden mielipiteitä julkisesta taiteesta yleisesti kerättiin kyselyjen, yksilöryhmähaastatteluiden sekä syvähaastatteluiden avulla⁴⁰. Kyselyitä tehtiin paikallistason hallinnon johtaville virkamiehille, julkisen ja prosenttitaiteen asiantuntijoille, taiteen välittäjille ja rahoittajille, kaupunkien palkkaamille taiteilijoille sekä taidealan oppilaitoksille. Fokusryhmissä oli mukana yrityselämän edustajia, paikallisia mielipidejohtajia ja taideyhteisön edustajia. Syvähaastatteluita tehtiin kaupunkisuunnittelijoiden ja arkkitehtien kanssa. (Mts. 11–12.)

Tutkimukseen sisältyi myös seitsemän tapausteosta, jotka oli tilattu ja sijoitettu paikoilleen vuosien 1978 ja 1991 välillä. Tapaukset valittiin niin, että julkisen taiteen laaja kirjo nousisi esiin: ne vaihtelivat aloitteentekijän, hankintatavan, materiaalin, tyyli-suunnan, tavoitteen ja sijoituspaikan luonteen ja maantieteellisen sijainnin⁴¹ suhteen. (Selwood 1995, 9–10.) Hankkeiden taustalla oli sekä julkisen että yksityisen sektorin toimijoita, ja niiden rahoitus oli peräisin joko kokonaan julkiselta taholta tai kyseessä oli kumppanuus, jossa julkisen sektorin osuus oli merkittävämpi. Osa hankkeista liittyi kaupunkikehittämiseen. (Mts. 77.) Tapauksista hankittiin sijaintipaikkakunnillaan aineistoa lukuisien eri menetelmien avulla. Ensinnäkin tehtiin syvähaastatteluita taidehankkeissa mukana olleiden viranomaisien, rakennuttajien, taidevälittäjien ja taiteilijoiden kanssa. Sitten koottiin paikallista mielipidettä edustavia fokusryhmiä

40 Kyselylomakkeet ja haastattelujen teemarungot ovat Selwoodin raportin liitteenä.

41 Lontoo: 1) Henry Moore, *The Arch*, Kensington Gardens, 1980, 2) Broadgaten kiinteistöyhtiön taidehankkeet (teoksia mm. Richard Serralta ja George Segalilta), Hackney & City of London, 1986–1994; Birmingham: Art in Centenary Square (teoksia mm. Raymond Masonilta ja Tom Lomaxilta), 1988–1991; Smethwick: 4) pääkadun parannushanke 1986–1990; Sheffield: 5) Chantreylandin veistospolku (teoksia mm. Vega Bermejolta ja Wendy Marshallilta), Graves Park, 1989–1990; Silkstone: 6) Silkstone Heritage Stones (mm. Tony Slater) sekä Wakefield: 7) Charles Quick, *A Light Wave*, Westgaten rautatieasema, 1985–1988.

pohtimaan julkisen taiteen politiikkakehystä suhteessa sekä tapaustutkimuksen kohteeseen että yleisesti julkiseen taiteeseen. Taideyhteisöstä koottujen fokusryhmien kanssa keskusteltiin julkisen taiteen hankintakriteereistä, hankinta- ja sijoitusprosessista sekä suhteesta paikallisiin asukkaisiin. Paikallisista yrityksistä muodostettiin fokusryhmiä, joissa keskusteltiin siitä, mikä innostaa hankkimaan taidetta ja mitä vastinetta siitä odotetaan. Yleisön näkemyksiä kartoitettiin muun muassa sanomalehdistä, ja kahden suurimman hankkeen tapauksessa tehtiin kysely tilojen tai rakennusten asukkaille ja käyttäjille (Mts. 12–13; 278.)

Selwoodin tapaustutkimusten aineistot osoittivat, että taidehankkeiden eri osapuolilla on toisistaan poikkeavia intressejä julkisen taiteen suhteen, joskin yleisön näkemykset pääsevät harvemmin esiin. Taiteilijat olivat kiinnostuneita toimeentulostaan, tilaisuuksista päästä tekemään suurimittaisia teoksia ja edistämään uraansa isojen hankkeiden kautta. Välytystoimistot toivoivat tilausten määrän ja maineen kasvua. Paikallishallinnon edustajat pyrkivät luomaan paikkakunnalle erityisyyttä, parantamaan asukkaiden elämänlaatua ja elinympäristöä ja tukemaan taiteita. Myös itse teosten edellytettiin tuovan ilmi eri taustayhteisöjen tavoitteita. Joillekin teoksille annettiin tehtävä edustaa yhtä aikaa autonomista taidetta ja kansalaishyveitä. Teosten odotettiin poikkeuksetta olevan perimmältään kasvatuksellisia. Taiteilijoiden myös odotettiin kykenevän vaistonvaraisesti ratkaisemaan monia ongelmia, joiden parissa yleensä kamppailevat erikoistuneet ammattilaiset, kuten kaupunkisuunnittelijat ja arkkitehdit. (Mts. 244.)

Tapaushankkeiden perusteella näytti Selwoodin analyysin mukaan siltä, että julkisen sektorin edustajat puuttuivat teosten tuottamiseen harvemmin kuin yksityisen sektorin edustajat. Joukossa oli lontoolainen kiinteistöyhtiö Broadgate, jolla oli taidehankkeen suhteen selkeät tavoitteet: teoksen tuli toimia kohtauspaikkana ja maamerkinä. (Mts. 247.) Taloudellisten vaikutusten pohdinta ei ollut Selwoodin tutkimuksen keskiössä, mutta aihetta sivuttiin useassa yhteydessä, etenkin tarkasteltaessa Broadgaten kiinteistöyhtiön näyttäviä taidehankintoja ja Birminghamin Centenary-aukiota. Keskusteluissa kiinteistöjen vuokralaisten ja vuokranantajien kanssa nousivat esiin näkökohdat, että taide tuottaa alueelle uutta imagoa, voi houkutella tätä kautta uusia vuokralaisia ja antaa toimijoille kilpailuetua. Myös investointinäkökulma mainittiin näissä keskusteluissa, mutta selvitettyään asiaa taidemarkkinoilta Selwood totesi, että julkiset teokset ovat vain harvoin myytävissä edelleen. Imagon suhteen taas ilmeni, että julkinen taide voi olla yritykselle myös riski (s. 154).

Selwoodin 1990-luvun puolenvälin Britanniassa tekemässä tutkimuksessa ei nousut vielä esiin sentyyppinen laajoja alueita koskeva taiderakentaminen, josta käsillä olevassa selvityksessä ollaan kiinnostuneita ja jonka taloudellisia vaikutuksia halutaan arvioida. Ylipäätään hänen analyysissään taloudelliset hyödyt eivät osoittautuneet – tai

hän ei nostanut niitä – keskeisiksi julkisen taiteen tunnistettujen hyötyjen joukossa. Tutkimuksesta voi silti nostaa esiin useita seikkoja, jotka herättävät ajatuksia, kun tavoitteena on julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistaminen ja mittaminen suomalaisen aluerakentamisen yhteydessä 2020-luvulla:

- yleisen hyvän ja julkishyödykkeen käsitteet liittyvät julkiseen taiteeseen
- julkiseen taiteeseen kytkeytyy useita sidosryhmiä, joiden näkemykset ja odotukset eivät ole keskenään yhteneväisiä; taiteilijoiden ja taidealan asiantuntijoiden näkemykset ovat usein voitolla eikä yleisön mielipidettä välttämättä edes kysytä vaan sen tulee tyytyä siihen, mitä sille nähdään parhaaksi tarjota
- taide voi vaikuttaa alueen ja paikkakunnan samoin kuin yrityksen imagoon
- taide voi houkuttaa kiinteistöjen ja asuntojen ostajia ja vuokraajia
- julkisella taiteella voi olla investointiarvoa, mutta teosten jälleenmyynti on harvinaista
- julkiset teokset voivat olla merkittäviä yksittäisen taiteilijan ja koko taiteilijakunnan toimeentulon kannalta
- taiteen vaikutusten laaja-alainen selvittäminen edellyttää useiden erilaisten aineistojen ja menetelmien käyttämistä (asiakirjat, rekisterit, tiedotusvälineet, aiemmat tutkimukset, havainnointi, kyselyt, haastattelut, fokus-ryhmät jne.)
- julkisen taiteen hyötyjen tutkimukseen voi hakea mallia ympäristöarvotus- ja museokävijätutkimuksista
- tapaustutkimus on keino nostaa esiin taiteen vaikutusten erilaisia ulottuvuuksia ja niiden kontekstuaalisuutta

Työkalut julkisen taiteen arviointiin (Ixia)

Isossa-Britanniassa julkisen taiteen arviointia on 2000-luvulla edistänyt Arts Council Englandin rahoittama kansallinen ajatushautomo Ixia, jonka tehtävänä on kehittää ja toteuttaa julkisen taiteen politiikkaa, strategioita ja hankkeita sekä tuottaa ja levittää tietoa aihepiiristä⁴². Ixia on siis vahvasti kytköksissä julkiseen taidepolitiikkaan ja sen tavoitteisiin. Ixia tilasi vuosituhaten alussa OPENspace-tutkimuslaitokselta selvityksen julkisen taiteen arvioinnista ja siinä käytettävistä menetelmistä. Raportti *Research on Public Art: Assessing Impact and Quality* (2005) sisältää kirjallisuuskatsauksen ja sen pohjalta hahmotellun arviointimatriisin⁴³. Työn pohjalta Ixia julkaisi muutamaa vuotta myöhemmin arviointioppaan *Public Art: A Guide to Evaluation* (2009). Opasta

42 Ks. www.ixia-info.com ja www.publicartonline.org.uk.

43 Edinburgh College of Artin and Heriot-Watt-yliopiston OPENspace-tutkimuskeskus on erikoistunut virkistys- ja ulkoilualueiden saavutettavuuden kysymyksiin. Raportti löytyy osoitteesta: <https://animatingdemocracy.org/resource/research-public-art-assessing-impact-and-quality>.

on sittemmin päivitetty useita kertoja käyttäjiltä saadun palautteen ja muuttuneiden politiikkalinjausten pohjalta; tuorein laitos on vuodelta 2014.

Ixian arviointitoiminnan taustalla on Britanniassa 1990-luvulla esiin noussut näyttöpohjaisen politiikan vaatimus, ja siihen ovat heijastuneet myös kulttuuripolitiikan välineellistämistendenssit. 2010-luvulla myös julkinen taide on tullut entistä vahvemmin strategisen seurannan kohteeksi. (Ixia 2014, 1 & 3.) Ixian arviointiopas pyrkii lähestymään realistisesti taiteen laadun ja onnistumisen mittaamista. Oppaan keskeisenä ideana on ottaa huomioon julkisen taiteen toimijoiden ja sidosryhmien odotukset jo hanketta suunniteltaessa ja pitää osapuolet keskusteluyhteydessä koko prosessin ajan. Arviointityökalut toimivat keskustelun herättäjinä ja sitouttavat osapuo- lia prosessiin. Työkalujen sanotaan tarjoavan myös tapoja artikuloida taidehankkeiden onnistumisia niin, että ihmiset ymmärtäisivät, kuinka keskeisesti taide vaikuttaa hyvinvointiimme ja käsitykseemme maailmasta (mts. 8).

Ixia ymmärtää julkisen taiteen laajasti taiteilijoiden toiminnaksi ja heidän luovien ideoidensa käyttämiseksi julkisessa tilassa. Julkinen taide voi olla paitsi taideteoksia julkisessa tilassa myös sosiaalista taidetoimintaa, ja kyse voi olla yhtä lailla taiteilijoi- den omaehtoisesta toiminnasta kuin heiltä julkisten tai yksityisten tahojen tekemistä tilauksista. (Ixia 2014, 1.) Arviointioppaassa todetaan, että suunnittelujärjestelmien, taidepolitiikan ja valtiontalouden muutokset heijastuvat julkiseen taiteeseen kohdis- tuviin odotuksiin. Toiminnan arviointia tarvitaan aina, jotta voidaan kehittää kykyä saavuttaa asetettuja tavoitteita. Ne voivat olla taiteen ja kulttuurin sisäisiä arvoja tai alalle ulkoisia arvoja, kuten sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöön liittyviä vaikutuk- sia. Oppaan mukaan julkisen taiteen arvioinnissa taiteelliset arvot ja tulokset asetee- taan yleensä ensi sijalle, vaikka niistä ei useinkaan vallitse yksimielisyyttä. (Mts. 4.)

Ixian opas on tarkoitettu avuksi kaikille, joilla on tarvetta arvioida julkisessa tilas- sa tapahtuvan taiteellisen toiminnan vaikutuksia, mutta ensisijaisena kohteena ovat tahot, jotka toteuttavat julkista taidetta. Käytännössä Ixian arviointityökalut ovat kaksi lomaketta, joista toinen on pääasiassa summatiivista arviointia tukeva kokonaismat- riisi (Overall Matrix) ja toinen formatiivista arviointia helpottava henkilökohtainen hankeanalyysi (Personal Project Analysis). Työkaluja voidaan käyttää yhdessä tai valita niistä vain toinen. Hankeanalyysi on tarkoitettu toteuttajaosapuolille, kokonaismatriisi taas tuo sidosryhmät ja hankkeen toteuttajat keskusteluyhteyteen. Matriisi muodostuu yhtäältä arvioinnin neljästä ulottuvuudesta ja niiden alle sijoitetuista indikaattoreista ja toisaalta eri sidosryhmistä tai toimijarooleista, joiden tavoitteet painottuvat eri lailla näillä ulottuvuuksilla. Rooleja ovat luovat toimijat (taiteilijat, arkkitehdit, muotoilijat jne.), teoksia vastaanottavat yhteisöt ("isännät") sekä tilaajat/rahoittajat (paikallinen taide- tai muu viranomainen, muu julkinen taho, julkisen taiteen välitystoimisto,

hyväntekeväisyysjärjestö, yritys jne.). Kukin vastaaja pisteittää neljälle ulottuvuudelle sijoitetut tavoitteet prioriteettiasteikolla korkea, keskitaso, matala tai ei lainkaan.

Ixia erottaa julkisen taiteen arvioinnissa neljä ulottuvuutta: taiteellinen, sosiaalinen, taloudellinen sekä ympäristöllinen. Näiden kunkin alla on useita eri alakohtia (ks. taulukko 2). Kehikko pyrkii kattamaan kaikki erilaiset lopputulemat, joita julkisen taiteen avulla voidaan saavuttaa (mts. 8). Kehikkoa neuvotaan käyttämään hyväksi sidosryhmien välisessä keskustelussa, vaikka lopulta päädyttäisiin valitsemaan hankkeen tavoitteenasetteluun ja seurantaan jopa vain yksi ulottuvuus ja yksi indikaattori. Tarkoituksena ei ole, että yhdellä hankkeella pyrittäisiin saavuttamaan mahdollisimman monia eri tavoitteita, vaan päinvastoin olisi keskityttävä hallittavaan määrään tavoitteita. Tavoitteeksi asetettujen lopputulemien tulee olla myös sellaisia, että on mahdollista kerätä uskottavasti evidenssiä siitä, ovatko ne toteutuneet. (Mts. 11.)

Taulukko 2. Ixian kokonaimatriisin arviointiulottuvuudet ja esimerkit alakohdista.	
Ulottuvuus/ arvolaji	Esimerkit
Taiteellinen	visuaalinen/esteettinen nautinto sosiaalinen aktivointi (esim. aktivistinen taide) innovatiivisuus/riskinotto (käsitteellinen tai tekninen) kohdeyhteisön osallistaminen (hankkeen aikana ja sen jälkeen) kriittinen keskustelu (esim. haastaako yleisöä julkiseen keskusteluun)
Sosiaalinen	yhteisön kehittäminen (lyhyt ja pitkä kesto) inkluisio ja saavutettavuus (esim. syrjäytyneet, erityis- ja vähemmistöryhmät) terveys ja hyvinvointi (esim. sairaalahankkeiden yhteydessä) turvallisuus ja rikollisuuden vähentäminen (esim. toiminnallinen taide, yhteisöllisyyden kasvu) henkilökohtainen kehitys ja ihmisten väliset suhteet (esim. itsetunto tai naapuruussuhteet; kulttuurien ja sukupolvien ylittäminen) fyysinen pääsy ja saatavuus taitojen kertyminen (esim. työllistettävyys tai vapaaehtoistoimintavalmiudet)
Ympäristöön liittyvä	kasvillisuus ja villieläimet fyysisen ympäristön parannus luonnon- ja kulttuuriympäristön suojelu saastumisen vähentäminen ja jätteiden käsittely
Taloudellinen	markkinointi/paikkaidenteetti (yritykset, väestö, turistit) elvyttäminen (taiteen panos osana keinovalikoimaa) turismi (tuloja alueen ulkopuolelta) taloudellinen investointi ja tuotos resurssien käyttö ja kierrätys koulutus (vaikutukset työllistettävyuteen) työllisyys (suorat ja välilliset vaikutukset) projektin hallinta ja kestävyys (esim. hankkeen vaikutusten kesto ja hankkeen omavaraisuus) vastinetta rahalle (esim. olisiko muilla keinoin saavutettu sama tai parempi lopputulos?)

Lähde: Ixia 2014, 19–21.

Vaikka Ixian oppaassa käsitellään julkisen taiteen taloudellista ulottuvuutta useista eri näkökulmista, sen roolin arvioinnissa annetaan ymmärtää olevan vähäisempi kuin kolmen muun ulottuvuuden. Oppaassa esimerkiksi todetaan, että taloudelliset reunaehdot on aina otettava julkisen taiteen hankkeissa huomioon mutta usein taiteilijoille, osallisille yhteisöille ja rahoittajille ovat tärkeämpiä taiteen synnyttämät kokemukset sekä sosiaaliset ja ympäristövaikutukset. (Mts. 4–5.) Taloudellista ulottuvuutta täsmennetään antamalla runsaasti esimerkkejä (ks. taulukko 2), joiden tarkoitus on auttaa tunnistamaan taloudellista arvoa. Julkista taidetta voidaan käyttää osana alueen markkinointia houkuttelemaan matkailijoita, yrityksiä tai taloudellisesti aktiivista väestöä. Uudistettaessa taantuvia alueita julkinen taide voi toimia maamerkinä, aktiviteettina tai keskuksena. Taidehanke voi synnyttää välittömiä työllistymismahdollisuuksia hankkeeseen osallistumisen kautta tai epäsuoria työllistymismahdollisuuksia luomalla alueelle määrätyn tyyppistä osaamista, mikä puolestaan voi houkuttaa investointeja alueelle. Resurssien viisas käyttö ja kierrätys voivat luoda taloudellista arvoa hankkeessa, minkä vuoksi niidenkin taloudellisia seurauksia kannattaa arvioida. Kaikissa näissä tapauksissa opas kehottaa määrittelemään konkreettisesti tapoja, joilla julkinen taide voi toteuttaa toivottuja lopputuloksia, eikä vain luetteloimaan näitä. Jos toiveena on, että julkisen taiteen hanke edistää alueen taloudellisen tuotannon tasoa tai lisää työn tuottavuutta, täytyy yksilöidä tavat, joilla taide voi toteuttaa tällaista tavoitetta. (Mts. 20–21.)

Ixia on tarkoittanut työkalunsa arvojen ja tavoitteiden määrittelyyn yksittäisen hankkeen toimijoiden ja keskeisten sidosryhmien kesken sekä prosessin seurantaan ja suuntaamiseen kohti toivottuja vaikutuksia. Arviointi ulottuu hankkeen valmistamiseen, joten teosten ja toiminnan laaja-alaiset ja pitkäaikaiset vaikutukset jätetään tarkastelun ulkopuolelle (mts. 7). Arviointiprosessissa laaditaan keskeisten arvojen ja tavoitteiden sopimisen jälkeen indikaattorit, joiden avulla niiden toteutumista voidaan seurata. Opas antaa indikaattorien laadintaan yleisiä ohjeita; niiden tulee esimerkiksi keskittyä olennaiseen, niiden lukumäärä on pidettävä pienenä ja tarjolla olevia lähteitä tulee tarkastella kriittisesti. Aineistoa voidaan kerätä itse esimerkiksi havainnoinnin tai kyselyn avulla tai voidaan hyödyntää olemassa olevia tilasto- ja julkisaineistoja. (Mts. 14.) Ohjeet pysyttelevät niin karkealla tasolla, että eri arviointiulottuvuuksia ei tarkastella erikseen. Taloudellisten vaikutusten indikaattorien laadintaa ja arviointimenetelmiä ei siis myöskään käsitellä, mutta niihin saa vinkkejä oppaan lopussa olevasta hyödyllisten lähteiden luettelosta. Niiden joukossa mainitaan käsillä olevan selvityksen kannalta käännteentekeväksi osoittautunut Arts Council Englandin BOP Consultingilta tilaama raportti *Measuring the Economic Benefits of Arts and Culture* (2012)⁴⁴.

44 <https://www.artscouncil.org.uk/publication/measuring-economic-benefits-arts-and-culture>.

BOP Consultingin julkaisu (2012) on käytännön opas taloudellisten vaikutusten mittaamiseen, ja siinä esitellään useita eri tarkoituksiin ja tilanteisiin sopivia menetelmiä: 1) taloudellisten vaikutusten analyysi (*economic impact assessment*), 2) taloudellisen jalanjäljen analyysi (*economic footprint analysis, size analysis, economic contribution analysis*), 3) ehdollisen arvottamisen menetelmä (*contingent valuation, etenkin stated preference model*) sekä 4) sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton arviointi (*social return on investment*). Käsillä olevassa raportissa kiinnostuksen kohteena on taiteen hankinta aluerakentamisen yhteydessä. Julkaisussa esitetyn menetelmävalintapuun mukaan tilanteessa, jossa halutaan selvittää todellisten rahavirtojen ohella sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten merkitystä rahassa mitattuna ja jossa palvelut ovat vastaanoton hetkellä ilmaisia, on syytä harkita ensisijaisesti ehdollisen arvottamisen menetelmää (sekä mahdollisesti sijoitetun sosiaalisen pääoman tuottoa, SROI) (mts. 6).

Ixian työkalupakkiin kuuluu myös valtakunnallinen kysely, jonka avulla seurataan julkisen taiteen sektorin kehitystä Britanniassa. Ensimmäinen kysely tehtiin vuonna 2011, ja tuoreimmat tulokset koskevat vuotta 2018. *UK Public Art Survey 2018* -kyselyssä (2019)⁴⁵ selvitettiin julkisen taiteen parissa toimivia henkilöitä ja organisaatioita, julkisen taiteen rahoituslähteitä sekä konteksteja, joissa sitä toteutetaan. Lisäksi tiedusteltiin, millainen julkinen taide on tällä hetkellä suosittua ja millä perusteilla sitä arvostetaan. Kysely suunnattiin pääasiassa taiteilijoille, konsulteille, paikallishallinnon viranomaisille ja organisaatioille, jotka olivat työskennelleet edeltäneiden 12 kuukauden aikana julkisen taiteen projekteissa. Kyselyn pohjalta julkisen taiteen sektoria luonnehdittiin ei-institutionalisoiduksi ja fragmentaariseksi. Paikallishallinnossa vastuu julkisesta taiteesta oli alkanut hajaantua, julkisen taiteen viranhaltijoita oli entistä vähemmän ja asiantuntemuksen taso oli laskussa. Sen sijaan kentälle oli tullut lisää erilaisia organisaatioita, jotka kehittivät alueellisia ja kansallista julkisen taiteen ohjelmia. Konsulttipalkkiot olivat niin ikään kasvaneet. Konsulttien lukumäärä oli tarkastelujakson aikana lisääntynyt yli 10 prosentilla, kun taas taiteilijoiden määrä oli laskenut liki 20 prosentilla. Kaikkiaan julkisen taiteen sektorilla arvioitiin työskentelevän noin 1100 henkeä koko- tai osapäiväisesti tai freelancerina. Julkinen taide oli edelleen sekarahoitteista ja kytkeytyi usein julkisen sektorin politiikkaan kaupunki- ja yhdyskuntasuunnittelujärjestelmän kautta. Sektorin talouden mittaaminen todetaan kyselyraportissa hankalaksi, koska kuluja ei hankkeissa rekisteröidä yhdenmukaisella tavalla. Kyselyn pohjalta tehdyn arvion mukaan sektorin arvo oli laskenut hieman vuodesta 2015 ja oli noin 68 miljoonaa puntaa vuosina 2017–2018. Rahoituksesta liki 60 prosenttia kertyi yhdyskuntasuunnittelujärjestelmän kautta tai oli peräisin paikallishallinnon yleis- tai investointivaroista. (Ixia 2019, 2–4.)

45 <http://ixia-info.com/assets/ixia-public-art-survey-2018.pdf>.

Ixian työkaluista nousee esiin seuraavia ajatuksia julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistamiseksi ja niiden mittaamiseksi:

- eri sidosryhmillä on julkisen taiteen suhteen erilaisia tavoitteita ja niiden käsitykset saaduista hyödyistä poikkeavat toisistaan
- on syytä kiinnittää huomiota siihen, asettaako mikään taho julkiselle taiteelle taloudellisia tavoitteita, käytetäänkö tässä yhteydessä indikaattoreita ja seurataanko tavoitteiden toteutumista millään menetelmällä
- tavanomaisella taloudellisten vaikutusten analyysillä samoin kuin panos-tuotos-vaikutus -analyysillä voi olla arvioinnissa paikkansa, etenkin jos toimialan volyyymi kasvaa
- vaikutusten arviointia pitää tehdä myös pitkällä aikavälillä eikä vain välittömästi hankkeen loputtua
- julkisen taiteen vaikutusprosessien konkretisoiminen on tärkeää
- ehdollisen arvottamisen ja sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton menetelmiä kannattaa harkita rahallisen arvon määrittämiseen julkisesta taiteesta saataville hyödyille; arvioinnin tuloksia on mahdollista käyttää yhteiskunnallista kannattavuutta arvioivassa kustannushyötyanalyysissä
- vastinetta rahalle -keskustelu nostaa esiin kysymyksen, saataisiinko sama taloudellinen (tai muu välineellinen) hyöty kustannustehokkaammin jollakin toisella keinolla
- julkisen taiteen toimialan kasvaessa kannattaa miettiä toimialatilaston ja -seurannan perustamista (kysely esimerkiksi joka kolmas vuosi); talouden kuvaamiseksi on tärkeää, että valtakunnallisesti kerätään aineistoa, jossa käytetään yhdenmukaisia luokituksia ja kirjaamistapoja
- menetelmien kehittämisessä on säilytettävä lähdekritiikki ja varottava lobausta

5. Tarkennettu selvitystehtävä sekä käytetyt aineistot ja menetelmät

Tutkimuskysymykset

● Edellä on ilmennyt, että taidetta ja luovaa suunnittelua on alettu hyödyntää Suomessa 2000-luvulla aluerakentamisen yhteydessä ja suunnitteilla tai tekeillä olevien taidekaupunginosien lukumäärä eri puolilla maata on kasvanut viime vuosina nopeasti. Tietämys taideinvestointien vaikutuksista rakennushankkeiden yhteydessä on kuitenkin puutteellista ja pohjautuu pitkälti toimijoiden omaan kokemukseen ja liikkeellä oleviin tarinoin. Itse julkinen taide on ilmiönä monimuotoinen, alati muuttuva ja taloudellisesti hybridinen. Aluerakentamisen yhteydessä se voi tarkoittaa paitsi erillisiä, kiinteitä taideobjekteja myös esimerkiksi kadunkalusteiden esteettis-toiminnallista suunnittelua ja yhteisötaidehankkeita. Tässä kontekstissa julkisen taiteen talous ei rajoitu panoksiltaan, tuotoksiltaan tai vaikutuksiltaan julkiseen sektoriin. Taidarakentamisessa on lukuisia toimija- ja intressiryhmiä, joilla on omanlaisiaan käsityksiä julkisesta taiteesta ja odotuksia sen tuottamista hyödyistä. Hyödyt myös kohdistuvat eri osapuoliin eri mitassa ja prosessin eri vaiheissa. (Kuvio 5.)

Julkisen taiteen ja sen arvon määrittely on tilannesidonnaista ja vaihtelee toimijasta ja hankkeesta toiseen. Esimerkiksi arkkitehdit saattavat määritellä julkisen taiteen ja sen arvon oman arkkitehtuurikäsitteensä pohjalta. Julkinen taide on joillekin arkkitehdeille lähinnä visuaalinen ja esteettinen elementti, mutta toisille yksi toiminnallisen kaupunkisuunnittelun työkaluista. Asunnon tai kiinteistön omistajalle taide voi merkitä taloudellisessa mielessä asunnon hinnan nousua, kun taas asukas voi kokea sen lisäävän lähiympäristön kauneutta, viihtyvyyttä ja omaleimaisuutta.

Kuvio 5. Toimija- ja intressiryhmien odotuksia julkisen taiteen hyödyistä ja taiteelle asettamia erilaisia tavoitteita

Julkisen sektorin rakennuttajat ja tilaajat

Keino taide- ja taiteilijapolitiikan toteuttamiseen, yksi taiteen rahoitusinstrumentti

Keino taiteen saavutettavuuden edistämiseen

Arkkitehtuurin ja taiteen kenttä, julkisten ja yksityisten apurahojen ja avustusten myöntäjät ja tukipolitiikan suunnittelijat, julkisen taiteen tekijät

Tuo lisää työtilaisuuksia ja näkyvyyttä arkkitehteille ja taiteilijoille yhteiskunnassa

Elinkeinoelämä, yksityiset rakennuttajat, toimialaan liittyvät etujärjestöt ja kiinteistönvälittäjät

Kiinteistö- ja rakennusala: väline asuntojen myynnin ja näkyvyyden edistämiseen

Konsulttitoiminnan ja palvelumuotoilun alat: lisää liiketoimintaa

Kunta ja maakunta: päättäjät, kaavoittajat, kaupunkisuunnittelijat

Vetovoimaisen ja viihtyisän alueen rakennuttaminen

Alueen erityispiirteiden esiintuominen tai luominen

Hyvinvointia ja turvallisuutta edistävä elinympäristö

Veronmaksajat, suuri yleisö (vs. taideyleisö)

Tuo lisää tasavertaisia mahdollisuuksia kohdata taidetta arjen ympäristöissä

Asunnonostajat ja -vuokraajat, asunto- ja kiinteistösijoittajat

Takaa asuntojen arvoa tai kasvattaa sitä, lisää asuntoalueen viihtyisyyttä, parantaa elinympäristön laatua, luo omaleimaisen ja identiteetiltään vahvan alueen

Tutkimuskysymyksiin on sisällytetty laaja näkökulma julkisen taiteen taloudelliseen merkitykseen. Rohkaisua tähän on saatu aiemmista julkisen taiteen arviointikehikoista ja rinnasteisiin toiminnanaloihin kohdistuvasta tutkimuksesta. Tarkastelu ei rajoitu markkinoille suoraan ilmeneviin taloudellisiin vaikutuksiin. Tutkimus pyrkii tavoittamaan myös julkisen taiteen markkinattomia hyötyjä, joita on kuitenkin erilaisten menetelmien avulla mahdollista ilmaista myös rahallisen arvon kautta.

Nämä taustat huomioiden selvitys pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. millaisia taloudellisia vaikutuksia tai millaista taloudellista arvoa julkisella taiteella voi olla erityisesti silloin, kun sitä hankitaan rakennettaessa kaupunginosia ja muita laajoja alueita?
2. millä menetelmillä voidaan arvioida aluerakentamisen yhteydessä tehdyn taidehankinnan taloudellisia vaikutuksia tai taloudellista arvoa?

Menetelmät ja aineistot

Kuten yllä todetaan, selvityksen tavoitteena on 1) ymmärtää, millaisia taloudellisia vaikutuksia ja arvoa erityisesti aluerakentamisen yhteydessä hankitulla julkisella taiteella voi olla ja 2) hahmotella menetelmiä arvioida näitä vaikutuksia ja arvoa. Toinen

kysymys on periaatteessa alisteinen ensimmäiselle, sillä ensiksi olisi muodostettava käsitys taiteen taloudellisten vaikutusten luonteesta, jotta voitaisiin hahmotella keinoja niiden arvioimiseksi. Vaikutuksista muodostunut käsitys myös suuntaa olennaisesti keinojen etsintää. Käytännössä selvityksessä kuitenkin tehtiin molemmista aihepiireistä samanaikaisesti tietokantahakuja ja asiantuntijahaastatteluita, jolloin esimerkiksi menetelmäkirjallisuudesta ja menetelmiä koskevista keskusteluista saattoi nousta esiin ajatuksia julkisen taiteen erilaisista taloudellisista ulottuvuuksista.

Selvitys kohdistuu teemaan, jota on tutkittu vain vähän niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Selvitystyö on edellyttänyt eklektistä teoreettista ja metodologista kehittelyä, johon on haettu malleja ja ideoita useilta eri tieteenaloilta ja rinnasteisia aihepiirejä koskevasta tutkimuksesta. Selvityksessä käytetyt aineistot ja menetelmät sekä niiden käyttötarkoitukset on koottu taulukkoon 3 (s. 48). Julkisen taiteen taloudellisten ulottuvuuksien tunnistaminen aloitettiin kansainväliset aineistot kattavilla tietokantahauilla, jolloin paikannettiin tieteellisiä artikkeleita, raportteja ja muita kirjoituksia julkisesta taiteesta ja sen vaikutuksista sekä keinoista arvioida niitä⁴⁶. Raporttiin ei ole liitetty luetteloa kaikista tietokantahaussa löytyneistä relevanteista julkaisuista, vaan bibliografiassa mainitaan ainoastaan ne, joihin viitataan tekstissä.

Heuristisena apuna on käytetty kahta kansainvälisestä kirjallisuudesta löytynyttä kokonaisvaltaista julkisen taiteen arviointikehikkoa, joita esiteltiin edellisessä luvussa: Sara Selwoodin *Benefits of Public Art* -tutkimusta ja Ixian opasta julkisen taiteen arviointiin. Vaikka kummassakaan ei suoranaisesti käsitelty julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten arviointimenetelmiä, niistä saatiin hyvää pohjaa vaikutusten tunnistamiseen. Lisäksi Ixian julkaisun menetelmäliite ja lähdeluettelo johtivat kohti Britanniassa julkisen politiikan ja julkisten varojen käytön seurannassa käytettyjä taloudellisen arvottamisen menetelmiä ja erityisesti maksuhalukkuuden menetelmiä, jotka vaikuttivat lupaavilta julkisen taiteen tapauksessa.

Laadullista aineistoa kerättiin suurimmaksi osaksi henkilökohtaisin haastatteluin. Ensimmäiset asiantuntijahaastattelut ja sähköpostiyhteydenotot tehtiin kirjallisen ja verkkomateriaalin läpikäynnin rinnalla hankkeen alkuvaiheessa. Ne koskivat julkisen taiteen vaikutusten tunnistamista ja laskentamenetelmien kehittämistä makrotaloustieteellisestä näkökulmasta.⁴⁷ Neuvoja ilmiön käsitteellistämistä ja mittaamisesta käytettävistä menetelmistä saatiin kahdelta Rakennusteollisuus RT ry:n edustajalta (Sami Pakarinen ja Lauri Pakkanen) sekä kahdelta kulttuurin taloustieteen yliopistotutkijalta (Timo Tohmo ja Charles M. Gray). Rakennusteollisuus RT:n tapauksessa

46 Kansainvälisissä haussa käytettiin mm. seuraavia termejä: "economic impact" + "public art", "economic impact" + "public art programme" + evaluation. Hakuja tehtiin tieteellisistä tietokannoista sekä google- että google scholar -hakuina.

47 Haastattelujen litteraatit (niiltä osin, kun haastateltava on antanut suostumuksensa tunnisteellisen tutkimusaineiston julkaisuun) luovutetaan Yhteiskuntatieteiden tietokantoihin syksyn 2020 aikana.

keskusteltiin myös rakentamisen alan tietopohjasta ja mahdollisuuksista liittää siihen julkista taidetta koskevia, etenkin sen taloutta kuvaavia muuttujia.⁴⁸

Svenska handelshögskolanissa rahoitusta opiskeleva Filip Jägerroos pohti hankkeen toimeksiannosta kesällä 2019 maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyyttä julkisen taiteen tapauksessa taloustieteellisestä näkökulmasta ja laati aiheesta työpäpaperin (Jägerroos 2019)⁴⁹. Hänen kartoituksessaan nousi esiin myös muutama muu menetelmä, joiden käytettävyyttä erityistarkasteluihin olisi jatkossa syytä tutkia tarkemmin. Jägerroos selvitti lisäksi laskelmien edellyttämien aineistojen lähteitä ja saatavuutta kiinteistöalalla internethakujen ja puhelin- ja sähköpostiyhteydenottojen avulla. Selvityksessä ei vielä ryhdytty kokeilemaan konkreettista laskentaa, mikä johtui aineistojen oletettua suuremmista hankintakustannuksista ja osin puutteellisesta saatavuudesta.

Osana selvitystä tehtiin toistakymmentä asiantuntijahaastattelua rakennuttajien edustajille ja julkisen taiteen asiantuntijoille sekä Suomen Kuntaliiton kaavoituksen ja kulttuurin asiantuntijoille. Haastattelujen tavoitteena oli tarkentaa käsitystä taidehankinnan kontekstista ja selvittää sitä, liittävätkö eri osapuolet taidehankintaan taloudellisia hyötyjä tai odotuksia. Haastattelumenetelmästä kerrotaan tarkemmin seuraavassa luvussa samassa yhteydessä, kun kerrotaan haastatteluissa esille tulleista seikoista. Yhteistyössä Arkkitehtitoimistojen liitto ATL:n kanssa tehtiin myös tiivis verkkokysely, jossa kerättiin näkemyksiä ja tietoa taiteen käytöstä suunnittelu- ja rakennushankkeissa arkkitehtitoimistoissa. Kyselyn toteuttamista ja tuloksia esitellään myös seuraavassa luvussa.

Toimintaympäristöön liittyvän tiedon lähteenä olivat tärkeitä myös aiempien prosenttiperiaatteeseen liittyvien hankkeiden julkaisut (m. verkkosivut) sekä *Taide käyttöön* -hankkeen muiden osahankkeiden tuottamat selvitykset ja niiden järjestämät tilaisuudet. Kuten edellä ilmeni, osana aiempia hankkeita tehtiin kaksi kyselyä, jotka tarjoavat julkisen taiteen taloudelliseen ulottuvuuteen liittyvää tietoa: Suomen Taiteilijaseuran teettämät kansalaiskyselyt (2014 ja 2016) sekä Laura Uimosen Ornamossa rakennuttajille tekemä kysely (2015). Näistä saa käsityksen, millaisia talouteen liittyviä näkemyksiä ja odotuksia kansalaisilla ja rakennuttajilla on julkista taidetta kohtaan, vaikka näitä vaikutuksia ei niissä ole varsinaisesti tutkittu. Kyselylomakkeita sovellettiin valikoivin osin selvityksessä tehdyissä kyselyissä ja haastatteluissa.

48 Rakennusteollisuus RT on rakennusalan yritysten elinkeinopoliittisten, teknisten ja työmarkkina-asioiden edunvalvoja. Liittoyhteisöön kuuluvat keskusliitto ja kuusi toimialaa: Talonrakennus, Rakennustuoteteollisuus, Infra, Talotekniikkateollisuus, LVI-tekniinen urakointi ja Pinta. Näillä kuudella toimialalla RT:llä on noin 2 800 jäsenyritystä, joiden palveluksessa on 60 000 henkilöä. Liittoyhteisöön kytkeytyvät myös Rakennusteollisuuden Koulutuskeskus RATEKO, Suomen Rakennusmedia Oy sekä Huoltovarmuusyksikön ohjauksessa toimiva Rakennuspooli. RT on yksi Elinkeinoelämän Keskusliiton (EK) suurimmista jäsenjärjestöistä. RT harjoittaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa, tuottaa ja tarjoaa tietoa rakentamisesta ja asumisesta sekä kehittää erilaisia mittariryökaluja alan tarpeisiin (esim. laatumittari). (<https://www.rakennusteollisuus.fi/>)

49 Jägerroos selvitti sitä, millä menetelmillä valituilla tapausalueilla voitaisiin tutkia, onko julkisen taiteen investoinneilla ja asuntojen ja alueiden arvolla ja vuokrakohteen kannattavuudella korrelaatiota. Lisäksi hän kartoitti estimoinnissa tarvittavien aineistojen saatavuutta. Julkaisematon työpäpaperi on saatavissa Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cuporesta.

Kuten seuraavasta osiosta ilmenee, selvityksessä hyödynnetään lisäksi neljää tapausaluetta. Tapaukset havainnollistavat lukijalle sitä, millä tavoin Suomessa viime vuosikymmeninä on pyritty hyödyntämään julkista taidetta aluerakentamisessa ja kaupunkikehittämisessä. Tutkijoille ne tarjosivat konkreettista pohjaa kehitellä ajatuksia julkisen taiteen erilaisista taloudellisista vaikutuksista ja niiden syntymekanismeista. Tapausalueita koskeva aineisto on moninaista, ja sitä hankittiin useilla eri menetelmillä. Mukana on hankesuunnitelmia, taideohjelmia, verkkosivuja, tutkimusraportteja ja opinnäytteitä, sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleita sekä aikaisempien prosentti-taidehankkeiden materiaalia (käsikirjoja, tiedotteita jne.). Keskeistä tapausaineistoa hankittiin kaupunkien virkamiehiltä sähköpostiyhteydenotoin (kaupunkisuunnittelu- ja kulttuuripalveluyksiköt jne.).⁵⁰ Kahdesta tapauskohteesta kerättiin tietoa myös henkilökohtaisten haastatteluiden avulla (Jyväskylän *Kangas* ja Kankaanpään *Taidekehä*). Tapausalueita käytetään selvityksessä myöhemmin myös havainnollistamaan sitä, millaista aineistoa eri laskentamenetelmissä tarvittaisiin.

Taulukko 3. Kooste selvityksen aineistoista ja -menetelmistä käyttötarkoituksen mukaan.

Aineisto/menetelmä	Käyttötarkoitus
Internet- ja tietokantahaut (teoria- ja tutkimuskirjallisuus, muut kirjoitukset)	Julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistaminen (ilmiön hahmottaminen); julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten arviointi- ja laskentamenetelmät (ml. rinnasteisissa tilanteissa tehty tutkimus)
Taloustieteilijöiden konsultointi menetelmistä: haastattelut, sähköpostiyhteydenotot Rakennusteollisuus RT ry, Jyväskylän yliopisto, University of St Thomas, Yhdysvallat	Taloudellisten vaikutusten tunnistaminen; taloudellisten vaikutusten arviointi- ja laskentamenetelmät; laskennassa käytettävät aineistot
Prosentti taiteelle -hankkeessa tehdyt kyselytutkimukset kansalaisille ja rakennuttajille	Taloudellisten vaikutusten tunnistaminen; taloudellisten vaikutusten arviointi- ja laskentamenetelmät (kysely & kysymysten muotoilu; taloudellisia vaikutuksia koskevat näkemykset ja maksuhalukkuuteen liittyvät tulokset)
Rakennuttajien ja julkisen taiteen asiantuntijoiden haastattelut	Taloudellisten vaikutusten tunnistaminen ja merkitys haastateltujen tahojen näkökulmasta; taiteen hankinnan kannusteet ja käytännöt
Kohdealueiden luonteen, toimintamallien ja tilanteen karttoitus: internet, aiemmat julkaisut, suorat yhteydenotot ja haastattelut	Kuvaus erilaisista malleista ja tilanteista käytettäessä taidetta aluerakentamisen tai -kehittämisen yhteydessä; taloudellisten vaikutusten tunnistaminen
Kysely Arkkitehtitoimistojen liiton (ATL) jäsenille: verkko-kysely ATL:n jäsenkirjeen kautta	Taloudellisten vaikutusten tunnistaminen; taiteen hankinta arkkitehtitoimistojen työn ja talouden näkökulmasta
Rakennetun ympäristön ja talouden tietolähteet: internet-haut ja suorat yhteydenotot Tilastokeskus, Rakennusteollisuus RT ry, Kiinteistötieto, Kiinteistöliitto, Maanmittauslaitos, VTT, Verohallinto, Suomen Ympäristökeskus jne.	Laskennassa käytettävät aineistot (sisältö, saatavuus, hinta)

⁵⁰ Tapauksia koskevan aineiston kokosi muilta osin Myllyntaus paitsi Karttunen vastasi Kankaanpään *Taidekehän* tapauksesta ja osin Joensuun *Penttilänrannasta*. Jägerroos kartoitti laskennan mahdollistavan havaintoaineiston saatavuutta tapausalueilla.

Neljä tapausaluetta

Tapausalueiden valinta ja luonne

Selvityksessä tarkastellaan julkisen taiteen vaikutuksia neljän eri puolilla Suomea sijaitsevan tapauksen avulla, joista kolme edustaa uudisrakennusalueita ja yksi on kaupungin keskustan kehittämishanke. Kyseiset aluekehityshankkeet ovat alkaneet 2010-luvun alkupuolella ja jatkuvat 2020-luvulle ja jopa 2030-luvulle saakka, ja mikäli rakennuskohteet alueilla toteutuvat suunnitelmien mukaisesti, taideinvestointien rahallinen arvo nousee jokaisella alueella useisiin miljooniin euroihin. Kaikissa kolmessa hankkeessa taide on otettu mukaan jo kaavasunnitteluvaiheessa, ja pääosa taiteeseen käytetyistä varoista tulee kunnan velvoittamana yksityisiltä rakennuttajilta ja sitä myötä asuntojen ja kiinteistöjen ostajilta. Nämä niin kutsutut taidekaupunginosat eroavat toisistaan prosenttiperiaatteen tai (Kankaan tapauksessa) prosenttikulttuurin käytännön toteutuksiltaan. Selvitykseen valitut uudisrakennusalueet ovat Joensuun *Penttilänranta*, Porvoon *Länsiranta* ja Jyväskylän *Kangas*. Jo 1990-luvulla konseptoitu ja edelleen täydentyvä Kankaanpään *Taidekehä* edustaa joukossa taiteen avulla toteutettua keskustan kehittämishanketta. Se on lähtenyt liikkeelle ja jatkunut pitkälti EU-hankerahoitusten turvin, minkä lisäksi viime vuosina on hyödynnetty Taiken Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen -avustusta.

Seuraavaksi nämä neljä tapausaluetta esitellään tarkemmin, jolloin lukijalle tarjoutuu samalla konkreettisia esimerkkejä taidekaupunginosista ja taidevetoisista keskustan kehittämishankkeista Suomessa: millaista taidetta, millä keinoin ja millaisilla summilla hankitaan, kun on kyse isoista aluehankkeista. Kaikilta kolmelta uudisrakennusalueelta selvitettiin nämä tiedot esittämällä kuntien virkamiehille sähköpostitse yhtäläiset kysymykset – Kankaan alueesta saatiin tietoa myös kahden asiantuntijahaastattelujen kautta (taidekoordinaattori ja kulttuurituottaja). Kankaanpäässä tiedot kerättiin kokonaan henkilökohtaisten asiantuntijahaastattelujen avulla. Kaikissa neljässä tapauksessa hyödynnettiin myös erilaisia julkaistuja lähteitä. Tiedonkeruuta tehtiin vuosina 2018–2020. Kaikkien tapausalueiden esittely kattaa seuraavat teemat:

- alueen luonne sekä rakentamisen laajuus ja aikajänne
- alueen julkisen taiteen hankintatapa ja rahoitusmalli sekä arvio taiteen kustannuksista
- alueelle hankittavan taiteen luonne ja sijoituspaikat sekä taiteen käytön tavoitteet

Tapausalueiden esittely

Joensuun Penttilänranta

Penttilänranta (2011–2036) on Joensuun kaupungin ydinkeskustassa, Pielisjoen itärannalla sijaitseva entinen saha-alue.⁵¹ Penttilänrannan rakentaminen liittyy kaupungin ”symmetrisen keskustan” kehittämiseen eli joen itäpuolisen alueen vahvistamiseen. Alueen rakentaminen alkoi vuonna 2011, ja ensimmäiset asukkaat muuttivat sinne vuonna 2013. Rakentamisen arvioidaan kestävän vuoteen 2036 eli 25 vuotta. Vuonna 2008 laaditun hankesuunnitelman mukaan Penttilänrannassa on tavoitteena kestävän yhdyskunnan periaatteiden mukainen tulevaisuuden alue, jonka asukasrakenne on monipuolinen. Alueelle on suunniteltu korkeatasoisia omistusasuntoja, vuokra-asuntoja, opiskelija-asuntoja ja erityisryhmille tarkoitettuja asuntoja. Joensuun kaupungin kotisivujen mukaan alueella olisi lopulta noin 3 500 asukasta. Liike- ja työpaikkarakentamista on suunniteltu jokivarren parhaille paikoille.⁵²

Joensuun kaupunki osti Penttilänrannan alueen vuonna 2008 yhden euron kauppasummalla ja sitoutui vastaamaan maaperän kunnostuksen ja yleisten alueiden toteuttamisen kustannuksista. Alueella yli 100 vuotta toiminut saha paloi vuonna 1996, ja maa-aines piti puhdistaa ennen alueen käyttöönottoa. Maaperän kunnostamisesta ja alueen kehittämisestä vastaa kaupunki, jonka toimintaa selkeyttämään ja jäsentämään edellä mainittu hankesuunnitelma laadittiin. Siinä määritellään myös alueen taidehankinnan lähtökohdat, tavoitteet ja toteutustavat. Joensuun kaupungin hankesuunnitelman tavoitteissa (2008, 6) mainitaan, että alueen pitkä teollinen historia tuodaan esiin julkisen taiteen, katujen ja puistojen nimien ja muistomerkkien kautta. Suunnitelmassa käytetään termiä ”ympäristötaide”, jota viljeltiin aiemmin Suomessa julkisen taiteen synonyyminä⁵³.

51 www.joensuu.fi/penttilanranta.

52 Penttilänrannan hankesuunnitelma 2008:2, 32.

53 Vrt. esimerkiksi vuonna 1990 perustettiin Ympäristötaiteen säätiö parantamaan suomalaista rakennettua ympäristöä erityisesti edistämällä taideteosten ja muiden taidehankkeiden toteutumista osana ympäristöä ja rakentamista.

Kuva: Graafinen betoni asuinrakennuksessa sulautuu syksyiseen luontoon.
Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Penttilänrannan hankesuunnitelmassa (2008, 22) todetaan, että ”taiteen keinoin on mahdollista luoda alueelle sellaista omaleimaisuutta, mitä yksinomaan rakentamisella ei ole mahdollista saavuttaa”. Julkisen taiteen nähdään parantavan elinympäristön laatua ja viestivän ”kaupungin halusta toteuttaa viihtyisiä ja loppuun asti harkittu aluekokonaisuus” (mp.). Joensuun kaupungin Penttilänrannan ensimmäisen asemakaavamuutoksen kaavaselostuksen (2011) mukaan asiapainotteinen rakentaminen ja ihmisten läsnäolo alueella lisäävät turvallisuutta ja sosiaalisten kontaktien määrää. Kaavaselostuksessa todetaan, että Penttilänrannassa on suunnitellun rakentamisen ja taiteen takia mahdollisuus omaleimaiseen ja identiteetiltään vahvaan alueeseen, jollaiseen ihmiset sitoutuvat helpommin kuin identiteetiltään heikkoon alueeseen.⁵⁴

Penttilänrannassa prosenttiperiaate velvoittaa sekä kaupunkia itseään että alueen rakennuttajia. Prosenttiperiaatteen noudattaminen alueella on kirjattu kaupunginvaltuuston vuonna 2008 hyväksymään hankesuunnitelmaan. Kaupunki itse sitoutuu hankkimaan taidetta yleisille alueille noin yhden prosentin osuudella alueen maaperän kunnostuksen ja yleisten alueiden toteuttamiskustannuksista. Tuolloisen arvion mukaan kaupunki käyttäisi 25 vuoden aikana Penttilänrannassa taidehankintoihin yhteensä noin 350 000 euroa investointimäärärahaa. Kiinteistöihin ja yksityisille tonteille tulevan taiteen budjetti ja toteutus on aina kortteli- ja rakennuttajakohtainen. Korttelialueita toteuttavien yksityisten rakennuttajien edellytetään varaavan niin ikään

⁵⁴ Penttilänrannan 1. asemakaavamuutoksen kaavaselostus 2011, 64.

noin yhden prosentin osuuden alueen toteutuskustannuksista taideteosten hankkimiseen⁵⁵. Kun rakennuttaja ostaa tontin kaupungilta, taidevelvoite on kirjattu kauppakirjaan. Kauppakirjassa ei ole ollut taidetta koskevaa euromääräistä varausvelvoitetta, vaan rakennuttaja on esittänyt kaupungin taidehankintatyöryhmälle velvoitteen mukaisen taiteen hyväksyttäväksi (Sivén 2019). Vuonna 2019 taidevelvoitteen laskentaperustetta tarkennettiin niin, että se kytkettiin rakennusoikeuden kerrosalaneliömetreihin ja portaittaiseen kustannuslaskentakaavioon, jossa prosenttitaiteen kustannukset vaihtelevat noin 0,8:n ja 1,1 prosentin välillä.⁵⁶ Kaikkiaan taiteeseen käytettävä summa kasvaa Penttilänrannassa useisiin miljooniin euroihin.

Alueelle ei ole laadittu erityistä taideohjelmaa vaan ohjaava asiakirja on Penttilänrannan taiteenhankinnan puitesuunnitelma (2009), joka päivittyi kaupunginhallituksen vuonna 2010 hyväksymään Penttilänrannan taidehankinnat prosenttiperiaatteella-puitesuunnitelmaan. Kaupunginhallitus perusti alueen taidehankintojen tueksi työryhmän, jota alettiin kutsua PENTAksi. Alueelle on hankittu taidetta prosenttiperiaatteella vuodesta 2013 lähtien. Alkuvuosina alueella toimi taidekoordinaattorina kaupungin ja Taiken palkkaamana läänintaiteilija Hannu Aaltonen (vuosina 2011–2015). Sittenkin kiivaimpien rakennusvuosien ja henkilövaihdosten jälkeen PENTA-ryhmän kokoonpanoa on muutettu ja työryhmän tehtävät on määritelty uudelleen niin, että ne kattavat kaikki kaupungin julkisen taiteen hankinnat. Työryhmään kuuluvat kaupungin kulttuurijohtaja, kaupungininsinööri, kaavoitusarkkitehti ja Joensuun taidemuseon, Taiken sekä Joensuun taiteilijaseuran edustajat.⁵⁷

Penttilänrannassa on toteutunut parikymmentä teosta⁵⁸. Valtaosan niistä ovat hankineet yksityiset rakennuttajat. Tunnetuimpiin teoksiin kuuluu kaupungin hankkima Anssi Kasitonin veistos *Suomen tuntemattomin runoilija* (2015), joka sijaitsee jokirannassa yleisellä viheralueella.

55 Penttilänrannan hankesuunnitelma 2008:22.

56 Joensuun kaupungin PENTA-taidehankintatyöryhmä, pöytäkirja 14.5.2019. Kustannuslaskentakaavion laativat kaupungininsinööri Ari Varonen ja kaavoitusarkkitehti Antti Rissanen.

57 Joensuun kaupunki, kaupunginjohtajan viranhaltijapäätös 23.5.2019 §29.

58 Kohteisiin Penttilänkulma 6, Penttilänkatu 47 ja Penttilänkatu 49 oli suunnitteilla taidehankkeita (lokakuu 2019).

Kuva: Monialataiteilija Anssi Kasitonniin veistos *Suomen tuntemattomin runoilija* kerää ulkoilijoiden huomion avaralla nurmella. Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Taulukko 4. Penttilänrannan alueelle toteutetut pysyvät taideteokset (tilanne vuoden 2019 lopussa).

Taiteilija	Teos	Valmistumisvuosi	Sijainti
Pekka Paikkari	<i>Joet</i>	2013	Penttilänkatu 26
Pertti Kukkonen	<i>Palokärki</i>	2013	Kutterikuja 1 A
Johanna Turunen	<i>Punainen virtaa</i>	2013	Penttilänkatu 30
Heidi Vasara	<i>Veden äärellä – neljä vuodenaikaa</i>	2013	Suursahankatu 5
Anssi Kasitonni	<i>Suomen tuntemattomin runoilija</i>	2013	Varvinpuisto
Pertti Kukkonen	<i>Tilhet ja pyhät pihlajat</i>	2014	Kutterikuja 1 B
Maria Mughal	<i>Yhteys</i>	2014	Kimpikuja 3
Pekka Paikkari	<i>Virtauksia Kivet</i>	2015	Penttilänkatu 31
Jukka Tuominen	<i>Kalajuttu Auringon tervehdys</i>	2015	Kimpikuja 2
Anu Torikka	<i>Sahalle</i>	2016	Penttilänkatu 33
Johanna Turunen	<i>Puusatama</i>	2016	Saharinne 1
Pekka Paikkari	<i>Jäinen virta</i>	2017	Penttilänkatu 29
Harri Turunen	<i>Joki</i>	2018	Kutterikuja, Monisukupolvikortteli
Teijo Karhu & Samu Aarnio	<i>Hellan sydän</i>	2019	Penttilänkatu 35
Kari Kola	<i>Light Is Here</i>	2019	Penttilänkulma 2

Lähde: Kuivalainen 2019.

Porvoon Länsiranta

Porvoon kaupunki rakentui 1300-luvulta lähtien epäsymmetrisesti joen itäpuolelle, ja länsipuolelle alettiin sijoittaa myöhemmin esimerkiksi palovaarallista varhaista teollisuutta, kuten panimoteollisuutta. 1900-luvun alussa alueella toimi venetelakka- ja teollisuusyrityksiä. Teollisesta ajasta länsipuolella ovat säilyneet vain Wileniuksen vanha puuveneveistämöalue ja nykyään Taidetehtaan tunnettu rakennuskokonaisuus, joka käynnistyi 1910-luvulla vaneritehtaan ja laajeni myöhemmin konepajateollisuudeksi. Länsirannan aluetta alettiin kaavailla jo 1960-luvulla keskustan laajenemisaueeksi⁵⁹. Nykyään se on selkeästi osa kaupunkikeskustaa, mitä osaltaan vauhditti Aleksanterinkadun sillan avaaminen vuonna 2004. Ennen vuonna 2009 tehtyä Länsirannan Taidetehtaan asemakaavaa alueelle toteutui kuitenkin vain asumista. Ensimmäinen aluerakentamishanke, Porvoonportin kerrostaloalue, nousi Länsirannalle vuosina 1967–1976. Alueelle on laadittu asemakaavoja eri vaiheissa, ja 2000-luvun alussa käynnistyi rakentaminen *Moderniksi* kutsutulta puukaupunkialueelta. Kaava-alue sisältyi valtakunnalliseen puurakentamisen edistämistä tukeneeseen hankkeeseen, jossa painotettiin tiivis ja matala -periaatteen mukaista rakentamista.

Porvoon kaupunkisuunnittelussa tehtiin yhteenveto Länsirannan alueen tulevaa kehittämistä varten vuonna 2010⁶⁰, ja kaupunginvaltuusto hyväksyi Taidetehtaan rantakortteleiden asemakaavan 2017⁶¹. Alueella hyväksyttiin syksyllä 2018 uusi asemakaava ”Länsiranta, kulttuurin ja vapaa-ajan ranta”, joka mahdollistaa monipuolisten palveluiden sijoittumisen alueelle⁶². Keskustan laajentaminen Länsirantaan on Porvoolle keino luoda vetovoimaista kaupunkikeskustaa ja hyödyntää kansallista kaupunkipuistoa⁶³. Länsirannalle kaavoitettiin asuntorakentamisen lisäksi liikerakentamista, johon sisältyy muun muassa ostoskeskus, kulttuuri- ja kongressitalo Taidetehtas, hotelli sekä paikoitustalo. Länsirannan keskivaiheilla Aleksanterinkaaren varrella on laaja oppilaitosten ryhmittymä, jonka välittömässä tuntumassa on Taidetehtaan alueen kulttuuritarjonta sekä kaupalliset alueet. Alueen katu- ja puistorakentaminen ovat keskeisessä roolissa etenkin jokirannassa ja muilla viheralueilla.⁶⁴ Jokiranta halutaan pitää edelleen rakentamattomana alueena. Vuonna 2019 Länsirannan alueella oli asukkaita noin 2 200. Kun

59 Porvoo, Länsiranta, Historiaa, maisemarakenne, rakennuskanta, Selvitys asemakaavatyön pohjaksi, https://www.porvoo.fi/library/files/565c1a95ed6b97ecc8000a3f498_selvitys_4_rakennuskanta_ja_lansirannan_kehitys.pdf

60 Porvoo, kaupunkikehityshankkeet, <https://www.porvoo.fi/lansiranta>

61 Länsirannan kehittäminen, <https://www.porvoo.fi/lansirannan-kehittaminen>

62 Länsirannan konseptikilpailu, <https://www.porvoo.fi/lansirannan-konseptikilpailu>.

63 ”Ympäristöministeriön myöntämä kansallinen kaupunkipuisto -arvo tarkoittaa kaupunkialuetta, jonka luonto- ja maisema-arvot halutaan turvata. Tavoite on säilyttää kaupunkiluontoa ja rakennettua kulttuuriympäristöä laajana, eheänä kokonaisuutena – kaupunkilaisten olohuoneena. Kansalliset kaupunkipuistot ovat osa kestävästä kaupunkisuunnittelusta ja -rakentamista. Hotellin ja marketin tontti on kansallisen kaupunkipuiston rajalla, eikä Porvoo missään tapauksessa halua tinkiä kaupunkipuiston roolista tai tärkeydestä. Kaupunkipuiston säilyminen on Porvoolle erittäin tärkeä asia.” (<https://www.porvoo.fi/usein-kysyttyja-kysymyksiä-lansirannan-kehittamisestä>).

64 Länsirannan taideohjelma 2014, 7, https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b9713370001a/porvoon_la_nsirannan_taideohjelma_2014.pdf#page=1&zoom=auto,-82,84

jo kaavoitetut ja vielä osittain suunnittelematta olevat eteläiset alueet toteutuvat todennäköisesti vuoteen 2035 mennessä, asukkaita Länsirannalla on noin 4 500. Työpaikkoja alueella on nykyään 200–280, ja vuoteen 2035 mennessä niitä arvioidaan syntyvän lisää 50–60. Länsirannan työpaikat edustavat pääasiassa palvelualaa. (Mikkola 2019.)

Länsirannan taideohjelmassa 2014–2035 (2014) määritellään käytännöt, joilla taidetta hankitaan alueelle. Taiteenhankintamalli on kehitetty muualla Suomessa toteutettujen alueellisten prosenttitaidehankkeiden kokemusten sekä Porvoon kaupungin tavoitteiden ja toivomusten pohjalta⁶⁵. Joensuun Penttilänrannan tapaan Länsirannassa taide rahoitetaan rakennuttajille Porvoon kaupungin tontinluovutuksen myötä syntyneistä taidevelvoitteista. Koko Länsirannan alue on kaupungin omistamaa tonttimaata. Yhteensä taiderahaa arvioidaan kertyvän noin 3 miljoonaa euroa.⁶⁶ Taiteeseen on käytettävä tietty euromäärä rakennusoikeuden kerrosneliötä kohti. Euromääräksi on määritelty 20 euroa/kerrosneliö, mutta sitä tarkistetaan taideohjelman päivittämisen yhteydessä. Lunastettuaan tontin rakennusliike tilittää taiderahan kaupungille.

Porvoon kaupunki on nimittänyt ohjausryhmän Länsirannan taideohjelman toteuttamiseksi. Rakentamisen edetessä ohjausryhmä nimittää korttelikohtaisesti taiteenhankintaryhmän, johon kuuluu kaupungin edustajien lisäksi Porvoon taidemuseon ja Porvoon taiteilijaseuran nimittämä taiteilijajäsen, kohdetta rakentavan rakennusyhtiön edustaja ja heidän arkkitehtinsa sekä ohjausryhmän palkkaama koordinaattori. Koordinaattorina on tähän saakka toiminut Heini Orell Frei Zimmer Oy:stä. Taiteenhankintaryhmä valitsee korttelikohtaisesti kuraattorin, joka toimii ryhmässä asiantuntijana. Eri kuraattoreita käyttämällä pyritään saamaan alueen taiteeseen vaihtelevuutta.

Julkiselle taiteelle on annettu olennainen rooli koko Länsirannan alueella ja kaikessa rakentamisessa.⁶⁷ Porvoon kulttuuripalveluiden päällikön mukaan ylipäätänsä taiteen sijoittelua ohjaavana periaatteena on taiteen saattaminen osaksi alueen ja ihmisten arkea (Hartman 2019). Taiteella nostetaan esille tärkeitä kohteita ja korostetaan kaupunkikuvallisesti keskeisiä näkymiä. Esimerkiksi Taidetehtaan julkisivussa on tuotu esiin rakennuksen kulttuurisisältö. ”Taiteen yhtenä tavoitteena on ohjata alueella liikkumista ja viihtymistä ja tukea omalta osaltaan yhteisöllistä toimintaa.”⁶⁸ Taideohjelman tavoitteena on ”tuoda taide osaksi korkeatasoista kaupunkirakentamista Länsirannalla. Hankinnoilla nähdään olevan suuri vaikutus alueen kokonaisilmeeseen ja kulttuuri-imagoon, jossa taide on läsnä asukkaiden ja kortteleissa vierailevien ihmisten arjessa.”⁶⁹

65 Länsirannan taideohjelma 2014, 7, https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b97133700001a/Porvoon_La_nsirannan_taideohjelma_2014.pdf#page=1&zoom=auto,-82,842.

66 Porvoon Länsirannan taideohjelma 2014–2035, Aleksanterinkaaren teossuunnitelmat 2018, https://www.porvoo.fi/library/files/5aa23d4bed6b97e46e00025f/Aleksanterinkaaren_teossuunnitelmat_2018.pdf

67 Esimerkiksi Porvoon Veden vedenpumppaamoon tehtiin taidehankinta 2019.

68 Länsirannan taideohjelma 2014, 8, https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b97133700001a/Porvoon_La_nsirannan_taideohjelma_2014.pdf#page=1&zoom=auto,-82,842

69 Porvoon Länsirannan taideohjelma 2014–2035, Aleksanterinkaaren teossuunnitelmat 2018, https://www.porvoo.fi/library/files/5aa23d4bed6b97e46e00025f/Aleksanterinkaaren_teossuunnitelmat_2018.pdf

Kuva: Taiteilija Corinna Helenelundin taidepysäkki *Kohta* Läntisen Aleksanterinkadun varrella saa seurakseen myös toisen taidepysäkin.
Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Kuva: Taiteilijakaksikon, Aleksei Kislow & Kreemos, murali *TWICE* luo mystistä tunnelmaa Taidetehtaan julkisivussa (osa teoksesta).
Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Taideohjelman mukaan taiderahan käyttö määritellään korttelikohtaisesti. Usein kortteleilla, kuten Länsirannan korttelit 448 ja Hellberginmäki, on määräys, että taiderahasta puolet käytetään korttelin omaan taiteeseen ja puolet johonkin yleisille

alueille sijoittuvaan taiteeseen, tässä tapauksessa jokirantaan. Yleisille alueille varatua rahaa kerätään, kunnes sitä on tarpeeksi, jotta pystytään tekemään suurempia teoskokonaisuuksia. Taideohjelma ohjaa sijoittamaan myös korttelikohtaiset teokset niin, että ne ovat nähtävissä kaikille alueella kulkeville, vaikka ne ovat taloyhtiöiden omistuksessa. Kun rakennusliike on saanut korttelin rakennukset valmiiksi ja luovuttanut kohteet, taloyhtiöt omistavat sekä rakennukset että taideteokset. Kaupungilla on kuitenkin velvollisuus huoltaa ja kunnostaa taideteoksia, jos ne ovat yleisellä alueella kaupungin tontilla.

Länsirannan taideohjelma kannustaa tapahtumiin ja väliaikaiseen taiteeseen, mutta tavoitteena on rahoittaa niitä pääosin ulkopuolisella rahoituksella⁷⁰. Taiderahasta jätetään 5 prosentin osuus tapahtumiin silloin, kun kyseessä on kaupungin maalle tuleva teos. Kun kyse on kiinteistön yhteyteen tulevasta teoksesta, tapahtumiin varattu osuus määritellään 15 prosentiksi summasta, johon sisältyvät myös kuratointi ja koordinointi. Aina kun taideteos valmistuu, järjestetään kaikille avoin julkistusjuhla. Lisäksi Porvoon kulttuuripalvelut on järjestänyt taiderahalla vuosien varrella seminaareja ja väliaikaisia taideprojekteja. Isoihin tapahtumiin haetaan kumppaneita ja ulkopuolista rahoitusta. Tilapäisiä teoksia Porvoon Länsirannalla oli heti taideohjelman käynnistyttyä kesällä 2015⁷¹. Tilapäisen katutaiteen, kuten graffitin, avulla mainostettiin, että alueella alkaa tapahtua uusia asioita, ja lisättiin tietoisuutta alueen taideohjelmasta. Tilapäisten teosten avulla on haluttu myös ehostaa kehittyvää aluetta, osallistaa nuoria sekä nostaa alueen imagoa esiin paikallisen taiteilijaseuran teosten avulla.⁷²

Länsirannan taideohjelman hyväksymisen (2014) jälkeen pysyviä taideteoksia on toteutettu Taidetehtaan kortteliin ja Aleksanterinkaarelle. Alueella oli jonkin verran julkista taidetta jo ennen taideohjelman laatimista. Porvoon valtiopäivien 200-vuotisjuhlan kunniaksi toteutettiin vuonna 2009 August Eklöfin puistoon Kirsi Kaulasen ja Ylva Holländerin teos *Valtiopäivätriiptyykki* kaupungin kulttuuripalveluiden hankintana. Paula Salmelan teos *Together* valmistui vuonna 2011 ammattikorkeakoulun sisätiloihin Taidetehtaan kadulla⁷³. Taidetehtaan pihaan hankittiin vuonna 2013 Anssi Pulkkinen ja Taneli Rautiaisen *Asetelma kaupunkitilassa* -veistosinstallaatio. Teos toteutui osana Taidetehtaan alueesta tehtyä aluerakentamissopimusta, jossa oli varattu taidehankinnalle rahoitusosuus.

Länsirannan teoksista ensimmäisenä valmistui elokuussa 2015 Taidetehtaan Aleksanterinkaaren ja Läntisen Aleksanterinkadun julkisivuihin näyttävä, neliosainen teos *TWICE*. Teos koostuu sekä tekstistä että kuvista, ja se on Ukrainasta ja Venäjältä

⁷⁰ Länsirannan taideohjelma 2014–2035, 26, https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b97133700001a/Porvoon_La_nsirannan_taideohjelma_2014.pdf.

⁷¹ Kaksi tilapäisistä teoksista sai taiteilijoiden pyynnöstä luvan jäädä paikoilleen. Teokset ovat taiteilijoiden omistuksessa.

⁷² Porvoon kaupunki, Tilapäiset taideteokset, <https://www.porvoo.fi/tilapaiset-taideteokset#3cfe90eb>.

⁷³ Haaga-Helia ammattikorkeakoulun Porvoon Campuksen rahoittama taidehankinta.

tulevan taiteilijaparin, Aleksei Kislowin (Alexey Kanunnikov) ja Kreemosin (Roman Salomatin) yhteistyötä. Kuraattori hankkeeseen tuli Pietarin *Street Art* -museosta. Taideohjelman mukaan Länsirannassa on tavoitteena, että taiteilijoista 50 prosenttia on Itä-Uudeltamaalta, 45 prosenttia muualta Suomesta ja 5 prosenttia ulkomailta. Lopputuloksen monipuolisuutta tavoitellaan varmistamalla myös eri ikäryhmien ja sukupuolten edustus. Monenlaisten näkemysten ja tekotapojen toivotaan tekevän alueen taiteesta elävän ja kiinnostavan tutustumiskohteen.⁷⁴ Vuonna 2018 Länsirantaan valmistui neljä uutta teosta, kaksi suomalaisten ja kaksi ruotsalaisten taiteilijoiden toteuttamina.

Taulukko 5. Länsirannan alueelle taideohjelman osana toteutetut pysyvät taideteokset (2014–2020).

Taiteilija	Teoksen nimi	Valmistumisvuosi	Sijaintipaikka
Aleksei Kislow & Kreemos (Ukraina & Venäjä)	<i>TWICE</i>	2015	Taidetehtaan julkisivu
Åsa Maria Bengtsson (Ruotsi)	<i>Magic Stroke</i>	2018	Aleksanterinkaaren sisäkehä
Astrid Sylwan (Ruotsi)	<i>Delphi</i>	2018	Aleksanterinkaaren parkkihallin julkisivu
Kirsi Taiviola	<i>Loisto</i>	2018	Aleksanterinkaaren kävelyraitti
Corinna Helenelund	<i>Kohta</i>	2018	Taidepysäkki, bussipysäkkikatos Läntisen Aleksanterinkadun varsi
Marko Vuokola	<i>Green flash</i>	2019	Aleksanterinkaaren kävelyraitti
Joakim Sederholm	<i>Keisari</i>	2019	Hellberginmäen talokohtaiset teokset
Jenni Tuominen	<i>Pöllö</i>	2020	Hellberginmäen talokohtaiset teokset

Lähde: Orell 2020.

Länsirannalle tulevat teokset (tilanne syyskuussa 2020; Orell 2020):

- Petri Hytönen: taidepysäkki, bussipysäkkikatos, FH Investin rakentama Kortteli 448 ja Läntisen Aleksanterinkadun varsi
- Sari Palosaari: Hellberginmäen pääteos
- Arja Kärkkäinen: Hellberginmäen pysäköintikatoksen julkisivu
- Sari Vuorenpää, Bo Haglund, Saara Piispa, Marika Kaarna: Hellberginmäen talokohtaiset teokset
- Tommi Toija: kaksiosainen teos, Kortteli 448

Jyväskylän Kangas

Jyväskylän Kangas on entinen paperitehdasalue, joka sijaitsee Tourujoen itäpuolella noin kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Laajuudeltaan alue on noin

⁷⁴ Länsirannan taideohjelma 2014, 14.

34 hehtaaria. Kankaan paperitehtaan toiminta päättyi 2010, minkä jälkeen kaupunki hankki alueen omistukseensa. Alueen yleiskaavasta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu, ja alueen osayleiskaava hyväksyttiin vuonna 2013. Seuraavana vuonna alkoi alueen rakentaminen, joka jatkuu aina vuoteen 2040. Ensimmäiset asukkaat muuttivat alueelle vuonna 2016. Vuonna 2019 asukkaita oli vajaat 700 ja työpaikkoja yli 200. Tavoitteen mukaan vuonna 2040 asukkaita olisi 5 000 ja työpaikkoja yli 2 000. (Isopoussu 2019.) Vuonna 2019 Kankaan alueella oli 10 asuinkerrostaloa, kaksi toimistorakennusta, yksi teollisuusrakennus (vanha paperitehdas, joka muutetaan toimitilakäyttöön) sekä yksi pysäköintitalo. Alueella toimi joukko yrityksiä ja pari isoa oppilaitosta. Vuonna 2019 myönnettiin rakennuslupa kuuteen asuinkerrostaloon, yhteen toimistorakennukseen ja yhteen päiväkotiin, ja nämä talot ovat jo rakenteilla.

Kankaan alueelle on kehitetty oma prosenttikulttuurin toimintamalli, joka muistuttaa rahastomallia. Alueella toteutetaan perinteisten taidehankintojen ohella tilapäistä ja esittävää taidetta sekä erilaisia tapahtumia. Prosenttikulttuurin on tarkoitus vahvistaa Kankaan identiteettiä, omaleimaisuutta ja vetovoimaa sekä lisätä asukkaiden ja alueella toimijoiden yhteisöllisyyttä ja ylpeyttä omasta asuinalueestaan.⁷⁵ Prosenttikulttuurista vastaa palveluyhtiö Kankaan Palvelu Oy. Taide ja tapahtumat voidaan ymmärtää alueelliseksi peruspalveluksi tai osaksi alueen infrastruktuuria, sillä prosenttikulttuuri on osa Kankaan Palvelu Oy:n alueelle tuottamia palveluita ja yhteisjärjestelyitä jätehuollon, alueportaalin ja yhteispihojen ohella. Myös muut yhteisjärjestelyt rahoitetaan asunto- sekä kiinteistöosakeyhtiöiden osakemerkinnöillä ja osakkeenomistajien maksamilla hallintopalkkioilla.

Kankaalla taiderahat kertyvät yhteiseksi kokonaisbudjetiksi, jotta taidetta ja kulttuuria voidaan hankkia koko aluetta hyödyttämään⁷⁶. Tällöin on mahdollista tehdä yksittäisiä isoja taidehankintoja samoin kuin tuottaa alueella tapahtumia ja esityksiä. Rahasta noin kolme neljäsosaa käytetään pysyvään taiteeseen ja neljäsosa muuhun kulttuuriin. Prosenttikulttuuriin ohjautuvan summan on arvioitu yltävän noin 5,5 miljoonaan euroon vuoteen 2040 mennessä. Jyväskylän kaupunki ja rakennusyhtiöt suorittavat rakennusoikeuteen ja -kustannuksiin sidotun maksun osakemerkintöjen muodossa Kankaan Palvelu Oy:lle eli alueen palveluyhtiö kerää taiderahat rakennuttajilta. Asunnonostajat vuorostaan lunastavat osakesarjoja kerrosneliömetreihin sidotun hinnan mukaan. Kankaalla kulttuurista maksavat nekin asunnonomistajat, joiden omassa taloyhtiössä ei ole rakennukseen integroitua tai kiinteitä teoksia. Palveluyhtiö omistaa alueelle toteutettavat taideteokset ja päättää kunkin teoksen sijainnista, valinnasta sekä hankinnasta, mikä perustuu taidekoordinaattorin tekemään

75 Kangasverkko, prosenttikulttuuri, <https://www.kangasverkko.fi/fi/prosenttikulttuuri.html>.

76 Ainakin alkuaikoina taide toteutettiin kunkin taloyhtiön yhteyteen, koska rahaa taiteelle kerättiin ja rahastoitiin kussakin taloyhtiössä erikseen.

taiteen yleissuunnitelmaan. Sitten kun alue on valmis, palveluyhtiön omistus siirtyy kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöille. Yleisille katualueille toteutettujen teosten omistus on saatettu siirtää kaupungille huolto- ja ylläpitovastuiden vuoksi.

Kuva: Taiteilija Tommi Toijan humoristinen taideteos *Kuuseen kurkottaja* on kerännyt runsaasti asukaspalautetta.
Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Kuva: Bongaa lempiväri seinässä! Keraamiset tiilet värittävät talon julkisivua aukion reunalla.
Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

Kankaan taidetyöryhmässä on edustajat YIT:ltä, Skanskalta, Jyväskylän kaupungilta, Jyväskylän taiteilijaseuralta, Jyväskylän taidemuseolta ja Kankaan Palveluyhtiöltä. Työryhmä vastaa taidehankintamenettelyistä, toteuttaa kilpailutuksia ja portfoliohakuja sekä ylläpitää Kankaan taidepankkia Kankaan Palvelu Oy:n toimeksiannosta. Työryhmän puheenjohtajana toimii Kankaan Palvelu Oy:n toimitusjohtaja. Taidetyöryhmän keskeinen toimija on taiteilija-taidekonsultti Kirsi Pitkänen (*Art Impact*), joka kutsuu työryhmän koolle sekä toimii kokousten esittelijänä ja sihteerinä. Pitkänen aloitti alueen taideasiantuntijana toimiessaan Taiken läänintaiteilijana⁷⁷.

Kankaalle räätälöidyn rahastomallin tavoitteena on mahdollistaa taiteen hankkiminen keskitetysti ja harkitusti niin, että voidaan pohtia pitkällä aikavälillä kaupunkisuunnitteluelementtejä, joiden avulla luodaan alueelle identiteettiä. Kaupungin budjetista irrallisessa mallissa kertyneitä rahoja voidaan käyttää yli budjettivuosien, ja mallin ajatellaan myös suojaavan taiderahaa poliittisilta suhdanteilta. Kankaan palveluyhtiömalli muistuttaa Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa käytettyjä *community improvement district* ja *business improvement district* -malleja, joissa alueen omistajat perustavat yhteisen toimielimen huolehtimaan alueen ulkotiloista.⁷⁸

Kankaan alueelle ei ole toistaiseksi tehty taideohjelmaa, vaan taideasiantuntija on hankkeen edetessä laatinut osa-aluekohtaisia taiteen yleissuunnitelmia. Niissä

77 Pitkänen toimi visuaalisten taiteiden läänintaiteilijana vuosina 2014–2016, jolloin hänen päätehtävänään oli prosenttiperaation ja julkisen taiteen edistäminen.

78 Ks. esim. <https://edcck.com/what-is-a-cid/> ja https://en.wikipedia.org/wiki/Business_improvement_district.

on pyritty ilmaisemaan lähinnä taiteen sijainti asemakaava-alueella (Piippuranta) tai luonnehdittu taiteen käyttöä yleisemmin tulevaisuudessa (Sydänkortteleiden yleissuunnitelma). (Pitkänen 2019.) Piippurannan taiteen yleissuunnitelmassa taide-
teosten valintaa ohjaavat Kankaan alueen kärkiteemat (vihreä, jalka, sydän ja kestävä kehitys) sekä eri osapuolten toiveet ja tarpeet. Kankaan ensimmäinen taidehankinta oli oleskelurannassa sijaitseva taiteilija Tommi Toijan pronssiveistos *Kuuseen kurkottaja* (2017). Teoksen tilaajina olivat Jyväskylän kaupunki ja Ympäristötaiteen säätiö. Kankaan alueelle on sijoitettu yhdeksän pysyvää taideteosta. Osa näistä on integroitu rakennusten julkisivuihin, osa taas on alueen katu- tai piha-alueilla ja osa sisätiloissa.

Taulukko 6. Kankaan Piippurannan asemakaavan alueella toteutunut taide (2014–2020).

Taiteilija	Teoksen nimi	Valmistumisvuosi	Sijainti
Tommi Toija	<i>Kuuseen kurkottaja</i>	2017	Kankaan oleskeluranta
Anna Ruth	<i>Symbioosi, virranvarsi</i>	2016	Asunto Oy Jyväskylän Raina
Mika Natri	<i>Abstraktio</i>	2017	Asunto Oy Jyväskylän Albertinpiha
Teemu Lehmusruus & Pasi Rauhala	<i>Tarinoita rannalta</i>	2018	Kankaan palvelutalo
Maija Holma	<i>Lehtihetki</i>	2018	Kankaan palvelutalo
Jaakko Niemelä & Helena Hietanen	<i>Kartastoja</i>	2018	Pysäköintitalo P-Pergamentti
Kaisa Berry & Berry Creative	<i>Leikkiä kartalla</i>	2018	Pysäköintitalo P-Pergamentti
Villu Jaanisoo	<i>Norsu</i>	2018	Rusokinkadun ja Baanan risteyskohta
Renáta Jakowleff	<i>Tukimuurit muotobetonista</i>	2018	Neljän kerrostalon rajaama yhteiskäyttö-/kokkauspiha

Lähde: Pitkänen 2020.

Kankaan muille alueille tulevat teokset (tilanne syyskuussa 2020; Pitkänen 2020):

- Sydänkorttelit: Metsäpiha (taiteilija valittu, ei julkistettu)
- Sydänkorttelit: Leikkipiha (taiteilija valittu, ei julkistettu)
- Paperitehtaankadun bussipysäkit (taiteilija valittu, ei julkistettu)
- Optimes Business Garden (Hanke käynnistettiin rinnakkaisena luonnos-tilauksena, jonka perusteella tilattiin luonnokset kolmelta taiteilijalta. Taiteilijavalinta luonnosten pohjalta tehdään loppuvuodesta 2020.)
- Kankaan aukio (taiteilijaa ei ole vielä valittu, hankkeen käynnistys menossa)
- Monisukupolvinen kortteli MOSURA (Hankkeen taiteilijahaku käynnistettiin avoimena portfolihakuna, jonka perusteella tilattiin luonnokset viideltä taiteilijalta/taiteilijaryhmältä. Taiteilijavalinta julkistetaan lokakuun 2020 aikana.)

Kankaanpään Taidekehä

Suomessa pitkäkestoisin ja korostunein rooli julkisella taiteella kaupungin kehittämissä lienee pienessä (runsaat 11 000 asukasta) pohjoissatakuntalaisessa Kankaanpäässä. Kaupungissa toteutettiin vuosina 1995–1999 EU-rahoituksen turvin ydinkeskustan kulttuuripainotteinen kehittämisprojekti *Katseet Kankaanpäähän*. Hankkeen avulla pyrittiin lamavuosikymmenellä kamppailemaan heikkenevää aluekehitystä vastaan (Anttila 2008, 8). Hanketta on sittemmin eri muodoissa jatkettu, ja julkinen taide on noussut vahvasti esiin kaupunkikuvassa, kaupungin imagossa ja kaupunkilaisten identiteetissä. Kankaanpäässä sijaitsevat julkiset taideteokset, pääasiassa veistokset, konseptoitiin 1990-luvun hankkeen yhteydessä *Taidekehäksi*, ja niitä on hankittu sittemmin järjestelmällisesti lisää. Viime aikoina *Taidekehää* on käytetty enenevässä määrin myös alustana väliaikaisille näyttelyille, tapahtumille ja hankkeille. Taiteen keskeinen rooli on näkynyt myös Kankaanpään kaupungin strategioissa ja kaupunki käyttää nimikettä taidekaupunki⁷⁹.

Katseet Kankaanpäähän -projektin yhtenä ideoijana ja kaupunginarkkitehdin roolissa sen vastuullisena vetäjänä toiminut Maija Anttila (2008) laati väitöskirjatutkimuksensa *Taidekehän* syntyprosessista ja Kankaanpään muutoksesta taidekaupungiksi. Anttilan mukaan taidepohjaisen kaupunkikehittämisen ja *Taidekehän* taustalla vaikutti ensinnäkin Kankaanpään vahva kuvataideperinne. Paikkakunnan taideklusterin perustan loi 1950–1960-luvuilla joukko taiteilijoita, joita kutsutaan ”Kankaanpään koloniaksi”⁸⁰. (Anttila 2008, 18.) Kankaanpäähän perustettiin vuonna 1965 taideyhdistys, ja se puolestaan perusti samana vuonna kuvataidekoulun, joka kunnallistettiin 1980-luvulla ja siirtyi 1990-luvulla Satakunnan ammattikorkeakoulun (SAMK) osaksi. Nykyisin Kankaanpään taidekoulu on SAMKin kuvataiteen koulutusohjelma. Taideyhdistys ylläpitää Kankaanpäässä galleriaa, ja klusteriin lukeutuu myös kuvataidenäyttelyitä järjestävä Kankaanpään kaupunginmuseo.

Kankaanpään tällä hetkellä noin 115 teoksen ulkoilmagalleria jakaantuu *Taidekehäksi*, *Taidepoluksi* ja *Taidetieksi*, minkä lisäksi joukko teoksia on sijoitettu näiden konseptien ulkopuolelle. Pääosin teokset sijaitsevat kaupungin keskustan alueella ja sen liepeillä. Anttila luonnehtii väitöskirjassaan *Taidekehää* ja *Taidepolkua* seuraavasti:

”Taidekehä on ydinkeskustaa kiertävä jalankulkuraitti, paikkojen verkosto, jolla pyritään korkeatasoiseen ympäristörakentamiseen ja luomaan puitteet erilaisille taide-teoksille. Taidepolku lävistää keskustan.” (Anttila 2008, 17.)

79 Tällä hetkellä voimassa olevan strategian otsikko on ”Äly, taide ja hyvinvointi asuvat meillä” (2016).

80 <https://vanha.kankaanpaa.fi/taidekoulu/kolonia.htm>.

Taidetie puolestaan ulottuu Kankaanpäästä Poriin (n. 55 km), ja sen varrella on yhteensä kymmenen teosta, joista kuusi sijaitsee Kankaanpään alueella. *Taidetie* syntyi vuosina 1996–2001 *Taidekehä*-hankkeen ohessa niin ikään EU-projektina Kankaanpään taidekoulun ja sen rehtorina tuolloin toimineen Liisa Juhantalon aloitteesta ja tien varren kuntien yhteistyönä. (Anttila 2008, 75; Heino 2017, 30; Velhonoja ym. 1999.)

Taidekehä rakentui kaupunkitilassa jo olemassa olleen taiteen varaan. Kankaanpäässä oli entuudestaan joukko julkisia teoksia kolonian ja taidekoulun ansiosta. Merkittävä lisäys lukumäärään, 24 uutta teosta, tuli vuonna 1995 taidekoulun järjestämän balttilais-tšekkiläisen kuvanveistosymposiumin tuotoksena. *Taidekehän* idea syntyi seuraavana vuonna ydinkeskustan kehittämishankkeen yhteydessä, kun symposiumin teoksia sijoitettiin kaupunkitilaan. Kaupunkisuunnittelun ja taiteen vuoropuhelua haluttiin vahvistaa, ja taide ymmärrettiin tärkeäksi imagotekijäksi kaupungille. Vuonna 1997 kytköksessä kehittämishankkeeseen järjestettiin pohjoismainen kuvanveistosymposium, joka jätti jälkeensä parikymmentä uutta teosta. Hankkeen perintönä julkisten teosten hankinnasta muodostui käytäntö⁸¹. Vuoden 2018 loppuun mennessä teoksia oli kertynyt (tai liitetty) kokonaisuuteen 114 kappaletta. (Anttila 2008; Rautio 2015, 37–38; Kankaanpään *Taidekehä* -esite 2016.)

Kun Kankaanpään taidekoulu ja sen perustanut Kankaanpään taideyhdistys vuonna 2015 täyttivät 50 vuotta, *Taide*-lehden päätoimittaja Pessi Rautio vieraili paikkakunnalla ja kirjoitti kokemuksistaan artikkelin ”Kankaanpää – Suomen ainoa taidekaupunki?”. Hän totesi, että ”[e]tupäässä veistoksista koostuva julkisen taiteen verkosto Kankaanpään keskustassa on määrältään aivan poikkeuksellinen kaupungin kokoon suhteutettuna” (Rautio 2015, 38). Hän arvioi, että kaupungilla on ”kirkkaasti Suomen ennätys” julkisten teosten määrässä asukasta kohti (mas. 34). *Taidekehä* leimaa hänen kokemuksensa mukaan vahvasti satunnaisen turistin kokemusta Kankaanpäästä (mas. 38). Kankaanpään julkiset teokset ovat valtaosin kiviveistoksia, mikä antaa kaupunkikeskustalle omanlaisensa leiman.

81 *Taidekehän* kehittämistä jatkettiin muidenkin keskustan kehittämissuunnitelmien yhteydessä; se oli merkittävänä teemana mm. Pohjois-Satakunnan toriprojektissa vuosina 2002–2005 (Anttila 2008, 122–124).

Kuva: Islantilaisen kuvanveistäjän Einar Mar Gudvardarsonin *Family* (1997) muodostuu kolmesta elementistä – isä-, äiti- ja lapsikivistä – jotka on kiinnitetty kivijalustaan laakerein niin, että niitä voi pyörittää. Teos sijaitsee Kankaanpään kaupungintaloa ympäröivässä puistossa.

Kuvaaja: Maija Anttila 2019.

Vain murto-osa *Taidekehän* teoksista on kaupungin tilaamia tai sen kokonaan rahoittamia. Konseptin käyttöönoton jälkeen teoksia on hankittu taideyhdistyksen, taidekoulun, kaupungin, paikallisten yritysten ja intomielisten yksityishenkilöiden yhteistyöllä. Ylipäätään teoksia on hankittu Kankaanpään kaupunkitilaan hyvin moninaisin keinoin tai, kuten Rautio (2015, 34) asian ilmaisee, ”erilaisten luovien

rahoitusratkaisujen kautta”. *Taidekehän* tuoreimpiin teoksiin kuuluvat kaupungin ensimmäiset prosenttiperiaatehankinnat. Ensimmäinen niistä oli Talvikki Lehtisen ja Ensio Härkösen teräsveistos *Kasvan suuremmaksi* (2016), joka hankittiin Keskustan koulun edustalle laajennus- ja korjausrakentamisen yhteydessä. Kaupunki haki ja sai teokseen Taikelta avustusta. Kun selvitystä varten tehtiin Kankaanpäässä haastatteluja keväällä 2019, oli tekeillä toinen Taiken avustusta saanut teos, kaupungin liikuntakeskuksen peruskorjauksen yhteydessä järjestetyn prosenttitaidehankkeen kutsukilpailun tuloksena syntyvä Kirsi Kaulasen veistos.⁸²

Keväällä 2019 oli käynnissä taideyhdistyksen vetämänä myös hankintaprosessi, jonka taustavoimat ja rahoitusjärjestelyt ovat luonteeltaan *Taidekehälle*. Vuonna 2020 valmistuva *Mehiläispesä*-niminen ympäristötaidehanke muuttaa Keskustan koulun kulmassa sijaitsevan vanhan muuntamon osaksi *Taidekehää*. Teoksen kokonaisideasta, teknisestä toteutuksesta ja yhteisöllisen toiminnan taiteellisesta ohjauksesta vastaa keramiikkataiteilija Heini Riitahuhta. Koulun oppilaat osallistuvat teoksen toteuttamiseen osana kuvataiteen, äidinkielen ja biologian opetusta. Rahoitusta hankkeelle on saatu Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahastolta, ELY-keskukselta (Leader-ohjelma), Taikesta, Vatajankosken Sähköltä sekä kaupungilta. Merkittävä panos tulee myös yhteistyökumppaneilta, joita ovat SAMKin kuvataiteen koulutusohjelma, Kurkikorven maatilamatkailuyhdistys sekä kankaanpääläiset mestarimuurarit. SAMK esimerkiksi antaa työtiloja hankkeen käyttöön. Taideyhdistyksen jäsenet puolestaan tekevät monenlaista talkootyötä. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii Maija Anttila, joka jatkaa tässä roolissa työtään *Taidekehän* parissa eläköidyttyään kaupunginarkkitehdin virasta. (Anttila 2019; Kankaanpään Taideyhdistys 2019.)

Rautio (2015, 34) toteaa, että ”Kankaanpäässä taide on oikeastaan koko ajan esillä”. *Taidekehästä* on myös saatavilla helposti tietoa. Siihen tutustumista varten on laadittu ensinnäkin laaja esite karttoineen (käännetty myös englanniksi). Esitettä on jaossa paperille painettuna muun muassa kaupungintalon neuvonnassa, kirjastossa ja kahvila Postellissa, ja se on saatavilla myös kaupungin verkkosivulla. Mobiiliapplikaatio on ollut pitkään suunnitelmissa, mutta sen tekemiseen ei ole vielä saatu rahoitusta (Anttila 2019). Keskusta-alueella on kolme *Taidekehän* opastaulua. Reitin tunnuslaatta on katukiveykseen asennettava betonilaatta, jonka yläpintaan on upotettu teräksinen *Taidekehän* logo. Laatat ovat yritysten ja yhteisöjen kustantamia, ja lahjoittajan nimi kaiverretaan logon pintaan; tuotoilla rahoitetaan teosten kunnostamista (Anttila 2008, 159). Reitin tunnistamista kaupunkitilassa auttavat myös noppakivinauhat ja kivipollarit. Teosten ja tekijöiden nimet löytyvät laattoihin kaiverrettuina teosten läheltä. Omaehtoisen tutustumisen lisäksi on tarjolla opastettuja kävely- ja/tai

82 Kutsukilpailusta ja voittaneesta ehdotuksesta lisää ks. <https://prosenttiperiaate.fi/kirjoitukset/kankaanpaan-kaupungin-taidekilpailun-voittajaksi-kuvanveistäjä-kirsi-kaulasen-teosehdotus/>.

pyöräilykierroksia. Esimerkiksi kesällä 2019 kierroksia järjestettiin kuusi (Kankaanpään kaupungin kesälehti 2019, 18–19).

Kankaanpään kaupunki perusti vuonna 2016 *Taidekehää* varten työryhmän. Se on pohtinut Taidekehän strategiaa ja hahmottanut toiminnalle kaksi ulottuvuutta: 1) kiinteiden, numeroitujen teosten kokoelman suunniteltu kartuttaminen ja hoitaminen ja 2) väliaikaisten teosten ja tapahtumallisuuden kehittäminen (Kuusimäki 2016, 59). Pieneen kaupunkiin hankitaan uusia kiinteitä teoksia harkitusti, ja viime vuosina *Taidekehää* on haluttu laajentaa pikemmin ajatuksellisesti kuin fyysisesti (Kuusimäki 2019). Näyttelyitä on järjestetty *Taidekehällä* jo 1990-luvulta alkaen. ”Fyysinen todellisuus on *Taidekehän* perusta”, kuten Anttila (2016, 53) toteaa, ja sitä elävöitetään erilaisin taidekierroksin ja tapahtumin.

Maija Anttila totesi vuonna 2019 tehdyssä haastattelussa, että *Taidekehä* on ”brändi, johon voidaan sitoa monenlaisia asioita ja hankkeita”. Hän näkee, että *Taidekehä* kaipaa jatkuvasti uusia avauksia, jotta se erottuisi kaikkialla leviävän kaupunki- ja ympäristötaiteen valtavirrasta (mp.). *Taidekehälle* tuotetaan hiljalleen uusia teoksia, mutta ennen muuta elävyys syntyy siitä, että sen kehyksessä järjestetään vaihtuvia näyttelyitä, tapahtumia ja hankkeita. Samalla haetaan kaupunkilaisia havahduttavaa yllätyksellisyyttä. Esimerkiksi vuonna 2016 osana *Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija* -hanketta liitettiin yhteen paikallinen sähköyhtiö ja pesäpallojoukkue, jolloin syntyi *Taidekehään* rakentuva viiden kilometrin pituinen *Loistavaa!*-niminen pyöräily- ja lenkkeilyreitti. (Kuusimäki 2016, 59.) SAMKin kuvataiteen koulutusohjelman TKI-lehtorina useita *Taidekehään* tavalla tai toisella kiinnittyneitä hankkeita koordinoi Kuusimäki (mp.) katsoo, että sen on kehittyäkseen jatkettava yhteisötaiteilijaprojektissa toteutunutta eri yhteisöjen aktivoimista.

”Mitä enemmän pohjoissatakuntalaiset kommentoivat, kehittävät, toteuttavat ja unelmoivat erilaisia tapahtumia ja väliaikaisia teoksia osaksi Taidekehän teemaa, sitä elävämpi ja tutumpi Taidekehä on jokaiselle alueen ihmiselle. Kun ajatus on tuttu ja hyväksytty omalla alueellaan, siitä voi kasvaa entistä mielenkiintoisempi myös alueen ulkopuolisten silmin.” (Kuusimäki 2016, 59.)

6. Asiantuntijoiden näkemykset julkisen taiteen merkityksestä ja taloudellisista ulottuvuuksista aluerakentamisessa

Haastattelujen tavoite, teemat ja toteutus

● Selvitystä varten haastateltiin yhtätoista asiantuntijaa julkisen taiteen roolista aluerakentamisessa ja sen taloudellisista vaikutuksista. Haastatteluja käytettiin selvityksessä apuna julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistamisessa sekä niiden syntymekanismien ymmärtämisessä. Samalla haastattelut tarkentavat kuvaa taidehankinnasta ja -investoinnista aluerakentamisen yhteydessä, ja niitä käytetään raportissa havainnollistamaan tämänhetkistä tilannetta. Ennen muuta haastattelut kertovat siitä, millaisia perusteita eri taustaorganisaatioihin kuuluvat toimijat 2020-luvulle tultaessa näkevät taidehankinnalle ja kuinka he ymmärtävät taiteen vaikutukset aluerakentamisessa.

Haastateltavat edustivat yksityisiä rakennuttajia, kuntasektoria, kaupunkiaktiivisia ja taidekonsultointia. Haastattelut olivat kahdenkeskisiä lukuun ottamatta Suomen Kuntaliitossa tehtyä haastattelua, johon osallistui kaksi asiantuntijaa (toinen kulttuuriala, toinen maankäyttö–kaavoitus) ja myös kaksi haastattelijaa. Haastattelut tehtiin joulukuun 2018 ja toukokuun 2019 välisenä aikana, ja niistä vastasi Oona Myllyntaus lukuun ottamatta Kuntaliittoa, jossa myös Sari Karttunen oli mukana. Haastattelut kestivät puolesta tunnista ja tuntiin, ja ne toteutettiin pääosin haastateltavien toimipaikkojen tiloissa tai Cuporen toimistolla.

Luonteeltaan haastattelut olivat puolistrukturoituja temahaastatteluita. Haastateltaville lähetettiin teemat etukäteen ja kerrottiin, että kokemusperäinen tieto käy hyvin, mikäli heillä ei ole käytettävissään aihepiiriin liittyvää seurantaa tai selvityksiä. Haastatteluteemat määriteltiin tutkimuksen tavoitteen ja kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Teemojen järjestys vaihteli hieman keskustelun kulun mukaan, ja niin ikään teemojen painotus vaihteli suhteessa haastateltavan tehtäväkenttään ja kompetenssialueeseen. Kullekin haastateltavalle myös esitettiin erikseen kysymyksiä alue- ja taidehankkeista,

joissa heidän tiedettiin olleen mukana. Haastattelukysymysten laadinnassa hyödynnettiin etenkin kaupungistumisen, kaupunkikehityksen ja yhdyskuntasuunnittelun tuoretta tutkimuskirjallisuutta Suomesta (mm. Koste ym. 2019). Haastattelujen yhteiset teemat olivat seuraavat:

- taiteen rooli osana kaupunginosien ja alueiden rakentamista ja kehittämistä
- taideinvestointien kustannusvaikutus aluerakennushankkeissa
- taiteen käytön taloudelliset ja muut vaikutukset
- alueen imago, identiteetti ja brändi
- asuntojen kysyntä ja hinta
- alueen vetovoima (asukkaat, yritykset, sijoittajat)
- rakentamisen ja etenkin asuinrakentamisen laatu
- elinympäristön laatu ja asukkaiden hyvinvointi
- alueen turvallisuus

Jos haastateltavilla riitti aikaa, heitä pyydettiin haastattelun lopuksi kommentoimaan Laura Uimosen vuonna 2015 tekemästä kyselypohjaisesta selvityksestä *Kokemuksia kuvataiteen käytöstä rakennushankkeissa* (2015) talouden näkökulmaan liittyvää tuloksia. Lisäksi heitä pyydettiin esittämään kantansa neljään väittämään, joista kaksi sisältyi Suomen Taiteilijaseuran (STS) vuonna 2016 TNS Gallupilla teettämään kyselyyn *Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja* ja kaksi laadittiin käsillä olevaa selvitystä varten. Menetelmällisesti aiempien tulosten ja lomakeväittämien esittäminen rakennusyritysten haastatteluissa toimi virikkeenä, joka voi nostaa esiin vielä uusia näkökulmia aiheeseen. Tilastollisia jakaumia kiinnostavampia näiden aineistojen analyysissä olivat niiden haastateltavien joukossa herättämät kommentit. Seuraavassa ne on raportoitu muiden haastattelulausuntojen seassa kuvailevasti ja sitaattien avulla.

Uimosen (2015) yksityisen ja kuntasektorin tilaajille, rakennuttajille ja suunnittelijoille tekemän kyselyn tuloksista haastateltaville esitettiin kommentoitavaksi seuraavat neljä:

- 54 % vastaajista ei osannut sanoa, toiko taideteos hankkeelle taloudellista hyötyä.
- 38 % ei osannut sanoa, oliko taidehankkeesta välillisiä hyötyjä (tunnettuus, ostohalukkuus, brändi, alueen arvo, ilkvallan väheneminen).
- 42 % ei osannut sanoa, toiko taidekoordinaattori hankkeeseen lisäarvoa (tehokkuus, laatu, aikataulut, sopimukset).
- 54 % ei osannut sanoa, toiko taiteen toteutus kilpailuna lisäarvoa.

Haastateltaville esitettyihin neljään väittämään tarjottiin vastausvaihtoehdot: täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä ja en osaa sanoa.

1. Taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta (STS 2016)
2. Taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistöjen taloudellista arvoa (STS 2016)
3. Rakennuttajien tulisi investoida taiteeseen myös ilman prosenttiperiaatetta tai taidevelvoitetta
4. Taiderakentamisen tulisi olla kiinteä osa aluekehittämistä

Rakennuttajat

Haastateltavien joukossa oli neljä yksityisen rakennus- tai konsulttiyhtiön edustajaa pääkaupunkiseudulta (haastateltavat H1–H4). Jokainen näistä yhtiöistä on suuri ja toimii kansainvälisesti. Rakennusyhtiöistä haastateltavina oli kolme maankäytön ja kaupunkikehityksen asiantuntijaa: kaavakehitysjohtaja, kaavakehityspäällikkö ja hankekehitysjohtaja. Suunnittelu- ja konsultointiyhtiöistä haastateltavana oli maisemasuunnitteluyksikön päällikkö. Näistä neljästä haastateltavasta kaksi halusi pysyä selvityksessä anonyyminä, eikä muidenkaan nimiä, nimikkeitä tai työnantajia mainita haastattelulainauksen yhteydessä. Keskustelu rakennus- ja konsulttiyhtiöiden edustajien kanssa rajattiin yhtiöiden taidetta sisältäviin aluerakennushankkeisiin vuoden 2000 jälkeen, jolloin taiteen integrointi aluerakennushankkeisiin alkoi yleistymään Suomessa. Kaikilla neljällä yhtiöllä oli ollut tänä aikana vastuullaan aluerakennushankkeita, joihin oli liittynyt yksi tai useampi taideprojekti.

Rakennus- ja konsulttiyhtiöiden edustajien haastatteluisissa keskeisenä teemana olivat *aluerakentamisen taideinvestointien hyödyt*, jotka saattoivat olla koettuja, oletettuja tai tutkimuksin varmennettuja. Tässä yhteydessä pidettiin tarkoituksenmukaisena käyttää taidehankinnan sijaan termiä taideinvestointi. Nykyisissä taide- ja rahoitusmallissa yksityiset rakennuttajat kerryttävät usein alueen yhteistä taidebudjettia pikemmin kuin hankkivat itse taidetta. Toiseksi investointi on nimensä mukaisesti sijoitus, jolloin nousee esiin kysymys sen kannattavuudesta. Kertaluonteinen investointi voi realisoitua tuottona rakennusyhtiölle, joka myy taidetta sisältävän rakennuskohteen asiakkaalle. On huomattava, että integroitujen taide-elementtien tai yksittäisten taideosten suunnittelun ja toteutuksen kustannukset ovat yleensä murto-osa aluerakennushankkeen kustannuksista.

Haastatteluisissa rakennus- ja konsulttiyhtiöiden edustajien kanssa keskusteltiin myös yleisesti julkisen taiteen roolista ja vaikutuksista aluerakentamisessa. Etukäteen haastateltaville lähetetyssä teemaluettelossa mainittiin taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset sekä elinympäristön koettu laatu. Niin ikään haastateltavilta tiedusteltiin, seurataanko yhtiöissä taiteen kustannuksia erikseen eriteltyinä ja arvioidaanko niissä

taiteen vaikutuksia esimerkiksi asuntojen kysyntään ja hintoihin. Keskustelun toivottiin samalla tarkentavan taidetta koskevia tietotarpeita. Haastatteluista saatiin myös joitain ideoita menetelmistä, joilla julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia voitaisiin arvioida. Yleisesti ottaen rakennusyhtiöissä taiteen käytön taloudellisten vaikutusten arviointia pidettiin kuitenkin vaikeana, jopa mahdottomana – menetelmän kehittämiseksi on siis tarvetta.

Rakennus- ja konsulttiyhtiöt/haastatteluiden teemarunko

Taloudellinen ulottuvuus

- Mikä on taideinvestointien kustannushyöty aluerakentamisessa? Ovatko taideinvestoinnit kasvattaneet jonkin 1) aluerakennushankkeen tai 2) yksittäisen rakennuksen taloudellista arvoa?
- Ovatko kaupunkilaiset valmiita maksamaan taiteesta elinympäristössään?

Sosiaalinen ulottuvuus ja elinympäristön laatu

- Lisääkö julkisen taiteen hankinta kaupunkilaisten ja asukkaiden hyvinvointia kunnassa/ alueella/rakennuksessa?
- Lisääkö julkinen taide rakentamisen ja erityisesti asuinrakentamisen laatua?
- Parantaako julkisen taiteen hankinta alueen imagoa, identiteettiä ja brändiä?
- Lisääkö julkisen taiteen hankinta alueen turvallisuutta?

Taiteen vaikutus rakennusyhtiön liiketoiminnan kannattavuuteen ja asuntojen hintaan

Haastatteluiden perusteella rakennuttajien motivaationa taiteen hankkimiseen aluerakennushankkeissa ei ole odotus siitä, että asuntojen kysyntä kasvaisi ja niiden hinnat nousisivat. Jos taide tulee osaksi rakennushanketta, taustalla on haastateltavien mukaan miltei poikkeuksetta julkinen ohjaus ja säätely, kuten kaavamääräys tai velvoite prosenttiperiaatteen käytöstä. Ilman tällaista pakkoa taide tulee yleensä mukaan vain, jos on kyse erityisestä alueesta, jonka statusta halutaan nostaa tai jota ovat kehittämässä poikkeukselliset toimijat. Taideinvestointiin kannustavat usein myös sopimukset, jotka tuottavat osapuolille vastavuoroisesti hyötyjä.

”[E]n ihan ehkä usko siihen, että rakennusliikkeet olisivat lähteneet kiinteistöihin toteuttamaan [taidetta] ihan vapaaehtoisesti omasta halustaan. – – Se on heille kuitenkin kustannuslisä suunnitteluun ja rakentamiseen, että pitää olla laajempi tahto tai sopimus siitä asiasta, että tällä alueella edetään näin.” (H4)

”Esimerkiksi Leinelässä oli aluekehitysyritys, jonka kanssa sovittiin, että kaikissa taloyhtiöissä tulee taide mukaan, ja he sitten rahoittivat korttelialueiden taidekonseptin

laatimisen. Ja kaupunki omalta puoleltaan sitten panosti julkisiin alueisiin ja toi taiteen sinne. – – [S]en pitää olla tällöinen vastavuoroinen – että kaikki saa jotakin, että kaupungin pitää myös omalta osaltaan osallistua siihen, että saadaan sitten yksityinen puoli mukaan.” (H4)

Haastatteluissa ilmeni lisäksi, että silloin kun taidetta käytetään investointina arvokkailla tonteilla ja suurella budjetilla rakennettavissa kohteissa, arkkitehtuurisuunnittelu keskittyy Suomessa vain muutamaisiin toimistoihin. Esimerkiksi Helsingin Verkkoisaari ja Kruunuvuorenranta ovat kalliita alueita, joiden kaavassa on taidemääräyksiä.

”Hirveän harva toimisto tekee sellaista, missä on taidetta. Anttinen Oiva, JKMM, ALA tekee – ja Verstas tekee ehkä. Tavalliset toimistot, eihän niillä ole koskaan mitään taidetta.” (H1)

Taiteen vaikutusta ostohalukkuuteen ei rakennuttajien keskuudessa nähty kovin suureksi. H1 totesi, että asuntoa ostettaessa tai vuokrattaessa ihmisiä kiinnostavat neliot, pohjaratkaisut, sijainti ja liikenneyhteydet. Vaikka alueella olisi julkista taidetta, asunnonostajat eivät miellä maksavansa siitä. Haastateltavan mukaan ihmiset eivät myöskään vielä osaa ajatella julkista taidetta rakennuksissa ja asuinalueilla sijoituskohteena.

”[K]un ostetaan asuntoa, siinä ostetaan kotia ja arkielämän ympäristöä. – – [T]aide ei ole koko kansan juttu, se on tietty marginaaliryhmä, – – joka ajattelee taidetta.” (H1)

H1 ei uskonut, että taiteen tuottamaa taloudellista hyötyä ylipäätään voitaisiin mitata. Hänen näkemyksensä mukaan taide ei ainakaan vaikuta ratkaisevasti asunnonostopäätöksiin.

”[I]hmetyttää, että joku on voinut sanoa, että siitä on taloudellista hyötyä – melkein puolet on sanonut niin. Ei sitä voi millään mitata. – – [M]eillä menee asunnot kaupaksi tietyllä alueella nopeasti, tietyllä hitaasti. Onko siellä sitten taidetta tai ei, sillä ei ole merkitystä. Leinelä on hyvä esimerkki. – – Siellä on kaavassa, että tulee joku taide, mutta ei sitä ole mitattu, että ostaako ihmiset paremmin vai ei.” (H1)

H1 huomautti, että esimerkiksi rakennukseen tehty erityinen värityssuunnitelma voi lisätä asuntojen myyntiä ja vuokrattavuutta ja näin luoda taloudellista arvoa. Julkisivun väritystä, rappausta ja kuviointia ei kuitenkaan yleisesti mielletä taiteeksi, vaikka se olisi taiteilijoiden suunnittelemaa ja esteettisesti vaikuttavaa. H1 lisäsi, että väritystä voi suunnitella myös osallistavasti niin, että se voi tarinallaan rakentaa yhteisöä ja sidettä paikkaan.

”Yksi tuttu taiteilija kertoi, että oli haastatellut ihmisiä, jotka asuvat talossa, mistä ne ovat kotoisin. Sitten niiden seutujen kansallispuvuista oli otettu ne värit, ja se värimaailma meni siihen porrashuoneeseen, että silloin siitä tuli niiden oma. Tämänkaltaista – – ihmiset eivät edes miellä taiteeksi. – – [S]iellä on tarina takana, että on osallistunut siihen.” (H1)

H4 totesi Vantaan Kivistön tapauksesta, että taiteella on saatu taloyhtiöihin omaleimaista ilmettä. Hän arvioi, että tietynlaisille ostajille tämä voi toimia valintaperusteena ja myös rakennusliikkeelle myyntivalttina. Taloudellista vaikutusta voi tulla sitäkin kautta, että talolle on helpompaa rakentaa ”omaa tarinaa” taiteen avulla. Ajatus tarinan luomisesta alueelle tai rakennukselle taiteen kautta ja tarinan vaikutuksesta myyvyyteen toistui haastatteluissa.

Haastateltavien tietämän mukaan isot rakennusyhtiöt tekevät jatkuvasti markkina-analyysyjä. Ruotsissa on erään julkisen taiteen asiantuntijan mukaan tutkittu taiteen vaikutusta asuntojen hintoihin, mutta mitään täsmällisiä lähdeviitteitä selvityksestä ei ole kuitenkaan saatu.⁸³ Haastateltavan (H1) oman arvion mukaan taiteen vaikutus asunnon ostopäätökseen ei ole yleisesti ottaen suuri, vaikka myöhemmin alueella asuttaessa taidetta saatettaisiin arvostaa. Asuntoa ostettaessa alueen rakentaminen ei ole aina edes alkanut eikä alueen taiteesta ole paljonkaan tietoa. Ostajien tietoisuutta voisi H1:n mukaan edistää sisällyttämällä taideteokset alueen 3D-esitelyihin, jolloin tarjolla voisi myös olla useita erilaisia vaihtoehtoja.

”Ne voi ilahtua ja arvostaa, että siitä on tehty jollakin tavalla erilaisempi kuin muut, mutta se ei ohjaa ihmisiä. – – Taide on kuitenkin sellainen lisäarvo, sitä yhtään väheksymättä, mutta se ei ohjaa asuntojen hankkijaa. En ole törmännyt semmoiseen tapaukseen meilläkään missään – enkä muussakaan elämässä – että joku olisi sanonut, että muutettiin sinne, että siellä on taidetta, mutta toisinpäin on, että siellä on tosi kiva, kun on se joku juttu. – – Se on aina se jälkeinpäin, siitä taiteesta pidetään tai sitä arvostetaan, tai sitten kun asutaan pidempään, niin saattaa olla, että sitten arvostaa.” (H1)

Haastattelujen perusteella yksityiset rakennuttajat ryhtyvät vain harvoin omaehtoisesti panostamaan taiteeseen. Usea haastateltava totesi, että nykytilanteessa sysäys taiteen hankintaan tulee yleensä tilaajilta, etenkin julkiselta sektorilta. H1 painotti, että rakennusliikkeelle taiteen hankkimiseen tarvitaan hyvä syy. H3 huomautti, että taide ei useinkaan kannata investointina ja että kustannusyhtälöt rakennushankkeissa ovat yleensä tiukkoja. H1 näki, että taiteeseen panostaminen saattaa aluerakentamisessa kannattaa, jos se auttaa erottautumisessa ja statuksen nostamisessa. Hänen

83 Tutkijan osallistuminen verkostotapaamiseen julkisen taiteen asiantuntijoille Suomesta ja Ruotsista, *Public Art in Finland and Sweden – Trends, Possibilities and Challenges*, Hanasaaren ruotsalais-suomalaisen kulttuurikeskus, Espoo, 12.9.2019.

näkemyksensä mukaan isossa hankkeessa taide on lopulta myös pieni kustannus, jolla voidaan nostaa laatua. Toisinaan taidetta hyödynnetään myös kohteen markkinoinnissa.

”Kyllä on tapauksia, että kannattaa. Halutaan – erottua esimerkiksi. Sanotaan, että silloin ei nyt välttämättä, jos mennään keskelle Helsingin keskustaa. Siellä on yksi tontti ja sinne tehdään talo, niin siinä ei tarvitse sillä tavalla erottua. Mutta sitten on näitä isoja alueita ja kaikki tekee vähän samantyyppistä ja samanlaista. Silloin taiteen on mahdollista tehdä persoonallinen juuri siitä korttelista tai omannäköinen. Se on semmoista imagon nostoa. Ihmisillekin on arvoa, että tässä on taidetta, tämä on sellaista meidän aluetta.” (H1)

”[Jos se tuo lisäarvoa hankkeen vuokrattavuuteen ja myytävyyteen, niin sitten joo.” (H3)

H4 näki, että julkinen taide voi nostaa asuntojen jälleenmyyntiarvoa. Tätä voi edistää alueen taiteen tekeminen tunnetuksi niin asukkaille kuin muillekin ihmisille; H4 otti keinoista esimerkiksi taidekävelyt ja -kartat. Myös H1 arveli, että taiteella voi olla enemmän merkitystä jälleenmyyntivaiheessa kuin rakennusyhtiön ensimyyntissä.

Kahdessa haastattelussa nousi esiin näkemys, että julkisen taiteen mahdollisesti mukanaan tuomat hyödyt liittyvät laajempaan kysymykseen rakennetun ympäristön laadusta, jonka yhteyttä taloudelliseen arvoon ei kiistetty. H2 nosti Tanskan esimerkiksi maasta, jossa asuinympäristöjen laatuun kiinnitetään erityistä huomiota. Ylipäätään haastatteluissa korostui taiteen vaikutus asukkaiden viihtyvyyteen, ja tästä näkökulmasta myös ympäristön laatua ensisijaisesti tarkasteltiin.

”[Jos kohteeseen integroidaan taidetta, niin tavoite varmasti olisi se, että se vähän parantaisi viihtyisyyttä, että se tuo siihen hankkeeseen jotain ekstraa.” (H3)

”Jos vertaa suomalaista ja tanskalaista asuntoarkkitehtuuria tai uusien asuinalueiden esteettisiä laatutekijöitä, niin niissä on kyllä aika merkittävä ero. – [O]nko se niin, että Tanskassa ihmiset ovat jotenkin valveutuneempia ja panostavat estetiikkaan ja ovat siitä valmiita maksamaan, en tiedä, --, mutta näkisin taiteen osana sitä ja parhaimmillaan tietysti niin, että koko ympäristön laatu on se, mihin on panostettu.” (H2)

Kaikki neljä haastateltavaa olivat täysin tai jokseenkin samaa mieltä haastattelun lopuksi esitetystä väitteestä, että ”Taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta”. H1 kuitenkin tarkensi, että näin ei voida yleisesti väittää vaan se riippuu tapauksesta. Väitteeseen ”Taide nostaa asuinalueen ja/tai kiinteistöjen taloudellista arvoa” haastateltavat suhtautuivat hieman varauksellisemmin: kolme neljästä (H1, H2 ja H4) oli sen kanssa jokseenkin samaa mieltä ja yksi (H3) oli osin epävarma asiasta ja osin jokseenkin eri mieltä.

Taide alueen brändin ja identiteetin luomisessa

Usea haastateltavista mainitsi julkisen taiteen käytön lisäkeinona alueen erityisyyden tuottamisessa. Taide voi luoda alueelle houkuttelevan brändin, jolloin panostus taiteeseen maksaa itsensä takaisin. H3 kuitenkin katsoi, että taiteeseen pitäisi panostaa todella paljon, jotta se loisi erityisen brändin kohteelle ja lisäisi sen haluttavuutta. Muussa tapauksessa taide on vaarassa jäädä yksityiselle rakennuttajalle lisäkustannukseksi. Hän otti Kalasataman esimerkiksi tapauksesta, jossa taide näyttää vaikuttaneen alueen houkuttelevuuteen.

”[E]hkä semmoisissa vähän -- paremmissa, arvokkaammissa kohteissa voisi olla -- siinä yhtälössä varaa, ja sillä, että siihen panostetaan tuolla tavalla, niin saadaan siihen sitten vielä lisää boostausta ja sitten se kannattaa investointina.” (H3)

”[V]aikka taideinvestointi Kalasatamassa on lisännyt alueen houkuttelevuutta, sitä on vaikeaa mitata, mutta ehkä sen voi sanoa, että pieneltä osin.” (H3)

H3 ja H4 katsoivat, että julkista taidetta olisi kuratoitava vahvemmin, koska muutoin alueen taide voi jäädä hajanaiseksi eikä sen avulla voida luoda selkeää imagoa tai brändiä. Jos kokonaisnäkemys puuttuu, alueelle sirotellut toisistaan irralliset taideteokset eivät välttämättä nosta alueiden arvoa. Kuraattorien tulisi miettiä tarkemmin, mihin alueella lopulta halutaan tai voidaan brändäytyä tai profiloitua. H4 totesi, että kun uutta keskustaa tai asuinalueita lähdetään suunnittelemaan, suunnitteluun valitaan elementtejä strategisesti ja taide voi olla yksi niistä. H2 mainitsi Helsingin Kruunuvuoren rannan onnistuneena esimerkkinä selkeästä profiloinnista valotaiteen avulla. Myös H1 kehui Kruunuvuoren kaavan yhtenäistä vaatimusta valotaiteesta. Hän arvosti niin ikään sitä, että kaavassa ei ole määrätty, mihin taidetta tulee ja minkälaista sen tarkalleen ottaen pitää olla. Tällöin paljon jää arkkitehtien ja taiteilijoiden yhteistyön varaan, mikä takaa hänen näkemyksensä mukaan parhaan lopputuloksen.

”[V]aikka just tää Kruunuvuoren ranta -- on onnistuttu siinä, että se ei ole joku erillinen juttu siellä vaan että se on osa sitä sen alueen identiteettiä. -- [I]han sama mikä se asia on, mihin halutaan brändäytyä, mutta se, että se on mahdollisimman selkeä, niin se varmaan auttaa sitä.” (H2)

”[A]semakaavoituksessa käytetään hirveästi aikaa ja energiaa siihen, että mietitään, minkälainen kokonaisuus jostain paikasta syntyy. -- Pitäisi yhtä lailla miettiä, minkälainen kokonaisuus siitä taiteesta syntyy. -- [K]uratoitaisiin selkeästi tai mietittäisiin ainakin -- ohjeistuksena niille, jotka lähtevät sitä taidetta sinne hankkimaan, jotta sillä olisi edellytykset toimia aluetta kokoavana tekijänä tai että se loisi jotain tiettyä tarinaa siitä taiteesta.” (H2)

Haastateltavat katsoivat, että julkisella taiteella voidaan tukea alueen identiteettiä toteuttamalla alueellisia taideohjelmia ja taidekonsepteja. H4 nosti tässä esimerkiksi Kivistön, jossa kaikille korttelialueille on tehty taideohjelma kaavoituksen yhteydessä. H2 kuitenkin arvosteli Kivistöä siitä, että taidekonseptista ei juuri keskusteltu vaan ”olttiin vain iloisia, kun tulee taidetta”. H3 totesi, että alueen identiteetti rakentuu harvoin kokonaan taiteen varaan mutta taide voi olennaisesti tukea sitä. Sitä, mistä kaikesta alueen identiteetti lopulta muodostuu, on hänestä vaikea määrittää: ns. paikan hengestä, sijainnista, ihmisten mielikuvista, alueella asuvista ihmisistä. H4 katsoi, että nostamalla esiin alueen erityispiirteitä taide voi auttaa asukkaita ottamaan sen omakseen. Hänelle taide on yksi mahdollisista tavoista luoda alueille omaa identiteettiä ja kiinnittää asukkaita siihen. Hän antoi esimerkiksi Tikkurilan ydinkeskustan julkisten alueiden suunnitteluhankkeen, jonka kilpailuohjelmaan sisältyi toivomus taidekonseptista. Tikkurilassa taiteen teemana on 1950-luku, jolloin keskusta pääosin rakennettiin. Tämä tuo H4:n mukaan asukkaille ”syvyyttä paikkaan ja omaan elämään”.

”[T]osi hieno Gretel Hemgårdin maisema-arkkitehtuurikilpailun voittanut ehdotus – – pystyttiin melkein sellaisenaan toteuttamaan, mutta – – se taiteilijoiden ja maisema-arkkitehdin yhteistyö – – vielä paransi sitä alkuperäistä suunnitelmaa.” (H4)

Vaikka haastateltavat suhtautuivat sinänsä myönteisesti siihen, että taide tuodaan aluerakentamiseen, heidän näkemyksensä mukaan sitä ei ole syytä integroida jokaiseen yksittäiseen rakennushankkeeseen. Taide tulee ottaa harkiten osaksi kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuuria, jotta sen käyttö ei kärsi inflaatiota. Alueiden brändääminen taiteen avulla toisistaan erottuviksi ei toimi, jos sitä on kaikkialla. Haastateltavat vaaroittivat myös ”päälle liimatusta” tai laastaritaiteesta: julkinen taide ei pelasta huonoa rakentamista ja ympäristöä. H3 huomautti lisäksi, että aina taiteenkaan laatu ei ole niin korkea, että se kohottaisi ympäristön laatua.

”Sitä ei kannata joka paikkaan tuputtaa välttämättä, se on vähän semmoinen tehokeino, että jos sitä on joka paikassa, niin tulee inflaatio – –.” (H3)

Haastatelluista kolme (H1, H2 ja H4) oli jokseenkin samaa mieltä väitteestä, että ”Rakennuttajien tulisi investoida taiteeseen myös ilman prosenttiperiaatetta tai taidevelvoitetta”. H3 sen sijaan totesi suhtautuvansa asiaan neutraalisti ja katsoi, että investointi taiteeseen tulisi tehdä harkitsemalla sen hyötyä: ”ei mitään voi pakottaa, jos ei siitä ole hyötyä”. Väitteestä, että ”Taiderakentamisen tulisi olla kiinteä osa aluekehittämistä” H2 ja H4 olivat täysin ja H1 ja H3 jokseenkin samaa mieltä. Tässäkin kohtaa H3 korosti, että taiteen osuus aluerakennus- ja kehityshankkeissa tulisi aina arvioida erikseen. Ylipäätään haastateltavien voi luonnehtia suhtautuvan taiteen käyttöön alue-

rakentamisen yhteydessä varsin myönteisesti, vaikka heidän keskuudessaan on jonkin verran näkemuseroja siinä, onko taiteen käyttäminen periaatteessa aina kannatettavaa vai pitääkö siitä saatavia hyötyjä joka kerta erikseen arvioida.

Taidekonsultit ja kaupunki(taide)aktivisti

Selvitystä varten haastateltiin neljää aluerakentamisen toimintaympäristössä toimivaa taidekonsulttia (H6–H9) sekä yhtä kaupunkiaktivistia (H5), joka fasilitoi kaupunkikulttuuri- ja kaupunkitaidetoimintaa sekä olemassa olevilla että rakenteilla olevilla alueilla. Haastatelluista neljästä taidekonsultista kolme oli toiminut myös taiteilijana ja kahdella oli sekä taiteilijan että arkkitehdin koulutus. Yksi taidekonsulteista toimi ensisijaisesti kulttuuri- ja tapahtumatuottajana. Näissä viidessä haastattelussa kolme isoa teemaa olivat 1) kaupunkialueiden identiteetti, 2) asukkaiden viihtyminen sekä 3) alueiden ja kaupunkien kilpailukyky ja brändi. Niiden taustalla häämöttää kolme rakennetun ympäristön ja kaupunkitilan arvioinnin ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalinen ja elinympäristön laatu.

Taidekonsulttien ja kaupunkiaktivistin haastatteluiden teemarunko

Kaupunkialueiden identiteetti

- Mikä on julkisen taiteen ja kaupunkikulttuurin konsultoinnin merkitys kehittyvillä asuinalueilla?
- Pyritkö työssäsi luomaan erityisesti kaupungin tai alueen identiteettiä?

Asukkaiden viihtyminen

- Mitä kaupungit tavoittelevat asukkaiden viihtyvyydellä?
- Mikä on alueella viihtymisen suhde kaupalliseen kuluttamiseen (esim. osallistuminen kulttuuritapahtumiin)?

Alueiden ja kaupunkien kilpailukyky ja brändi

- Minkälainen on julkisen taiteen ja kaupunkikulttuurin rooli alueellisen kilpailukyvyn ja kaupungin brändin rakentamisessa kaupungeissa, joissa olet työskennellyt?

Omaleimaisuus, elävyys, viihtyisyys ja turvallisuus

Taidekonsulteista kaksi (H6 ja H7) oli ollut luomassa ja toteuttamassa Jyväskylän Kankaan alueen prosenttikulttuurimallia. H6:n mukaan tähän malliin päädyttiin Kankaalla, koska aluetta kehittäville henkilöillä oli vahva halu päästä eroon kapeasta taidekäsitelmästä ja toteuttaa kokeilevaa ja väliaikaista taidetta ja tapahtumia. Kun alueella ei vielä ollut asukkaita, siellä toteutettiin pääosin pysyvää taidetta. Nyttämmin kun Kankaalle on jo muuttanut paljon ihmisiä, heiltä on tullut selkeä viesti, että

halutaan väliaikaista taidetta. Taide on keino luoda elävyyttä ja viihtyisyyttä alueelle, ja tapahtumat tuovat sinne ihmisiä myös ulkopuolelta ja tekevät koko kaupunginosaa näkyvämmäksi ja elävämmäksi.

H7:n kokemuksen mukaan Kankaan prosenttikulttuurilla on vahva sosiaalinen ulottuvuus: taide edistää asukkaiden hyvinvointia. Hän arvioi väliaikaisten teosten ja tapahtumien synnyttäneen Kankaan alueella yhteishenkeä. H9 puhui vastaavaan tapaan taiteesta uuteen alueeseen juurruttavana ja paikkaan sitovana tekijänä.

”[T]uolla Valkoisen talon pihassa oli Kehukanava, joka tarkoitti sitä, että siihen aitaan sai jättää kehuja joko itsestään tai ihan kenestä tahansa, ja – sitä ihan oikeasti käytettiin, ne ihmiset kävi siellä kirjoittelemassa kehuja ja kiinnitti niitä siihen aitaan. Tavallaan tämmöisen väliaikaisen ja tapahtumallisen taiteen vaikutukset siihen hyvinvointiin ja muuhun on – – mun mielestä suoremmin nähtävissä ja tavoitettavissa.” (H7)

”[V]arsinkin jos ajattelee uutta aluetta, niin taide voi olla semmoinen juurruttava ja paikkaan sitova elementti ja sillä voidaan, ihmisten on helppo liittyä siihen tai että tämä on nyt meidän teos ja tämä on meidän paikka ja tällä on joku tarina, että ehkä just siinä kokonaistarinnassa.” (H9)

H6:n mukaan panostus väliaikaiseen taiteeseen on yleistynyt isoissa kaupunkikehityshankkeissa. H9 puolestaan korosti väliaikaisuuden ohella yhteisöllisyyttä Arabianrannan ja Kalasataman kokemusten nojalla ja lisäsi, että osallistumisella voi joskus olla ihmisille suurempi merkitys kuin taiteilijan tuottamalla lopputeoksella. H9:n mukaan yhteisöllisyys tuli yhteispihujen muodossa Arabianrantaan hankkeen myöhemmässä vaiheessa, minkä hän näki enteilevän muutosta taidarakentamisessa. Kalasatamassa sen sijaan väliaikaisuus, yhteisöllisyys ja osallistavuus ovat kuuluneet taideohjelmaan jo alun pitäen. H7 ja H9 totesivat, että väliaikaisen taiteen ja tapahtumien vaikutukset voivat näkyä välittömästi ja asukkailta tulee myös suoraa palautetta.

”[A]ina kun tehdään jotain osallistavaa yhdessä asukkaiden kanssa, niin se on se palaute – – tulee aina saman tien, et se on silleen suoraa, että tietää, että tuleeko joku paikalle, että haluavatko ne olla, että tietyllä lailla semmoisten hankkeitten palautteen näkee osallistumisesta ja sitten niissä ehkä kaikkein olennaisinta onkin se, että ihmiset ovat mukana, itse prosessi on tärkeämpää kuin ehkä sitten se, että mikä se taiteilijan lopputulos on.” (H9)

Taiteilija-arkkitehtina H8:lla oli vahva näkemys julkisen taiteen mahdollisuuksista kaupunkitilan ja -ympäristön kehittämisessä. Taiteen erityisvahvuuksiin kuuluu hänen käsityksensä mukaan tarinankerronta ja merkityksenanto. Hän antoi taiteelle kaupunkitilassa toiminnallisen tehtävän esimerkiksi maamerkinä, joka auttaa suunnistamaan paikasta toiseen. Julkista taidetta ei H8:n mukaan tulisi nähdä muusta

irralisena ulkoilmagalleriana vaan sen tulisi olla kiinteä osa kaupunkitilojen suunnittelua. Julkiseen tilaan sijoitettu taide saa myös merkityksensä osana tätä ympäristöä eikä sillä ole erillistä vaikutusta.

”[H]aetaan sitä, mitkä ovat kaupunkitilassa ne pisteet, mihin kannattaa taidetta tuoda ja miksi – missä kohtaa se taide voi johdatella tilasta toiseen tai missä tarvitaan tämmöistä maamerkkiä. – [K]un on arkkitehti- ja kaupunkisuunnittelutausta, niin ajatelen aina sen kautta, että mitä taide tuo lisää kaupunkitilan kokonaisuuteen ja siihen soljumiseen sen kaupunkitilan läpi, miten se kuljettaa ihmistä ja mitä sä kokonaisesti aistit. Mä en kannata sellaista ajattelutapaa, missä ikään kuin käytetään kaupunkitilaa galleriana taiteelle, vaan mun mielestä kaikki julkinen taide on paikkasidonnaista taidetta. Ja se pitää tehdä mahdollisimman tiiviissä yhteistyössä muun suunnittelun kanssa – –.” (H8)

H8 korosti vahvasti asukkaiden näkökulman huomioon ottamista, ja hän halusi ottaa heidät myös päättämään teosten valinnasta asiantuntijoiden laatimien vaihtoehtoisten ehdotusten pohjalta. H8 toivoi, että ihmisiä osallistettaisiin taidetta hankittaessa ja ylipäätään kaupunkitilaa suunniteltaessa nykyistä paljon enemmän, koska he olivat viimekätisiä asiakkaita, loppukäyttäjiä.

”[S]amalla tavalla ehkä julkisessakin taiteessa, että siinä on asiantuntijat taustalla, minkälaisilla vaihtoehtoilla lähdetään liikenteeseen, ja sitten annettaisiin se viimeinen sana sille tilaajalle, joka on asukas, kaupunkilainen. (H8)

”[E]hkä mä toivoisin sellaista ammattimaista taidesuunnittelua ja sen jälkeen tämmöstä avointa yleisöäänestystä.” (H8)

H8:lle julkiset ulkotilat, joihin kaikilla on pääsy, ovat aidosti julkista tilaa. Tällaisina hän ei pitänyt kauppakeskuksia sen enempä kuin kirjastojakaan. Julkiseen tilaan pitää hänen mielestään sijoittaa vain sellaista taidetta, joka on kaikkien ymmärrettävissä ilman taidehistorian koulutusta ja joka on merkityksellistä myös taidekentän ulkopuolisille. Jos julkista taidetta tehdään vain kollegoille, toiminnan tulevaisuus vaarantuu, hän arvioi.

”[T]aidekenttä ei voi mennä julkiseen tilaan – – liikaa kikkailemaan. Väliaikaisissa teoksissa ehkä voidaan hakea julkisen taiteen rajoja ja sitä, että mitä se oikein tarkoittaa se julkinen taide, mutta jos tehdään pysyvä teos, niin – – sen pitäisi olla merkityksellinen sille tyyppille, kenen pihalla se on, eikä niin kuin taidekentälle tämmöisenä referenssiteoksena siitä, että mihin julkinen taide on menossa. – – [P]itäisi herkällä ja semmoisella vähän nöyrällä asenteella mun mielestä julkisessa tilassa touhuta, että se kohderyhmä nimenomaan on kuka tahansa eikä vain ne kollegat.” (H8)

H9, niin ikään taiteilija-arkkitehti, toivoo taiteen ja suunnittelun viestivän asukkaille, että joku todella arvostaa heidän tarpeitaan ja pohtii heidän viihtyvyyttään. Tässä yhteydessä hän mainitsi hyvänä esimerkkinä Itä-Helsingin lähiöparannusprojektit, kuten Stoaan kulttuurikeskuksen edustan perusparannustyön, mihin liittyi yhteisötaidetta. Muun muassa Arabianrannan ja Kalasataman asukkaiden kanssa työskentelyn ohella H9:llä on kokemusta yhteisöä rakentavista hankkeista myös turvapaikanhakijoiden kanssa eri puolilla Suomea. Julkisen taiteen sijoittaminen nähdään usein eleenä, joka osoittaa jonkin alueen ja sen asukkaiden arvostusta ja jonka toivotaan parantavan huolenpitoa asuinympäristöstä ja myös vähentävän siihen kohdistuvaa ilkkua (esim. uusittu Alakiven puisto Myllypurossa).

"[I]hmiset tunnustaa sen, että heitä ajatellaan ja heitä arvostetaan ja -- että tässä on nyt jotain erityistä --. [M]ä itse ajattelen, että -- mitä lisäarvoa me voidaan tuoda taiteen ja taidesuunnittelun keinoin, niin -- mä toivon, että se välittyy -- se energia, jota me vaikka laitetaan johonkin, --, että -- he tajuaa ja tunnustaa, että joku on todella ajatellut meitä tässä." (H9)

H9 myös varoitti sellaisesta vaihtoehdosta, että taiteen avulla paikkailtaisiin huonoa arkkitehtuuria. Tärkeää on tavoitella hyvää kokonaissuunnittelua.

"[P]elkästään taide ei luo hyvää aluetta. Siihen tarvitaan hyvä arkkitehtuuri. -- [M]eillä on joitain esimerkkejä, missä on kyllä toteutettu taidetta, mutta sitten vastaa-vasti, että arkkitehtuuri onkin sitten tosi heikkolaatuista, niin silloin mä näen -- sellaisia vaaroja, että mennäänkin siihen, että tehdään sellaista aivan bulkkia arkkitehtuuria ja sitten tässä on nyt tämä taide suoritettuna eli silloin ikään kuin se korvaus. Mun mielestä -- taiteeseen pitää investoida, mutta se ei saa olla pois siitä arkkitehtuurista, että sen pitää olla lisäksi, mutta se ei saa olla pois siitä muusta suunnittelusta." (H9)

H7:n mukaan Kankaan asukkaat ovat hyvin tietoisia siitä, että alueelle hankitaan taidetta ja osaavat odottaa teoksia, toimintaa ja tapahtumia. Näistä tunnetaan ylpeyttä, ja ne synnyttävät omistajuutta alueeseen. H7 kertoi, että kiittävää palautetta on tullut erityisesti taiteilija Villu Jaanison teoksesta *Norsu*, joka on sijoitettu alueen sisään-tuloristeykseen (ks. raportin kansikuva). Sen sijaan ensimmäinen prosenttikulttuurimallilla hankittu teos, taiteilija Tommi Toijan veistos *Kuuseen kurkottaja* Tourujoen rannan lyhtypylväässä, on jakanut mielipiteitä. Haastateltavan havaintojen mukaan omistajuus taiteen kautta voi syntyä myös ilman omakohtaista kiinnostusta tai osallistumista: riittää tieto siitä, että alueella tapahtuu. Haastateltava näkee omistajuuden lisäävän myös vastuuta ja huolenpitoa ympäristöstä ja sitä myötä alueen turvallisuutta. Kaikilla näillä seikoilla on myös taloudellista merkitystä.

”[M]itä enemmän ihmiset pääsevät jotenkin osallistumaan tai identifioitumaan siihen omaan alueeseen, niin sitä paremmin ne pitävät siitä huolta ja ottavat kantaa ilkevalantekoon, kun ne ajattelevat, että tämä on meidän juttua. – Pakostihan se parantaa turvallisuutta. – [S]yntyy se aluehenki, että tämä on minun aluetta ja minä haluan pitää tästä huolta.” (H7)

Alueen brändi ja identiteetti

H7 puhui taiteen Kankaan alueelle tuomasta imagohyödyistä tilanteessa, jossa Suomessa on vielä vain harvoja laajoja taidekaupunginosia. Taidetta käytetään hyväksi, jotta tietoisuus ja tunnettuus uudesta alueesta kasvaisivat ja mielikuvat kaupungista muuttuisivat. H5 antoi Vantaan esimerkiksi imagon muutoksesta julkisen taiteen avulla. Vantaan katutaidemuseo Artsi on nimensä mukaisesti profiloitunut graffitiin ja muuhun katutaiteeseen, ja etenkin Myyrmäki on tullut katutaiteen avulla tunnetuksi. H7 taas mainitsi Helsingin Pasilan tunnettuna kaupunkitaiteen keskittymänä, jossa järjestetään katutaiteen näyttelyitä, työpajoja ja tapahtumia.

H8 näki mielekkääksi tarkastella julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ennen muuta kaupunkien näkökulmasta. Uudet asuinalueet eivät ole vain rakennuksia vaan kaupunkitilaa. Kun kaupungit suunnittelevat uusia kaupunginosia, niiden toiveena on houkuttaa sinne hyvätuloisia veronmaksajia. Kilpaillessaan asukkaista kaupungit, kuten Espoo tai Tampere, pyrkivät erottautumaan, ja yhtenä keinona ne käyttävät taidetta, jota korkeasti koulutetut arvostavat. H8:n kokemuksen mukaan kaupungit ovat havahtuneet siihen, että taiteesta saatava imagohyöty on merkittävä suhteessa siitä koituvaan marginaaliseen kustannukseen. Itse hän on tehnyt viime aikoina useita kaupunkitasoisen taidestrategioita. Kaupunkiaktivisti H5 puhui niin ikään julkisen taiteen käytöstä kaupunkien välisessä kilpailussa niin osaavasta työvoimasta, yrityksistä kuin turisteista.

”Ja periaatteessa ne myyvät sitä kaupunkitilaa – – sillä imagolla ja sillä sisällöllä, että tämä on viihtyisämpi, tämä on kiinnostava paikka asua. Täällä ei ole pelkkiä rakennuksia ja puita, täällä on merkityksellisiä kaupunkitiloja. – [K]aupunkitilojen viihtyisyys korostuu ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet korostuu ja fiilis kaupungista korostuu, kun isoissa kaupungeissa ne työmahdollisuudet voivat olla samantyyppiset ja palvelut, perusketjuliikkeet löytyvät joka paikasta – –.” (H8)

[K]un kaupungit alkaa olla aika geneerisiä nykyään, niin semmoinen tunnistettava arkkitehtuuri on ehkä tai sitä on entistä vähemmän tämmöisissä perusrakennuksissa, niin silloinhan se, millä nousta esiin sitten on se julkinen taide, ja ne yksityiskohdat ehkä sitten tavallaan sitä kautta – – luo sitä erilaisuutta.” (H5)

”[T]otta kai jokainen kaupunki haluaa elinvoimaisia asuinalueita ja asukkaita ja näin, että jos miettii Nurmijärvi-ilmiötä, niin eihän se nyt hirveen hyväksi ollut Helsingille – –, että tuottavimmassa vaiheessa olevat ihmiset lähtevät pois. Että totta kai halutaan – – myös niitä veronmaksajia varmasti. Ja – – kyllähän se menee myös käsi kädessä matkailun kanssa, että mitä viihtyisämpi kaupungit ovat, niin sitä enemmän sinne tulee turisteja.” (H5)

Erilaiset tapahtumat luovat paikkakunnalle ja alueelle toiminnan mahdollisuuksia, tuovat sinne ihmisiä myös ulkopuolelta ja antavat kuvan elinvoimaisuudesta. Taidekonsulttien ja kaupunkiaktivistien näkemyksen mukaan näitä piirteitä arvostavat monesti sellaisetkin ihmiset, jotka eivät itse osallistu toimintaan. H5:n puheessa korostui Helsingistä puhuttaessa imago kaupunkina, jota asukkaat tekevät itse esimerkiksi järjestämällä tapahtumia ja tekemällä katutaidetta.

”[K]yllä se luo semmoista todella positiivista imagoa siinä mielessä, että tapahtuu paljon, vaikka ei osallistu kuitenkaan, että on sitä elämää ja on niitä mahdollisuuksia.” (H5)

Kankaan alueella kahdella suurella rakennusyhtiöllä on yhteensä 80 prosentin rakennusoikeus, minkä vastineeksi ne ovat sitoutuneet entisen paperitehtaan kunnostamiseen ja kehittämiseen. Sopimukset näistä asioista tehtiin varhaisessa vaiheessa, ja samaan pakettiin kuului prosenttikulttuuriperiaate, niinpä H7:n mukaan rakennusyhtiöiden kannattaa hyödyntää taidetta tehokkaasti markkinoinnissaan. Hän myös huomauttaa, että taide ei jää rakennusyhtiöiden maksettavaksi vaan ne ”laittavat sen asuntojen hintoihin, elikkä – – se asunnonostaja kantaa sen prosenttikulttuurin maksun” (H7). Taide on H7:n näkemyksen mukaan osa Kankaan markkinoinnin kokonaispakettia, joka muodostuu yhtäältä hyvästä arjesta ja laadukkaasta asumisesta ja toisaalta vahvasta brändistä, jolla erottaudutaan muista alueista Jyväskylässä ja koko Suomessa. Väliaikainen taide ja tapahtumat ovat markkinoinnissa selkeästi yksi erottautumisen keinoista.

H6:n arvion mukaan rakennusliikkeet eivät ole vielä oikein osanneet hyödyntää taiteen roolia brändäämisessä, vaikka Kankaan alue on ollut hyvin esillä rakennusalan julkaisuissa. Taidekaupunginosa on hänen näkemyksensä mukaan muokannut koko Jyväskylän kaupungin brändiä ja innostanut muita kaupunkeja yrittämään samaa. H7 toteaa, että Kankaan identiteetti- ja brändityö ovat onnistuneet, sillä alue poikkeaa selkeästi muista Jyväskylän asuinalueista. Hänen kokemuksensa mukaan monille asukkaille on tärkeää, että he asuvat ei vain taidekaupunginosassa vaan nimenomaan niissä taloissa, joissa on kiinteitä taideteoksia. Hänen varovaisen arvionsa mukaan talot, joissa on jotain vähän erikoista, kiinnostavat myös ostajia.

*”[O]n vähän semmoista näppituntumaa, että nuo talot, joissa on kiinteästi prosentti-
taidetta, eli siellä on julkisivussa taideteoksia tai lähiympäristössä, ne ovat myyneet
asuntoinkin paremmin. – – [I]hmiset mielellään identifioituu siihen taloon, jossa on
jotain erikoista. – – [M]ä tunnen paljon ihmisiä niistä taloista, joissa on kiinteästi
taidetta, ja mulla on semmoinen näkemys, että se merkitsee heille, että he asuvat juuri
niissä taloissa eikä joissain muissa taloissa tällä alueella. – – Tokihan ne ovat näkyviä
kaikille, ja enemmänhän ne näkyy niille, jotka ei asu siellä talossa, koska ne julkisivussa.
Se on varmaan identifioitumisasia, että se on juuri se talo.” (H7)*

Sosiaalisen ja taloudellisen yhteenkietoutuminen

Kaupunkiaktivisti (H5) puhui haastattelussa kaupunkialueiden identiteetin vahvistamisen tarpeesta ja viittasi etenkin Helsingin Pasilan kaupunginosaan sekä entisiin satama- ja teollisuusalueisiin Kalasatama, Jätkäsaari, Suvilahti ja Vallilan Konepajan alue, joita on alettu 2000-luvulla kehittää asuin- ja liiketoimintakäyttöön. Hän korosti tyhjän tilan väliaikaiskäytön mahdollisuuksia ja otti esimerkiksi Kalasataman, joka sai väliaikaisesta toiminnasta ”vähän erilaisen viban”. Vaikka sijainti oli erinomainen, pitkälti yleisöltä suljettuna ollut teollisuus- ja satama-alue ei näyttäytynyt kovin houkuttelevana. Kulttuuritoiminta Suvilahden voimalaitosalueella, Sompasauna ja muu kaupunkiaktivismi liittyvät H5:n mukaan alueeseen uusia muistoja ja muistijälkiä. Väliaikaiskäyttö on luonut alueelle uuden identiteetin ja lisännyt sen kiinnostavuutta ja houkuttelevuutta, ja ilman sitä Kalasatamaa olisi H5:n mukaan ollut ”vaikeampi myydä niin sanotusti”. Toisena esimerkkinä väliaikaiskäytön potentiaalista H5 esittää Pasilan, jossa ennen vanhan aseman purkamista sen katolle maalattiin muraali: vaikka teos on jo kadonnut, tieto siitä vaikuttaa yhä mielikuviin alueesta.

”[J]os tuolla Kalasatamassa ei olisi ollut tätä väliaikaista hommaa ja ei olisi toisaalta Suvilahtea, missä on paljon ollut kulttuuritoimintaa, niin se olisi aika hajuton ja mauton. Mun mielestä – – väliaikaisuuden merkitystä ei ole ehkä vielä oikein ymmärretty, että minkälainen potentiaali sillä on. – – [V]äliaikaisuus antaa myös paljon erilaisia mahdollisuuksia, me maalattiin vanhan Pasilan asema, tai siis se tämä 80-luvulla rakennettu, sinne iso muraali sinne katolle, ennen kuin se purettiin⁸⁴. – – Ja tavallaan väliaikaisuudessa on sama just, että siellä voi tehdä juttuja, koska sitten jos se puretaan, se kuitenkin – – sitoo ihmiset ihan eri tavalla siihen paikkaan ja se elää siellä.” (H5)

”[J]okainen tietää, että jos menee uudelle rakentuvalla alueella, niin sieltä puuttuu vähän kaikenlaista. Ja sitten siellä on väliaikaista toimintaa ja väliaikaista taidetta ja muuta, niin kyllä se tekee siitä houkuttelevamman.” (H5)

84 Pasilan muraaleista ks. <http://www.helsinkiurbanart.com>. Helsinki Urban Art on kaupunkitaitteeseen erikoistunut yhdistys, joka tuo taidetta kaupunkitilaan osaksi ihmisten elämää. Se toimii myös Kalasatamassa.

Asuinalueiden julkisessa taiteessa sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuudet kietoutuvat näin toisiinsa taidekonsulttien ja kaupunkiaktivistin puheissa. Vaikka osa taidekonsulteista korosti taiteen esteettisiä ja sosiaalisia vaikutuksia, toimintakonteksti ja työtehtävät olivat muovanneet heistä realisteja, jotka ymmärsivät näiden ulottuvuuksien kytkeytyvän taloudellisen arvon luontiin. Taidekonsulttien ja kaupunkiaktivistin haastatteluissa ilmeni myös, että julkista taidetta voidaan käyttää tavoitteellisesti keino houkutellessa asukkaita ja kävijöitä kaupalliseen kuluttamiseen. H5 näki alueella viihtymisen olevan läheisessä yhteydessä kaupalliseen kuluttamiseen: ”Kyllähän ne menevät tietysti käsi kädessä: siellä missä ihminen on, niin se myös kuluttaa”. Helsingin Kalasatamassa rakennusyhtiö SRV alkoi tukea Vapaakaupunki-yhdistyksen toimintaa jo kesällä 2018 ennen kauppakeskuksen rakentamista. Sittenmin vastaava konsepti on jatkunut REDI Olohuone -nimellä. H5 näkee tämän esimerkkinä luovasta paikantekemisestä. Kalasataman kanssa työskennellyt H9 näkee yhdistyksen toiminnan samaan tapaan sekä markkinointina että kulttuurin luomisena.

H5: ”[T]otta kai jos miettii tuota Vapaakaupunkia, niin kyllähän – – siinä on REDIn syynä myös luoda tavallaan siitä mielenkiintoinen paikka, houkutellessa ihmisiä Kalasatamaan.”

Haastattelija: ”Jo ennen kuin se on rakennettu?”

H5: ”Jo ennen kuin se on rakennettu, että – – ihmisten mielikuva alueesta paranee ja – – siitä tulee semmoinen paikka tulla. [T]äällä ei oo ehkä ihan hiffattu tätä placemakingin merkitystä – – toltakaan. – – [T]oi nyt on ehkä aika tommonen poikkeuksellinen keissi, että REDI on lähtenyt noin rohkeasti tukemaan tuota toimintaa.”

H6 kertoi haastattelussa, kuinka väliaikainen taide ja tapahtumat luovat kiinnostusta Kankaan aluetta kohtaan ja antoivat samalla erityistä leimaa Jyväskylän kaupungille. H5 puolestaan puhui siitä, kuinka kansalaislähtöinen kaupunkikulttuuri on Helsingissä päätyneenä osaksi kaupunkistrategiaa ja matkailun kehittämistä. H5 kehottaa mittaamaan julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia osin matkailun kautta, koska asuinalueen viihtyisyyden lisääminen on samalla matkailun edistämistä.

Kuntaliiton asiantuntijat

Kuntaliitosta⁸⁵ selvityshankkeen haastateltavana oli kaksi asiantuntijaa, joista toisen erityisalana ovat kirjastot, yleinen kulttuuritoimi, taidelaitokset ja taiteen perusopetus (H10) ja toisen maankäyttö ja kaavoitus (H11). Heidän kanssaan keskusteltiin

⁸⁵ Kuntaliitto on kuntasektorin edunvalvoja, kehittäjäkumppani sekä asiantuntija- ja tietopalvelujen tarjoaja. Kuntaliiton jäseniä ovat Suomen kunnat ja kaupungit. Liiton toiminnassa ovat mukana myös maakuntien liitot, sairaanhoitopiirit, muut kuntayhtymät sekä kuntataustaiset osakeyhtiöt. Ks. <https://www.kuntaliitto.fi/>.

yleisesti julkisen taiteen taloudellisesta merkityksestä ja erityisesti kuntien roolista rakennuttamisessa ja kaavoittamisessa sekä niiden julkiselle taiteelle asettamista tavoitteista. Kuntanäkökulmasta merkittäväksi seikaksi keskustelussa nousi se, että viimeaikaisessa aluerakentamisessa julkista taidetta hankkivat usein yksityinen ja julkinen taho yhdessä. Tärkeää on myös se, että sopimuksin taataan vastavuoroisuus niin, että molemmilla osapuolilla on vastuita ja molemmat hyötyvät panostuksestaan taiteeseen (H11).

”[S]uunnittelun yhteydessä – – mieltämään kokonaisvaltaisesti sitä sen alueen ympäristötaidetta – – myös vahvasti mukana jo nämä toteuttajakumppanit – – ja nähdään yhdessä alueen ilmeen parantuminen ja laadun parantaminen.” (H11)

Arkkitehdin koulutuksen saanut H11 katsoi, että taide voi olla rakennuttajalle kustannustehokas keino parantaa alueen ilmettä ja luoda sille erityisyyttä, mikä voi toimia myyntivalttina. Taiteen ei tarvitse olla jotain ylimääräistä vaan sen avulla voidaan toteuttaa asioita, jotka on tehtävä joka tapauksessa, jolloin voidaan käyttää myös näihin tarkoituksiin varattuja rahoja. Joissakin tilanteissa taideteoksen hankkiminen saattaa H11:n arvion mukaan olla rakennuttajalle kustannustehokkaampaa kuin esimerkiksi näyttävien julkisivujen, parvekkeiden ja tornien tilaaminen arkkitehdeilta.

”[H]ulevesien suunnitteluun ja siihen järjestelmään, joka on siis tarpeellinen tehdä, välttämätön tehdä, jollakin tavalla toteutettava, niin sitten – – siellä tulee ne kiveykset, siellä voi tulla joku veistos, että tulee tämmöistä maisemarakentamista, – – jossa se esteettinen panos voi olla tosi suuri, jolloin sitten ne kuntatekniikan toteutusrahat ovat tässäkin käytössä. – – [S]iellä on valaisimet ja todella nämä kadunkalusteet, jotka sitten on kuitenkin pakko toteuttaa, niin se ei ole välttämättä valtava lisäpanostus, että ne onkin sitten hyvällä maulla valittu.” (H11)

”Ja sitten voihan ajatella jopa näin, että se motivaatio siellä yksityisellä puolellakin ryhtyä tähän on se, että – – edullisempaa on hankkia taideteoksia kuin sitten lähtee niitten rakennusten julkisivuilla, julkisivuarkkitehtuurilla ja tämmöisillä ulokeilla tai parvekkeilla tai jollain torneilla tai muilla, mitä nyt arkkitehdit keksivät, niin se saattaa olla, että tehdään yksinkertainen rakennus ja hankitaan siihen taideteos, niin onkin sitten itse asiassa kustannustehokkaampi. Tämä on nyt mulla tietysti vähän tämmöinen mutu-tuntuma, mutta koska nämä rakennusliikkeetkin on lähteneet tähän, niin se voi olla yksi tällainen. Ja totta kai sitten he saa siitä myyntivalttiakin jonkun verran. (H11)

Kuntaliiton asiantuntijoiden haastattelussa ilmeni vahvasti, että kuntakentällä julkiselle taiteelle voidaan asettaa tavoitteita ja käyttöjä. H10 otti tästä esimerkiksi Sipoon Nikkilän alueen, jossa taideohjelma on laadittu kulttuurisuunnittelun osana. Taidetta voidaan käyttää lähiöiden kehittämisessä ja alueiden (uudelleen)brändäyksessä. Taide

on osa alueiden suunnittelua ja muotoilua, ja sillä on vahva kytkeä maisemarakentamiseen. Kuntatekniikka hyödyntää taidetta niin ikään hulevesirakentamisessa. Taiteella voi olla käytännöllisiä tehtäviä myös liikunnan ja matkailun yhteydessä. Taiteen toiminnallisuuteen liittyy myös ajatus siitä, että taide ei ole vain pysyviä teoksia (investointeja) vaan myös tapahtumia (käyttötaloutta). Taiteilijan voi palkata konkreettisten teosten sijaan osallistumaan alueiden kokonaisvaltaiseen suunnitteluun ratkaisemaan ongelmia muiden erityisasiantuntijoiden rinnalla, katsovat Kuntaliiton edustajat.

Haastattelun aikana keskusteltiin julkisen taiteen vaikutuksista monelta eri kannalta, ja haastateltavat halusivat nimenomaan korostaa laaja-alaista näkökulmaa suppean, suoran taloudellisen vaikutuksen sijaan. Kulttuurin erityisasiantuntija (H10) puhui ihmisläheisestä suunnittelusta ja painotti kulttuuristen arvojen ja kulttuurisen infrastruktuurin huomioimista kaavoituksessa ja yhdyskuntasuunnittelussa. Julkisen taiteen prosenttiperaatteen toteuttaminen julkisessa rakentamisessa liittyy osaltaan tähän tavoitteeseen, samoin yksityisten rakennuttajien velvoittaminen kaavoituksen ja sopimusten kautta. H10 tunnisti taiderakentamisen taustalla kunnissa myös taloudellisen motiivin. Taiteen avulla erityiseksi tehtävä alue lupaa korkeampia asuntojen hintoja ja herättää tontin ostajien ja rakennuttajien kiinnostusta.

Kulttuurin asiantuntija H10 tarkasteli julkista taidetta vahvasti kuntalaisen näkökulmasta. Hän korosti asumisen ja arjen ympäristön viihtyisyyttä ja esteettisyyttä. Hyväksi koetusta ympäristöstä huolehditaan kuin se olisi oma, mikä taas lisää sekä yhteisöllisyyttä että turvallisuutta. Tällaisia vaikutuksia voidaan saada aikaan kokonaisvaltaisella suunnittelulla, jossa taide on yhtenä olennaisena osana ja joka luo oleskelun ja toiminnan mahdollisuuksia erilaisille ihmisryhmille.

”Sitten jos mä käännän sen siihen asukkaan tai kuntalaisen näkökulmaan, niin kyllä mä luulen, että se on se viihtyisä asuinympäristö, esteettisyys, että kyllä se ympäristö, missä me eletään, niin vaikuttaa tosi paljon meidän arkeen ja arkisiin kokemuksiin, turvallisuuden tunteeseen, ihan siihen, miten siistinä, järjestyksessä se alue pidetään, että otetaanko se omaksi alueeksi – oma ulkoinen olohuone – niin silloinhan siitä pidetään paljon parempaa huolta. – – [S]illoin sitä ei niin roskata eikä siellä tehdä vahinkoja, että kyllä se turvallisuus ja tietynlainen yhteisöllisyys varmasti vaikuttaa siinä, että silloin siellä oleillaan paljon ja kohdataan ja vietetään aikaa. Varsinkin, jos se sitten liittyy tällaiseen kokonaisvaltaiseen suunnitteluun, että siinä on viheraluetta, siellä on penkkejä, siellä on leikkikenttää, tämäntyyppisiä asioita, missä eri-ikäiset voi olla, ja luonnollisestikin jotain pururataa tai kävelytietä tai muuta.” (H10)

H11 oli yhtä lailla sitä mieltä, että taide voi tukea hyvän ympäristön synnyttämistä yhdessä muiden tekijöiden kanssa. Taiteen hyötyjä pitää pohtia jo kaavoitusvaiheessa, jolloin se ei myöskään näyttäytyä ylimääräisenä menoeränä. H11 nosti esiin myös kaupungin saaman imagohyödyn siitä, että se näyttyy sellaisena, joka huolehtii ympä-

ristöstään ja asukkaistaan; näin voidaan viestiä kaupungin elinvoimasta ja vauraudesta. Hän näki, että taiteella voi olla suoria taloudellisia vaikutuksia esimerkiksi matkailun kautta. H11 kiinnitti huomiota taiteen toiminnallisuuteen niin asukkaiden kuin matkailijoidenkin tapauksessa.

”Matkailun kannalta – – voidaan miettiä jotain reittejä, missä voidaan sitten matkailijoita kuljettaa tai alueita, joihin sitten tullaan, mutta – – se pelkästään ei riitä, että on se hyvä ympäristö tai tämmöinen taidebrändi jollakin alueella tai kunnalla vaan että – – siihen liittyy se toiminta, – –. [V]aikka kuinka hyvin aluksi suunnitellaan ja sijoitetaan jotakin, niin kuitenkin siinä täytyy olla sitä jatkuvuutta, ja siinä se yhteys siihen kunnan muuhunkin kulttuuritoimintaan on hirveän tärkeätä ja kytkentä johonkin tapahtumallisuuteen – –, että sitten se on oikeasti käytössä ja syntyy oikeasti se olohuonevaikutelma – –.” (H11)

H11 näki, että taide voi auttaa vetovoimatekijänä kasvavia alueita, jotka kilpailevat keskenään ja pyrkivät erottautumaan toisistaan. Alueiden sisälläkin voi olla profiloitumistarpeita. Lisäksi H11 katsoi, että taiteella ja siihen liittyvällä toiminnalla voidaan kohentaa elinympäristöä myös pienillä paikkakunnilla, joilla ei tällä hetkellä rakenneta paljon.

Kysely arkkitehtitoimistoille

Osana selvitystä toteutettiin yhteistyössä Arkkitehtitoimistojen liiton (ATL) kanssa maaliskuussa 2019 verkkokysely otsikolla ”Taidehankkeet arkkitehtuurin alalla”. Kiinnostuksen kohteena kyselyssä oli arkkitehtuuriin integroitu ja muu julkinen taide, jota toteutetaan yhteistyössä arkkitehtitoimistojen kanssa. ATL:llä on jäsenenä noin 260 arkkitehtitoimistoa eri puolilla maata. Kyselyn tavoitteena oli ensinnäkin kartoittaa arkkitehtitoimistojen näkemyksiä taiteen käytöstä sekä taiteen talousvaikutuksista toimistojen oman toiminnan kannalta ja toiseksi kerätä tietoa taiteen käytön yleisyydestä ja käytännön toteutuksesta toimistojen suunnittelu- ja rakennushankkeissa 2000-luvulla.

Kysely oli avoinna 15.–31.3.2019, ja siitä tiedotettiin Cuporen verkkosivuilla ja ATL:n uutiskirjeessä kahteen otteeseen. Lisäksi kyselyä levitettiin Cuporen ja ATL:n sosiaalisen median kanavien kautta sekä Suomen Arkkitehtiliiton Facebookissa ja Arkkitehti-lehden Twitterissä. Myös Hesa-Safa tiedotti siitä Facebookissa. Laajasta tiedotuksesta huolimatta kyselyyn vastasi vain yhdeksän arkkitehtitoimistoa⁸⁶, mikä on varsin pieni määrä suhteessa ATL:n jäsenmäärään (260). Vastausprosentti oli kui-

86 Kyselyn avasi 65 henkilöä, heistä 18 aloitti vastaamisen ja 10 lähetti vastauksensa. Yksi vastaaja, joka lähetti vastauksensa mutta vastasi vain yhteen kysymykseen, on poistettu tarkastelusta.

tenkin hyvä suhteessa Suomessa taidehankkeita toteuttaviin arkkitehtitoimistoihin. Haastatellun rakennuttaja-asiantuntijan (H1) arvion mukaan Suomessa taidehankkeita toteuttaa tällä hetkellä pääasiassa vain neljä suurta arkkitehtitoimistoa, jotka kaikki toimivat pääkaupunkiseudulla⁸⁷. ATL:n edustajan näkemys asiasta oli samansuuntainen. Vastanneista yhdeksästä arkkitehtitoimistosta viisi oli Uudeltamaalta ja neljä Kymenlaaksosta. Yritykset olivat kooltaan pääosin pieniä: viidessä toimistossa työntekijöitä oli 1–5, kolmessa 6–19 ja yhdessä 30–49.

Kyselylomake laadittiin yhteistyössä ATL:n kanssa, ja se suunnattiin arkkitehtitoimistojen toiminnasta vastaaville arkkitehtiosakkaille ja pääsuunnittelijoille. Kysymykset oli lomakkeella jaettu neljään teemaan: kokemukset taidehankkeista, taidehankkeisiin liittyvät haasteet, taidehankkeiden tuottamat arvot ja taidehankkeiden taloudelliset hyödyt. Osa kysymyksistä oli samoja kuin aiemmin *Prosentti taiteelle* -hankkeessa tehdyissä kyselyissä. Kysymykset olivat pääosin monivalintakysymyksiä. Jokaisen osion lopussa oli avoin kysymys, jossa vastauksia sai halutessaan perustella. Kysely rajattiin koskemaan taidehankkeita, joiden kustannukset ovat ylittäneet 0,5 prosenttia kohteen rakennuskustannuksista.⁸⁸ Jos toimisto ei ollut koskaan toteuttanut tällaisia hankkeita, vastaajan oli silti mahdollista kertoa, mitä mieltä hän oli taidehankkeiden tuottamista arvoista yleisesti. Kyselyn lopussa pyydettiin jättämään yrityksen taustatiedot niin karkealla tasolla, että vastanneita toimistoja ei ole mahdollista tunnistaa.

Kyselyyn vastanneista yhdeksästä toimistosta kuusi oli 2000-luvulla toteuttanut taidehankkeita suunnittelemiinsa kohteisiin. Kaikissa näistä taidehankkeiden lukumäärä oli 1–5. Taidehankkeita oli toteutettu sekä prosenttiperiaatteen nojalla että ilman sitä. Kun arkkitehtitoimiston suunnittelemissa kohteissa oli toteutettu taidehanke, toimiston tehtävä taiteeseen liittyen oli odotetusti useimmissa tapauksissa arkkitehtisuunnittelu (pääsuunnittelijan tehtävä) (6). Tämän lisäksi arkkitehtitoimisto oli muutamassa tapauksessa vastannut myös integroiduista teoksista (2) tai taide oli ollut sisustussuunnitteluun liittyvä tehtävä (1). Kolmessa arkkitehtitoimistossa oli taidehankkeiden yhteydessä hyödynnetty taidekonsultin tai taidekonsultointiyrityksen palveluita: kahdessa tilaajan (2) ja yhdessä rakennuttajan (1) toimeksiannosta. Arkkitehtitoimiston omasta toimeksiannosta taidekonsulttia ei ollut käytetty kertaakaan eikä yhdessäkään toimistossa taidekonsultti ollut työskennellyt työsuhteessa.

87 Nämä arkkitehtitoimistot ovat Anttinen Oiva Arkkitehdit Oy, JKMM Architects, Arkkitehtitoimisto ALA Oy ja Verstas Arkkitehdit Oy.

88 Taidehankkeen määritelmä annettiin lomakkeella ensimmäisen kysymyksen yhteydessä.

Näkemykset taidehankkeiden taloudellisesta hyödystä arkkitehtitoimistoille

Kaikki taidehankkeita toteuttaneet arkkitehtitoimistot (6) katsoivat, että taidehankkeet eivät olleet tuottaneet toimistolle taloudellista hyötyä. Avovastausten perusteella vaikutus saattoi joskus olla taloudellisesti jopa negatiivinen:

”Lisää työtehtäviä kiinteähintaisessa tehtävässä eli negatiivinen vaikutus.”

Arkkitehtitoimisto saattoi silti hyväksyä taidehankkeiden tuottaman lisätyön, koska piti taidetta tärkeänä ja halusi tuoda sen osaksi suunnitteluprojektia. Avovastauksissa taidehankkeiden taloudelliseksi hyödyksi mainittiin myös esimerkiksi toimiston näkyvyys ja sen houkuttelevuus työpaikkana.

Taloudellista hyötyä ei ole ollut, enemmänkin taloudellista haittaa. Julkiset rakennukset suunnitellaan kokonaispalkkioperusteella, eli taideteos tuo vaan lisätyötä, jonka toimisto kärsii nahoissaan. Lisätyön osuus on kokonaistyömäärässä kuitenkin niin pieni, että olen siihen mielelläni suostunut, koska pidän taidetta merkityksellisenä. Nämä taidehankinnat ovat tuoneet projekteihin mielenkiintoista ja haastavaa mielekkyyttä, eli voisi sanoa, että henkistä hyötyä on tullut.

Taidetta ei välttämättä tuoda suunnitteluun ja edelleen rakentamiseen arkkitehtien esityksestä. Tämä johtuu siitä, että rakentamisen budjetit eivät ole heidän hallinnassaan vaan niistä päättävät muut tahot. Rakennusyhtiöiden edustajien haastattelussa H1, itsekin arkkitehti, ilmaisi tämän reunaehdon seuraavasti:

”[A]rkkitehtitoimistothan eivät voi mitään tehdä, niillähän on tietty budjetti, minkä varassa ne saa olla. Arkkitehdeillä, toimistoilla, ei ole mitään valtaa siihen, tuleeko taidetta vai ei, koska eihän ne voi sitä toisten kukkaroa käyttää. Ja he itse eivät maksa sitä taidetta.” (H1)

Kysymys julkisen taiteen taloudellisesta hyödystä on hankala arkkitehtitoimistoille, sillä ne tekevät yleensä, mitä tilaaja pyytää. Arkkitehtitoimisto koettaa pysyä budjetissa eli tilaajan etukäteen määrittelemässä palkkiossa toimistolle. Vaikka julkinen taide nostaisi asuntojen taloudellista arvoa, arkkitehtitoimistot eivät saa tästä suoraa taloudellista hyötyä. Nämä reunaehdot käyvät selkeästi ilmi Rakennustietosäätiö RTS:n viestintä- ja kehityspäällikkö, TkT, arkkitehti Petri Neuvosen (2019) selvityksen tekijöille antamasta kommentista:

”Arkkitehtitoimisto yrittää säästää kustannuksissa ennemminkin kuin tuottaa voittoa. Budjettiin liittyen toimistoissa keskustellaan, mikä on edelleen paras malli tai asetelma toteuttaa taidehankkeita: miten luoda toimiva yhteistyö taiteilijan, arkkitehdin ja

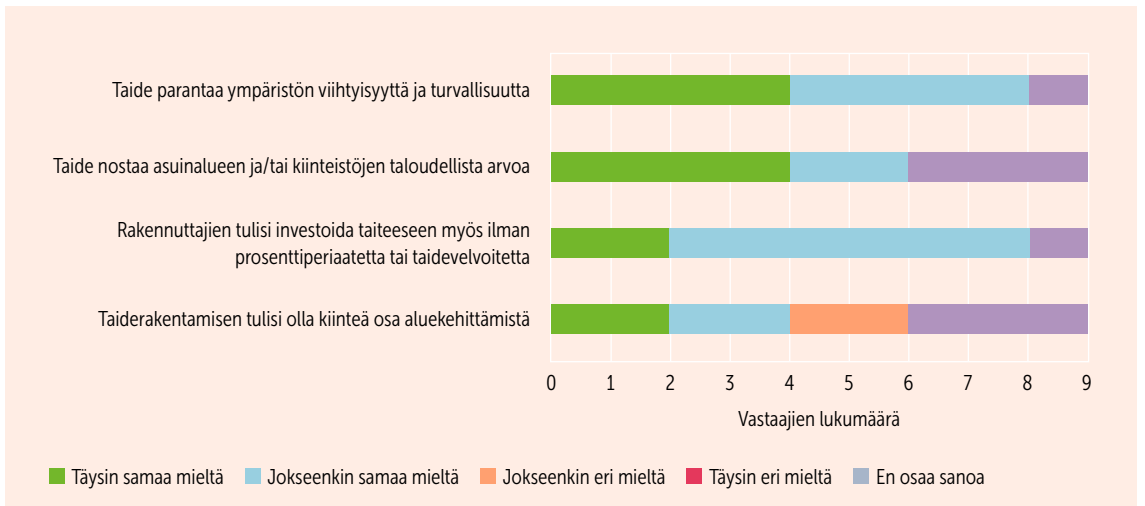
muiden suunnittelijoiden, kuten sisustussuunnittelijoiden, sekä mahdollisen heidän välissään työskentelevän taidekonsultin välillä. Arkkitehtitoimiston aiemman kokemuksen pohjalta pohditaan etenkin, minkälaisella kokoonpanolla ja työskentelytavoilla päästään parhaaseen lopputulokseen.” (Neuvonen 2019)

Vastaajien käsitykset taidehankkeiden taloudesta olivat linjassa rakennusosalalla vallitsevan yleisen käsityksen kanssa, jonka mukaan taide on kallis investointi ja liittyy usein keskimääräistä laadukkaampaan arkkitehtuuriin. Skanskan kaavakehitysjohtaja Hille Kaukonen (2017) toteaa blogissaan seuraavasti:

”Useimmat kiinteistöjen omistajat ja rakennusalan ammattilaisetkin pitävät tavallista laajempaa insinöörisuunnittelua sekä laadukasta arkkitehtuuria ja taidetta sisältävää rakentamista tavanomaista rakentamista kalliimpina. Korkeampia kustannuksia pidetäänkin usein suurimpana esteenä sille, että luovaa suunnittelua käytettäisiin enemmän – erityisesti julkisen sektorin hankkeissa, joissa tarjouskilpailuissa painottuu voimakkaasti halvin hinta ja laatunäkökulmat jäävät helposti vähemmälle huomiolle.” (Kaukonen 2017.)

Näkemykset taiteen vaikutuksista ja sijoituspaikoista

Kuvio 6 näyttää, kuinka arkkitehtitoimistoissa suhtauduttiin väittämiin, joista osa on samoja kuin *Prosentti taiteelle* -hankkeen kyselyissä esitettiin kansalaisille (TNS Gallup 2014 & 2016; vrt. edellä kuvio 1). Liki kaikki yhdeksän vastaajaa olivat sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta; tästä asiasta kahdeksan oli täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä ja yksi ei osannut vastata. Neljä oli täysin joko samaa mieltä ja kaksi jokseenkin samaa mieltä siitä, että taide nostaa asuinalueen ja kiinteistöjen taloudellista arvoa. Tähän kolme vastaajaa ei kuitenkaan osannut ottaa kantaa. Kohtalaisen suuri yksimielisyys (8 joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä) vallitsi siitä, että rakennuttajien pitäisi investoida taiteeseen ilman prosenttimääräyksen tai taidevelvoitteen luomaa pakkoa. Sen sijaan siitä, tulisiko taidarakentamisen aina kuulua aluekehittämiseen, ei oltu arkkitehtitoimistoissa yhtä mieltä.

Kuvio 6. Arkkitehtitoimistojen edustajien (N=9) vastaukset taiteen käyttöä ja vaikutuksia koskeviin väittämiin.

Vastaajien näkemysten mukaan taidetta yksittäisinä teoksina tai laajempaan ohjelmana tulee suunnitella erityisesti oppilaitosten yhteyteen (7) (kuvio 7). Toiseksi eniten (6) kannatusta saivat asuinalueet kokonaisuutena. Yli puolet (5) mainitsi sairaalat, terveyskeskukset ja muut hoitolaitokset samoin kuin liikenneympäristöt. Vähiten innostusta oli sijoittaa taidetta liikuntatiloihin (1) tai yritysten toimitiloihin (1).

Kuvio 7. Arkkitehtitoimistojen edustajien (N=9) näkemykset taiteen erityisistä sijoituspaikoista.

Yksi vastaaja ilmaisi täydentävässä avovastauksessaan, että taidetta tulee suunnitella ”kaikkialle missä ihmiset liikkuvat, mutta laatu on määrää tärkeämpää”. Toinen

vastaaja tarkentaa, että asuinrakennuksissa taiteen tulisi mieluiten sijaita paikassa, joka on kaikkien asukkaiden koettavissa, osana maisemaa. Kolmas vastaaja katsoi, että taidetta tulee suunnitella ”toimistorakennusten asiakkaille avoimiin sisä- ja ulkotiloihin” sekä ”teollisuusalueiden ja -rakennusten ulkotiloihin”.

Yhden vastaajan näkemys taiteen tuottamasta arvosta oli, että se ”[n]ostaa vähäistenkin rakennusten arvoa kaupunkikuvassa tuoden niihin lisäulottuvuuden (esim. pysäköintilaitokset)”. Kaikki kokemukset taiteen käytöstä eivät olleet yhtä myönteisiä, eli arkkitehtitoimistossa on koettu, että taidehankkeesta ei syntynyt mitään lisäarvoa. Tämä vastaaja raportoi tapauksesta, jossa taiteilija ja arkkitehti eivät tehneet käytännössä lainkaan yhteistyötä ja jossa arkkitehdille tärkeä paikkasidonnaisuus jäi uupumaan taiteen toteutuksesta:

”Olen – – kerran suunnitellut kohteen, johon kiinnitettiin – – taiteilija projektin loppuvaiheessa. En päässyt valitsemaan taiteilijaa itse, vaan paikallisen taideyhteisön edustajat valitsivat tekijän, joka itse valitsi, mitä teki (kaivoi varastostaan vanhan teoksen). Toimenpide ei mielestäni tuonut lisäarvoa lopputulokseen – toisaalta teoksesta ei mitään haittaakaan ollut. Teos sijoitettiin yhteisesti neuvotellen, kaiken kaikkiaan teos oli jokseenkin arka ja huomaamaton. Prosessi oli suunnilleen sellainen, jossa vuokranantaja tuo vuokrattavaan asuntoon koristeeksi taulun.”

Arkkitehtien suhtautumisesta taiteen käyttöön kertoo osaltaan se, että yhdeksästä vastaajasta neljä ei osannut arvioida, kuinka paljon he olisivat itse valmiita maksamaan lisähintaa omistusasunnosta, jonka rakennuskustannuksista noin prosentti on käytetty taiteeseen. Yksi vastaaja ilmoitti, että ei olisi valmis maksamaan lainkaan lisähintaa taiteesta. Kukaan ei ollut halukas maksamaan yli 1,2 prosenttia. Loput neljä vastaajaa valitsivat arvon vähemmän kuin 0,3 prosentin ja 1,1 prosentin väliltä. Tämän perusteella arkkitehtuurin ammattilaisten maksuhalukkuus julkisesta taiteesta ei vaikuta kovin suurelta tai heille ei ole muodostunut kantaa asiaan.

Asiantuntijahaastatteluista ja arkkitehtitoimistoille osoitetusta kyselystä voi nostaa esiin seuraavia seikkoja julkisen taiteen taloudellisten vaikutusten tunnistamiseksi ja niiden mittaamiseksi:

- rakennuttajat eivät tee seurantaa taiteen taloudellisista vaikutuksista eivätkä he katso osaavansa tarkalleen arvioida niitä
- arkkitehtitoimistoista eivät liiemmin pysty vaikuttamaan siihen, tuleeko rakennuksiin taidetta; arkkitehtitoimiston budjetti on tiukka ja ulkoa annettu
- tutkimustiedon puuttuessa haastatteluissa korostuvat anekdoottinen tieto (usein tarinoita onnistumisista) sekä omat kokemukset

- mikään asiantuntijaryhmä ei haastattelussa korosta taidehankintaan liitettyä taloudellisen hyödyn odotusta eikä vaikutuksesta myyntiin tai hintaan olla täysin vakuuttuneita
- rakennuttajien ja etenkin taidekonsulttien puheessa korostuvat julkisen taiteen imagovaikutukset ja sosiaaliset vaikutukset, joilla molemmilla ymmärretään olevan myös taloudellisia seurauksia
- taidetta voidaan käyttää asuinalueiden ja paikkakuntien erottautumiseen ja niiden imagon muuttamiseen
- laajamittaisen julkisen taiteen käytön katsotaan voivan osaltaan edistää paikkakuntien kilpailukykyä; taide voi houkutella asukkaita, sijoittajia ja turisteja
- julkista taidetta ei nähdä vain kiinteinä objekteina tai rakenteisiin integroitui-
na elementteinä vaan tärkeänä pidetään myös yhteisöllistä tekemistä, väli-
aikaista taidetta ja tapahtumia
- julkisen taiteen monimuotoisuus on tosiasia tämän päivän aluerakentamises-
sa, ja se on otettava huomioon arviointimenetelmiä valittaessa ja kehitettäessä
- kun julkisen taiteen tietopohjan puute on niin suuri, toimialan kasvaessa
aluerakentamisen yhteydessä kannattaa miettiä taloudellisen toimeliaisuu-
den kattavan toimialatilaston ja -seurannan perustamista (kysely eri osapuol-
lille faktoista ja trendeistä esimerkiksi joka kolmas vuosi).

7. Julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja niiden mittareita

Taloudellisia vaikutuksia voi syntyä niin kotitalouksien, yritysten, julkisen talouden kuin kansantalouden tasoilla. Niitä arvioidaan usein taloudellisen toimeliaisuuden kasvuna aluetalouden kehityksessä, ja sitä mitataan kulutuksen (menojen), myynnin, hintojen, tulojen, verojen, yritysten, työpaikkojen ja työllisyyden kautta.

Taiteilijoiden ja taideasiantuntijoiden työllistäminen

Taiteilijoiden työllistäminen on kansainvälisesti yksi alkuperäisistä prosenttiperiatteen argumenteista, kuten edellä todettiin, ja sitä käytetään useissa maissa taide- ja kulttuuripolitiikassa yhä laajalti perustelemaan julkisen taiteen hankintaa. Harvemmin taiteilijoiden työllistämiseksi julkisen taiteen parissa kuitenkin asetetaan kulttuuripolitiikassa sellaisia numeerisia tavoitteita, joiden saavuttamista systemaattisesti arvioitaisiin. Suomen kulttuuripoliittisessa keskustelussa julkista taidetta ei viime aikoina ole tarkasteltu niinkään työvoimapoliittisena toimenpiteenä vaan on korostettu hyötyä, jota voidaan saada taiteilijoiden asiantuntemuksen käytöstä kaupunkien suunnittelussa ja kehittämisessä (ks. esim. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2009). Taiteilijoille itselleen ja heitä edustaville järjestöille sekä työtilaisuuksien että taiteilijan asiantuntemuksen entistä laajempi tunnustaminen ovat olennaisia tavoitteita julkisesta taiteesta puhuttaessa.

Työllistävyys on luonteeltaan suora taloudellinen vaikutus. Taidehankkeet työllistävät suoraan taiteilijoita sekä muita sen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvia tahoja, kuten taidekoordinaattoreita, -konsultteja, hallintohenkilöitä ja teknisiä toteuttajia. Jos tarkastelu ulotetaan koko ”julkisen taiteen toimialaan” (vrt. Ixia edellä), voidaan ottaa huomioon toimijoita koko laajasta tuotanto- ja ylläpitoketjusta, johon kuuluisivat esimerkiksi materiaalien ja välineiden valmistajat ja välittäjät, teosten huoltajat ja kunnostajat. Niin ikään mukaan voitaisiin laskea julkisen taiteen kouluttajat, kriitikot ja tutkijat. Useimmat näistä toimijoista – taiteilijat mukaan lukien – tekevät julkista taidetta ajoittaisesti tai osapäiväisesti.

Suomessa ei ole vielä saatavilla tietoa toimialan työvoimasta, ei edes julkista taidetta tekevien taiteilijoiden lukumäärästä, saati siitä, kuinka moni taiteilija saa elantoa julkisen taiteen tekemisestä ja mikä merkitys tällä on heidän toimeentulos-

saan. Myöskään sitä ei tiedetä, paljonko rakennuttajat ovat viime vuosina maksaneet taiteilijapalkkioita. Aiempien asiantuntija-arvioiden ja tätä selvitystä varten tehtyjen haastattelujen sekä Taiderakentamisessa.fi-sivuston⁸⁹ perusteella näyttää siltä, että viimeaikaisesta kasvusta huolimatta julkiset taidehankkeet työllistävät kokoaikaisesti yhä varsin harvoja taiteilijoita ja asiantuntijoita. Arviointiin vaikuttaa tietenkin se, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Koko kansantaloudessa julkisen taiteen toimiala voi olla häviävän pieni, mutta kuten Uimonen (2015, 3) toteaa, taiteen taloudessa julkisen taiteen hankinnat ovat merkittäviä. Esimerkiksi yksittäiselle kuvanveistäjälle iso julkisen taiteen tilaus saattaa tuoda työtä useaksikin vuodeksi. Lisäksi yksittäinenkin hanke voi vaikuttaa merkittävästi taiteilijan urakehitykseen. (Mp.)

Selvitystä varten tehdyissä haastatteluissa taidekonsultti H6 totesi, että yksi julkisen taiteen taloudellisista vaikutuksista on taiteilijoiden työllistyminen mutta monivuotinenkaan projekti ei takaa taiteilijalle koko ajaksi toimeentuloa ja julkisen taiteen tilauksia voi tulla taiteilijalle harvakseltaan. Pelkästään julkisen taiteen varassa eläviä taiteilijoita on hänen arvionsa mukaan Suomessa vielä vähän. Monet taiteilijat eivät hänen mukaansa halua luopua kokonaan vapaasta taiteesta, ja tilaukset toisaalta kasautuvat niille taiteilijoille, joilla on jo tietoa ja kokemusta toiminnasta julkisten tilojen ja rakentamisen yhteydessä. Tämä koetaan taidekentällä ongelmaksi, ja siksi haastateltavan näkemyksen mukaan julkisen taiteen perusteiden tulisi sisältyä kuvataiteilijakoulutukseen. H6 näkee, että taiteilijoita kannattaisi palkata laaja-alaisiin tiimeihin miettimään ympäristö- ja aluesuunnitelmia eikä vain toteuttamaan erityisiä taideteoksia. Samanlaisia ajatuksia nousi esiin muissakin haastatteluissa (esim. H8 ja H9).

Rakennuttajahaastatteluissa ilmeni seikkoja, jotka ehkäisevät toimialan kasvua taidekoordinaattorien tai -asiantuntijoiden palveluiden osalta. H1 totesi, että hänen edustamansa rakennusyhtiö ei ole tarvinnut tilattua tai yhtiöön palkattua koordinaattoria taideprojekteihin osana yhtiön suunnittelu- ja rakennushankkeita etenkin Helsingin kohteissa, sillä asia on hoitunut arkkitehtien ja heidän kanssaan säännöllisesti yhteistyötä tekevien taiteilijoiden kautta. H1 arveli kuitenkin, että koordinaattorille voi olla tarvetta isoissa aluerakentamishankkeissa ja pääkaupungin ulkopuolisissa kunnissa. H2 arveli, että suhtautuminen taidekoordinaattorin tarpeellisuuteen rakennushankkeissa riippuu siitä, nähdäänkö taiteella olevan taloudellista tai muuta merkittävää arvoa.

”Täällä Helsingissä – – kaikilla meidän arkkitehdeillä on lempparisuunnittelijat, jotka on tehneet niille aikaisemminkin jotakin, niin ei silloin tarvita koordinaattoria ollenkaan. Koordinaattoreidenhan pitäisi teknistä puoltakin neuvoa myös, mutta kyllä nämä taiteilijat ja arkkitehdit selvittävät aina sen tekniikankin, että miten se onnistuu. – –

89 Syyskuussa 2020 sivustossa mainittiin 11 taidekonsulttia tai taidekonsulttiyritystä ja runsaat 190 taiteilijaa.

[S]elkeästi arkkitehdit ovat ottaneet selkeän roolin, ne suosittelee näitä ja näitä taiteilijoita. Niillä on muutamia. -- [NN] on hyvä esimerkki. -- Se tietää just tekniikat, miten ne tehdään, että sitä ei voi kukaan mennä edes neuvomaan, koska se tietää paremmin, mikä sen seoksen koostumus on ja miten se kiinnittyy.” (H1)

Selvitystä varten tehdyissä haastatteluissa ja muissa lähteissä toistuu usein arvio, että toimialalla on potentiaalia kasvattaa työllisyysvaikutuksiaan. Taustalla on prosenttiperiaatteen uusi nousu, taiteen ja taiteellisen suunnittelun käytön yleistyminen aluerakennushankkeissa, julkisen taiteen entistä vahvempi kytkeminen kaupunkikehittämiseen ja -strategioihin sekä uudet rahoitusmuodot, -lähteet ja -instrumentit. Taiken Prosenttitaiteen kehittämisohjelman väliraportissa 2014–2016 esitetään arvio, että *Prosentti rakennuskustannuksista taiteeseen* -avustuksiin siihen mennessä käytetyillä miljoonalla eurolla ”hankkeissa on työllistetty arviolta yli sata taiteilijaa ja taiteen asiantuntijaa” (mts. 9). Erilaiset kurssit ja koulutusohjelmat heijastuvat oletettavasti ajan myötä entistä vahvemmin toimialan työllisten määrään. Julkisen taiteen alalle on muodostumassa ja vakiintumassa ammatillisia erikoisaloja, kuten taideasiantuntijuus. Jos toimialalla on mielekkäitä työtehtäviä, entistä suurempi osa taiteilijoista saattaa hakeutua sinne päätoimisesti. H6 totesi haastattelussa: ”Taiteilijalle julkinen taide on yksi mahdollisuus elantoon, keino muiden tapojen joukossa. Se on silti hyvä mahdollisuus, koska siitä kuitenkin oikeasti maksetaan.” Lausuman taustalla on se tosiasia, että kaikki visuaalisen taiteen toiminnot eivät samalla tavalla näy vaihdantana markkinoilla.

Aluetaloudelliset vaikutukset

Taloudellisten vaikutusten analyysia tehdään yleensä maantieteellisesti rajatulla alueella, yhden paikkakunnan tai alueen puitteissa. Snowballin (2016, 16) mukaan vaikutustutkimukset koettavat vastata kysymykseen, kuinka paljon tuloa alue olisi menettänyt, jos esimerkiksi tiettyä tapahtumaa ei olisi järjestetty. Watson ym. (2007) määrittelevät taloudellisen vaikutuksen toimialan, tapahtuman tai politiikan taloudellisessa toimeliaisuudessa aiheuttamiksi nettomuutoksiksi jossain olemassa olevassa aluetaloudessa. Tapahtuman aluetaloudellisia vaikutuksia arvioitaessa lähtökohtana on, että sen ansiosta alueelle suuntautuu uutta rahaa, joka kanavoituu tavaroiden ja palveluiden ostona alueen yrityksille ja kasvattaa työvoiman tarvetta. Tapahtumat houkuttelevat paikkakunnalle kävijöitä, jotka käyttävät rahaa sekä itse tapahtumassa että muutenkin alueella. Myös tapahtumanjärjestäjät ostavat alueelta työvoimaa, tarvikkeita ja palveluita. Samaan tapaan julkisen taiteen hankinta voi saada aikaan taloudellisen toimeliaisuuden kasvua työllistymisen, verotulojen ja kulutuksen kautta mitattuna.

Aluetaloudellisia vaikutuksia on tutkittu etenkin kulttuurilaitosten ja kulttuuri-tapahtumien tapauksessa. Paljon siteeratussa tutkimuksessaan Kainulainen (2005, 95–97) jakaa tapahtumien aluetaloudelliset vaikutukset primäärisiin eli suoriin talousvaikutuksiin sekä sekundäärisiin eli epäsuoriin vaikutuksiin, minkä lisäksi hän erottaa hankalammin tavoitettavat tertiäriset vaikutukset. Primääriset vaikutukset syntyvät tapahtuman järjestämisestä aiheutuvasta toiminnasta ja järjestäjän ja paikallisen elinkeinoelämän välisestä vuorovaikutuksesta, kuten henkilökunnan palkkauksesta, vuokrasta ja hankinnoista. Sekundääriset vaikutukset muodostuvat tapahtumassa vierailevan yleisön kulutuksesta, joka kohdistuu paikallisiin majoituspalveluihin, ravintoloihin, vähittäiskaupan ja kuljetus- ja liikennöintialan elinkeinonharjoittajille. Tapahtuma synnyttää näin yleisön kulutuksen kautta taloudellisia kerrannaisvaikutuksia. Tertiäriset vaikutukset liittyvät esimerkiksi alueen imagon rakentamiseen ja luovan toimintaympäristön kehittymiseen. (Mp.) Tällöin sijaintipaikkakunnan tunnettuus ja houkuttelevuus lisääntyvät yritysten, työpaikkojen, työntekijöiden, asukkaiden, sijoittajien ja matkailijoiden näkökulmasta. (Mp.)

Kulttuurin alueella aluetaloudelliset laskelmat liittyvät usein matkailuun ja ylipäätään laskennassa on tärkeää erottaa paikallisten ja ulkopuolelta tulleiden rooli. Investointien ja kulutuksen vaikutukset alueen talouteen ovat sitä suuremmat, mitä isompi osa niistä tulee ulkopuolelta. Tapahtumien aluetaloudellisten vaikutusten tutkimuksessa käytetään useita eri menetelmiä, joiden tulokset voivat vaihdella paljonkin. Usein käytetty nk. pohjoismainen malli koostuu tulo- ja menomenetelmästä. Mallissa kerätään kyselyiden avulla laaja empiirinen aineisto, jota täydennetään tilastoilla. Menomenetelmällä selvitetään matkailijoiden käyttämä rahamäärä, ja tulomenetelmällä kartoitetaan toimialoittain tulo- ja työllisyysvaikutukset yrityksille. (Tapahtumien vaikutusten laskentamenetelmistä ks. esim. Herranen & Karttunen 2016.)

Julkisen taiteen aluetaloudellisten vaikutusten arvioinnissa voi joiltain osin ja varauksin ottaa mallia kulttuurimatkailu- ja tapahtumatutkimuksesta. Toisin kuin festivaalit julkiset taideteokset ovat yleensä kertaluonteisia investointeja, joskin niitä joudutaan huoltamaan myöhempinä vuosina. Aluetalouden näkökulmasta on tärkeää selvittää, mistä työvoima, tarvikkeet ja palvelut on hankittu. Festivaalit ja julkinen taide poikkeavat joissakin suhteissa toisistaan merkittävästi. Ensinnäkin useat julkiset teokset ovat kiinteitä ja pysyviä. Toiseksi monetkaan teokset eivät ole sellaisia, että nimenomaan niiden takia matkustettaisiin toiselle paikkakunnalle, mutta tällaisia-kin vetonauloja on, niin ikään taidekaupunginosia ja -kaupunkeja, joita voidaan tulla katsomaan kaukaakin. Näihin voisi ajatella kuuluvan esimerkiksi Kotkan veistospromenadi⁹⁰, Kankaanpään *Taidekehä* tai Helsingin *Arabianranta*.

90 https://fi.wikipedia.org/wiki/Kotkan_veistospromenadi

Julkinen taide on myös vaihtuvaa ja väliaikaista, sosiaalista tai tapahtumaluonteista. Joissakin tapauksissa on kyse eksplisiittisesti festivaalista tai tapahtumasta, jolloin taloudellisten vaikutusten analyysissä on luontevaa käyttää tapahtumatutkimuksen laskentamalleja. Esimerkiksi Helsingissä on vuosien mittaan järjestetty lukuisia veistos-, katutaide- ja ympäristötaidetapahtumia, kuten raportin alkupuolella mainittu Suomen Kuvanveistäjäliiton yhteistyössä Helsingin taidemuseo HAMin kanssa kesällä 2019 järjestämä *Sculpture Expanded*, joka toi kaduille väliaikaista, liikuteltavaa julkista taidetta. Uusi merellisen julkisen taiteen biennaali, Helsinki Biennaali, aloittaa vuonna 2021⁹¹. Kansainvälisesti on useita esimerkkejä väliaikaisista speaktaakkelinomaisista julkisista teoksista, jotka keräävät runsaasti katsojia ja kokijoita. Osa näistä teoksista kiertää sovelletussa muodossa maailmaa eri paikkakunnilla. Esimerkiksi Olafur Eliassonin *Waterfallsin* ja Florentjin Hofmanin *Rubber Duckin* paikallistaloudelle antamasta syyäyksestä on esitetty huimia arvioita (ks. Martin-Chew 2020).

Turismin näkökulmasta ikoniset, maamerkin kaltaiset teokset samoin kuin merkittävät julkisen taiteen kokonaisuudet voidaan perustellusti rinnastaa nähtävyyksien kaltaisiin matkailukohteisiin. Ne muistuttavat sellaisia arkkitehtuuri- tai maisemakohteita, jotka eivät ole suljettuja ja joista ei peritä pääsymaksua. Maamerkkiteoksista voidaan mainita esimerkiksi vuonna 1931 valmistunut Rio de Janeiron *Kristus Vapahtaja* -patsas, joka toimii paitsi kaupungin myös koko Brasilian symbolina. Helsingissä ja Suomessa matkailun näkökulmasta vastaavaa merkitystä on Eila Hiltusen *Sibeliuksen* monumentilla (1967). Taloudellisten vaikutusten arvioinnissa voidaan näissä tapauksissa käyttää vastaavia menetelmiä kuin kulttuurimatkailun ja tapahtumaturismin tutkimuksessa.

Aluetaloudellisessa tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös tapahtuman ansiosta paikkakunnalle sen ulkopuolelta myönnettyyn rahoitukseen. Valtion rahoitusta ja EU-rahoitusta on perusteltua tarkastella alueen ulkopuolelta virtaavana uutena rahana. Julkisen taiteen tapauksessa valtakunnallista rahaa ovat esimerkiksi Taiken avustukset, joilla on voinut kattaa enintään 50 prosenttia taidehankinnan kustannuksista. Satakunnan ammattikorkeakoulussa Kankaanpäässä on EU-hankkeiden yhteydessä kehitetty käsite ”kotipaikkahyötyindeksi”, jolla lasketaan sitä, kuinka suuri osa hankkeen rahoituksesta tulee kotipaikan ulkopuolelta ja kuinka suuri osa kustannuksista kohdistuu kotipaikalle. Tätä indeksiä on käytetty muun muassa ART360-hankkeen yhteydessä, jossa rahoitus tuli pääosin Euroopan sosiaalirahastolta (Hiekkänen 2011). Se, kuten lukuisat muut EU-hankkeista Kankaanpäässä, ovat rakentuneet tavalla tai toisella *Taidekehän* ympärille tai vähintään sivunneet sitä (Kuusimäki 2019).

91 <https://www.hel.fi/uutiset/fi/kulttuurin-ja-vapaa-ajan-toimiala/helsinkiin-merellinen-julkisen-taiteen-biennaali-vuonna-2020>; https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2018/05/Merellinen-Helsinki_pdf.pdf

Kaupunkikehittäminen ja imagovaikutukset

Suuren mittaluokan julkisen taiteen hankkeita voidaan toteuttaa nimenomaisena tavoitteena virkistää jonkin paikkakunnan taloutta ja elinkeinoelämää. Tällaisiin kuuluu esimerkiksi New Yorkissa Chelsean alueella vuonna 1999 aloitettu asukaslähtöinen *High Line* -projekti, jonka sanotaan houkutelleen runsaasti kävijöitä ja nostaneen kiinteistöjen hintoja merkittävästi (Martin-Chew 2020). Yhdysvalloissa talousvaikutuksiltaan tärkeänä julkisen taiteen hankkeena mainitaan usein myös Chicagon vuonna 1998 aloitettu massiivinen *Millenium Park* (mp.). Kuten aiemmin todettiin, taiteen käyttäminen kaupunkikehittämisessä voi joskus johtaa siinä mitassa gentrifikaatioon, jolloin esimerkiksi osa alkuperäisistä asukkaista ja yrittäjistä joutuu kohonneiden vuokrien takia muuttamaan pois alueelta (ks. esim. Grodach ym. 2014). Viime aikoina nopeasti eri puolilla yleistyneet seinämaalaukset ja muu katutaide (sekä tilattu että spontaani) ovat innostaneet tutkijoita pohtimaan vaikutuksia alueiden sosioekonomiseen dynamiikkaan ja asuntojen hintoihin (Forte & De Paola 2019) sekä turismiin (Jazdzewska 2017). Koster (2008) puolestaan on tutkinut seinämaalauksen taloudellista vaikutusta maaseutupaikkakuntien kehittämisessä. Forte ja De Paola (2019) hahmottelevat interventiotutkimuksen logiikkaa, jossa verrattaisiin hintatilannetta ennen katutaiteen tuloa ja sen jälkeen. Tämä malli soveltuu tapauksiin, jossa julkista taidetta hankitaan jo olemassa oleviin rakennuksiin ja kaupunginosaan. Jazdzewska (2017) nojaa matkailuvaikutuksiin keskittyvässä tutkimuksessaan kyselyihin, haastatteluihin ja netnografiaan, jonka avulla hän selvittää paitsi teosten sijaintipaikkoja myös ihmisten niistä ottamia kuvia ja niistä esittämiä näkemyksiä⁹².

Käsillä olevassa raportissa pääpaino on uusien kaupunginosien ja asuinalueiden rakentamisen yhteydessä hankitussa taiteessa. Selvitystä varten tehdyistä haastatteluista samoin kuin Joensuun, Jyväskylän ja Porvoon tapausaineistoista ilmenee, että niissä taidetta hyödynnetään voimakkaasti pyrkimyksenä muuttaa tai luoda asuinalueen tai koko kaupungin brändiä tai imagoa. Jyväskylässä ja myös Porvoossa osa toiminnasta kohdistuu sosiaalisten siteiden synnyttämiseen asukkaiden keskuudessa. Kankaanpään *Taidekehä* on lähtenyt liikkeelle olemassa olevan kaupunkikeskustan kehittämishankkeesta, ja imago- ja identiteettitavoitteet ovat olleet siinäkin keskeisiä.

92 Seresinhe, Preis ja Moat (2016) hyödynsivät ihmisten Flickr-palveluun lataamaa materiaalia tutkimuksessaan taiteen ja kiinteistöjen hintojen välisestä suhteesta eräillä Lontoon osa-alueilla. Taide käsitettiin tutkimuksessa kuitenkin laajemmin kuin pelkästään julkisiksi taideteoksiksi.

Pohdintaa Kankaanpään *Taidekehän* taloudellisista vaikutuksista

Taidekehän konsepti on lähtöisin 1990-luvun puolestavälistä, ja tapaus tarjoaa Suomessa harvinaisen tilaisuuden pohtia, mitä vaikutuksia voi olla laajamittaisella julkisen taiteen käytöllä alue- ja paikallistaloudessa. *Katseet Kankaanpäähän* kehittämissuunnitelmaa (1995–1999) kaupunginarkkitehtinä vetänyt Maija Anttila laati aiheesta väitöskirjan (2008), joka antaa hyvää pohjaa aluetaloudellisten vaikutusten pohdinnalle.⁹³ Anttila itse käsittelee Kainulaisen (2005) innostamana kulttuurin tertiärisiä, vaikeasti rahassa mitattavia vaikutuksia, kuten imagohyötyä (mts. 21). Vuonna 2015 Pessi Raution haastattelussa Anttila totesi, että ”kankaanpääläiset mieltävät nykyään, vaikeidenkin myrskyjen jälkeen, oman kaupunkinsa identiteettitehtäviksi juuri taiteen – aivan riippumatta siitä, tuleeko ulkopuolisille Kankaanpäästä mieleen taidekaupunki” (mas. 34)⁹⁴. Selvitystä varten vuonna 2019 tehdyssä haastattelussa Anttila nosti esiin myös ulkoisia imagotehtäviä: ”*Ja jos ajattelee – – uutisointeja Kankaanpää-nimisestä kaupungista, niin kyllä se on taide aika usein, joka sen uutiskynnyksen ylittää.*”

Kankaanpääläisten haastateltavien arvio oli, että *Taidekehän* imagopotentialista ei ole vielä otettu kaikkea irti. *Taidekehän* entistä parempaa hyödyntämistä alueen imagotehtäviksi ja matkailutuotteena on pohdittu kaupungissa useaan otteeseen. Esimerkiksi kesällä 2016 järjestettiin Pohjois-Satakunnan Taideviikon yhteydessä kulttuurimatkailuseminaari *Taidekehä matkailutuotteena*, johon osallistui kulttuurin ja matkailun asiantuntijoita ja yrittäjiä (Raukola 2017, 29). Anttila vetää *Taidekehällä* esittelykierroksia, ja hänen kokemuksensa mukaan se houkuttelee paikkakunnalle jonkin verran turisteja (Anttila 2019). Haastatteluja tehtäessä keväällä 2019 SAMK kuvataide, taideyhdistys ja paikalliset yrittäjät olivat pohtimassa mahdollisuuksia hyödyntää *Taidekehää*, kun kesän urheilutapahtumiin odotettiin useita tuhansia vierailijoita (Kivikoski 2019).

SAMK kuvataiteen TKI-lehtorina useita *Taidekehään* kiinnittyneitä hankkeita koordinoi Tomi Kuusimäki totesi haastattelussa, että tavanomaisin mittarein arvioituina *Taidekehän* taloudelliset vaikutukset eivät näytä merkittäviltä. Kankaanpään yritykset eivät esimerkiksi käytä mainonnassaan *Taidekehää*, eikä se houkuttele kaupunkiin mittavia turistimääriä. Paikkakunnan taiteilijakunnan toimeentulolle vaikutukset eivät keskimäärin nouse suuriksi, sillä teoksia on hankittu erilaisten luovien rahoitus- ja toteuttamisratkaisujen kautta. Kuusimäki korostaa sen sijaan sitä, että *Taidekehää* on Kankaanpäässä hyödynnetty hankealustana ja siihen kytköksissä on toteutettu toistakymmentä OKM- ja EU-rahoitteista projektia, joiden niiden kautta alueelle on tullut ja jäänyt huomattava määrä rahaa. Hän käyttää SAMKissa kehitettyä kotipaikkaindeksin käsitettä osoittaakseen hankkeiden taloudellista merkitystä. Ideana on, että määritellään tietty maantieteellinen alue ja katsotaan, paljonko rahaa sinne tulee ulkopuolelta esimerkiksi hankerahoituksena. Tärkeää on pitää huolta siitä, että rahoituksella työllistetään paikallisia veronmaksajia ja hankitaan tarvikkeita alueen sisältä. (Kuusimäki 2019.) SAMK kuvataiteen ja erinäisten yhteistyökumppanien toteuttamista *Taidekehään* kytkeytyvistä OKM- ja EU-rahoitteisista projekteista voidaan mainita esimerkiksi *ART360*, *Taideart*⁹⁵, *Taiteen toimintaympäristöt*, *Taiteen kommunikaatiopolku*, *Kulttuurin ja hyvinvoinnin palvelumanageri*, *Kolmio*, *Ohjauskulma*, *Sosiaalinen kampus* ja *Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija*. Haastatteluja tehtäessä vuonna 2019 oli meneillään ESR-rahoitteinen *Kortteeri*⁹⁶, jossa *Taidekehää* pyritään osaltaan hyödyntämään keskustan kivijalkakauppojen toiminnan ylläpitämisessä ja kehittämisessä. SAMKin kuvataiteen yksikkö ja taideyhdistys valmistelivat *Ecomuseum*-hanketta⁹⁷, jonka tavoitteena on alueellisen taidekeskittymän matkailullistaminen ja brändääminen (Mustaniemi 2019, 9; Anttila 2019).

93 Anttila käyttää tutkimuksessaan monipuolista aineistoa: sidosryhmä- ja yleisökyselyitä, avainhenkilöhaastatteluita, hallinnollista materiaalia ja mediatekstejä. Keskeistä on myös hänen omakohtainen tietonsa ja kokemuksensa kehittämissuunnitelmaa vetäjänä. Tässä selvityksessä on hyödynnetty Anttilan väitöskirjaa ja myöhempiä *Taidekehää* käsitteleviä artikkeleita ja esityksiä, minkä lisäksi on haastateltu Anttilaa, Matti Velhonojaa ja Tomi Kuusimäkeä Satakunnan ammattikorkeakoulusta sekä paikallista yrittäjäaktiivia Elina Kivikoskea, jonka Postelli-kahvilassa järjestetään taidenäyttelyitä ja -tapahtumia sekä levitetään tietoa *Taidekehästä*.

94 Anttila (2008, 30) määrittelee taidekaupungin ”kaupungiksi, jolle on ominaista kuvataiteiden leimallinen näkyvyys kaupunkikuvassa sekä kuvataiteen eri lajeihin liittyvä näyttely-, tapahtuma- ja museotoiminta”.

95 <http://taideartanke.fi/index.html>.

96 Kortteeri-hankkeesta lisää ks. <https://samkkuva.wixsite.com/kortteeri/toiminta>.

97 Kansainväliseen *Ecomuseum*-verkostoon kuuluu ulkoilmamuseoita, reitistöjä ja muita vastaavia, joihin ei ole pääsymaksua, ks. <https://ecomuseums.com>.

8. Maksuhalukkuuden menetelmien käytettävyys julkisen taiteen arvon määrittämisessä

Vaikutustutkimuksista arvottamismenetelmiin

”Arvon käsite on laajempi kuin markkinahinta” (Juutinen 2011).

● Julkisella taiteella on erityispiirteitä, joilla voi olla merkitystä, kun pohditaan sen taloudellista luonnetta ja arvoa. Taloustieteellisestä näkökulmasta julkisella taiteella on julkishyödykkeen ominaisuuksia. Tieteen termipankki määrittelee julkishyödykkeen hyödykkeeksi, jota lukuisat henkilöt voivat käyttää useita kertoja sen kulumatta tai jonka kulutus ei estä muita kuluttamasta samaa hyödykettä⁹⁸. Khakee (1999, 92) mainitsee julkisen taiteen yhtenä harvoista taidetoiminnan muodoista, joihin julkishyödykkeen käsitettä voidaan soveltaa. Esimerkiksi teatteriesitykset ovat tyypillisesti sisätiloissa, joihin mahtuu vain rajallinen määrä ihmisiä, ja lisäksi niihin täytyy yleensä ostaa pääsylippu. Julkishyödykkeiden tapauksessa nousee kysymys, mistä löytyy maksaja, kun kaikki voivat käyttää hyödykettä maksutta. Toinen julkista taidetta tarkasteltaessa tärkeä käsite on markkinaton hyödyke. Taidekaupunginosassa asuminen tai siellä käveleminen voi esimerkiksi virkistää ihmistä. Virkistysarvo on markkinaton hyödyke, jolle voidaan määrittää taloudellinen arvo, mutta siinä tarvitaan omanlaisiaan menetelmiä.⁹⁹

Julkisen taiteen erityispiirteiden vuoksi tarkastelua on selvityksessä laajennettu taloudellisista vaikutuksista (*impact*) taloudelliseen arvoon (*value*)¹⁰⁰. Näiden käsitteiden välillä on tehty viimeaikaisessa kulttuuripoliittisessa ja kulttuurin taloustaloustieteellisessä kirjallisuudessa selkeä ero. Sama koskee myös esimerkiksi viheralueita ja luonnonympäristöä koskevaa keskustelua, josta kulttuurin alueella on otettu mallia. Ovaskaista ym. (2002, 59) soveltaen taloudelliset vaikutukset voidaan ymmärtää

⁹⁸ http://tieteentermipankki.fi/wiki/Avoin_tiede:julkishy%C3%B6dyke.

⁹⁹ Julkisen taiteen erityispiirteisiin kuuluu myös se, vaikka julkisia teoksia voidaan pitää investointeina, niiden realisointi on jälleenmyynnin merkityksessä harvinaista (Selwood 1995).

¹⁰⁰ Yleisesti ottaen kansainvälisessä kirjallisuudessa käytetään varsin sekavasti termejä *impact*, *value*, *contribution* ja *benefit* (ks. Watson ym. 2007 termien käytöistä ja sekaannuksista).

taiteeseen ja kulttuuriin liittyvän markkinatoiminnan tulo- ja työllisyysvaikutuksiksi, kun taas taloudellisella arvolla viitataan taiteen ja kulttuurin paljolti markkinattomien hyötyjen suuruuteen rahamääräisesti mitattuna¹⁰¹. Yhdistettynä nämä näkökulmat tuottavat taloudellisen kokonaisarvioinnin, joka kattaa sekä markkinoilla havaittavan että sen ulkopuolelle jäävän kysynnän (ks. esim. Throsby 2003, 275).

Kulttuuripolitiikassa ja sitä koskevassa tutkimuksessa siirtymä vaikutuksen käsitteestä arvon käsitteeseen liittyy yhtäältä toimialan pyrkimyksestä todistaa omaa merkitystään julkisille rahoittajille ja toisaalta julkisen talouden arviointikäytäntöihin ja -menetelmiin, joita myös tällä alalla edellytetään noudatettaviksi. Tämä on ollut erityisen ilmeistä Britanniassa. Kun kulttuurin toimialaan alkoi 1980-luvulla kohdistua painetta osoittaa taloudellista merkitystään, nojattiin taloudellisen vaikutuksen analyysiin (O'Brien 2010, 4, 22–33; ks. myös Snowball 2016, 8). Taloudellisia vaikutuksia voi syntyä kotitalouksien, yritysten, julkisen talouden ja kansantalouden tasoilla, ja niitä mitataan tyypillisesti kulutuksen (menojen), myynnin, hintojen, tulojen, yritysten, työpaikkojen ja työllisyyden kautta. Erityisen laajaa huomiota keräsi John Myerscough'n vuonna 1988 ilmestynyt tutkimus *The Economic Importance of the Arts in Britain*. Siinä hän esitti brittiläiseen aineistoon perustuvan kertoimen, jolla hän kuvasi sitä, kuinka suurena kulttuuriin investoitu rahamäärä keskimäärin palautui paikkakunnalle. Vaikka Myerscough ei väittänyt kerrointaan universaaliksi ja osoitti sen vaihtelevan esimerkiksi paikkakunnan koon ja väestötiheyden mukaan, se levisi nopeasti yleiseksi lobbausvälineeksi kulttuuripolitiikassa. Sitten ns. vaikutustutkimuksia on tehty kulttuurin eri sektoreilla ja eri maissa runsaasti. Suomessa on tutkittu tältä pohjalta muun muassa festivaalien ja museoiden aluetaloudellista vaikutusta (ks. esim. Piekkola, Suojanen & Vainio 2013).

Vaikutustutkimukset tuottavat tyypillisesti yhteen kertoimeen puristettavan tutkimustuloksen, joka on viestinnällisesti ja poliittisesti kätevä. Monia vaikutustutkimuksia on kritisoitu siitä, että lukeman kohottamiseksi kerrannaisvaikutukset viedään arveluttavan pitkälle, ja jo 1980-luvulla alettiin puhua siitä, että vaikutustutkimukset eivät tavoita sitä osaa kulttuurin taloudellisesta arvosta, joka on sille erityistä. Bruce Seaman (1987) varoitti, että vaikutustutkimuksiin nojatessaan kulttuuriala iskee heikoimmat korttinsa pöytään ässiensä sijaan. Sitoutumista vaikutustutkimuksiin kulttuurin arvoa osoitettaessa on kyseenalaistettu erityisesti Britanniassa, jossa julkinen politiikka edellyttää toimialaa tuottamaan samoja välineellisiä arvoja kuin kaikki muutkin toimialat ja esittämään tästä evidenssiä. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvän markkinatoiminnan tulo- ja työllisyysvaikutukset ovat periaatteessa helppoja

¹⁰¹ Ovaskaisen ym. (2002, 59) mukaan "[t]aloudelliset vaikutukset viittaavat luontomatkailuun ja virkistyskäyttöön liittyvän markkinatoiminnan tulo- ja työllisyysvaikutuksiin, taloudellinen arvo taas virkistyskäytön paljolti markkinattomien hyötyjen suuruuteen rahamääräisesti mitattuna".

kvantifioida, joskin tietojen saatavuus aiheuttaa ongelmia. Työpaikkojen luominen, talouskasvu, turismin kehittäminen tai kaupallistettavat innovaatiot eivät kuitenkaan ole kulttuuritoimialan erityisyys eikä se välttämättä pysty kilpailemaan niissä muiden toimialojen kanssa. Julkisen tuen argumenttina arvon synnyttäminen tätä kautta on useissa tapauksissa heikkoa. Viime vuosina kulttuurialan kiinnostus on kasvavassa määrin kohdistunut taloudellisen arvottamisen menetelmiin, joiden avulla voidaan ottaa huomioon kulttuuriin liittyviä passiivisia käyttöarvoja ja markkinattomia hyötyä. Näillä katsotaan olevan yhteyttä kulttuurin julkishyödykepiirteisiin, jotka etenkin julkisen taiteen tapauksessa ovat ilmeiset.

Kulttuurin taloustieteessä kiinnostus maksuhalukkuuden menetelmiin heräsi 1990-luvulla. Tässä kontekstissa pyrkimys erilaisten kulttuuripalvelujen ja -instituutioiden taloudellisen kokonaisarvon määrittämiseen on tyypillisesti kytkeytynyt pohdintaan julkisen tuen oikeutuksesta ja sen optimaalisesta kohdennuksesta. Britanniassa maksuhalukkuusmenetelmien ja erityisesti ehdollisen arvottamisen menetelmän leviämiseen kulttuuripuolelle ovat vaikuttaneet valtiontalouden kehikon yleiset ohjeistukset (HM Treasury, Green Book), kuten edellä todettiin. Ohjeistukset ovat korostaneet kustannushyötyanalyysien tekemistä yhteiskunnallisten päätösten pohjaksi, ja markkinattomien hyödykkeiden taloudellisen arvon määrittämiseksi on suositeltu maksuhalukkuusmenetelmiä (ja sittemmin myös hyvinvointikyselyitä) (HM Treasury 2018, 40–41). Näillä menetelmillä markkinattomille hyödykkeille saadaan määritettyä yhteismitallinen, rahallinen arvo, jota voidaan suhteuttaa niiden tuottamisen kustannuksiin. Arvottamismenetelmiin liittyvien kyselyjen avulla saadaan samalla kartoitettua laajojen väestöryhmien arvostuksia ja tunnistettua arvostuksiltaan erilaisia ryhmiä (ks. Juutinen 2015, 117). Britanniassa Dave O'Brien suositteli kulttuurin toimialalla käytettäväksi taloudellisen arvottamisen menetelmiä vuonna 2010 kulttuuri-, viestintä- ja urheiluministeriölle tekemässään raportissa (O'Brien 2010), ja sama linjaus tehtiin vuonna 2016 *Cultural Value* -projektin loppuraportissa (Crossick & Kaszynska 2016, 99, 135–139). O'Brien kävi läpi kriittisesti läpi maksuhalukkuusmenetelmien taustaolettamuksia ja ongelmia mutta totesi ne joka tapauksessa hyödyllisemmiksi kuin taloudellisen vaikutuksen analyysit, joihin toimiala oli ripustautunut 1980-luvulta lähtien pyrkiessään osoittamaan taloudellista merkitystään (mts. 4, 22–33; ks. myös Snowball 2016, 8).

Maksuhalukkuuden menetelmät ovat taloudellisen arvottamisen menetelmiä, jotka pyrkivät taloudellisen kokonaisarvon (*total economic value*) määrittämiseen sen sijaan, että rajoituttaisiin vain markkinoilla näkyvään taloudelliseen vaikutukseen (*economic impact*) sijaan. Arvottamisen menetelmät koettavat usein tavoittaa markkinattomien hyödykkeiden passiivista käyttöarvoa, ja ne ovat olleet suosittuja ympäristö-taloustieteen alueella. Kuten Jouni Kaipainen (2013, 6) toteaa, arvottamistutkimukset

saivat 1990-luvulla lentävän lähdön öljytankkerien aiheuttamien ympäristökatastrofien myötä. Kaipaisen (2013, 30) mukaan monissa tapauksissa taloudellisen arvottamisen leviämistä on edistänyt siinä käytetty voimavara-palveluvirta-malli. Siinä ekosysteemit nähdään arvokkaina ja monimutkaisina voimavaroina, jotka tuottavat maailmanlaajuisesti ihmisille ekosysteemipalveluita¹⁰². Väitöskirjassaan Kaipainen soveltaa tätä ajattelumallia maaseutuun ja kulttuuriin, joissa voidaan erottaa voimavara (kulttuuripääoma) ja mitattavissa oleva palveluvirta (mp.). Kaipainen tarkastelee maaseudun arvoa koskevassa tutkimuksessaan kulttuuriperintöä, mutta hänen lähestymistapaansa voisi hyödyntää heuristisesti myös julkisen taiteen moninaisen ilmiön käsitteellistämässä.

Taloudellisen arvon näkökulma tarkoittaa esimerkiksi luonnon virkistyshyötyjen mittaamista rahassa, jolloin tietoa voidaan käyttää julkisen talouden kustannushyötylaskelmissa, joita esimerkiksi Britanniassa julkisen tuen kohteilta edellytetään. Julkinen taide voi tuottaa vastaavia markkinattomia hyötyjä, joille on yhtä lailla perusteltua laskea rahallista arvoa. Julkisen taiteen taloudessa kyse ei ole pelkästään julkisen rahoituksen kontekstista, eikä markkinattomien hyötyjen laskenta rajoitu pelkästään siihen. Yksi keskeisistä kohdealueista, jossa esimerkiksi viher- ja luontoalueiden markkinattomia hyötyjä arvioidaan, on asuntojen hinnanmuodostus. Tämän tutkimusalueen metodologiasta on otettu käsillä olevassa raportissa mallia hahmoteltaessa keinoja arvioida julkisen taiteen taloudellista arvoa.

Vaikutus asuntojen ja kiinteistöjen hintoihin kuuluu konkreettisimpiin hahmoteltavissa oleviin julkisen taiteen taloudellisiin vaikutuksiin. Sitä on kuitenkin tutkittu tähän mennessä vain hyvin vähän, ja kuten edellä asiantuntijahaastatteluissa kävi ilmi, toimialalla tehtävää on pidetty liki mahdottomana. Metodologista mallia julkisen taiteen arvon määrittämiseen voi ottaa esimerkiksi ympäristötaloustieteen puolelta. Siellä lasketaan erilaisten maksuhalukkuusmenetelmien avulla viheralueiden läheisyyden ja näkymien vaikutusta asuntojen hintoihin. Seuraavaksi esitellään näitä menetelmiä ja pohditaan niiden soveltuvuutta julkiseen taiteeseen. Samalla tarkastelua laajennetaan markkinoilla näkyvistä taloudellisista vaikutuksista kohti taloudellista kokonaisarvoa, joka kattaa markkinattomat hyödyt ja passiiviset käyttöarvot.

Maksuhalukkuus (*willingness to pay*, *WTP*) on kuluttajien preferensseihin perustuva taloudellisen arvottamisen menetelmä. Maksuhalukkuutta voidaan tutkia ”paljastettujen” tai ”ilmaistujen” mieltymysten kautta. Silloin kun kyseessä on markkinoilla vaihdettava hyödyke, mieltymyksiä on mahdollista selvittää markkinadatasta ja -tilastoista, siis kuluttajien toteutuneesta käyttäytymisestä. Preferenssien paljastamiseksi

¹⁰² Ekosysteemipalvelut ovat ”hyötyjä, joita luonto tuottaa ihmisille” (Juutinen 2015, 113). Niillä tarkoitetaan luonnon tarjoamia aineellisia ja aineettomia palveluja, jotka jaetaan neljään luokkaan: tuotanto-, ylläpito-, sääntely- ja kulttuuripalveluihin. Luonnon tarjoamilla kulttuuripalveluilla viitataan esimerkiksi virkistykseen ja maiseman tuottamiin esteettisiin kokemuksiin. (Ks. myös Millennium Ecosystem Assessment 2005, <https://www.millenniumassessment.org/en/index.html>.)

voidaan tehdä myös kokeellisia järjestelyjä. Silloin kun itse hyödykettä ei ole markkinoilla eikä tilastoja ole saatavilla, ihmiset voidaan saada ilmaisemaan preferenssinsä kyselyn tai haastattelun avulla. Tällöin luodaan kuvitteelliset markkinat ja tarkastellaan ihmisten valintoja näillä markkinoilla. Näin voidaan arvottaa paitsi jo toteutuneiden myös vasta suunnitteilla olevien hankkeiden vaikutuksia. (Juutinen 2015, 115.)¹⁰³

Maksuhalukkuuden menetelmien etuihin kuuluu kyky selvittää käyttöarvojen (*use value*) ohella myös erilaisia ei-käyttöarvoja (*non-use value*), joita kutsutaan passiivisiksi käyttöarvoiksi. Käyttöarvo voi olla suoraa tai epäsuoraa. Suoria käyttöarvoja kuluttajalle tarjoavat hyödykkeet, joita hän kuluttaa suoraan ja jotka usein liittyvät hänen oman etunsa tavoitteluun. Ei-käyttöarvoja ovat optioarvo, perintöarvo ja olemassaoloarvo. Optioarvo viittaa mahdollisuuteen käyttää hyödykettä tulevaisuudessa, ja olemassaoloarvo tarkoittaa sitä, että ihmiset pitävät tärkeänä jonkin asian olemassaoloa, vaikka he eivät itse sitä käyttäisi tai aikoisivat käyttää. Perintöarvo puolestaan viittaa siihen, että yksilö saa hyötyä siitä, että säilyttää mahdollisuuksia tuleville sukupolville. Käyttöarvojen ja ei-käyttöarvojen eroa on selitetty siten, että edelliset aiheuttavat henkilön taloudellisessa käyttäytymisessä muutoksia, jotka näkyvät menoina tai toimintana (rahan tai ajan käyttönä), kun taas ei-käyttöarvot voidaan tulkita kulutuksen ajalliseksi siirtämiseksi (siksi passiivisiksi käyttöarvoiksi) tai ei itseä varten oleviksi. Ei-käyttöarvojen katsotaan näkyvän ihmisten halussa maksaa veroja, antaa rahalahjoituksia tai tehdä talkootyötä. (Kaipainen 2013, 50–51; Juutinen 2011, 2014 & 2015; Noonan 2004.) Kaipainen (2013, 50) kuitenkin toteaa, että käyttö- ja ei-käyttöarvojen jaottelut eivät ole täysin vakiintuneita, vaan jotkut teoreetikot esimerkiksi ymmärtävät optioarvot kolmanneksi käyttöarvojen luokaksi.

Maksuhalukkuuden tutkimukseen on lukuisia eri menetelmiä. Valintaan niiden kesken vaikuttavat tutkimustavoitteet ja -kysymykset sekä saatavilla oleva aineisto ja ylipäätään käytettävissä olevat resurssit (osa menetelmistä edellyttää mittavaa tiedonkeruuta). Iso jako tehdään paljastettujen ja ilmaistujen preferenssien tutkimuksen välillä. Paljastettuja preferenssejä selvitetään sekä suorien että epäsuorien markkinamenetelmien kautta, joista jälkimmäisiin kuuluu muun muassa tässä selvityksessä esiteltävä hedonisten hintojen menetelmä. Ilmaistuja preferenssejä selvitetään kyselyiden ja haastatteluiden kautta, ja niihin kuuluvat selvityksessä esiteltävät ehdollisen arvottamisen menetelmä ja valintakoemenetelmä.

Julkisen taiteen tapauksessa maksuhalukkuuden menetelmistä lupaavilta vaikuttavat ainakin hedonisten hintojen menetelmä, ehdollisen arvottamisen menetelmä ja valintakoemenetelmä. Näitä menetelmiä käytetään paljon esimerkiksi ympäristötaloustieteen alueella, kun pyritään määrittämään elinympäristöön liittyvien

¹⁰³ Hyviä johdatuksia maksuhalukkuuden menetelmiin on esimerkiksi Helsingin yliopiston verkkosivulla: <https://www.helsinki.fi/fi/unitube/video/62a47d16-0ef5-4d86-a475-7ddbebbodeb3>

piirteiden, kuten luonnonympäristöjen ja rakennettujen viheralueiden, taloudellista arvoa. Hedonisten hintojen menetelmää on käytetty myös tutkittaessa arkkitehtuurin tyylin vaikutusta asuntojen hinnanmuodostukseen (Lönnqvist 2015; Pihlajaniemi 2014) ja ylipäätään rakennetun ympäristön arvoon (Mulgan ym. 2006). Maksuhalukkuuden menetelmiä on jo aiemmin tuotu runsaasti ympäristösektorilta kulttuurin puolelle (ks. esim. Navrud & Ready 2002), joten tuntuu luontevalta kokeilla niiden soveltuvuutta julkiseen taiteeseen rakennetun ympäristön osana. Käsitteelliset rinnastukset julkiseen taiteeseen vaikuttavat monessa tapauksessa mielekkäiltä ja joissakin tutkimuksissa esiintyy aivan konkreettisia yhteyksiä julkiseen taiteeseen. Tutkimuskirjallisuudesta ei kuitenkaan liiemmin löydy esimerkkejä maksuhalukkuusmenetelmien käytöstä erityisesti julkisen taiteen taloudellisen arvon tutkimukseen. Julkista taidetta kyllä sivutaan useissa julkaisuissa arvioitaessa esimerkiksi puistojen ja viheralueiden arvoa (Aiello ym. 2010), kaupunkikehittämisen vaikutuksia (Lanz & Provins 2011) tai rakennetun ympäristön arvoa (Mulgan ym. 2006). Niin ikään julkinen taide mainitaan, kun pohditaan teoreettisesti maksuhalukkuusmenetelmien käyttömahdollisuuksia (Noonan 2004).

Ehdollisen arvottamisen menetelmä

”This is what economists call contingent evaluation – it’s hard to put a price on a nice view but people do get a benefit from it.” (Ostrow 2017.)

Ehdollisen arvottamisen menetelmä (*contingent valuation, CVM*) on yksi ilmaistujen preferenssien menetelmistä. Menetelmä on käyttökelpoinen esimerkiksi, kun selvitetään julkishyödykkeen¹⁰⁴ määrässä tapahtuvien muutosten aiheuttamia hyvinvointivaikutuksia (positiivisia tai negatiivisia). Maanpuolustus on klassinen esimerkki puhtaasta julkishyödykkeestä, mutta myös esimerkiksi julkisilla puistoilla ja julkisella taiteella on julkishyödykkeen ominaisuuksia, kuten aiemmin todettiin. Ehdollisen arvottamisen menetelmä on kehitetty ympäristötaloustieteen alalla (Noonan 2004, 2007), ja sitä on Suomessa käytetty määritettäessä esimerkiksi taloudellista arvoa kansallispuistojen ja ylipäätään ekosysteemipalveluiden virkistyskäytölle. Ihmisiltä selvitetään kyselyn tai haastattelun avulla, paljonko he olisivat valmiita maksamaan kuvailusta ympäristön muutoksesta. Markkinattomalle ympäristöhyödykkeelle saadaan näin rahassa ilmaistu arvo, jota tarvitaan esimerkiksi kustannushyötyanalyysissä. Yhdeksi metsien tarjoamista ekosysteemipalveluista on määritelty kulttuuripalvelu, jota se tarjoaa antamalla mahdollisuuden maiseman katseluun ja ulkoiluun (Juutinen 2014).

¹⁰⁴ Puhdas julkishyödyke on sellainen, että sen käyttö ei vähennä hyödykkeen arvoa muille käyttäjille (”kulumaton hyödyke”) eikä yksittäisiä kuluttajia voi estää hyötymästä hyödykkeen olemassaolosta (”avoin hyödyke”).

Tällöin ollaan käsitteellisesti jo varsin lähellä rakennettuun tai kulttuuriympäristöön ja joskus myös luonnonympäristöön sijoitettua julkista taidetta.

Ehdollisen arvottamisen menetelmän nimi tulee siitä, että vastauksia kysytään yksilöiltä ehdollisena jonkin tarkoin määritellyn tilanteen tapahtumiselle (Kaipainen 2013, 129). Vastaajille esitellään muutosskenaario, johon heitä pyydetään ottamaan kantaa (mp.). Menetelmässä hyödynnetään useita erilaisia kyselytekniikoita. Maksuhalukkuutta voidaan selvittää erilaisin keinoin, joita ovat esimerkiksi avoin, suora kysymys, tarjouspeli, maksukorttitekniikka ja dikotominen valinta. Avoin kysymys tarkoittaa, että vastaajalta kysytään suoraan, kuinka paljon hän olisi valmis maksamaan esimerkiksi tietystä ympäristön tilan parannuksesta. Tarjouspeli puolestaan muistuttaa huutokauppaa. Maksukorttitekniikassa vastaaja valitsee maksukortilla sen luvun, joka on lähinnä hänen omaa maksuhalukkuuttaan; lopullinen maksuhalukkuus selvitetään toistuvien tarjousten kautta. Dikotomisessa valinnassa vastaajalle esitetään erilaisia summia koskien muutoksen hintaa, jotka vastaaja hyväksyy tai hylkää. Sen jälkeen hänelle voidaan esittää myös aiempiin valintoihin sidottu jatkokysymys, jolloin saadaan lisää informaatiota hänen maksuhalukkuudestaan. (Ks. esim. Noonan 2003, 2004; Juutinen 2015.)

Kulttuurin alueella ehdollisen arvottamisen menetelmää alettiin soveltaa laajemmassa mitassa 1990-luvun loppupuoliskolla (Noonan 2004, 209). Chicagon yliopistossa järjestettiin vuonna 2002 aiheesta seminaari, jossa pitämästään esitelmästä David Throsby (2003) julkaisi kulttuurin taloustieteen kansainvälisessä lehdessä artikkelin *Determining the Value of Cultural Goods: How Much (or How Little) Does Contingent Valuation Tell Us?*. Tässä artikkelissa Throsby arvioi olleensa itse Glenn Withersin kanssa vuonna 1983 ensimmäisiä ehdollisen arvottamisen menetelmän soveltajia kulttuurin alueelle. Tuolloin he päätyivät tutkimuksessaan siihen, että Australiassa taiteista saadut julkishyödyt (*public-good benefits*) ylittivät niiden saamat julkiset tuet. (Ks. Throsby & Withers 1986.)

Pohjoismaissa ehdollisen arvottamisen menetelmän uranuurtajia kulttuurin alueella on tanskalainen Trine Bille Hansen, joka aloitti tarkastelemalla Kööpenhaminan Kuninkaallisen teatterin tapausta vuonna 1997 (ks. myös esim. Lundhede, Bille & Hasler 2013). Suomessa maksuhalukkuuden ja ehdollisen arvioinnin menetelmää taiteen ja kulttuurin alalla on soveltanut muun muassa Timo Tohmo (2002; 2007; 2017) musiikkikeskusten ja museoiden tapauksessa. Väitöskirjassaan (2007) Tohmo kysyi yli 18-vuotiailta jyvaskyläläisiltä, paljonko nämä olisivat valmiita maksamaan veroja, jotta Keski-Suomen museo olisi toiminnassa. Kuntalaisten maksuhalukkuus osoittautui korkeammaksi kuin summa, joka heidän veroistaan kohdennettiin museolle, niinpä Tohmon päätelmän mukaan kuntalaisten maksuhalukkuus oikeutti museon toiminnan. Bille Hansen (1997) päätyi vastaavaan tulokseen Kuninkaalli-

sen teatterin tapauksessa. Kuten edellä todettiin, maksuhalukkuuden tutkimus on kulttuurin taloustieteessä usein liittynyt julkisen tuen oikeutukseen ja perusteisiin.

Ehdotuksessaan ehdollisen arvottamisen tutkimusohjelmaksi taiteen ja kulttuurin alueella Noonan (2004, 215–216) mainitsee yhdeksi mahdolliseksi soveltamiskohteeksi taidekaupunginosat ja julkisen taiteen hankkeet. Menetelmän avulla voitaisiin hänen mukaansa selvittää sekä julkisen taiteen käyttöarvoja että ei-käyttöarvoja, ja tuloksia voitaisiin hyödyntää kaupunkisuunnittelussa ja -kehittämisessä. Noonanin käsityksen mukaan ehdollisen arvottamisen menetelmällä voitaisiin esimerkiksi hankkia palautetta vaihtoehtoisista julkisen taiteen suunnitelmista ja tietoa niiden kannatuksesta eri yhteiskuntapiireissä. Hän viittaa mahdollisuuteen hyödyntää kyselyissä erilaisia visualisointeja tarjolla olevista vaihtoehdoista. (Mas. 217.) Tämä parantaisi kuluttajien mahdollisuuksia punnita keskenään vasta suunnitelmavaiheessa olevia, kuvitteellisia vaihtoehtoja.

Vaikka kysymyksiä ei ole muotoiltu siten kuin varsinaisessa maksuhalukkuus-tutkimuksessa tehtäisiin, raportin alkupuolella esitelty *Prosentti taiteelle* -hankkeessa tehty *Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja* -kysely antaa osviittaa asiantilasta suomalaisen keskuudessa. Vuonna 2016 tehdyn kyselyn mukaan suhtautuminen julkiseen taiteeseen on Suomessa varsin myönteistä. Valtaosa toivoi kaupunkiinsa nykyistä enemmän julkista taidetta samoin kuin asuinalueita ja -taloja, joissa on panostettu korkealaatuiseen arkkitehtuurin ja taiteeseen. Kaksi kolmesta näki, että taide nostaa asuinalueen ja kiinteistön arvoa, mutta vain joka kolmas olisi valmis maksamaan hieman enemmän omistusasunnosta, jos noin prosentti rakennuskustannuksista käytettäisiin taiteeseen. Kyselyssä ei tiedusteltu halukkuutta maksaa julkisen taiteen kustannuksia verojen muodossa.

Hedonisten hintojen menetelmä

”Asuinympäristön laatu – kapitalisoituu asuntojen hintoihin.” (Lönnqvist & Pihlajaniemi 2016, 30)

Hedonisten hintojen menetelmä (*hedonic method*) kuuluu niihin maksuhalukkuuden tutkimusmenetelmiin, jotka nojaavat kuluttajien paljastettuihin preferensseihin.¹⁰⁵ Hedonisten hintojen menetelmä luokitellaan epäsuoraksi arvottamisen menetelmäksi, koska päätelmät tehdään kuluttajien toteutuneista valinnoista, jotka eivät kohdistu suoraan

¹⁰⁵ Andrew Court esitteli hedonisten hintojen menetelmän autoteollisuuteen liittyvän tutkimuksen yhteydessä 1930-luvulla (Goodman 1998). 1970-luvulla Polinsky ja Rubinfeld (1977) sovelsivat menetelmää asuntomarkkinoilla ratkaistakseen arvon määrittämisongelman sellaisista hyödykkeistä, joista ei käydä kauppaa suoraan markkinoilla. Halvorsen ja Pollakowski (1981) tutkivat 1980-luvulla edelleen menetelmän soveltamista asuntomarkkinoihin ja sisällyttivät laskentaan asunnon rakenteellisia ja sijaintiominaisuuksia koskevaa tietoa. Heidän kehittelemäänsä menetelmää on sittemmin käytetty laajalti ja se vastaa pitkälti nykyisin käytettyjä malleja.

arvotettavaan hyödykkeeseen. Hedonisten hintojen menetelmä on laajalti tunnettu, ja sitä on käytetty useissa tutkimuksissa sekä Suomessa että ulkomailla sen selvittämiseksi, mikä vaikutus tietyillä tekijöillä, kuten viheralueiden tai tunnustettujen arkkitehtuurikohteiden läheisyydellä, on asuntojen myyntihintoihin tai vuokriin (esim. Lönnqvist 2015; Tyrväinen 1997; Laakso & Loikkanen 1995; Bin 2000; Aiello ym. 2010; Oduwale & Eze 2013). Menetelmän taustalla on ajatus, että markkinoilla myytävän hyödykkeen hintaa määräävät paitsi ”sisäiset” ominaisuudet myös ulkoinen ympäristö. Hyödykkeen eri ominaisuuksiin liittyviä havaitsemattomia hintoja kutsutaan varjohinnoiksi. Hyödykkeen kokonaishinta muodostuu näistä eri komponenteista. Hedonisten hintojen menetelmässä kuluttajien halukkuus maksaa asunnon eri ominaisuuksista päätellään tilastollisin menetelmin regressiomalliin nojautuen.¹⁰⁶ Laskennassa hyödykkeen sisäiset ominaisuudet vakioidaan, jolloin päästään selvittämään eri ympäristötekijöiden osuutta hinnasta, toisin sanoen kuluttajien preferenssejä ja maksuhalukkuutta eri ominaisuuksia kohtaan. Yksinkertaisimmillaan idea tulisi esiin silloin, kun markkinoilta olisi löydettävissä kaksi muilta piirteiltään samanlaista hyödykettä, jotka poikkeavat vain kiinnostuksen kohteena olevan ympäristötekijän kannalta, jolloin hintaero paljastaisi suoraan maksuhalukkuuden sitä kohtaan (vrt. Taylor 2003).

Hedonisten hintojen menetelmää käytetään paljon tutkittaessa asuntojen hinnanmuodostusta. Asunnon arvon ymmärretään riippuvan sekä sen itsensä ominaisuuksista, kuten iästä, koosta, varustetasosta ja kunnosta, sekä sen sijaintiin ja ympäristöön liittyvistä tekijöistä. Laskentakaavana tämä ilmaistaan sanomalla, että P on $S:n$, $N:n$, $L:n$ ja $E:n$ funktio, jossa P tarkoittaa asunnon hintaa, S asunnon rakenteellisia tekijöitä (huoneiden lukumäärä, neliömäärä, rakennusvuosi, varustetaso jne.), N naapuruston piirteitä (rauhallisuus, turvallisuus, sosioekonominen rakenne, koulujen ja muiden palvelujen saavutettavuus ja laatu, viheralueet jne.) ja E ympäristön piirteitä (melu, saaste ja niin edelleen). (Aiello ym. 2010, 7.) Tutkimuskysymyksenä voi olla esimerkiksi, kuinka puistojen ja muiden viheralueiden läheisyys ja laatu vaikuttavat asuntojen hintaan, eli kuinka paljon näistä ympäristötekijöistä ollaan valmiita maksamaan ja miten vaikutus riippuu asunnon etäisyydestä erityyppisiin viheralueisiin. Menetelmän käyttö edellyttää suurta määrää tietoa asuntojen myyntihinnoista sekä asuntojen ominaisuuksista ja niiden ympäristöstä.

Suomessa hedonisten hintojen menetelmää on käytetty tutkittaessa esimerkiksi asunnon lähellä sijaitsevien viheralueiden merkitystä kuluttajille. Jos luontoalueiden läheisyydestä maksetaan kohonneina asuntohintoina, tämä maksuhalukkuus ymmärretään ympäristön laadun arvoksi (Juutinen 2015, 115). Käsillä olevan raportin

¹⁰⁶ Lönnqvist ja Pihlajaniemi (2016, 30) kirjoittavat seuraavasti: ”Asunto on luonteeltaan myös yhdistelmähyödyke, jonka markkinahinnan voidaan ajatella muodostuvan asunnon ominaisuuksien ja näihin ominaisuuksiin liittyvien havaitsemattomien hintojen eli niin kutsuttujen varjohintojen lopputuloksena. Kuluttajien maksuhalukkuus asunnon eri ominaisuuksista voidaan päätellä tilastollisin menetelmin, regressiomalliin perustuvaa hedonisten hintojen menetelmää käyttäen.”

kannalta kiinnostava esimerkki on Metlan ja Helsingin kaupungin yhteistyönä toteutettu, ympäristöministeriön rahoittama *Kaupunkiviheralueiden arvo ja merkitys asukkaille* hanke (2003–2006). Siinä oli taloudellista arvoa tutkittaessa perusaineistona VTT:ltä saatu kiinteistövälittäjien ylläpitämä asuntokauppa-aineisto, joka koski Itä- ja Pohjois-Helsinkiä. Ympäristömuuttujiin kuuluivat muun muassa viheralueiden suhteellinen osuus asunnon ympärillä, etäisyys lähiviheralueisiin ja suuriin ulkoilualueisiin, etäisyys merenrantaan sekä ikkunanäkymä, jota arvioitiin ilmakuviin perusteella. Ympäristöä kuvaavia muuttujia pyrittiin tutkimuksessa mielenkiintoisesti jalostamaan hyödyntämällä paikka- ja reittitietoa sekä valokuvia. Tutkimus osoitti, että viheralueiden tuottamista maisema- ja virkistysyhyödyistä todella maksetaan asuntojen hinnoissa. Itä-Helsingissä merenrannan läheisyys nosti vahvasti asuntojen arvoa, Pohjois-Helsingissä taas vaikutti etäisyys Keskuspuistoon. Myös pienemmät viheralueet näkyivät hinnoissa mutta heikommin. (Tyrväinen, Lönnqvist & Leino 2006; Lönnqvist & Tyrväinen 2009, 124–126.)

Henrik Lönnqvist (2015) ja Janne Pihlajaniemi (2014) ovat tutkineet hedonisten hintojen menetelmän avulla arkkitehtonisen laadun vaikutusta asuntojen hintoihin (ks. myös Lönnqvist & Pihlajaniemi 2016). Lönnqvist tutki kiinteistöalouden väitöskirjassaan kaupunkiluonnon, arkkitehtuurin laadun ja työpaikkojen saavutettavuuden vaikutusta asuntojen hintoihin pääkaupunkiseudulla. Hänen arkkitehtuurin laatua koskevista kysymyksistään monet voitaisiin esittää rinnasteisesti julkisen taiteen tapauksessa, kuten kuinka hyvin arkkitehtien arvot vastaavat kuluttajien arvoja asuntomarkkinoilla, millaisia eroja on eri arkkitehtuurityylien vaikutuksessa asuntojen hintoihin ja onko arkkitehtuurin tyylillä ulkoisvaikutuksia¹⁰⁷, jotka hyödyttävät ns. kolmansia osapuolia asuntomarkkinoilla. Lönnqvist otti laskelmissaan huomioon paitsi rakennuksen arvostuksen myös suunnittelijan pätevyyden ja maineen. Ulkoisvaikutuksilla tarkoitettiin arkkitehtonisesti arvostettuihin kohteisiin avautuvia näkymiä. Lönnqvistin aineisto koski eteläisen Helsingin asuntokantaa vuosina 1980–2008. (Mts. 22–23.) Tutkimuksen mukaan arkkitehdin ansiot korottivat asuntojen hintaa ja näkymällä arvostettuun kohteeseen oli ulkoisvaikutusta. Arkkitehtuurityyli vaikutti tällä alueella asuntojen hintaan, ja kaikkein arvostetuimmaksi osoittautui jugend. (Mts. 156–157.) Jugendin hintaero verrattuna sotienjälkeisen ajan tyyliasuuntiin oli tutkimusajanjaksona 10–15 prosentin luokkaa (Lönnqvist & Pihlajaniemi 2016, 32).

Pihlajaniemi (2014) selvitti väitöskirjassaan Lönnqvistin tapaan arkkitehtonisen laadun ja asuntojen hintojen välistä yhteyttä Helsingin eteläisen kantakaupungin alueella vuosina 1980–2008. Arkkitehtinä hän lähestyi näitä kysymyksiä eri näkökulmasta kuin Lönnqvist. Pihlajaniemi tuo keskusteluun termin ”esteettinen ulkois-

¹⁰⁷ Ulkoisvaikutus tässä tarkoittaa, että toimija A:n valinnat vaikuttavat toimija B:n hyvinvointiin, vaikka B ei maksa niistä eikä A:lla ole ollut tarkoitusta vaikuttaa B:n hyvinvointiin.

vaikutus”, joka voisi olla sovellettavissa julkiseen taiteeseen (vrt. s. 74). Hän viittaa Ahlfeldtin ja Maennigin (2010) tutkimukseen, jossa ilmeni, että suora etäisyys rakennusperintökohteeseen vaikutti asuntojen hintoihin eli nämä ikään kuin säteilivät ulkoisvaikutusta tasaisesti eri suuntiinsa. Kohteen ei tarvinnut välttämättä olla asunnosta nähtävissä vaan ulkoisvaikutuksessa voi olla kyse eräänlaisesta alueimagosta. (Mts. 76.) Tämä huomio kuulostaa olennaiselta tutkittaessa julkista taidetta, etenkin ikonisia taideteoksia tai kokonaisia taidekaupunginosia. Lönnqvistin ja Pihlajaniemen (2016, 33) tutkimustulosten mukaan erityisesti arkkitehtonisilla maamerkeillä on selvä positiivinen vaikutus asuntojen hintoihin: suora näkymä kohti maamerkkiä nosti asunnon hintaa 3–6 prosenttia. Pihlajaniemi (2014, 150) nimeää tämän ”arkkitehtonisen näkymän aiheuttamaksi preemioksi”. Rinnastuksia herättävä on myös hänen toteamuksensa, että kaupunkiympäristössä arkkitehtonisen laadun ulkoisvaikutusten on perusteltua olettaa kohdistuvan moniin muihinkin ihmisiin kuin vain niihin, joiden oman asunnon ikkunasta näkymä avautuu (mts. 152). Hän mainitsee erityisesti arkkitehtuurikohteen ohikulkijoihin kohdistuvat ulkoisvaikutukset, joita hän pitää tärkeänä jatkotutkimusaiheena.

Hedonisten hintojen menetelmä vaikuttaa monessa suhteessa lupaavalta tavalta selvittää julkisen taiteen vaikutusta asuntojen hintoihin, mikä tarkoittaa kuluttajien todellisen käyttäytymisen perusteella pääteltyä halua maksaa siitä osana asuntojen hintoja. Tutkimuksessaan Pittsburghin kaupungin viheralueiden taloudellisista vaikutuksista Aiello ym. (2010) mainitsevat julkisen taiteen yhtenä viheralueiden komponenttina ja pohtivat sen arvottamiseen tarvittavia aineistoja ja menetelmiä. Muilta osin he nojaavat tutkimuksessaan hedonisten hintojen menetelmään. He pitävät julkisen taiteen hyötyjen mittaamista haasteellisena tehtävänä ja toteavat, että mitään kvantitatiivista menetelmää siihen ei ollut tuohon mennessä kehitetty (mts. 47). Heidän suosituksensa on soveltaa hedonisten hintojen menetelmää tai ROI-mallia eli sijoitetun pääoman tuotto prosenttia (*return on investment*) (mp.). Itse he eivät kuitenkaan tutkimuksessaan ryhdy käytännössä arvioimaan julkisen taiteen hintavaikutusta.

Hedonisten hintojen menetelmää pidetään laskennallisesti melko vaativana, mikä lisäksi se edellyttää suurta määrää tietoja asuntojen itsensä ja niiden ympäristön ominaisuuksista sekä myynti- tai vuokrahinnoista (ks. esim. Lönnqvist & Tyrväinen 2009, 128). Edellä esitellyistä kaupunkiluonnon ja arkkitehtuurin laatua koskevista tutkimuksista näkyy, että muuttujien konstruoinnissa tarvitaan kekseliäisyyttä ja kykyä hyödyntää esimerkiksi paikkatiedon tarjoamia mahdollisuuksia. Suomessa on jo monessa kaupungissa saatavana koordinaattitasolla tietoa julkisista taideteoksista, mutta esimerkiksi ikkunanäkymien selvittäminen edellyttäisi huomattavaa lisätyötä. Estimoinnissa tarvittavien asuntokauppaa ja asuntojen ominaisuuksia koskevien tietojen saatavuuteen palataan raportissa myöhemmin.

Valintakoemenetelmä

Valintakoemenetelmä (*choice experiment, CE*) kuuluu niihin maksuhalukkuuden tutkimusmenetelmiin, jotka nojaavat kuluttajien ilmaistuihin preferensseihin. Siinä selvitetään kuvitteellisen mutta mahdollisen valintatilanteen avulla, paljonko kuluttaja olisi valmis maksamaan tutkittavan kohteen, esimerkiksi ekosysteemipalvelun, asunnon tai kaupunkiympäristön, eri ominaisuuksista. Menetelmä sopii erityisesti tilanteisiin, joissa arvotetaan useiden ominaisuuksien eli attribuuttien samanaikaisia muutoksia; oletuksena siis on, että kuluttajien preferenssit eivät perustu yhdelle vaan yhtä aikaa usealle attribuutille. Yksilöiden tekemien valintojen perusteella saadaan tietoa attribuuttien välisistä vaihtosuhteista. (Ks. esim. Juutinen 2015.) Menetelmässä vastaajalle esitetään peräjälkeen esimerkiksi viisi eri valintatilannetta, joissa esimerkiksi kolmesta vaihtoehdosta on valittava itselleen mieluisin. Kussakin vaihtoehdossa tarkastellaan samoja tutkittavan kohteen ominaisuuksia (*attributes*) mutta niiden taso (*level*) vaihtelee; esimerkiksi asuntomarkkinoita tutkittaessa yksi ominaisuuksista voisi olla viheralue ja taso voisi kuvata sen etäisyyttä asunnosta. Tavallisesti yksi vaihtoehdoista on nykytila. Vaihtoehdoissa ehdotetaan rahasummaa, jonka vastaaja olisi valmis maksamaan siitä, että ominaisuuden taso muuttuisi esitetyllä tavalla. Vastaajien valintojen perusteella tutkija pystyy selvittämään eri attribuutteihin liittyviä maksuhalukkuuksia. (Juutinen 2011; 2015.)

Valintakoemenetelmän tilanteet ovat kuvitteellisia, mutta tarkoituksena on rakentaa todellista valintatilannetta edustava asetelma, ja menetelmän luotettavuus riippuu pitkälle siitä, kuinka hyvin tässä onnistutaan (Haltia ym. 2019, 32). Menetelmän haasteisiin kuuluu lomakkeen ja ohjeistuksen laadinta ymmärrettäväksi. Menetelmässä on tärkeää selittää vastaajalle tilanne selkeästi: mikä on kyselyn aihepiiri ja tarkoitus, kuinka menetelmä periaatteessa toimii, missä kyselyssä esitetyt muutokset tapahtuisivat maantieteellisesti ja mikä olisi tapahtuvien muutosten aikaperspektiivi. Valintakoekysymysten ohella vastaajalta yleensä tiedustellaan muun muassa sosioekonomista asemaa sekä asenteita aihepiiriä kohtaan, jotta voidaan selvittää vastausten yhteyttä näihin taustamuuttujiin.

Kansainvälisesti ja Suomessa valintakoemenetelmää on käytetty runsaasti ekosysteemipalveluita tutkittaessa. Artti Juutinen on kumppaneineen käyttänyt tätä menetelmää useissa metsien käyttöön liittyvissä tutkimuksissa, kuten Oulangan kansallispuistoa koskevassa tutkimuksessa, jossa tavoitteena oli saada tietoa kävijöiden preferensseistä puiston erilaisten kehittämisvaihtoehtojen suhteen (Juutinen ym. 2011). *Metsästä hyvinvointia* -tutkimusohjelmassa valintakoemenetelmää käytettiin taloudellisen arvon määrittämiseksi valtion talousmetsien virkistyskäytölle. Vastaajille esitettiin kolmen eri attribuutin avulla kuvaukset nykytilasta ja sille kahdesta vaihtoehdosta sekä tieto vaihtoehtojen aiheuttamasta lisäyksestä kotitalouden verotukseen.

Attribuutit olivat vesiensuojavyöhykkeiden leveys, hoidettujen metson soidinpaikkojen määrä ja retkeilyreitille näkyvien avohakkuualojen runsaus. (Juutinen 2014; Juutinen 2015, 116; Juutinen ym. 2014.) Valintakoemenetelmällä saatua tietoa maksuhalukkuudesta on mahdollista käyttää kustannushyötyanalyysissä ja tutkia, ylittääkö kuluttajien yhteen laskettu maksuhalukkuus virkistysalueiden ylläpitokustannukset. Sen avulla on mahdollista myös määritellä pääsymaksu aiemmin ilmaisille palveluille.

Suomessa on vastikään tutkittu valintakoemenetelmän avulla tiittävästi ensimmäistä kertaa asumispreferenssejä. Pellervon Taloustutkimus PTT:n tekemän tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa ihmisten mieltymyksistä, jotta voitaisiin rakentaa heidän toiveitaan ja tarpeitaan vastaavia asuntoja (Haltia ym. 2019; ks. myös Savolainen 2019). Tehtävänä oli myös hakea malleja tiivistää asumista kaupunkiseuduilla niin, että ihmisten preferenssit otetaan huomioon (mts. 18).¹⁰⁸ Tutkimus toteutettiin kyselynä, johon saatiin noin 2 900 vastaajaa 21 kaupungista. Kyselyssä esitettiin valintatilanne, jossa oli muuttujina seitsemän asumisen ominaisuutta: asuinalue, talotyyppi, vehreys, autopaikat, pinta-ala, yhteiskäyttötilat sekä vuokra tai hankintahinta. Vastaajalle esitettiin viisi valintatilannetta, joissa kussakin nykytilan rinnalla kuvattiin kahta uutta asuntoa vaihtelevine attribuutteineen. Näin selvitettiin, mitä tekijöitä vastaajat valinnoissaan painottavat ja mistä he ovat valmiita maksamaan. Valintakoemenetelmä valittiin tutkimukseen siksi, että haluttiin tarkastella useiden asunnon ominaisuuksien yhtäaikaista vaikutusta (mts. 3). Valintakoemenetelmä katsottiin paremmaksi kuin tavanomaisemmin käytetty todellisiin asuntokauppoihin perustava hedonisten hintojen menetelmä, koska tämä voi heijastaa asuntojen rajallista tarjontaa (mts. 32). Toisaalta haluttiin menetelmä, joka ei päästä ihmisiä aivan vapaasti unelmoimaan vaan voidaan luoda tilanne, jossa asumisen eri ominaisuuksia arvioidaan ottaen huomioon taloudelliset ja muut rajoitteet (mts. 13). Kyselyyn sisältyi myös 25 väittämän mittaristo vastaajien asumiseen liittämien arvojen ja asenteiden määrittämiseksi (Haltia ym. 2019, 58).

PTT:n tutkimuksessa vastaajat olivat yleisesti ottaen halukkaita maksamaan vehreydestä asunnon läheisyydessä. Niin ikään lähiöitä vieroksuttiin suhteessa kaupunkikeskustan lähialueisiin tai uusiin asuntoalueisiin. (Mts. 3.) Koko tutkimusaineiston perusteella muodostettiin neljä erilaista asukasprofiilia: viherkaupungin pientaloasujat (24 % vastaajista), urbaanit kaupunkilaiset (15 %), hintatietoiset omistusasujat (50 %) sekä modernit viherkaupunkilaiset (11 %). Urbanit kaupunkilaiset viihtyvät vilkkaassa kaupunkimaisessa ympäristössä ja luonnoksi heille riittää lähipuisto. Joustavuuden takia he suosivat vuokra-asumista omistamisen sijaan. (Mts. 5.) Julkisen taiteen preferenssien kannalta useat näistä ryhmistä kuulostavat kiinnostavilta, mutta sen

108 Hankkeen rahoittivat RAKLI, Helsingin, Espoon, Vantaan ja Tampereen kaupungit, Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymä HSY, MAL-verkosto, SATO Oyj sekä ympäristöministeriö.

enempää PTT:n tutkimukseen kuin Suomessa aiemmin tehtyihin asumispreferenssejä koskeviin tutkimuksiin yleensäkin ei ole sisältynyt tähän aihepiiriin liittyviä kysymyksiä (ks. myös Strandell 2017; Niemelä ym. 2009; Hasu 2009).

Kansainvälisesti valintakoemenetelmää on käytetty myös taiteen ja kulttuurin alueella. Tutkimukset ovat tyypillisesti liittyneet taide- ja kulttuurilaitoksiin ja kulttuuriperintökohteisiin (esim. Kinghorn & Willis 2007; Lundhede, Bille & Hasler 2012). Suomessa valintakoemenetelmää ei ole taiteen ja kulttuurin alueella vielä liiemmin käytetty. Jouni Kaipainen (2013) sovelsi sekä ehdollisen arvottamisen menetelmää että valintakoemenetelmää väitöskirjassaan, joka käsitteli maksuhalukkuutta maaseudun suhteen. Yhtenä tutkittavista maaseudun ominaisuuksista Kaipaisen kyselyissä oli ”maisema ja kulttuuriperintö”. Kaipaisen väitöskirjasta löytyy systemaattinen kirjallisuuskatsaus taloudellisen arvottamisen menetelmien soveltamisesta taiteen ja kulttuurin alueella (ks. erityisesti s. 161–164). Kulttuuriperintö ymmärrettiin tutkimuksessa kattamaan sekä aineellisen että aineettoman kulttuurin mukaan lukien elävän perinteen, kuten teatterin ja festivaalit (mts. 161). Julkista taidetta ei Kaipaisen tutkimuksessa mainittu, ja se liitetäänkin vahvasti urbaaniin ympäristöön.

Julkisen taiteen hankkeiden tapauksessa voitaisiin esimerkiksi Kinghornin ja Willisin (2007) tutkimuksen tapaan vertailla valintakoemenetelmän avulla asukkaiden preferenssejä erilaisten suunnitelmavaihtoehtojen välillä. Edellä mainittu Noonanin (2004, 217) tutkimusidea muistuttaa tätä läheisesti, joskin hän esittää sen ehdollisen arvioinnin menetelmän yhteydessä. Noonanin ehdottama kuvien käyttäminen kyselyssä julkista taidetta tutkittaessa helpottaisi vaihtoehtojen hahmottamista. Valintakoemenetelmään voitaisiin sisällyttää vaihtoehtoina yhtä lailla kiinteitä taideteoksia kuin tapahtumia ja yhteisöllisiä taidehankkeita. Menetelmän avulla olisi mahdollista selvittää myös laajemmin siitä, kuinka ihmiset suhtautuvat julkisen ja sosiaalisen taiteen käyttöön kulttuurivetoisessa kaupunkikehittämisessä tai taiteilijavetoisissa luovan paikantekemisen hankkeissa.

Tutkimuskysymyksen ja menetelmän suhde

Kaikkia edellä esiteltyjä maksuhalukkuuden menetelmiä voidaan soveltaa julkisen taiteen tapauksessa. Menetelmien avulla voidaan tuoda esiin sellaisia julkisen taiteen taloudellisia ulottuvuuksia ja arvoja, joita vaikutustutkimukset eivät tuo esiin. Julkisen taiteen tapauksessa esimerkiksi olemassaoloarvo ja perintöarvo tuntuvat relevanteilta, eli ihmisillä voi olla halukkuutta maksaa siitä, vaikka he eivät itse katsoisi siitä suoraan hyötyvänsä. Menetelmien oheistuotteena saadaan lisäksi tietoa ihmisten mieltymyksistä julkisen taiteen suhteen, mitä voisi hyödyntää asiantuntijapäätösten rinnalla tehtäessä päätöksiä julkisesta taiteesta. Menetelmillä kuitenkin vastataan hieman erilaisiin kysymyksiin ja ne soveltuvat eri tilanteissa käytettäväksi.

Taulukkoon 7 on koottu esitys eri menetelmien käyttömahdollisuuksista julkisen taiteen tapauksessa¹⁰⁹. Ennen kuin valinta tehdään ja hankitaan empiiristä aineistoa, on lisäksi pohdittava eri menetelmien etuja ja haittoja sekä niiden taustaolettamuksia. Aineistojen keruu on monessa tapauksessa työlästä tai niiden ostaminen ja muokkaus kallista. Menetelmät edellyttävät vastaajilta usein monimutkaisia valintoja, ja niiden taustaoletuksiin kuuluu rationaalisia valintoja tekevä yksilö, mitä voidaan kritisoida (ks. esim. Throsby 2003, 276).

Hedonisten hintojen menetelmän avulla voidaan estimoida, mitä ihmiset maksavat tai ovat maksaneet siitä, että julkista taidetta on lähellä asuntoa. Olettamuksena on, että asuntojen hinta määräytyy niiden ominaispiirteiden ja ympäristön mukaan. Estimointiin tarvitaan tietoa asuntojen hinnoista ja asuntojen fyysisistä ja ympäristöön liittyvistä ominaisuuksista, joista yksi on etäisyys julkisesta taiteesta. Valintakoe-menetyksessä tehdään kysely, jossa vastaajia pyydetään valitsemaan eri skenaarioita ja muuttujia vastaavat hintatasot. Kun vastauksia on riittävästi, tehdään regressioanalyysi siitä, mitä vastaajat ovat valmiita maksamaan erilaisista muuttujista, kuten julkisesta taiteesta oman asunnon läheisyydessä. Ehdollisen arvottamisen menetelmä nojaa myös kyselyyn. Siinä vastaajilta kysytään suoraan, mitä he ovat valmiita maksamaan tuotteista tai palveluista, jotka eivät ole markkinoilla. Seuraavalla sivulla on taulukko-yhteenveto, joka on työstetty O'Brienin (2010) pohjalta. Taulukossa esitetään, minkälaisien kysymysten ratkaisemiseen eri menetelmiä voidaan yleensä käyttää, mitä etuja tai haittoja eri menetelmillä on sekä mikä eri menetelmien käyttö voisi julkisen taiteen yhteydessä olla.

¹⁰⁹ Taulukon on työstänyt julkiseen taiteeseen soveltuvaksi Filip Jägerroos O'Brienin (2010) pohjalta.

Taulukko 7. Maksuhalukkuuden menetelmien käyttömahdollisuudet julkisen taiteen tapauksessa.

Menetelmä	Tutkimuskysymys	Edut	Haitat, ongelmat	Soveltaminen julkiseen taiteeseen
Hedonisten hintojen menetelmä	Miten etäisyys taiteesta vaikuttaa asunnon hintaan: mitä ihmiset ovat maksaneet asunnon lähellä olevasta taiteesta?	Perustuu markkinahintoihin ja siihen, mitä ihmiset ovat todella maksaneet asunnosta taiteen lähellä.	Kertoo ensisijaisesti käyttöarvoista. Asunnon myyntikulut voivat vääristää tulosta. Toteutuneet asuntokaupat heijastavat olemassa olevaa tarjontaa.	Sisällytetään laskentaan muuttujan "asunnon etäisyys julkiseen taiteeseen (GIS tai metriä)", jolloin voidaan mitata, vaikuttaako taideteosten läheisyys asuntojen hintoihin.
Valintakoe-menettelmä	Mitä ihmiset ovat halukkaita maksamaan julkisesta taiteesta (siihen liittyvät erilaiset muuttajat)?	Ei kysy suoraan maksuhalukkuutta. Auttaa ymmärtämään arvoja, koska vastaajilla on selkeät vastausvaihtoehdot.	Kyselyn toteuttaminen on kallista ja haasteellista, ei varsinaisesti mittaa teosten arvoa, vaan sen sijaan erilaisia vaihtoehtoja.	Voidaan selvittää, miten ihmiset arvottavat eri vaihtoehtoja taiteelle (myös sen pois jättämiselle) tietyssä ympäristössä.
Ehdollisen arvottamisen menetelmä	Mitä ihmiset ovat valmiita maksamaan tuotteesta tai palvelusta, joka ei ole markkinoilla?	Suoraviivainen ja yksinkertainen toteuttaa. Ihmisiltä kysytään suoraan heidän maksuhalukkuuttaan tuotteista tai palveluista.	Kyselyn toteutus on kallista ja haasteellista. Voi syntyä teknisiä virheitä, kun kysytään ihmisiltä suoraan heidän maksuhalukkuuttaan.	Ihmisiltä voidaan kysyä suoraan, mitä he olisivat valmiita maksamaan taiteesta. Kysymyksiä voidaan tarkemmiksi (uniikit taideteokset).

Lähde: O'Brien 2010 (muokattu ja lisätty julkisen taiteen sovellusta koskeva sarake).

Tässä luvussa esitelyjen maksuhalukkuuden menetelmien lisäksi julkisen taiteen arvoa voitaisiin tutkia esimerkiksi elämänlaatua mittaavien menetelmien ja taloudellisen faktorianalyysin avulla (vrt. O'Brien 2010). Tätä selvitystä varten tehtyjen asiantuntijahaastatteluiden perusteella asuinalueelle sijoitetun tai siellä toteutettavan julkisen taiteen suhde elämänlaatuun on varsin relevantti tutkimusaihe. Elämänlaadun tutkimus on laaja tutkimuksen alue, jota hyödynnetään yhteiskuntapolitiikan suunnittelussa ja seurannassa samoin kuin kansainvälisissä organisaatioissa (kuten Maailman terveysjärjestö WHO) ja vertailuissa¹¹⁰. Koska kysymys on ihmisten koetusta elämänlaadusta (ei objektiivisesta elintasosta), asiaa selvitetään yleensä kyselyiden avulla. Yhtenä muuttujana tällaisessa tutkimuksessa voi olla julkinen taide asunnon läheisyydessä tai muutoin elinympäristössä. Taloudellinen faktorianalyysi pysyttelee lähempänä suppeasti ymmärrettyä taloudellista vaikutusta, mutta teoreettisen ja tutkimuskirjallisuuden avulla pyritään pääsemään pidemmälle analyysissä siitä, kuinka julkinen taide vaikuttaa esimerkiksi matkailuun tai rikollisuuteen. Edellä referoidussa Aiellon ja kumppanien (2010) tutkimuksessa ehdotettiin ROI-menetelmän (*return on investment*) käyttämistä ja Ixian lähdeaineistoista puolestaan nousi esiin SROI-menetelmä (*social return on investment*) (ks. myös Gargani 2017). SROI

¹¹⁰ Ks. esim. elämänlaadun kansainvälisen tutkimusjärjestön verkkosivusto: <https://www.isoqol.org/what-is-qol/>.

tarkoittaa sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton arviointia. Menetelmä yhdistää kustannushyötyanalyysia ja sosiaalisen tilinpidon ajattelua, ja sen tavoitteena on arvioida rahamääräisesti organisaation tai projektin sosiaalisia, terveydellisiä ja ympäristöllisiä vaikutuksia. (Ks. esim. Klemelä 2014.) Julkisessa taiteessa SROI-menetelmä voisi soveltua osallistavien taidehankintaprosessien sekä sosiaalisen ja väliaikaisen taiteen vaikutusten arviointiin.

Aineistovaatimukset ja -lähteet: esimerkkinä hedonisten hintojen menetelmä tapausalueilla

Seuraavassa kuvataan aineistovaatimuksia ja tietolähteitä, kun halutaan selvittää hedonisten hintojen menetelmän avulla julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia asuntojen hintoihin Suomessa¹¹¹. Lähtökohtana ovat selvityksen kolme uudisrakennusalueetta: Jyväskylän *Kangas*, Porvoon *Länsiranta* ja Joensuun *Penttilänranta*. Estimoinnissa tarvitaan tietoja asuntojen toteutuneista kauppahinnoista sekä asuntojen ominaisuuksista. Keskeinen muuttuja kuvaa asunnon suhdetta alueen julkiseen taiteeseen. Yksinkertaisimmillaan se on teoksen etäisyys asunnosta, mutta se voisi olla myös ikkunanäkymä tai etäisyys maamerkkiteoksiin (vrt. esim. Lönnqvist & Pihlajaniemi 2016). Regressioihin otetaan mukaan asuntojen ympäristöön liittyviä tietoja (kuten rikollisuus tai ruuhkat), ja myös kulttuuria koskevien väittämien sisällyttäminen on mahdollista. Hedonistinen regressiomallinnus vaatii toimiakseen määrätyt lähtöasetelmat ja laajan aineiston. Tulos nojaa tilastolliseen todennäköisyyteen, ja tarkasteltavia tapahtumia eri kohteista tulee olla useita kymmeniä, jotta tilastollista merkittävyyttä saadaan aikaan.

Estimointiin tarvitaan asuntokauppatapahtumia sisältävä havaintoaineisto, mikään aggregoitu tilastotieto ei siihen riitä. Aineistotilaukseen on tehtävä paikkaa ja aikaa koskevia rajoituksia: alue rajataan osoitteiden perusteella (joissakin tapauksissa myös postinumeroit saattavat toimia) ja tarkastelujakson on oltava riittävän pitkä (esimerkiksi 5 vuotta). Lisäksi voi olla perusteltua sulkea aineiston ulkopuolelle hyvin suuret asunnot (esimerkiksi 5 huonetta tai enemmän) ja muut kuin kerrostaloasunnot. Myydyistä asunnoista tarvitaan (vähintäänkin) seuraavat tiedot: asuntokaupan päivämäärä, hinta, osoite, asunnon neliömäärä, huoneiden lukumäärä, rakennusvuosi, sijaintikerros ja hissi (kyllä/ei). Kuhunkin asuntokauppatapahtumaan on pystyttävä yhdistämään toisesta lähteestä tuleva julkista taidetta koskeva tieto. Tapausalueilla tämän tiedon selvittäminen ei tuota suurta ongelmaa, sillä rakentamisen ja taidehankinnan prosessit ovat yhä käynnissä ja taidekoordinaattorit tavoitettavissa. Lisää työtä aiheutuu siitä, jos halutaan selvittää taideteosten näkyvyyttä ikkunoista eikä pelkästään niiden etäisyyttä asunnosta.

111 Jakson sisällön on koontanut pääosin Filip Jägerroos kesällä 2019.

Selvityksessä oli tarkoitus testata hedonisten hintojen menetelmää tapausalueilla, mutta tavoitteesta jouduttiin luopumaan asuntokauppa-aineiston oletettua korkeamman hinnan ja myös sen puutteellisen saatavuuden takia. Maanmittauslaitoksen pääjohtaja Arvo Kokkonen (2020) kiinnitti äskettäin julkisuudessa huomiota siihen, että Suomessa ei ole saatavana valtakunnallista ja ajantasaista asuntojen kauppahintatietoa. Maanmittauslaitos on kehittänyt vuodesta 2019 lähtien huoneistotietorekisteriä, jonka tietosisältöä voisi olla myöhemmin mahdollista myös laajentaa asuntokaupan suuntaan (mp.). Asuntokauppaa koskevia aggregoituja tilastoja on tarjolla runsaasti, mutta yksittäisiä asuntokauppoja koskeva tieto on hajallaan ja on yleensä maksullista. Lisäksi tietoa ei välttämättä ole päivitetty viime aikoina, jolloin selvityksen kohdealueiden kaltaiset uudet rakennuskohteet jäävät sen ulkopuolelle. Useat asuntokauppaa koskevat tietolähteet eivät myöskään sisällä kaikkia hedonisten hintojen menetelmän edellyttämiä tietoja asuntojen ominaisuuksista. Ne voivat sitä paitsi olla rajattuja ammattimaiseen sijoitustoimintaan tai merkittäviin asuntokauppoihin (kuten KTI Kiinteistötieto Oy).

Tilastokeskus julkaisee runsaasti erilaisia tilastoja rakentamisesta ja asumisesta muun muassa Verohallinnosta, Maanmittauslaitokselta ja Kiinteistönvälitysalan Keskusliitosta saatujen tietojen pohjalta. Se ei kuitenkaan voi luovuttaa havaintotason aineistoja edelleen ilmaiseksi ja ilman näiden tahojen lupaa (Jalo 2019). Verohallinto kerää noin 95 prosenttia kaikista veroista ja veronluonteisista maksuista Suomessa, ja sen kautta on mahdollista saada tietoa myös asuntokaupoista. Verohallinnon tietoja käytettiin esimerkiksi tutkimuksessa *The amenity value of urban forest: an application of hedonic pricing method* (Tyrväinen 1997). Näiden tietojen käyttöön voi tieteellistä tutkimusta tai tilastointia varten hakea lupaa. Selvityksen tapausalueita koskevan aineiston hinta olisi muutama tuhat euroa asunto-osakeyhtiöiden Y-tunnustietojen pohjalta ja yli 10 000 euroa ilman Y-tunnustietoja. Lönnqvist (2015) käytti aiemmin mainitussa väitöskirjassaan muun muassa Teknologian tutkimuskeskus VTT:ltä saatuja tietoja. Selvityksen tapausalueilla VTT:stä ei ole apua, koska sen tuoreimmat asuntojen hintatiedot ovat vuodelta 2013 (Toikka 2019).

Selvityksen perusteella lupaavimmaksi aineistolähteeksi hedonisten hintojen menetelmän käyttämiseksi tapausalueilla osoittautui Kiinteistönvälitysalan Keskusliitto. KVKL on toimialajärjestö, johon kuuluu tällä hetkellä seitsemän yhteisöjäsentä: Aktia Kiinteistönvälitys, Realia Group, RE/MAX Finland, Kiinteistömaailma, OP-Koti, SP-Koti ja Suomen Kiinteistönvälittäjät ry (SKVL). KVKL tuottaa tilastotietoa kiinteistönvälittäjien ja rakennusalan toimijoiden tekemistä asunto- ja kiinteistökaupoista ja ylläpitää hintaseurantapalvelua, jonka asuntokauppadata kattaa 70–80 prosenttia Suomen asuntokaupoista.¹¹² Täysi käyttöoikeus tietokantaan maksaa 5 000–6 000 euroa vuodessa (1 000 euroa vuodessa, jos tekee pitkäaikaisen sopimuksen).

¹¹² Kiinteistönvälitysalan Keskusliiton verkkosivut, <https://kvkl.fi>, luettu 13.2.2020.

9. Yhteenvetoa ja pohdintaa selvityksen löydöksistä

● Selvityksen tehtävänä oli tunnistaa etenkin laajojen aluerakentamishankkeiden yhteydessä hankitun julkisen taiteen taloudellisia ulottuvuuksia ja osoittaa menetelmiä näiden arviointiin. Tavanomaisten vaikutustutkimusten rinnalla selvityksessä nousivat esiin maksuhalukkuuden menetelmät, joiden avulla voidaan tavoittaa myös markkinattomia hyötyjä ja ei-käyttöarvoja ja antaa niille rahallinen arvo. Maksuhalukkuuden menetelmiä on mahdollista hyödyntää aluerakennushankkeen suunnittelun ja toteuttamisen eri vaiheissa niin kuntien yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelussa kuin rakennusyhtiöissä. Kaavoittajana kunta voi edellyttää taiteen hankintaa myös yksityisiltä rakennuttajilta, jolloin on tärkeää saada tietoa päätöksen seurauksista. Kunnat voivat käyttää tietoa maksuhalukkuudesta kustannushyötylaskelmissaan ja päästä käsitykseen julkisen taiteen hankinnan yhteiskunnallisesta kannattavuudesta. Menetelmien avulla voidaan selvittää, kuinka paljon ja mistä syistä kuntalaiset tai asukkaat ovat halukkaita esimerkiksi verojen kautta tai asunnon osto- ja vuokrahinnassa sijoittamaan julkiseen taiteeseen. Rakennuttajat voivat arvioida näiden menetelmien avulla sitä, missä tilanteissa investointi taiteeseen voi lisätä asuntojen myyntiä ja edistää alueiden markkinointia. Menetelmiä on mahdollista käyttää paitsi ennakoinnissa myös jälkikäteisarvioinnissa.

Maksuhalukkuuden menetelmät ovat kuluttajien preferensseihin perustuvia arvotamisen menetelmiä, jotka ovat suosittuja etenkin ympäristötaloustieteen alalla. Kansainvälisestä kirjallisuudesta on löytynyt pohdintoja niiden soveltavuudesta julkiseen taiteeseen, mutta esimerkit niiden konkreettisesta käytöstä tässä kontekstissa ovat harvinaisia. Näiden menetelmien avulla on mahdollista osoittaa julkiselle taiteelle rahassa mitattava arvo muutoin kuin markkina-arvon avulla. Silloin ei lasketa suoraan julkisesta taiteesta kertynyttä rahallista arvoa, vaan lasketaan julkisen taiteen tuottamien markkinattomien hyötyjen kautta syntyneitä arvoja rahamääräisesti. Näitä hyötyjä ovat esimerkiksi julkisen taiteen olemassaoloarvo, perintöarvo ja optioarvo. Raportissa on tarkasteltu yksityiskohtaisimmin hedonisten hintojen menetelmää, jolla voidaan selvittää taiteen vaikutusta asuntojen hintoihin ja vuokriin.

Taiteen hankinta aluerakentamisen yhteydessä on yleistynyt Suomessa etenkin 2010-luvulta lähtien ja erityinen julkisen taiteen toimiala on alkanut muodostua. Talouden näkökulman relevanssi aluerakentamisen yhteydessä hankitun taiteen tapauksessa on kiistaton. Laajoissa aluerakennuskohteissa taideinvestoinnit kasvavat

useisiin miljooniin euroihin. Laajoista taideohjelmista koituu markkinoilla näkyvää työllisyyttä, tarvikehankintoja ja matkailutuloja. Julkinen taide voi parantaa ympäristön ja elämän laatua sekä asuinalueen imagoa ja sitä kautta asuntojen hintaa ja kysyntää. Samalla se voi edistää paikkakunnan mainetta ja vetovoimaa niin yritysten, sijoittajien, veronmaksajien kuin matkailijoiden keskuudessa. Riihimäen kaupungin vastikään hyväksytyissä julkisen taiteen periaatteissa (2020, 5) näistä vaikutuksista käytetään osuvasti ilmaisua mielikuva- ja kilpailuhyödyt.

Selvityksen mukaan julkisella taiteella on taloudellisena hyödykkeenä erityisiä piirteitä. Ensinnäkin sitä voi pitää markkinattomana hyödykkeenä, jonka taloudellinen arvo ei näy suoraan markkinoilla mutta joka silti tuottaa taloudellista arvoa. Toiseksi julkista taidetta voidaan pitää julkishyödykkeenä eli hyödykkeenä, jonka kulutus ei heikennä tai rajoita muiden mahdollisuuksia kuluttaa sitä ja jonka kuluttamista ei voida estää. Koska julkinen taide ei tuota arvoa yleisen markkinalogiikan mukaisesti, julkisen taiteen taloudellista arvoa arvioitaessa tavalliset taloudellisen arvon mittarit eivät ole kuin osin käyttökelpoisia. Julkisesta taiteesta ei makseta niin kuin markkina-toiminnan piiriin kuuluvasta taiteesta ja kulttuurista. Sen yhteydessä ei voida siksi samaan tapaan kuin markkinahyödykkeessä laskea, kuinka paljon teos saa aikaan kysyntää tai kuinka paljon siitä maksetaan. Julkinen teos myös hankitaan tyypillisesti vain kerran, eli sillä ei ole jälkimarkkinoita.

Puhtaille julkishyödykkeille on yleensä vaikea löytää muuta maksajaa kuin julkinen valta. Julkisen taiteen tapauksessa tämä pätee silloin, kun se ymmärretään yleiseksi taidepalveluksi ja -kasvatukseksi. Julkinen taide on kuitenkin monitahoinen ja alati moninaistuva ilmiö. Aluerakentamisen yhteydessä hankitusta taiteesta suuri osa sijaitsee tai tapahtuu julkisilla ulkoalueilla, mutta osa on esimerkiksi integroitu yksityisen rakennuksen ulkopintaan tai jopa sijoitettu rakennuksen sisälle, esimerkiksi rappukäytävään. Teokset palvelevat esteettisesti kaikkia niiden ympäristössä liikkuvia, mutta lisäksi ne voivat luoda taloudellista arvoa identifioitavissa oleville tontin, asunnon tai kiinteistön omistajille, jotka tosin Suomessa viime aikoina yleistyneissä hankintamalleissa itse myös pitkälle kustantavat taiteen hankinnan ja ylläpidon. Omistajia saattaa kiinnostaa paitsi taiteen vaikutus asunnon hintaan tai vuokraan myös se, millä tavoin teoksista saatavat alueella hyödyt jakautuvat suhteessa investointeihin. Mielenkiintoinen näkökulma on myös se, että asunnonomistajien maksamasta taiteesta voi koitua kolmansille osapuolille ulkoisvaikutuksina hyötyjä, joita maksaja ei ole tavoitellut. Osa asunnonostajista ja -omistajista epäilemättä haluaa tuottaa taiteella iloa myös muille kuin itselleen.

Suomen julkisen taiteen kehitykselle 2000-luvulla on leimallista, että taiteen hankintaa, rahoitusta ja omistajuutta on siirretty yksityiselle sektorille ja erilaisiin kumppanuusjärjestelyihin. Tämä koskee nimenomaan aluerakentamista, jossa kunta voi

velvoittaa rakennuttajia taiteen hankintaan kaavoituksen tai sopimusten kautta. Julkisen taiteen talous ulottuu kasvavassa määrin julkisen talouden ulkopuolelle. Kunnissa se ei myöskään ole leimallisesti enää vain kulttuuripolitiikan aluetta, vaan julkisen taiteen hankintaan ja ohjaukseen osallistuvat myös monet muut hallintokunnat, kuten hyvinvointipalvelut, tekninen toimi ja elinkeinotoiminta. Entistä useammat kaupungit ja muut kunnat ovat ottaneet prosenttiperiaatteen käyttöön omassa rakentamisessaan, mutta yleistyvän käytännön mukaan se vöyrytetään kaava-alueilla myös yksityisten rakennuttajien sovellettavaksi. Tuoreisiin trendeihin kuuluu, että kaupungit laativat julkisen taiteen periaatteita, jotka kytkevät julkisen taiteen hankinnat ja ohjauksen alueellaan kiinteästi kaupungin strategiaan ja kaupungin kehittämiseen. Periaatteissa näkyy taiteen käytön kaksi kärkeä kaupunkikehityksessä: yhtäällä alueiden ja paikkakuntien markkinointi ja toisaalla yhteisöllisyyden ja sosiaalisen identiteetin vahvistaminen. Viime kädessä taide ymmärretään elimelliseksi osaksi rakentamisen, arkkitehtuurin ja elinympäristön laatua.

Tähän saakka niin taiteen kuin rakentamisen toimijat ovat uskoneet, että taiteen taloudellisten vaikutusten osoittaminen ja niiden erottaminen muista vaikuttavista tekijöistä on vaikeaa, jopa mahdotonta. Taidetta käytetään usein muutenkin laadukkaissa kohteissa, minkä lisäksi jokaisen kohteen oletetaan olevan niin uniikki, että vertailuja ei voida tehdä. Selvitystyö on kumonnut näitä näkemyksiä, kun on tunnistettu rinnasteisissa tilanteissa käytettyjä eksakteja menetelmiä, joita voidaan soveltaa julkiseen taiteeseen. Julkisen taiteen ja vastaavasti sen vaikutusten monimuotoisuuden vuoksi arviointimenetelmien etsintää ja kehittämistä tulee kuitenkin jatkaa, sillä esimerkiksi sosiaalinen taide, esitykset ja tapahtumat edellyttävät toisenlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä kuin kiinteät taideteokset.

Jatkotutkimus- ja kehittämiskohteita

Selvityksen aikana on noussut esiin useita erilaisia jatkotutkimustarpeita ja -ehdotuksia, mikä todistaa innostavasta mutta vähän tutkitusta aihepiiristä. Selvityksessä keskityttiin taiteen käyttöön uudisrakennuskohteissa, joskin yksi tapausalueista oli olennaisesti visuaalista taidetta hyödyntävä keskustan kehittämishanke. Jatkossa olisi aihetta tarkastella taiteen käytön taloudellisia vaikutuksia ja taloudellista kokonaisarvoa korjaus- ja täydennysrakentamishankkeissa (esim. lähiöuudistushankkeissa), samoin on syytä erikseen tarkastella infrarakentamiseen liittyviä kysymyksiä, koska esimerkiksi väylärakentamisen konteksti poikkeaa monin tavoin uudesta asuinalueesta. Raportin lopuksi käsitellään yksityiskohtaisemmin joukkoa jatkotutkimusaiheita, jotka nousevat selvityksestä ja liittyvät suoraan siinä käsiteltyihin seikkoihin. Kaikkien näiden ehdotusten toteuttamisessa kannattaa tehdä yhteistyötä julkisen taiteen, luovan suunnittelun ja rakentamisen toimijaryhmien kanssa, ja joissakin tapauksissa

luonteva kumppani voisi olla esimerkiksi jokin yksittäinen kaupunki tai Kuntaliitto. Tarkastellut jatkotutkimusaiheet liittyvät seuraaviin kolmeen, osin toisiinsa kietoutuvaan teemaan:

- maksuhalukkuuden menetelmien pilotointi taidekaupunginosissa
- taidehankkeiden seuranta ja arviointi
- taiteen vaikutusprosessin mallintaminen

Menetelmien pilotointi, hankkeiden seuranta ja vaikutusprosessien mallinnus

Selvityksessä päädyttiin siihen, että muilla tutkimusaloilla hyödynnettyjä maksuhalukkuuden menetelmiä voidaan soveltaa julkiseen taiteeseen, mutta niitä ei vielä pystytty kokeilemaan käytännössä. Selvityksen tapausalueet lähtökohtana raportissa esiteltiin, millaista aineistoa estimoinnissa tarvitaan, mistä sitä voidaan saada ja paljonko se maksaa. Ensimmäiseksi jatkotutkimuskohteeksi selvityksestä nouseekin hedonisten hintojen menetelmän pilotointi näillä meneillään olevilla uudisrakennusalueilla tai esimerkiksi jo valmistuneissa kohteissa Helsingin Arabianrannassa ja Vantaan Kivistössä ja Leinelässä.

Maksuhalukkuuden menetelmillä on tiettyjä taustaolettamuksia ja käytettävyysovaatimuksia, kuten millä tahansa tutkimusmenetelmillä, ja niihin liittyy erilaisia varauksia ja ongelmia. Julkisen taiteen tapauksessa tarvitaan konkreettista tutkimusta, jotta päästään arvioimaan menetelmien käytettävyyden ehtoja. Esimerkiksi julkisen taiteen tapauksessa lupaavalta vaikuttavassa valintakoemenetelmässä täytyy onnistua rakentamaan todellista valintatilannetta edustava asetelma (ks. esim. Haltia ym. 2019, 32). Kyselyn laatiminen ymmärrettäväksi, valintatilanteiden esittäminen ja vastaajien ohjeistaminen ovat myös menetelmän kriittisiä pisteitä. Toisaalta menetelmän etuihin kuuluu juuri mahdollisuus esittää vastaajille konkreettisia vaihtoehtoja sen sijaan, että kysyttäisiin yleisesti julkisesta taiteesta, joka on sekä käsitteenä että ilmiönä hyvin monitahoinen. Valintakoemenetelmässä voidaan havainnollistamisen apuna hyödyntää myös erilaisia visualisoinnin keinoja.

Suomessa on vastikään tutkittu asumispreferenssejä valintakoemenetelmän avulla (Haltia ym. 2019). Taiteen käytön yleistyttyä aluerakentamisen yhteydessä olisi aiheellista ottaa se tarkastelun kohteeksi myös asumispreferenssitutkimuksissa. Samalla on mahdollista saada asukkaiden ääni paremmin kuuluviin arjen ympäristöjen taiteen hankinnassa. Mainion kohteen tämänytyypiselle tutkimukselle tarjoaisi Espoo, jossa hyväksyttiin julkisen taiteen periaatteet vuonna 2019 ja joka oli mukana asumispreferenssitutkimuksessa. Espoon aineistosta myös julkaistiin erillinen raportti (ks. Savolainen 2019), ja Espoossa tuotetaan systemaattisesti asumista ja asuntokauppaa koskevia tilastoja (ks. esim. Österholm 2019). Espoossa on tilattu Keran alueelle

taideohjelma, jonka toteuttamisen yhteydessä voitaisiin kokeilla valintakoemenetelmää asukkaiden taiteeseen kohdistuvien arvojen ja eri vaihtoehtoista saamien hyötyjen selvittämiseksi.

Maksuhalukkuuden menetelmiä pilotoitaessa olisi kiinnostavaa tutkia rinnasteisesta tutkimuskirjallisuudesta (arkkitehtuuri) ja selvityshaastatteluista esiin noussutta kysymystä siitä, mitä merkitystä taiteen laadulla ja luonteella on taloudellisten vaikutusten kannalta. Onko asunnon etäisyys yksittäisistä taideteoksista tai maamerkeistä riittävä muuttuja vai olisiko syytä tarkastella ikkunanäkymiä? Onko alueen taiteen muodostama kokonaisuus yksittäisiä teoksia tärkeämpi, tai vaikuttaako asuntojen arvoon jo se, että taidetta on ylipäättään sijoitettu asuinalueelle? Keskusteluissa nousi esiin myös kysymys teosten mahdollisesta haitallisuudesta (esim. kulkuväylän tukkiva tai rappeutuva teos). Todettakoon, että tutkittaessa taiteen vaikutusta asuntojen hintoihin hedonisten hintojen menetelmä voi tuottaa myös negatiivisen tuloksen. Kiinnostavaa olisi selvittää myös sitä, kuinka asuinalueen laadun osatekijänä voi vaikuttaa integroitu taide tai taiteellinen suunnittelu, jota ei edes tunnisteta taiteeksi.

Selvityksen tapausalueet ovat osoittaneet, että aluerakentamisen yhteydessä taidetta ei kaikkialla Suomessa hankita samoilla menetelmillä eikä hankittu taide ole samantyyppistä. Esimerkiksi Joensuun *Penttilänrannassa* kyse on kiinteistä, pysyvistä teoksista (joista osa on rakenteisiin integroitua), kun taas Jyväskylän *Kankaalla* keskeiselle sijalle nousevat myös tapahtumat, esitykset ja yhteisölliset taidehankkeet. Hedonisten hintojen menetelmää voidaan soveltaa *Penttilänrannassa*, mutta sosiaalisen, väliaikaisen ja liikkuvan taiteen tapauksessa tarvitaan jotain muuta, esimerkiksi sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton laskentaa (SROI), hyvinvointi- ja elämänlaatumetodeja tai etnografisia menetelmiä.

Julkista taidetta on hankittu valtion ja kuntien kulttuuripolitiikan osana Suomessa järjestyneesti jo 1950–60-luvuilta lähtien, mutta julkisen taiteen hankintaprosessien ja lopputulosten laadun tai vaikutusten arviointeja ei ole liiemmin tehty. Eräissä muissa maissa ovat eri tahot laatineet oppaita ja selvityksiä julkisen taiteen arviointia varten, esimerkiksi selvityksessä aiemmin esille tullut Ixia Isossa-Britanniassa, Public Art Agency Sweden Ruotsissa ja Americans for the Arts¹¹³ Yhdysvalloissa. Arvioinnit voivat lähteä liikkeelle samaan aikaan taidehankkeiden kanssa ja auttaa niiden toteuttamista, kuten Ixian hanketoteuttajille tarkoitettu malli. Toisen tyyppisen näkökulman tarjoaa prosessin päätyttyä tehtävä vaikutusten arviointi. Tässä kunnianhimoisen vaihtoehdon olisi rakennusten jälkeisarviointimenetelmän (Post Occupancy Evaluation, POE) kaltainen arviointi, joka tarjoaisi mahdollisuuden tutkia, todentaa

113 Yhdysvaltalaisen järjestön julkisen taiteen verkosto (Americans for the Arts Public Art Network PAN) palvelee monipuolisesti julkisen taiteen alalla työskenteleviä henkilöitä ja organisaatioita, <https://www.americansforthearts.org/by-program/networks-and-councils/public-art-network>

ja havainnollistaa pitkän ajan kuluessa julkisesta taiteesta eri osapuolille syntyviä hyötyjä. POE-mallissa haastatellaan sijoittajia, tilaajia, rakennuttajia, suunnittelijoita, kaavoitusvirkamiehiä ja käyttäjiä rakennuksen arvon kokemuksesta. Laadullisen haastattelututkimuksen tuloksia myös vertaillaan määrällisiin menestystä mittaaviin indikaattoreihin. (Commission for Architecture and the Built Environment 2001, 34; 34; RIBA 2000; RIBA 2016.)

Valli (2019, 37) toteaa, että rakennuksen kustannuksista vastaa sen tilaaja mutta on vaikeasti määriteltävissä, kenelle taloudellista arvoa lopulta kertyy, missä vaiheessa ja kuinka paljon. Arkkitehtuurin tapauksessa on myös käytetty taloustieteen termiä ”taloudelliset ulkoisvaikutukset”. Se tarkoittaa, että arkkitehtuurin tuottamien hyötyjen saajana ei välttämättä ole kustannusten maksaja (usein rakennuksen tilaaja) vaan jokin kolmas osapuoli, esimerkiksi käyttäjä tai yhteiskunta. Tämä pätee yhtä lailla julkiseen taiteeseen. Eri toimijaryhmät ovat hyvin erilaisissa asemissa arvojen ja vaikutusten suhteen. Yksi mahdollisuus lähteä tutkimaan taideteoksen tai -hankkeen eri toimijaryhmille tuottamia kustannuksia ja hyötyjä olisi kokeilla sijoitetun pääoman tuoton (ROI) ja sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton menetelmiä (SROI).

Taiteilijat ovat yksi julkisen taiteen toimija- ja intressiryhmä, jonka kannalta toimialan kasvaessa sen taloudellista merkitystä on erityistä syytä tarkastella. Tällä hetkellä Suomessa ei ole saatavilla tietoa siitä, mikä merkitys julkisen taiteen hankkeille on taiteilijoiden työllistymisessä ja toimeentulossa. Selvityshaastatteluisissa viitattiin myös siihen, että taiteilijat eivät aina saa asianmukaisia korvauksia työstään ja että julkisen taiteen tilaukset kertyvät vain osalle potentiaalisista tekijöistä. Taiteilijoiden tapauksessa julkisen taiteen hankkeisiin voi liittyä myös pitkäaikaisvaikutuksia, kuten isojen julkisten tilausten vaikutus maineeseen.

Raportin alkupuolella esitellyssä Ixian arviointimallissa korostettiin sitä, että julkisen taiteen erilaisten mahdollisten vaikutusten nimeäminen ei riitä vaan pitää pystyä kuvaamaan vaikutusprosesseja. Jos esimerkiksi hedonisten hintojen menetelmällä saadaan tulos, että tietyllä uudisrakennusalueella taide on nostanut merkittävästi asuntojen hintoja, ei oikeastaan vielä tiedetä paljoakaan siitä, kuinka taiteen vaikutukset ovat syntyneet. Erityisen tärkeää olisi tutkia vaikutusprosesseja erilaisissa konkreettisissa taidehankkeissa niin, että vaikutuksia alettaisiin ymmärtää yksittäistapauksia yleisemmin. Seuranta tulisi tehdä pitkän aikaa, koska oletuksen mukaan osa vaikutuksista ilmenee vasta vuosien kuluessa. Vaikutusmekanismien tuntemus auttaa myös saavuttamaan hankkeille asetettuja tavoitteita. Vaikutusprosessien hahmottamisessa voi hyödyntää olemassa olevia kehikoita, kuten loogista viitekehystä, jota on käytetty myös kulttuurin ja kulttuuripolitiikan alueella. Siihen nojataan esimerkiksi kirjastojen vaikutusdynamiikan mallintamisessa *Oxford Researchin* (2017)

selvityksessä kirjastojen taloudellisista vaikutuksista¹¹⁴. Kirjastonselvityksen lähtötilanne oli kutakuinkin sama kuin julkisen taiteen tapauksessa:

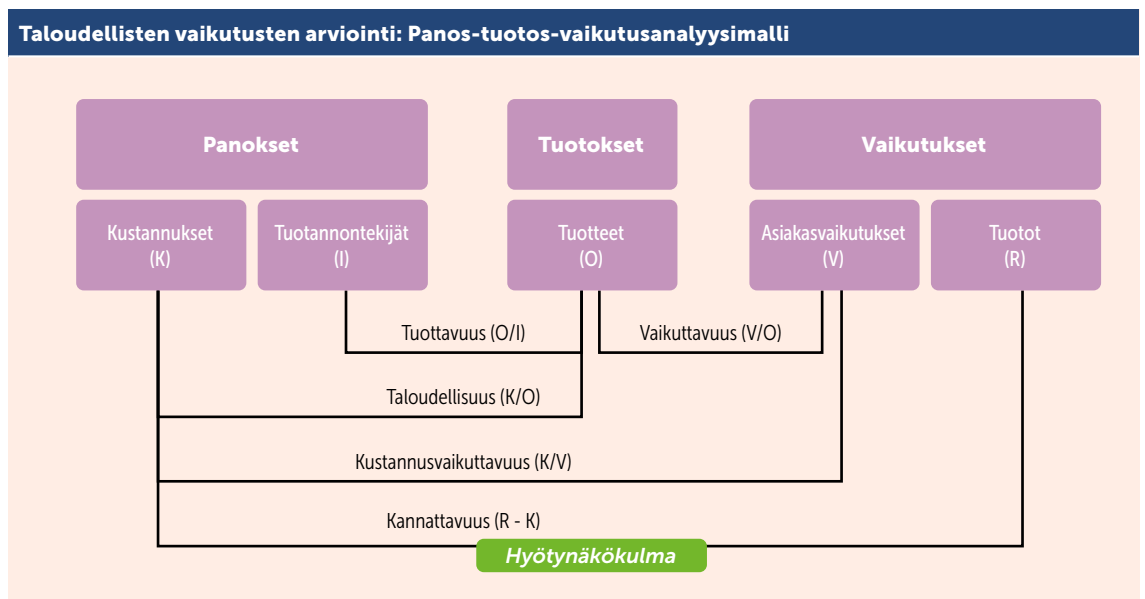
”On tärkeää avata kirjastojen taloudellisia vaikutuksia. Poliittisessa päätöksenteossa kirjastojen kustannukset ovat helposti havaittavissa, mutta hyödyt jäävät pimentoon. Kokonais kuvan luominen ei ole suoraviivaista, sillä vaikutukset syntyvät useita eri kanavia pitkin. On tärkeää tunnistaa eri vaikutuskanavat, vaikka niitä kaikkia ei voidakaan arvioida tarkasti rahallisesti.” (Oxford Research 2017, 1.)

Loogisesta viitekehyksestä on liikkeellä useita, hieman toisistaan poikkeavia versioita. Mallia käytetään tyypillisesti jonkin rajatun aikaa toimivan, tavoitteellisen ohjelman (intervention) suunnittelussa ja arvioinnissa, mutta sitä on sovellettu myös tutkittaessa pysyviä toimintamuotoja ja instituutioita, kuten edellä mainitusti Suomen kirjastolaitosta. Loogista mallia muokataan kulloiseenkin tarpeeseen sopivaksi, mutta yleensä se sisältää seuraavat osiot: panokset (*input*), toimenpiteet (*activities*), tulokset (*output*) ja tuotokset (*outcomes*). Tuotoksissa voidaan erottaa lyhyen ajan ja pitkän ajan kuluessa tapahtuvat, joista jälkimmäiset erotetaan toisinaan vaikutuksiksi (*impacts*). (Ks. esim. McCawley 2001.) Pitkäaikaisten, laaja-alaisten vaikutusten arvioiminen on yhä kehittymätöntä taiteen ja kulttuurin alueella. Erityisen vaikeaa on ollut tunnistaa ja todentaa vaikutuksia, jotka toteutuvat pitkän ajan kuluessa ja kohdentuvat kulttuurin alueen ulkopuolelle (*spillover*- eli läikkymisvaikutuksista ks. esim. Vickery 2015).

Rakennetun ympäristön tila 2017 -raportissa todetaan, että rakennushankkeissa luova suunnittelu koetaan lisäkuluna ja riskinä. Rakennushankkeita tarkasteltaessa rajaudutaan usein investointivaiheen kustannuksiin, mihin on tarjolla kehittyneitä ja laajasti hyväksytyjä kustannuslaskennan menetelmiä. Raportti kehottaa laajentamaan tarkastelua kohti erilaisten elinkaaren aikana syntyvien arvojen tai hyödyn määrittämistä. Näkyvän ja välittömän markkinahyödyn puutteen arvellaan olevan keskeisenä syynä sille, että luovien alojen osaamista ei vielä riittävästi hyödynnetä rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa. (Mts. 70.) Elinkaaritarkastelun ja pitkäaikaisen seurantatutkimuksen tarvetta lisää se, että viimeaikaisessa aluerakentamisessa on yleistynyt malli toteuttaa kiinteiden taideteosten ja rakenteisiin integroitujen teosten ja taiteellisen suunnittelun rinnalla väliaikaista ja yhteisöllistä taidetta ja erilaisia tapahtumia ja esityksiä. Taidetta hyödynnetään kaupunkisuunnittelussa erilaisiin toiminnallisiin tarkoituksiin, ja sitä pelillistetään kytköksessä niin taidekasvatukseen kuin yritystoiminnan edistämiseen alueilla ja paikkakunnilla. Selvityksen tapausalueisiin kuuluva Kankaanpään *Taidekehä* osoittaa, että kiinteää julkista taidetta voidaan käyttää alustana, jonka ympärille kehitetään alati erilaisia toimintoja ja hankkeita.

114 <https://suomenkirjastoseura.fi/files/julkaisut/Kirjastojen%20taloudelliset%20vaikutukset.pdf>

Panos-tuotos-vaikutusanalyysimalli (kuvio 8) on loogisen viitekehysten lähisukulaisten, jota kannattaisi myös harkita määrättyissä julkisen taiteen arviointiin liittyvissä tilanteissa (ks. esim. Myllyntaus 2002). Malli havainnollistaa, kuinka taloudelliset vaikutukset ovat arvioitavissa teoriassa. Se sopii esimerkiksi kuntien käyttöön, kun ne haluavat arvioida taideinvestointien kustannushyötyä. Tämän analyysimallin avulla voidaan koettaa tarttua myös isoon kysymykseen siitä, luodaanko julkisen taiteen avulla hyvinvoivempia ja onnellisempia kaupunkeja. Alla olevasta kuvioista ilmenee, että panos-tuotos-vaikutusanalyysimallin avulla voidaan tarkastella erikseen tuotavuutta ja vaikuttavuutta sekä taloudellisuutta, kustannusvaikuttavuutta ja lopulta kannattavuutta.

Kuvio 8. Panos-tuotos-vaikutusanalyysimalli.
Lähde: Myllyntaus 2002.

Taulukossa 8 on hahmoteltu tämän kehikon mukaisesti, mitä rahassa mitattavia kustannuksia, tuotoksia ja vaikutuksia nimenomaan julkisen taiteen tuotannolla aluerakentamisen yhteydessä voisi olla kunnan näkökulmasta. Panokset voidaan tällöin jakaa neljään eri tyyppiin: taloudellisia resursseja kuluu 1) julkisen taiteen suunnitteluun, 2) rakentamiseen, 3) taiteilijoihin sekä 4) kaupunkimarkkinointiin ja viestintään. Tuotoksia ovat taidekaavat, konkreettiset taideteokset ja teoskokonaisuudet sekä markkinoinnin ja viestinnän toteutumat. Mallin mukaan vaikutuksia on lopulta neljänlaisia talouden eri tasoilla. Panos-tuotos-vaikutusanalyysimenetelmän soveltamisessa on kysymys näiden neljän muuttujan arvojen muutoksen mittaamisesta. Julkisen taiteen taloudelliset vaikutukset liittyvät 1) alueen asuntojen arvoon ja kysyntään, 2) asukkaiden sosioekonomiseen rakenteeseen ja asukastyytyvyyteen, 3) elinkeino- ja yritysraikenteeseen sekä 4) muuhun julkiseen palvelurakenteeseen.

Taulukko 8. Panos-tuotos-vaikutus -mallinnettu julkisen taiteen tuotantorakenne aluerakentamisessa Suomessa.

Panostyyppit	Panokset		Tuotokset		Vaikutukset	
	Mittarit	Tuotostyyppit	Mittarit	Vaikutustyyppit	Mittarit	
Panosryhmä 1: Suunnittelu-panokset	M1: Taidekaava: on/ei M2: Taidekaavan laatimisen kustannusosuus suunnittelukustannuksista (%) M3: Taidetta sisältävien kohteiden (sisätilojen ja ulkoalueiden) osuus suunnittelukustannuksista (%)	Taidekaavat ja kaavamerkinnot	M1: lkm	Vaikutukset asuntojen arvoon ja kysyntään: Ero taide- ja km. kaupungin välillä Vaikutukset asukkaiden sosioekonomiseen rakenteeseen Vaikutukset asukastytyväisyyteen	M1: Asuntojen km. neliöhinta M2: Asuntojen km. myyntiaika TKAvsKa M3: Koulutustaso M4: Tulotaso M5: Sairastavuus M6: Työttömyysaste TKAvsKa	
Panosryhmä 2: Rakentamis-panokset	M4: Taidekohteiden kustannusosuus rakentamiskustannuksista (%)	Taideteosten/integroidun taiteen edellyttämät tilat ja rakenteet	M2: taiteelle varattujen tilojen osuus (m ² /m ²) rakentamisen kokonaispinta-alasta (%) (tilavarauksen taiteen paikoille)	Vaikutukset elinkeino- ja yritysraakenteeseen Vaikutukset muuhun julkiseen palvelurakenteeseen	Laadullinen mielipidekysely / barometri TKA M7: Yritystoiminnan liikevaihto M8: Yritysten toimialarakenne TKAvsKa M9: Korkeakouluasteen koulutuspaikkojen määrä TKAvsKa	
Panosryhmä 3: Taiteilija-panokset	M5: Taiteilijapalkkioiden osuus rakentamiskustannuksista (%)	Taideteosten koko/näkyvyys	M3: taideteosten (m ² /m ²) osuus (%) M4: lkm			
Panosryhmä 4: Markkinointi-panokset	M6: "Taidekaupunki-markkinoinnin" kustannusosuus rakentamiskustannuksista (%) M7: Markkinointitilaisuuksien lkm	Markkinointitilaisuuksien lkm ja näkyvyys	M5: Media-näkyvyys M6: osallistujamäärä tilaisuuksissa			

Lyhenteet: M1=Mittari 1, km=keskimääräinen, TKA=taidekaupunginosa, KA=kaupunginosa.

Yksi jatkotutkimuksen tärkeistä aiheista on, mitä taloudellista merkitystä on sillä, että taide tuodaan rakentamisen prosessiin heti aloitusvaiheessa. Näin tapahtuu yleensä sen kaltaisissa laajoissa aluerakentamishankkeissa, joita tässä selvityksessä on tarkasteltu. Kustannusten kannalta ajoituksella voi olla iso merkitys. Taidetta voidaan hyödyntää rakenteissa, jotka toteutettaisiin joka tapauksessa, jolloin siitä ei välttämättä koidu lisäkustannuksia. Taiteen talousvaikutukset aluerakentamisessa riippuvat oletuksen mukaan merkittävästi siitä, onko julkinen taide kaavassa. Tällöin taide saa tavallista suuremman roolin alueen suunnittelussa ja kehittämisessä ja voidaan puhua koordinoitusti kehitetyistä taidekaupunginosista.¹¹⁵ Kun taiteen rahoitus on julkisesti säänneltyä, taideinvestoinnit rakennettaville alueille varmentuvat ja nousevat määrältään huomattaviksi. Vaikutukset ovat laajat siksi, että taide nivotaan elimellisesti

¹¹⁵ Esimerkiksi Vantaan Leinelä ja Kivistö ovat koordinoitusti luotuja taidekaupunginosia. Tikkurilan keskustassa puolestaan taidetta on hyödynnetty keskeisesti uudistus- ja kehittämistyössä. Myyrmäessä taas on erikoistuttu graffitiin ja katutaiteeseen, ja siellä on esimerkiksi Suomen ensimmäinen graffitijuna-asema. Ks. *Vantaan taidemuseo Artisti, Vantaa on julkisen taiteen tila*, <http://www.artsimuseo.com/julkinen-taide>.

kaupunkisuunnitteluun. Kun on kyse rakennetun ympäristön taidehankkeista, taiteen talousvaikutukset ovat olennaisesti niin sanottuja yhteisvaikutuksia. Selvityksen useassa rakennuttajahaastatteluissa tuli esimerkiksi esiin, että taiteella yksinään on harvoin merkittäviä taloudellisia vaikutuksia ja sitä ei ole tarpeen tarkastella erillisenä muusta rakentamisesta.

Arvioinnin tietopohjan kehittäminen

Suomessa ei ole aiemmin pohdittu menetelmiä taidehankinnan taloudellisten vaikutusten arviointiin, saati toteutettu tällaista arviointia. Tässä selvityksessä oli tarkoitus kokeilla hedonisten hintojen menetelmää kolmeen aluerakentamistapaukseen (Penttilänranta, Kangas ja Länsiranta), mutta asuntokauppa-aineistojen saatavuus osoittautui oletettua ongelmallisemmaksi. Aineistoa on tarjolla hajanaisesti useista eri paikoista, ja ei-aggregoitujen tilastotietojen saaminen on yleensä luvanvaraista ja maksullista.

Kuten *Rakennetun ympäristön tila 2017*-raportissa todetaan, taideteosten kustannuksista rakennushankkeissa ei ole käytettävissä valtakunnallisia kattavia seurantatilastoja (s. 64). Taiteen kustannuksista tarvittaisiin tietoa moniin taloudellisiin analyyseihin, kuten panos-tuotos-vaikutus-analyysiin. Niitä on vaikea saada selville etenkin yksityisten rakennuttajien tapauksessa, mutta ei niitä ole saatavilla yhtenäisen luokituksen pohjalta julkistenkaan hankintojen tapauksessa. Toimialalla olisi pohdittava yhdessä, mikä on keskeisin aiheita koskeva tieto, mitä kautta tiedonkeruu voitaisiin järjestää ja kuinka sitä ohjeistetaan. Julkista taidetta koskevia tietoja kannattaisi kerätä osana olemassa olevia tiedonkeruita, esimerkiksi rakennuslupia tai julkisivumateriaaleja koskevia tiedonkeruita.

Kun julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja taloudellista merkitystä halutaan selvittää, toiminnan volyymitiedot ovat tarpeen. Tutkimuksen mahdollistamiseksi on oleellista, että julkisen taiteen volyymistä aletaan kerätä vertailukelpoista tilasto- ja tietopohjaa, joka koskee rakennuttajien toimintaa julkisen taiteen alalla, luovien suunnittelijoiden ja taiteilijoiden työllisyyttä sekä yleisön tai kaupunkilaisten suhtautumista ja kokemuksia julkisesta taiteesta. Julkisen taiteen toteuttamisen ja prosenttiperaiaatteen noudattamisen yleisyyttä eri puolilla maata koskeva tiedonkeruu on äskettäin parantunut osana peruspalvelujen arviointia ja TEAviisaria.

Lopuksi

● Julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia on tutkittu Suomessa tähän saakka tuskin lainkaan ja kansainvälisestikin varsin vähän, vaikka taidetta toteutetaan elinympäristössämme kasvavassa määrin, niin pysyvinä teoksina kuin väliaikaisina ja sosiaalisina hankkeina. Selvityksessä tarkasteltu parin viime vuosikymmenen aikana esiin noussut ja nopeasti yleistynyt taidarakentaminen merkitsee isoa käännettä julkisen tahon ja etenkin kuntien suhteessa taiteen käyttöön aluekehityshankkeissa ja asuinalueilla. Selvityksemme osoittaa, että julkinen taide ei kuulu enää suppeasti taide- ja kulttuuripoliittikan alueelle vaan on strategisoitunut kaupunkikehittämisen ja elinkeinopoliittikan välineeksi. Julkisen taiteen strategisoituminen liittyy Suomessa käytettyihin julkisen taiteen rahoittamisen malleihin ja taiteen tilaamisen tapoihin sekä uusiin taiteen ja rakentamisen yhdistäviin toimintamalleihin. Niiden kautta julkista taidetta on samalla siirretty enenevässä määrin kaavoituksen ja erilaisten maankäyttö- ja kumppanuussopimusten kautta yksityisten rakennusyhtiöiden ja lopulta asunnon- ja kiinteistönomistajien maksettavaksi. Nämä muutokset ovat merkittäviä kulttuuriin kohdistuvan poliittisen ohjauksen ja kulttuurin talouden kannalta, mutta jos kehitys jatkuu samansuuntaisena, ne voivat alkaa näkyä myös rakentamistalouden mitassa.

Selvityksessä kartoitettiin julkista taidetta ja luovaa suunnittelua käsittäviä asuinalueita, infrakokonaisuuksia sekä alueellisia taideohjelmiä Suomessa, käytiin läpi kansainvälistä julkisen taiteen vaikutuksia koskevaa tutkimusta ja mittarikehittämistä, keskusteltiin aihepiiristä taide- ja rakennusalan sekä kulttuurin ja rakentamisen talouden asiantuntijoiden kanssa sekä tunnistettiin julkisen taiteen taloudellisia vaikutuksia ja vaikutusketjuja. Lisäksi osoitettiin soveltuvia laskentamenetelmiä ja arviointikehikoita sekä annettiin jatkotutkimusehdotuksia ja suosituksia tietopohjan kehittämisestä. Selvityksen päälöydös oli, että julkisen taiteen taloudellista arvoa tulee selvittää monimenetelmäisesti ja että markkinattomien hyötyjen ja passiivisen käyttöarvon käsitteet on tarpeen tuoda julkisen taiteen tarkasteluun.

Julkinen taiteen taloudellisen arvon tutkimuksessa tarvitaan pitkäjänteistä ja monitieteistä tutkimusta ja erilaisten menetelmien empiiristä pilotointia. Nyt tehty selvitys on joka tapauksessa osoittanut, että taloudellisten hyötyjen näkökulma on tärkeä ja hedelmällinen julkisen taiteen tarkastelussa ja että julkisen taiteen taloudellista arvoa voidaan alkaa mitata vastaavin menetelmin kuin viheralueiden tai sosiaalihankeiden hyötyjä. Julkisen taiteen vaikutusten arvioinnin ensimmäinen askel on sisällyttää ajatus vaikutusten arvioinnista ja ennakkoinnista jo julkisen taiteen periaatteisiin ja alueellisiin taideohjelmiin. Uskomme, että selvityksessä esitellyt vaikutusten arviointikehikot ja taloudellisen arvottamisen menetelmät auttavat tunnistamaan ja todentamaan hyötyjä, joita taide voi tuottaa, kun sitä yhdistetään kaupunki- ja ympäristösuunnitteluun ja rakentamiseen.

Lähteet

Painetut lähteet ja esitelmät

- Abendstein, E. & Lahtinen, M. (2016). Asukasosallisuuden kehittäminen taiteen keinoin Riihimäen Peltosaarella. Teoksessa M. Hautio (toim.) *Tavoittaako taide? Kokemuksia kunta- ja aluetaitelijaj- sekä lähiöhankkeista*, 81–89. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Ahlfeldt, G. M. & Maennig, W. (2010). Substitutability and Complementarity of Urban Amenities: External Effects of Built Heritage in Berlin. *Real Estate Economics*, 38(2), 285–323.
- Aiello, D., Cheung, N., Chow, A., Cofie-Godwin, K., Kwon, M., Lee, S. H., Utenov, A. & Wantz, E. (2010). *Measuring the Economic Impact of Green Space in Pittsburgh*. Pennsylvania: Carnegie Mellon University.
- Anttila, M. (2008). *Taidekehän tarina, Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssien valossa*. Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Anttila, M. (2016). Taidekehä elää. Teoksessa S. Mustaniemi & T. Kuusimäki (toim.) *Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija*, 53–55. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Bianchini, F. & Parkinson, M. (1994). *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester: Manchester University Press.
- Bille Hansen, T. (1997). The Willingness-to-Pay for the Royal Theatre in Copenhagen as a Public Good. *Journal of Cultural Economics*, 21, 1–28.
- Bin, O. (2000). *Estimation of Implicit Prices in Hedonic Price Models: Flexible Parametric versus Additive Nonparametric Approach*. Doctoral dissertation. Oregon: Oregon State University.
- Blomberg, J. (2019). Uusi yhteisöllinen kaupunkikulttuuri. Vapaa-aika muutoksessa -seminaari, Tilastokeskus, 28.11.2019
- BOP Consulting (2012). *Measuring the economic benefits of arts and culture. Practical guidance on research methodologies for arts and cultural organisations*. London: Arts Council of England.
- Commission of Architecture and Built Environment (2001). *The Value of Urban Design*. London: Commission of Architecture and Built Environment.
- Crossick, G. & Kaszynska, P. (2016). *Understanding the value of arts & culture. The AHRC Cultural Value Project*. Swindon: Arts & Humanities Research Council.
- Forte, F. & De Paola, P. (2019). How Can Street Art Have Economic Value? *Sustainability* 2019, 11, 580.
- Förster, W. & Menking, W. (toim.) (2016). *The Vienna Model. Housing for the 21st Century City*. Berlin: Jovis Verlag GmbH.
- Gargani, J. (2017). The leap from ROI to SROI: Farther than expected? *Evaluation and Program Planning*. Volume 64, October 2017, 116126. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2017.01.005>
- Gehl, J. (2018). *Ihmisten kaupunki*. Tanskankielinen alkuteos julkaistu 2010. Helsinki: Rakenustieto Oy.
- Goodman, A. (1998). Andrew Court and the Invention of Hedonic Price Analysis. *Journal of Urban Economics*, 44(2), 291–298.
- Grodach, C., Foster, N. & Murdoch, J. (2014). Gentrification and the Artistic Dividend: The Role of the Arts in Neighborhood Change. *Journal of the American Planning Association*, 80(1), 21–35.

- Haltia, E., Keskinen, P., Karikallio, H., Alho, E., Vuori, L. & Alimov, N. (2019). *Kaupunkiseutujen asukkaiden asumispreferenssit – Miten ja missä kaupunkilaiset haluavat asua?* PTT raportteja 260. Helsinki: PTT.
- Halvorsen, R. & Pollakowski, H. O. (1981). Choice of functional form for hedonic price equations. *Journal of Urban Economics*, 10(1), 37–49.
- Hasu, E. (2009). Tarpeita, toiveita vai tyytymistä? Asumispreferenssejä koskevan tiedon käytöstä urbaanin asuin ympäristön suunnittelussa. Teoksessa M. Faehnle, P. Bäcklund & M. Laine (toim.). *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa.* Tutkimuksia 2009 (6), 99–118. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Hein, H. (1996). What Is Public Art? Time, Place, and Meaning. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 54(1), 1–7.
- Heino, T.-E. (2017). Minne menet tetaide? 1990-luku oli tetaiteen huippuaikaa. *Taide*, 6/2017.
- Herranen, K. & Karttunen, S. (2016). *Festivaalien ja tapahtumien edistäminen valtion kulttuuripolitiikassa. Katsaus tietopohjaan, valtionavustuksiin ja vaikuttavuuteen.* Cuporen verkkojulkaisu 35. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.
- HM Treasury. (2018). *Green Book. Central Government Guidance on Appraisal and Evaluation.* London.
- Hovi-Assad, P. (2019). Porin Karjarannan asuontomessualueen taidekilpailu. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2018–2019*, 18–34.
- Häyrynen, M., Wallin, A., Siro, S. & Forsell, S. (toim.) (2015). *Lähikuva lähiöstä – Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma. Lähiön henki -tutkimushanke.* Pori: Turun yliopisto/Maisemantutkimus.
- Isohanni, T. (2006). *Arabia, Arabia: taiteellinen toiminta osana asuin ympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta, Helsinki.* Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Isohanni, T. (2010). *Arabianrannan taide.* Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Isohanni, T. (2012). Kokemuksia Arabianrannan taidekoordinoinnista. Teoksessa M. Järvipetäjä & A. Nikkilä (toim.) *Taide rakennushankkeessa. Opas tilaajalle.* Helsinki: Suomen Rakennusmedia Oy.
- Jażdżewska, I. (2017). Murals as a Tourist Attraction in a Post-Industrial City: A Case Study of Łódź (Poland). *Tourism*, 27 (2), 45–56.
- Junttila, U.-K. (toim.). (2012). *Hyvä kaupunkiympäristö - parempi elämä.* Tampere: Suomen Rakennusmedia Oy.
- Juutinen, A. (2011). Metsien monikäytön arvottaminen. Esitelmä Päättäjien metsäakatemiassa, Oulu, 19.5.2011.
- Juutinen, A. (2015). Metsien monet hyödyt ja taloudellinen arvottaminen. *Metsätieteen aikakauskirja 2/2015*, 113–115.
- Juutinen, A., Kosenius, A.-K. & Ovaskainen, V. (2014). Estimating the benefits of recreation-oriented management in state-owned commercial forests in Finland: a choice experiment. *Journal of Forest Economics*, 20 (4), 396–412.
- Jägerroos, F. (2019). Mapping of the economic valuation methods to be applied in the case areas, and the sources and prices of the data. Julkaisematon työpäpöri (saatavana pyydetessä Cuporesta).
- Järvipetäjä, M. & Nikkilä, A. (toim.) (2012). *Taide rakennushankkeessa – opas tilaajalle.* Tampere: Suomen Rakennusmedia.

- Kainulainen, K. (2005). *Kunta ja kulttuurin talous. Tulkintoja kulttuuripääoman ja festivaalien aluetaloudellisista merkityksistä*. Tampere: Tampere University Press.
- Kaipainen, J. (2013). *Taloudellisen arvottamisen uudet perusteet. Sovellusesimerkinä maksuhalu maaseudun suhteen*. Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Kaipainen, S. (2013). Prosentti taiteeseen -periaate Suomessa; Historia ja tausta. Julkaisussa *Taidetta arkeen, Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit*, 4–38. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. Helsinki.
- Kankaanpään kaupungin kesälehti 2019.
- Karttunen, S. (1990). *Jokaisen silmissä, kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja 10. Helsinki.
- Karttunen, S. & Herranen, K. (2013). Prosenttiperaatteen toteutuminen ja julkisen taiteen hankintamallit 20 suurimmassa kaupungissa. Julkaisussa *Taidetta arkeen, Täydentävät taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit*, 39–56. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. Helsinki.
- Khakee, A. (1999). Kollaboratiivisen valtion haasteet. Teoksessa A. Kangas & J. Virkki (toim.) *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 90–105.
- Kinghorn, N. & Willis, K. (2007). Estimating visitor satisfaction for different art gallery layouts using a choice experiment. *Museum Management and Curatorship*, 22(1), 43–58.
- Klemelä, J. (2014). SROI eli sijoitetun pääoman sosiaalisen tuoton laskenta. *Janus*, 22(4), 372–380.
- Kokkonen, A. (2020). Taloyhtiöiden tiedot on saatava yhdestä paikasta. *Helsingin Sanomat* 17.8.2020.
- Koste, O.-W., Neuvonen, A. & Schmidt, Thomé, K. (2019). *Kaupungistumisen käännekohdat – skenaarioita Suomen kaupungistumisen tulevaisuudesta*. Helsinki: Demos Helsinki.
- Koster, R. (2008). Mural-based tourism as a strategy for rural community economic development. *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research*, 2, 153–292.
- Kuusimäki, T. (2016). Taidekehä yhteisötaiteilijan kotipesänä. Teoksessa S. Mustaniemi & T. Kuusimäki (toim.) *Pohjois-Satakunnan yhteisötaiteilija*, 57–59. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Laakso, S. & Loikkanen, H. A. (1995). Finnish Homes – Through Passages or Traps? *Real Estate Economics*, 23(4), 475–495.
- Lacy, S. (1995). *Mapping The Terrain: New Genre Public Art*. Seattle: Bay Press.
- Lanz, B. & Provins, A. (2011). Valuing local environmental amenity: Using discrete choice experiments to control for the spatial scope of improvements. *Center for Energy Policy and Economics*, Working Paper No. 79.
- Lippard, L. (1997). *The lure of the local: Senses of place in a multicentered society*. New York: The New Press.
- Lundhede, T., Bille, T. & Hasler, B. (2012). Exploring preferences and non-use values for hidden archaeological artefacts: a case from Denmark. *International Journal of Cultural Policy*, 19(4), 501–530.
- Lönnqvist, H. (2015). *On the effects of urban natural amenities, architectural quality and accessibility to workplaces on housing prices*. Väitöskirja. Aalto-yliopisto.
- Lönnqvist, H. & Pihlajaniemi, J. (2016). Arkkitehtoninen laatu ja asuntojen hinnat. *T&Y talous ja yhteiskunta*, 1/2016, 30–34.

- Lönnqvist, H. & Tyrväinen, L. (2009). Mitä asuntomarkkinat kertovat kaupunkiluonnon taloudellisesta arvosta. Teoksessa M. Faehnle, P. Bäcklund & M. Laine (toim.). *Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*. Tutkimuksia 2009 (6), 119–129. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Markusen, A. & Gadwa, A. (2010). *Creative Placemaking. Executive Summary*. Washington: National Endowment for the Arts.
- Matzner, F. (toim.) (2001). *Public Art*. Ostfildern: Kunst im Öffentlichen Raum.
- McCawley, P. (2011). *The Logic Model for Program Planning and Evaluation*. University of Idaho.
- Myerscough, J. (1988). *The Economic Importance of the Arts in Britain*. London: Policy Studies Institute.
- Mitchell, R. C. & Carson, R. T. (1989). *Using surveys to value public goods: The contingent evaluation method*. Washington, D.C.: Resources for the Future.
- Mulgan, G., Potts, G., Audsley, J., Carmona, M., de Magalhaes, C. & Sieh, L. (2006). *Mapping Value in the Built Urban Environment. A Report to the Commission for Architecture and the Built Environment (CABE)*. London: The Young Foundation & UCL.
- Murto, L. (2000). *Kuntien taiteellinen rakentaminen ja prosenttiperaatteen käyttö. Kunnille tehdyn kyselytutkimuksen raportti*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Mustaniemi, S. (2019). Tekniikkaa taidegallerian takana. *Kankaanpään kaupungin kesälehti* 2019, 9.
- Myllyntaus, O. (2002). *Kuntatalouden ohjaus. Budjetoinnin ja kirjanpidon teoriaperusteita ja kehityssuuntia*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Mäcklin, H. (2019). Kuvanveiston paikka. Teoksessa M. Tikka & T. Veräjänkorva (toim.) (2019). *Sculpture Expanded 17.5.–15.9.2019. Liikkuva julkisen taiteen laboratorio Helsingissä*, 82–93. Helsinki: Suomen Kuvanveistäjäliitto.
- Navrud, S., & Ready, R. (2002). *Valuing Cultural Heritage: Applying Environmental Valuation Techniques to Historic Buildings, Monuments and Artifacts*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Niemelä, J., Tyrväinen, L., Schulman, H., Bäcklund, P., Korpela, K., Yli-Pelkonen, V. & Faehnle, M. (2009). Tarpeita, toiveita vai tyytymistä? Asumispreferenssejä koskevan tiedon käytöstä urbaanin asuin ympäristön suunnittelussa. Teoksessa M. Faehnle, P. Bäcklund, & M. Laine (toim.). *Kaupunkiluontoa kaikille - Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa*, 99–117. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Noonan, D. (2003). Contingent Valuation and Cultural Resources: A Meta-Analytic Review of the Literature. *Journal of Cultural Economics*, 27(3–4), 159–176.
- Noonan, D. N. (2004). Valuing Arts and Culture: A Research Agenda for Contingent Evaluation. *Journal of Arts Management, Law, and Society*, 34(3), 205–221.
- OPM = Opetusministeriö. (2009). *Päin näköä! Visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:53. Helsinki.
- Piekkola, H., Suojanen, O. & Vainio, A. (2013). *Museoiden taloudellinen vaikuttavuus*. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levón-instituutti.
- Polinsky, A.M. & Rubinfeld, D.L. (1977). Property values and the benefits of environmental improvements: theory and measurement. Teoksessa L. Wingo & A. Evans (toim.) *Public Economics and the Quality of Life*, 154–180. Baltimore: John Hopkins Press.
- Porna, I. (1984). Julkiset taidehankinnat maamme kaupungeissa. Toteutuuko prosenttiperaate? *Suomen Kunnallislehti*, 69(14), 42–43.
- Rakennustietosäätiö RTS sr (2014). *Taide rakennushankkeessa*. Rakennustieto-ohjekortti (RT-01 III47).

- Raukola, M. (2017). Elinvoimasta vetovoimaksi. Teoksessa T. Kuusimäki & S. Mustaniemi (toim.). *Sosiaalinen kampus. Yksilöllisiä polkuja kohti yhteisöllistä oppimista*, 24–33. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Rautio, P. (2015). Kankaanpää – Suomen ainoa taidekaupunki? *Taide*, 5/2015, 34–39.
- Redaelli, E. (2019). *Connecting Arts and Place. Cultural Policy and American Cities*. Cham: Palgrave MacMillan.
- Renko, V. & Ruusuvirta, M. (2018). *Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV. Kulttuuritoiminnan kustannukset 24 kaupungissa vuonna 2016*. Helsinki: Cupore ja Suomen Kuntaliitto.
- RIBA Future Studies & Loe, E. (2000). *The Value of Architecture. Context and current thinking*. London: RIBA Future Studies.
- RIBA Future Studies and Hay, R., Bradbury, S., Dixon, D., Martindale, K., Samuel, F., Tait, A. (2016). *Pathways to POE, Value of Architects*. University of Reading. London: RIBA Future Studies.
- Ruusuvirta, M. & Saukkonen, P. (2014). *Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa III. Kulttuuritoiminnan kustannukset 24 kaupungissa vuonna 2013*. Helsinki: Cupore ja Suomen Kuntaliitto.
- Saukkolin, J. (2011). *Kulttuurikaupungista kulttuuripääkaupungiksi – ja takaisin*. Tutkimuskatsauksia 4/2011. Turun kaupunki, Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö.
- Savolainen, A. (2019). Miten ja missä kaupunkilaiset haluavat asua? Kaupunkiseutujen asukkaiden asumispreferenssit. *Eetvartti*, 3/2019, 13–20.
- Seaman, B. (1987). *Arts impact studies: A fashionable excess*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Selwood, S. (1995). *The Benefits of Public Art: The Polemics of Permanent Art in Public Places*. London: Policy Studies Institute.
- Sereshine, C. I., Moat, H. S. & Preis, T. (2016). Quantifying the link between art and property prices in urban neighbourhoods. *Royal Society Open Science*, 2016 (3), 160146.
- Snowball, J. (2008). *Measuring the Value of Culture: Methods and Examples in Cultural Economics*. Berlin: Springer.
- Strandell, A. (2017). *Asukasbarometri 2016. Kysely kaupunkimaisista asuinympäristöistä*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 19/2017. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Taylor, L. O. (2003). The Hedonic Method. Teoksessa Champ, P. A., Boyle, K.J., Brown, T.C. (toim.) *A Primer on Nonmarket Valuation. The Economics of Non-Market Goods and Resources*, Volume 3. Dordrecht: Springer.
- Terho, H. (2018). Taiteen prosenttiperiaatteen muutos 2014–2018. Esitys Prosentti taiteeseen – näkökulmia tulevaan -seminaarissa. Lahden pääkirjasto, 8.II.2018.
- Terho, H. (2019). Rakennetun ympäristön taiteen trendit ja tulevaisuus. Esitys Julkisen taiteen uudet muodot – Sculpture Expanded -hankkeen päätöseminaarissa. HAM Helsingin taide museo, 29.II.2019.
- Throsby, D. (2003). Determining the Value of Cultural Goods: How Much (or How Little) Does Contingent Valuation Tell Us? *Journal of Cultural Economics*, 27, 275–285.
- Throsby, D. & Withers, G. (1986). Strategic Bias and Demand for Public Goods: Theory and Application to the Arts. *Journal of Public Economics*, 31, 307–327.
- Tikka, M. & Veräjänkorva, T. (toim.) (2019). *Sculpture Expanded 17.5.–15.9.2019. Liikkuva julkisen taiteen laboratorio Helsingissä*. Helsinki: Suomen Kuvanveistäjäliitto.
- Tohmo, T. (2004). Economic value of a local museum: Factors of willingness to pay. *Journal of Socio-Economics*, 33, 229–240.

- Tohmo, T. (2005). Economic impacts of cultural events on local economies: An input-output analysis of the Kaustinen Folk Music Festival. *Tourism Economics*, 11(3), 431–451.
- Tohmo, T. (2017). Looking for determinants of willingness-to-pay for Sibelius Hall, Lahti. *Cogent Arts & Humanities* (2017), 4: 1296343.
- Tohmo, T. & Storhammar, E. (2016). Festivaalit, alue ja taloudelliset vaikutusanalyysit. Teoksessa S. Silvanto (toim.), *Festivaalien Suomi*, 186–191. Cuporen julkaisuja 29. Helsinki: Cupore.
- Tyrväinen, L. (1997). The amenity value of urban forest: an application of hedonic pricing method. *Landscape and Urban Planning*, 37, 211–222.
- Tyrväinen, L., Lönnqvist, H. & Leino, O. (2006). Kaupunkiviheralueiden arvo ja merkitys asukkaille. Maksetaanko viheralueista asuntohinnoina? Asumistutkimusseminaari 28.11.2006. Helsingin yliopisto. http://www.lansi-turku.net/sites/lansi-turku.net/files/Tyrv%C3%A4inenTutkimusviheralueidenarvoista_o.pdf
- Tyrväinen, L., Mäntymaa, E. & Ovaskainen, V. (2014). Demand for enhanced forest amenities in private lands: The case of the Ruka-Kuusamo tourism area, Finland. *Forest Policy and Economics* 47: 4–13.
- Uimonen, L. (2010). *Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa*. Väitöskirja. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A, 106. Aalto-yliopisto, Taiteen laitos. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Valkonen, A. (1977). *Raportti julkisista taidehankinnoista Suomessa*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Valkonen, A. (1986). *Taide rakennetussa ympäristössä*. Helsinki: Suomen Rakentajain Kustannus.
- Velhonoja, V.-M., Juhantalo, L., Nurminen, M. & Valli-Jaakola, E. (toim.) (1999). *Taidetie – esite*. Taidetie-projekti.
- Vickery, J. (2015) Spillover effects in Europe – a new research front. *ENCATC Journal of Cultural Management and Policy*, 5 (1), 5–11.
- Watson, P., Wilson, J., Thilmany, D. & Winter, S. (2007). Determining Economic Contributions and Impacts: What is the difference and why do we care? *The Journal of Regional Analysis & Policy*, 37(2), 1–15.
- Zebracki, M. (2013). Beyond *public artopia*: public art as perceived by its publics. *GeoJournal*, 78(2), 303–317.
- Österholm, E. (2019). Osakehuoneistojen hinnat postinumeroalueittain Espoossa 2018. *Eetvartti*, 3/2019, 24–29.

Sähköiset lähteet

- Anttila, M. 2005. Taidekaupunki Kankaanpää. Teoksessa K. Anttila ym. (toim.) *Kankaanpään Taideyhdistys ry 40 vuotta*, 133–144. http://kankaanpaantaideyhdistys.nettisivu.org/wp-content/uploads/sites/1586/2015/01/Kankaanpaa_taideyhd_40v-JULKAISU.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Anttila, M. 2017. Taidekehän tarina. Symbioosi-seminaari, Kankaanpääsali, 21.9.2017. <https://docplayer.fi/57544553-Taidekehan-tarina-symbioosi-seminaari-kankaanpaasali.html>. Viitattu 20.3.2020.
- Asuntojen hintatiedot 2019. Ohjeet. <https://asuntojen.hintatiedot.fi/ohje/ohjeet.html>. Viitattu 22.7.2019.

- Brooks, A. 2002. Does Public Art Have Bequest Value. <https://culturalpolicy.uchicago.edu/does-public-art-have-bequest-value>. Viitattu 22.7.2019.
- Caminha, K., Nilsson, H., Svanelid, O. & Wilson, M. 2018. Public Art Research Report. A report on the current state of research on public art in the Nordic Countries, and in a wider international context. https://statenskonstrad.se/app/uploads/2019/03/Public_Art_Research_Report_2018.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Espoon kaupunki ja Public Art Agency Finland 2019. Espoon julkisen taiteen periaatteet – Esimerkkikohteina Matinkylä ja Kera. 3.5.2019. <http://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019463013-20-1.PDF>. Viitattu 20.3.2020.
- Espoon kaupunki ja Public Art Agency Finland 2020. Keran taideohjelma. <https://www.paaf.fi/blog/2020/2/5/keran-taideohjelma-valmistui>. Viitattu 1.8.2020.
- Eurocities 2018. 'State of the public art' in European cities: trends and support actions. http://nws.eurocities.eu/MediaShell/media/State_of_the_public_art_in_European_cities_report_latest_draft.pdf. Viitattu 1.8.2020.
- Gargani, J. 2017. The leap from ROI to SROI: Farther than expected? Evaluation and Program Planning. Volume 64, October 2017, 116126. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2017.01.005>. Viitattu 1.8.2020.
- Heinonen, H. 2016. Prosentti taiteelle, työtä taiteilijoille. Poliittis-hallinnollinen ohjailu ja prosenttiperiaatteiset taidehankinnat Penttilänrannan uudisrakennusalueella. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160849/urn_nbn_fi_uef-20160849.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2013. Kohti urbaanimpaa Helsinkiä. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2013:2. https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2013-2.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2013. Visio 2050: Kaupunkikaava – Helsingin uusi yleiskaava. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2013:23. https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2013-23.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2016. Yleiskaava 2016. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/ajankohtaiset-suunnitelmat/yleiskaava-2016>. Viitattu 20.3.2020.
- Hiekkänen, J. 2011. ART360-hankkeen taloudellisen vaikuttavuuden tutkiminen kotipaikka-hyötyindeksin avulla. Opinnäyte. Satakunnan ammattikorkeakoulun liiketalouden koulutusohjelman taloushallinnonsuuntautumisvaihtoehto. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37546/Jani.Hiekkanen.Opinnaytetyo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 15.9.2020.
- Hirvi-Ijäs, M., Jakonen, O., Kanerva, A., Karri, S., Karttunen, S., Kuisma, M., Kurlin Niiniaho, A., Lahtinen, E., Renko, V., Ruusuvirta, M. & Sokka, S. 2020. Kaupunkikehittäminen ja kulttuuripolitiikka. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen verkkojulkaisuja 59. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/kaupunkikehittäminen_ja_kulttuuripolitiikka_raportti.pdf. Viitattu 1.8.2020.
- IXIA 2014. Public Art: A Guide to Evaluation. Viitattu 20.3.2020 (Ixian sivut pois käytöstä syyskuussa 2020, julkaisu saatavilla Cuporesta).
- IXIA 2019. UK Public Art Survey 2018. Summary and key findings. <http://ixia-info.com/assets/ixia-public-art-survey-2018.pdf>. Viitattu 20.3.2020.

- Jakonen, O. & Lahtinen, E. 2019. *Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kärkihankkeen arviointi: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa*. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihankeraportti_final.pdf. Viitattu 14.9.2020
- Joenniemi, M. 2015. Särmää vai koristelua – Tuula Isohanni kättilöi taidetta rakennushankkeisiin. Yle.fi, Kulttuuri, 30.4.2015. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/04/30/sarmaa-vai-koristelua-tuula-isohanni-katilo-i-aidetta-rakennushankkeisiin>. Viitattu 19.8.2020.
- Junttila, U.-K. 2012. Hyvä kaupunkiympäristö – Parempi elämä. *Betoni*, 2/2020, 36–43. https://betoni.com/wp-content/uploads/2015/09/BETI202_36-43.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Junttila, U.-K. 2014. Taide rakennushankkeessa – RT-ohje taidehankkeiden toteutukseen. *Betoni*, 3/2014, 72–75. https://betoni.com/wp-content/uploads/2015/09/BETI403_72-75.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Juutinen, A. 2014. Metsien monet hyödyt ja taloudellinen arvottaminen. Esitelmä Metsätieteen päivillä 12.11.2014. Helsinki, Tieteiden talo. <https://docplayer.fi/16299785-Metsien-monet-hyodyt-ja-taloudellinen-arvottaminen.html>. Viitattu 20.3.2020.
- Juutinen, A. 2014. Raha puhuu, mistä saadaan arvot virkistysyödyille? Metsästä hyvinvointia -tutkimusohjelman loppuseminaari 25.3.2014. Espoo, Suomen luontokeskus Haltia. <https://docplayer.fi/15502120-Raha-puhuu-mista-saadaan-avot-virkistysyodyille.html>. Viitattu 20.3.2020.
- Kaukonen, H. 2017. Miten tuoda taidetta osaksi rakennettua ympäristöä? Skanskan blogi 23.8.2017. <https://blogi.skanska.fi/2017/08/miten-tuoda-taidetta-osaksi-rakennettua-ymparistoaa/>. Viitattu 20.3.2020.
- Kemppinen, M. 2017. Public art in living environments – three perspectives on the role of public art in residential area development. Pro gradu -tutkielma. Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun Muotoilun osasto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201707046160>. Viitattu 20.3.2020.
- Ketonen, P. 2014. Prosenttitaide unohtui taantumassa – läänintaiteilija haluaa taiteen takaisin rakentamiseen. Yle, Uutiset 11.10.2014. <https://yle.fi/uutiset/3-7516572>. Viitattu 19.8.2020,
- Kiinteistöliitto 2019. <https://www.kiinteistoliitto.fi/kiinteistoliitto/>. Viitattu 22.7.2019.
- Kiinteistövälytysalan Keskusliitto 2019. Mitä Teemme. <https://kvkl.fi/mita-teemme/>. Viitattu 8.7.2019.
- Kovari, M. 2015. *Infra-taide-infra -sanakirja* (eli kuinka julkisen tilan suunnittelutiimi ja taiteilija voivat hyötyä yhteistyöstä). Arkkitehtuurin diplomityö. Tampereen teknillisen yliopiston Arkkitehtuurin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tty-201412181625>. Viitattu 20.3.2020.
- KTI Kiinteistötieto Oy 2019. <https://kti.fi/kti/>. Viitattu 22.7.2019.
- Kujala, A.-R. 2018. Kivistön taidekaupunki, seminaariesitys, Kivistön taideseminaari, Aurinkokiven koulu, 8.11.2018, 7–9. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaaawwwstructure/142516_kaupsu_kiviston_taideseminaari_2018_esitys.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Lius, A. 2015. Mies lähtee, mutta taide jää rannalle. Karjalan Heili 19.9.2015. <https://www.heili.fi/uutiset/item/880-mies-lahtee-mutta-taide-jaa-rannalle>. Viitattu 19.8.2020.
- Maanmittauslaitos 2019. Tervetuloa asioimaan kanssamme. <https://www.maanmittauslaitos.fi>. Viitattu 8.7.2019.
- Martin-Chew, L. 2020. Public Art: Creativity as Catalyst for Economic Success. UPA News, 23.2.2020. <https://www.uapcompany.com/news/public-art-creativity-as-catalyst-for-economic-success>. Viitattu 19.8.2020.

- Multanen, S. (2015). Julkisen tilan taide ja asuinalueiden atmosfääri. Pro gradu -tutkielma, Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun Muotoilun osasto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201512165554>. Viitattu 20.3.2020.
- O'Brien, D. 2010. Measuring the value of culture: a report to the Department for Culture Media and Sport. Department for Culture, Media and Sport. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/77933/measuring-the-value-culture-report.pdf. Viitattu 15.7.2019.
- OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013. Taidetta arkeen: Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaattia osana julkista rakentamista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-202-9>. Viitattu 20.3.2020.
- OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Ohjausryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-533-4>. Viitattu 20.3.2020.
- Ostrow, J. 2017. Public art's unheralded bonus? Projects invigorate the local economy. Confluence Denver, June 21, 2017. <http://www.confluence-denver.com/features/public-art-economy-062117.aspx>. Viitattu 20.3.2020.
- Ovaskainen, V., Horne, P., Pouta, E. & Sievänen, T. (2002). Luonnon virkistyskäytön taloudellinen arvo ja taloudelliset vaikutukset. Metsätieteen aikakauskirja 1/2002, 59–65. <https://www.metsatieteenaikakauskirja.fi/pdf/article6550.pdf>. Viitattu 15.9.2020.
- Pihlajaniemi, J. 2014. Arkkitehtoninen laatu ja asuntojen hinnat. Empiirinen tutkimus Helsingin kantakaupungin alueelta. Väitöskirja. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526206929>. Viitattu 20.3.2020.
- Public Art Agency Finland 2019. Mikkelin taideohjelma. https://hallinta-mikkeli.kunta-api.fi/wp-content/uploads/2019/09/Mikkelin_kaupungin_taideohjelma.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Pulkkinen, M. (toim.) 2019. Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle ja taiteilijalle. Suomen Taiteilijaseura. www.prosenttiperiaate.fi/kasikirja. Viitattu 20.3.2020.
- Pulkkinen, M. & Hannus, H. (toim.) (2015). Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle. Helsinki: Suomen Taiteilijaseura. https://www.ornamo.fi/app/uploads/2015/11/Prosenttiperiaatteenkk-Taiteen_tilaajalle_Web.pdf. Viitattu 15.9.2020.
- Redmond, A. 2020. Commission to improve diversity of London's statues and streets. Arts Professional 28.7.2020. https://www.artsprofessional.co.uk/news/commission-improve-diversity-londons-statues-and-streets?utm_source=subscriber_news&utm_medium=email&utm_content=nid-214506&utm_campaign=31st-July-2020. Viitattu 20.3.2020.
- Selvin, C. 2020. From Keith Haring to Dread Scott, a Brief History of Public Art in New York City. *Artnews*, July 2, 2020. <https://www.artnews.com/art-news/news/public-art-new-york-famous-works-1202693184/>. Viitattu 20.3.2020.
- Small, Z. 2020. 'There Should Be Greater Transparency': Public Art Becomes a Political Battleground. *Artnews*, August 4, 2020. https://www.artnews.com/art-news/news/public-art-commission-controversies-new-york-san-francisco-1202696028/?utm_medium=email&utm_source=exacttarget&utm_campaign=artnews_today&utm_content=220216_08-04-2020_%27there-should-be-greater-transparen&utm_term=7996486. Viitattu 20.3.2020.
- Snowball, J. 2016. A Framework for the Monitoring and Evaluation of Publically Funded Arts, Culture and Heritage. Republic of South Africa Department of Arts and Culture. <https://www.southafricanculturalobservatory.org.za/download/161>. Viitattu 15.7.2019.
- Suomen Kiinteistöväylittäjät SKVL ry 2019. Tieto meistä. <https://skvl.fi/skvl-esittely/>. Viitattu 22.7.2019.

- Suomen Kirjastoseura 2017. Kirjastojen taloudelliset vaikutukset. Kirjoittaja Vesa Kokkonen Oxford Research Oy. <https://suomenkirjastoseura.fi/files/julkaisut/Kirjastojen%20taloudelliset%20vaikutukset.pdf>. Viitattu 19.8.2020.
- Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL ry. 2017. ROTI 2017 -raportti. Rakennetun omaisuuden tila 2017. https://www.ril.fi/media/2017/2017-vaikuttaminen/roti-2017/taustat/roti-2017_painettu-raportti.pdf. Viitattu 19.8.2020.
- Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL ry. 2019. ROTI 2019 -raportti. Rakennetun omaisuuden tila 2019. https://www.ril.fi/media/2019/roti/roti_2019_raportti.pdf. Viitattu 19.8.2020.
- TNS Gallup Oy 2014. Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja. Suomen Taiteilijaseuran kyselytutkimus. https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/TNSGallup_2014_taide.pdf. Viitattu 19.8.2020.
- TNS Gallup Oy 2016. Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja. Suomen Taiteilijaseuran kyselytutkimus. <https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Kyselytutkimus-2016.pdf>. Viitattu 19.8.2020.
- Tohmo, T. 2002. *Kulttuuri ja aluetalous: vaikutukset ja käyttäjien kokema hyöty*. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunta. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/8660>. Viitattu 15.9.2020.
- Tyrväinen, L., Lönnqvist, H. & Leino, O. 2006. Kaupunkiviheralueiden arvo ja merkitys asukkaille. Maksetaanko viheralueista asuntohinnossa? Asumistutkimusseminaari 28.11 2006. Helsingin yliopisto. http://www.lansi-turku.net/sites/lansi-turku.net/files/Tyrv%C3%A4inen-Tutkimusviheralueidenarvoista_0.pdf. Viitattu 19.8.2020.
- Uimonen, L. 2010. *Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa*. Väitöskirja. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A, 106. Aalto-yliopiston taiteiden laitos. Jyväskylä: WS Bookwell Oy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-0011-4>. Viitattu 20.3.2020.
- Uimonen, L. 2015. Kokemuksia kuvataiteen käytöstä rakennushankkeessa. Laadullinen kyselyselvitys 2015. Teoksessa *Prosenttiperaateen käsikirja taiteen tilaajalle ja taiteilijalle*. Toim. M. Pulkkinen & H. Hannus. Prosentti taiteelle -hanke, 2015. https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Uimonen_Kokemuksia_kuvataiteen_k%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4_rakennushankkeissa.pdf. Viitattu 20.3.2020.
- Valli, J. 2019. Käsityksiä arkkitehtuurista ja sen arvosta. Haastateltavina Finlandia-palkintoehdokkaana olleiden rakennusten tilaajia. Diplomityö, Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201902171755>. Viitattu 19.8.2020.
- Verohallinto 2016. Tietoa verohallinnosta. https://www.vero.fi/tietoa-verohallinnosta/verohallinnon_esittely/. Viitattu: 8.7.2019.
- Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy 2019. Tietoa meistä. <https://www.vtt.fi/tietoa-meista/>. Viitattu 8.7.2019.
- Vähäsöyrinki, A. 2020. Julkinen taide kuntien vetovoimatekijänä, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry:n blogi 24.2.2020. <https://kulttuurijataide.fi/julkinen-taide-kuntien-vetovoimatekijana/>. Viitattu 20.3.2020.
- Väylävirasto 2019. Taiteen sijoittaminen asemanseuduille -konsepti: Asematarkastelut Helsinki-Tampere-Seinäjoiki, Kehärata, Länsimetro, kansainväliset esimerkit. Väyläviraston julkaisuja 53/2019. Helsinki. https://julkaisut.vayla.fi/pdf12/vj_2019-53_taideen_sijoittaminen_web.pdf. Viitattu 19.8.2020.

Joensuun Penttilänranta

Joensuun Penttilänranta. <https://www.joensuu.fi/penttilanranta>

Joensuun kaupunki. Tekninen virasto. (2008). *Penttilänrannan hankesuunnitelma*. <https://www.joensuu.fi/documents/144181/4291773/Penttil%C3%A4nrrannan+hankesuunnitelma.pdf/166d0fba-6409-8d89-860f-a93677aee811> [Viitattu 20.3.2020]

Joensuun kaupunki. (2009). *Penttilänrannan taidehankinnat prosenttiperiaatteella*. Puitesuunnitelma, luonnos 14.10.2009.

Joensuun kaupunki. Tekninen virasto. (2011). Penttilänrannan 1. asemakaavamuutos. Kaavaselostus, Kaavoitusohjelman työ nro 1566.

Joensuun kaupunki. (2019). PENTA-taidehankintatyöryhmä, pöytäkirja 14.5.2019.

Joensuun kaupunki. (2019). Kaupunginjohtajan viranhaltijapäätös §29 23.5.2019.

Jyväskylän Kangas

Jyväskylän Kangas, <https://www.kangasverkko.fi/fi>

Art Impact. Kirsi Pitkänen. (2018). *Taiteen yleissuunnitelma: Jyväskylän Kangas, Piippurannan asemakaava*. Pysyvien taideteosten sijoittaminen asemakaava-alueelle. (Kartta)

Art Impact. Kirsi Pitkänen. (2018). *Kankaan Sydänkorttelit, Taiteen yleissuunnitelma 2018–2028*. (Havainnekuva)

Taiteen edistämiskeskus, visuaalisten taiteiden läänintaiteilija Kirsi Pitkänen. (2015). *Kankaan ensimmäinen taidehankinta*. Projektiraportti 7.12.2015.

Porvoon Länsiranta

Porvoon Länsiranta, <https://www.porvoo.fi/lansiranta>

Porvoon kaupunki, Kaupunkisuunnitteluosasto (2015). PORVOO, Länsiranta, Historiaa, maisemarakenne, rakennuskanta, Selvitys asemakaavatyön pohjaksi, https://www.porvoo.fi/library/files/565c1a95ed6b97ecc8000a3f/498_selvitys_4_rakennuskanta_ja_lansirannan_kehitys.pdf

Porvoon kaupunki, Länsirannan kehittäminen. <https://www.porvoo.fi/lansirannan-kehittaminen>

Porvoon kaupunki, Länsirannan konseptikilpailu. <https://www.porvoo.fi/lansirannan-konseptikilpailu>

Porvoon kaupunki, Länsirannan taideohjelman hankkeet. <https://www.porvoo.fi/lansirannan-taideohjelman-hankkeet>

Porvoon kaupunki, Tilapäiset taideteokset. <https://www.porvoo.fi/tilapaiset-taideteokset#3cf90eb>

Porvoon kaupunki, Porvoon Länsirannan taideohjelma 2014, 5–6. https://www.porvoo.fi/library/files/57457de9ed6b97133700001a/Porvoon_Lansirannan_taideohjelma_2014.pdf#page=1&zoom=auto,-82,842

Porvoon kaupunki, Länsirannan taideohjelma 2014–2035, Aleksanterinkaaren teossuunnitelmat 2018. https://www.porvoo.fi/library/files/5aa23d4bed6b97e46e00025f/Aleksanterinkaaren_teossuunnitelmat_2018.pdf

Porvoon kaupunki, Ohjeet taiteilijalle Länsirannan kortteleiden 448 ja Hellberginmäki taiteilijahaku. <https://www.porvoo.fi/ohjeet-taiteilijalle-lansirannan-kortteleiden-448-ja-hellberginmaki-taiteilijahaku>

Porvoon kaupunki, Taideteosten toteuttajat on valittu Länsirannan uusiin kohteisiin. <https://www.porvoo.fi/taideteosten-toteuttajat-on-valittu-lansirannan-uusiin-kohteisiin>

Porvoon kaupunki, Usein kysytyt kysymykset Länsirannan kehittämisestä. <https://www.porvoo.fi/usein-kysytytja-kysymyksiä-lansirannan-kehittamisestä>

Porvoon maisemissa, Mika Varpio, blogiartikkeli, 23.1.2019, Ei auta itku Länsirannalla. <http://aistimaa.fi/blog/ei-auta-itku-lansirannalla/>

Prosenttiperiaate.fi, Porvoon Länsirannalle haetaan taiteilijoita toteuttamaan uusia teoksia. <https://prosenttiperiaate.fi/kirjoitukset/porvoon-lansirannalle-haetaan-taiteilijoita-toteuttamaan-uusia-teoksia/>

Kankaanpään Taidekehä

Taidekehä, <https://www.visitkankaanpaa.fi/kulttuuri-ja-nahtavyudet/taide/taidekeha/>

Kankaanpään Taideyhdistys. (2019). Kankaanpään Taideyhdistyksen hakemus kaupunginhallitukselle 30.4.2019.

Anttila, Maija, Kankaanpään Taideyhdistyksen puheenjohtaja, haastattelu, 10.6.2019.

Kivikoski, Elina, kahvilayrittäjä, Postelli, haastattelu, 10.6.2019.

Kuusimäki, Tomi, SAMK kuvataide, lehtori, haastattelu, 13.5.2019.

Velhonoja, Matti, SAMK kuvataide, lehtori ja tiimivastaava, haastattelu, 13.5.2019.

Asiantuntijahaastattelut

H1 Haastateltava 1 = kaavakehitysjohtaja Hille Kaukonen, Skanska, maaliskuu 2019

H2 Haastateltava 2 = kaavakehityspäällikkö, huhtikuu 2019

H3 Haastateltava 3 = hankekehitysjohtaja, huhtikuu 2019

H4 Haastateltava 4 = maisemasuunnitteluyksikön päällikkö, maisema-arkkitehti Hanna Keskinen, Ramboll, toukokuu 2019

H5 Haastateltava 5 = kaupunkiaktivisti Jaakko Blomberg, Helsinki Urban Art, joulukuu 2018

H6 Haastateltava 6 = taidekoordinaattori Kirsi Pitkänen, Kankaan Palvelu Oy, joulukuu 2018

H7 Haastateltava 7 = kulttuurituottaja Vilja Ruokolainen, Kankaan Palvelu Oy, maaliskuu 2019

H8 Haastateltava 8 = arkkitehti, kuvanveistäjä Maija Kovari, Public Art Agency Finland, maaliskuu 2019

H9 Haastateltava 9 = ympäristötaiteilija, arkkitehti, julkisen taiteen asiantuntija Kaisa Berry, Berry Creative, huhtikuu 2019

H10 Haastateltava 10 = erityisasiantuntija (kirjastot, yleinen kulttuuritoimi, taidelaitokset ja taiteen perusopetus), Suomen Kuntaliitto, toukokuu 2019

H11 Haastateltava 11 = kehittämisspäällikkö (maankäyttö ja kaavoitus), Suomen Kuntaliitto, toukokuu 2019

Henkilökohtaiset tiedonannot

- Hartman, Susann, kulttuuripalveluiden päällikkö, kulttuuripalvelut, Porvoon kaupunki, sähköpostitiedonanto, 23.8.2019
- Iso poussu, Anna, kaavoittajatutkija, kaupunkisuunnittelu ja maankäyttö, Jyväskylän kaupunki, sähköpostitiedonanto, 11.9.2019
- Jalo, Topias, yliaktuaari, tutkimuspalvelut, Tilastokeskus, sähköpostitiedonanto, 1.7.2019
- Kemppinen, Mari, julkisen taiteen asiantuntija, Taiteen edistämiskeskus Taike, sähköpostitiedonanto, 29.10.2019
- Kuivalainen, Tiina, Joensuun taidemuseon kokoelma-amanuenssi, Joensuun kaupunki, sähköpostitiedonanto, 21.10.2019
- Mikkola, Pekka, kaavoittaja, kaupunkisuunnittelu, Porvoon kaupunki, sähköpostitiedonanto, 21.8.2019
- Neuvonen, Petri, viestintä- ja kehityspäällikkö, Rakennustietosäätiö RTS sr, sähköpostitiedonanto, 7.2.2019
- Orell, Heini, koordinaattori, Frei Zimmer Oy, sähköpostitiedonanto, 14.9.2020
- Pitkänen, Kirsi, taidekoordinaattori, Kankaan Palvelu Oy, sähköpostitiedonanto, 14.9.2020
- Renko, Vappu, tutkija, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore, sähköpostitiedonanto, 16.6.2020
- Ruusuvirta, Minna, erikoistutkija, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore, sähköpostitiedonanto, 16.6.2020
- Selkee, Johanna, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto, sähköpostitiedonanto, 11.5.2020
- Sivén, Kalle, kaupungingeodeetti, kaupunkirakennepalvelut, Joensuun kaupunki, sähköpostitiedonanto, 2.9.2019
- Terho, Henri, erikoisasiantuntija, Taiteen edistämiskeskus (Taike), sähköpostitiedonannot 20.2.2019, 9.9.2020, 10.9.2020, 14.9.2020
- Toikka, Mika, kaupallinen johtaja, Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, sähköpostitiedonanto, 28.8.2019
- Tossavainen, Kimmo, ylitarkastaja, Verohallinto, sähköpostitiedonanto, 4.9.2019

Kysely arkkitehtitoimistoille

- Valtakunnallinen *Taidehankkeet arkkitehtuurin alalla* -verkkokysely, toteutus yhteistyössä Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL ry, 15.–31.3.2019 (lomake saatavana pyydettäessä Cuporesta)

Porvoon Taidetehtaan pihaan toteutui Anssi Pulkisen ja Taneli Rautiaisen *Asetelma kaupunkitilassa* -veistosinstallaatio (2013) osana alueesta tehtyä aluerakentamissopimusta. Kuvaaja: Anni Koponen 2019.

cupore

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

Pitkäsillanranta 3B, 00530 Helsinki
www.cupore.fi | info@cupore.fi
+358 50 577 22 46